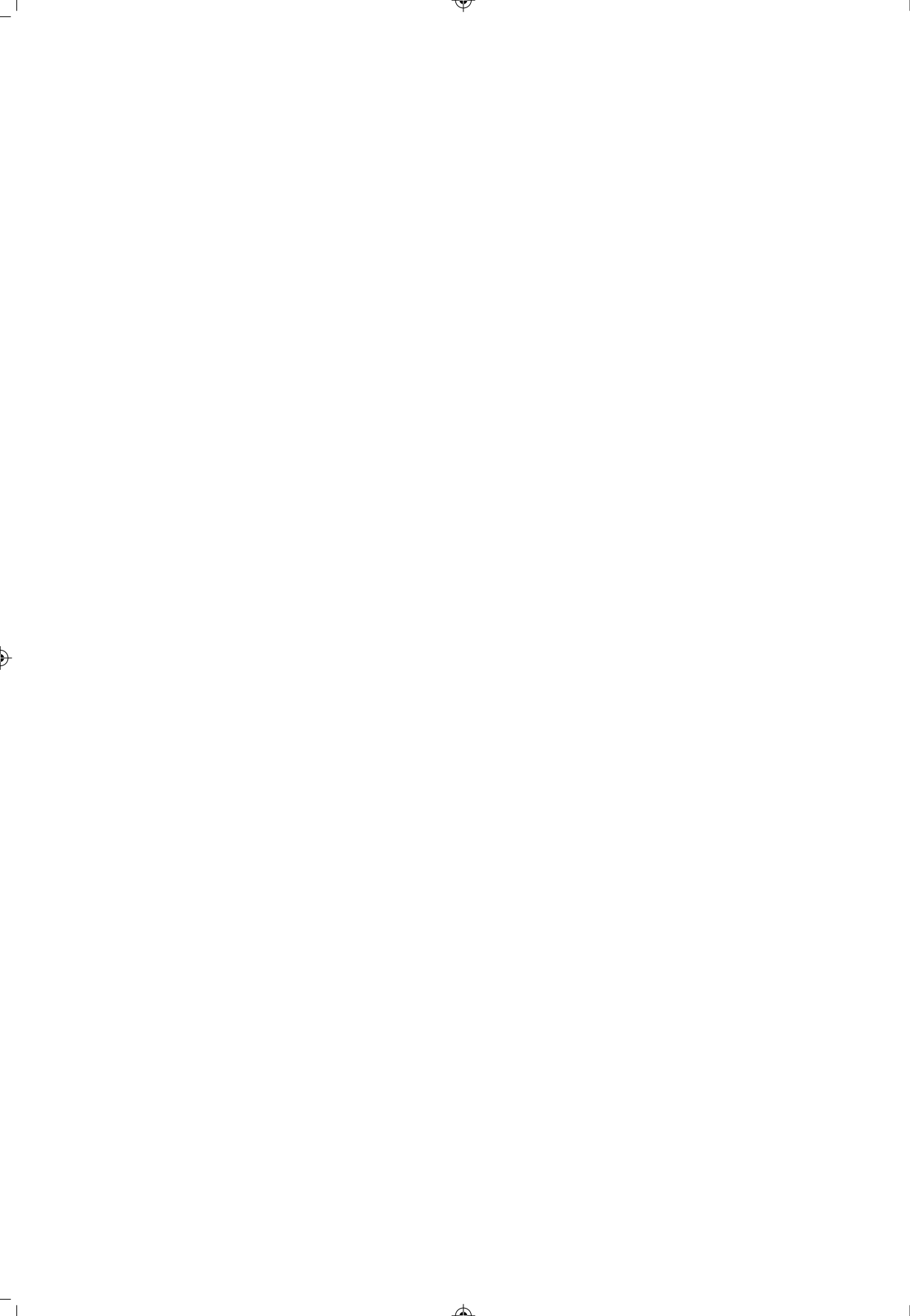

ИЗВЕСТУВАЊЕТО ЗА
МЕЃУРЕЛИГИСКИТЕ И
МЕЃУЕТНИЧКИТЕ ТЕНЗИИ:

**ЗНАЧЕЊЕТО
ЗАД
НАСЛОВИТЕ**

ИЗВЕСТУВАЊЕТО ЗА МЕЃУРЕЛИГИСКИТЕ
И МЕЃУЕТНИЧКИТЕ ТЕНЗИИ:
ЗНАЧЕЊЕТО ЗАД НАСЛОВИТЕ

ИЗВЕСТУВАЊЕТО ЗА МЕЃУРЕЛИГИСКИТЕ И МЕЃУЕТНИЧКИТЕ ТЕНЗИИ: ЗНАЧЕЊЕТО ЗАД НАСЛОВИТЕ

Издавачи: Висока школа за новинарство и односи со јавноста
Институт за комуникациски студии
Јуриј Гагарин 17/1-1
1000 Скопје, Македонија
www.vs.edu.mk
www.iks.edu.mk

За издавачите: м-р Жанета Трајкоска

Уредник: Весна Шопар
Лектор: Ружица Пејовиќ
Дизајн: Љубен Димановски

Печати: Винсент Графика - Скопје
Тираж: 200

Печатењето на оваа книга е поддржано од
Фондациите Отворено општество (Open Society Foundations)

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

316.774(497.7)

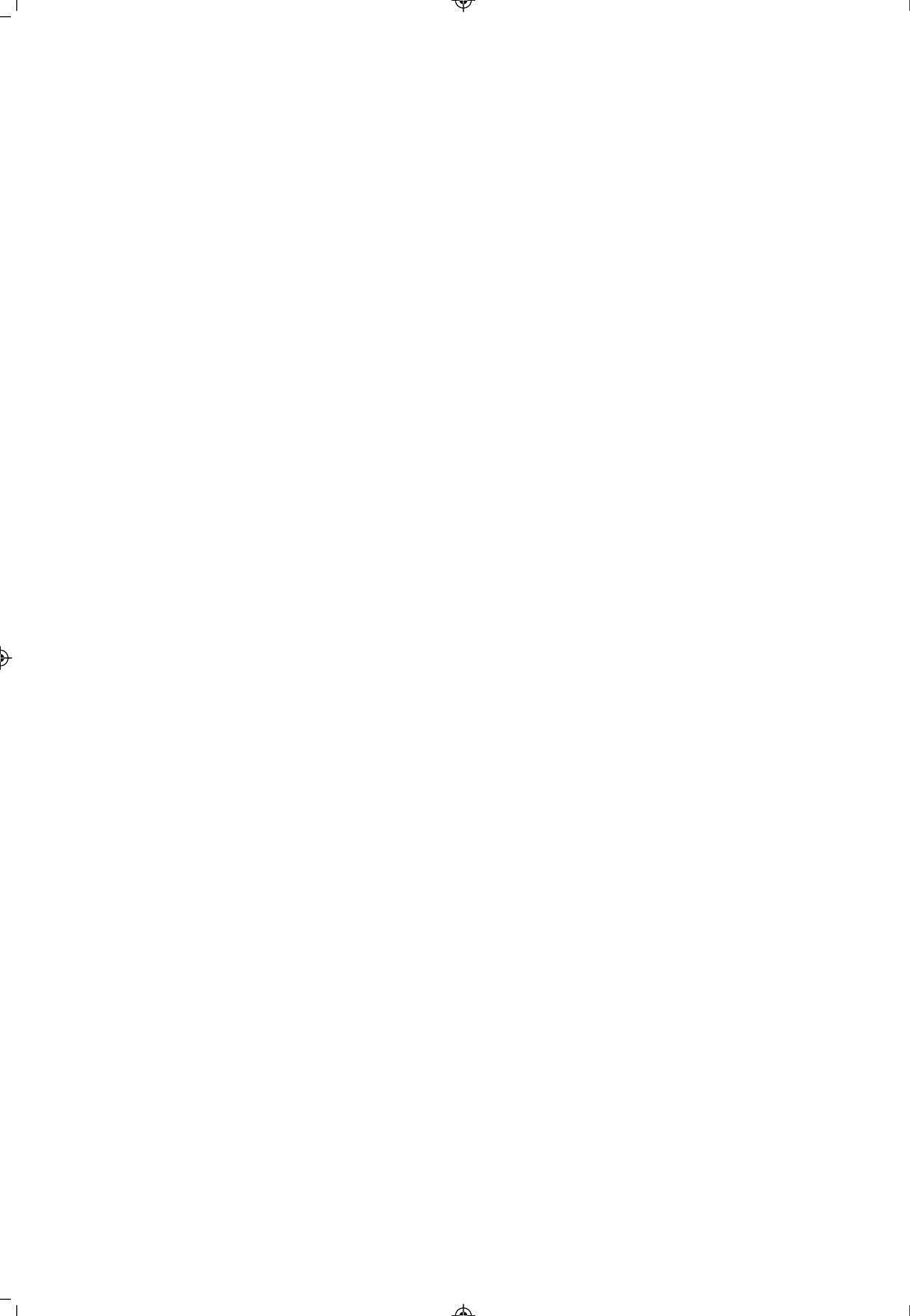
ИЗВЕСТУВАЊЕТО за меѓурелигиските и меѓуетничките тензии :
значењето зад насловите. - Скопје : Висока школа за новинарство и за
односи со јавноста, 2013. - 190 стр. : граф. прикази ; 24 см

ISBN 978-608-65406-3-0

а) Медиуми - Македонија
COBISS.MK-ID 94085898

Содржина

Предговор	
<i>Весна Шопар</i>	7
Известување за различностите: основни поими	
<i>Марина Тунева</i>	11
Прв дел	
АНАЛИЗА НА СОДРЖИНАТА НА ИЗВЕСТУВАЊЕТО ЗА МЕЃУЕТНИЧКИТЕ И МЕЃУРЕЛИГИСКИТЕ ПРАШАЊА	18
Меѓуетничките тензии: вест на денот	
<i>Весна Шопар, Снежана Трпевска и Жанета Трајкоска</i>	
Вовед	19
Печатени медиуми	23
Телевизиски станици	33
Радиостаници	45
Онлајн-медиуми	53
Генерални заклучоци	60
Втор дел	
ДИСКУРЗИВНА АНАЛИЗА НА ТРИ СТУДИИ НА СЛУЧАЈ	62
Методолошки напомени	63
I. МЕДИУМИТЕ И ЕВРОПСКОТО ПРВЕНСТВО ВО РАКОМЕТ 2012 МЕЃУ СПОРТОТ И ЕТНОПОЛИТИКАТА	
<i>Весна Шопар и Игор Мицевски</i>	67
1. Етнички матрици на известување: ЕП во ракомет 2012 во програмите на телевизиските и на радиостаниците <i>Весна Шопар</i>	69
2. Конструирајќи ги „Античките Македонци“ и „Обесправените Албанци“: ЕП во ракомет 2012 низ печатените и онлајн-медиумите <i>Игор Мицевски</i>	79
3. Заклучоци за известувачката практика за ЕП во ракомет во 2012	93
II. Медиумите и верските наративи за Карневалот во Вевчани	
<i>Игор Мицевски и Миша Поповиќ</i>	97
III. Медиумите и наративите на закана:	
Случајот со петкратното убиство кај Смилковско езеро	
<i>Миша Поповиќ и Игор Мицевски</i>	133
БЕЛЕШКА ЗА АВТОРИТЕ	183
БЕЛЕШКА ЗА ИЗДАВАЧИТЕ	187

Предговор

Македонија како земја со долга мултиетничка, мултикултурна и мултиконфесионална традиција и денес е исправена пред предизвикот да „обезбеди“ заемно разбирање, соживот, соработка и толеранција меѓу различните културни и етнички заедници во македонското општество. Една од клучните улоги во градењето на овие процеси имаат токму медиумите. Тие како промотори на социјална кохезија и дијалог меѓу различните заедници имаат големо влијание врз формирањето на ставовите и уверувањата на луѓето, како и врз нивните перцепции за другите општествени и културни групи и заедници. Затоа, секогаш одново се поставува прашањето дали и како различните заедници и групи се претставени во медиумите, колку имаат можност да ги изразат своите ставови и мислења низ медиумските содржини, како и да бидат дел од редакциите во медиумите.

Фактот што последниве години во Македонија се забележани голем број примери на известување во кое отсутствуваше „чувствителност“ за меѓуетничките, меѓукултурните и меѓуверските односи, поттикнува посебен истражувачки пристап, кој продлабочено и сеопфатно ќе го анализира медиумскиот дискурс и неговата интегративна улога во мултикултурен контекст. Клучен истражувачки предизвик беше квалитетното подобрување на професионалните стандарди во медиумското известување за различностите и за зајакнување на улогата на медиумите во подобрувањето на меѓуетничкиот и меѓурелигискиот дијалог меѓу различните заедници и групи во Република Македонија.

Истражувањето е резултат на заедничка работа на тим составен од истражувачи, аналитичари и соработници во рамките на активностите на Катедрата на УНЕСКО за медиуми, дијалог и заемно разбирање при Високата школа за новинарство и за односи со јавноста. Анализата е конципирана како квантитативно-квалитативна анализа на содржината на медиумските текстови/прилози поврзани директно или индиректно со меѓуетнички или меѓуверски прашања, од аспект на почитувањето на основните професионални новинарски стандарди. Квантитативната анализа е фокусирана на емпириска верификација и вреднување на интензитетот, формите и содржината на медиумското покривање на настаните, а квалитативната, критичка дискурзивна анализа - на известувањето на три студии на случај на

најкарактеристични настани што предизвикале загриженост во јавноста во поглед на меѓуетничките и меѓурелигиските односи.

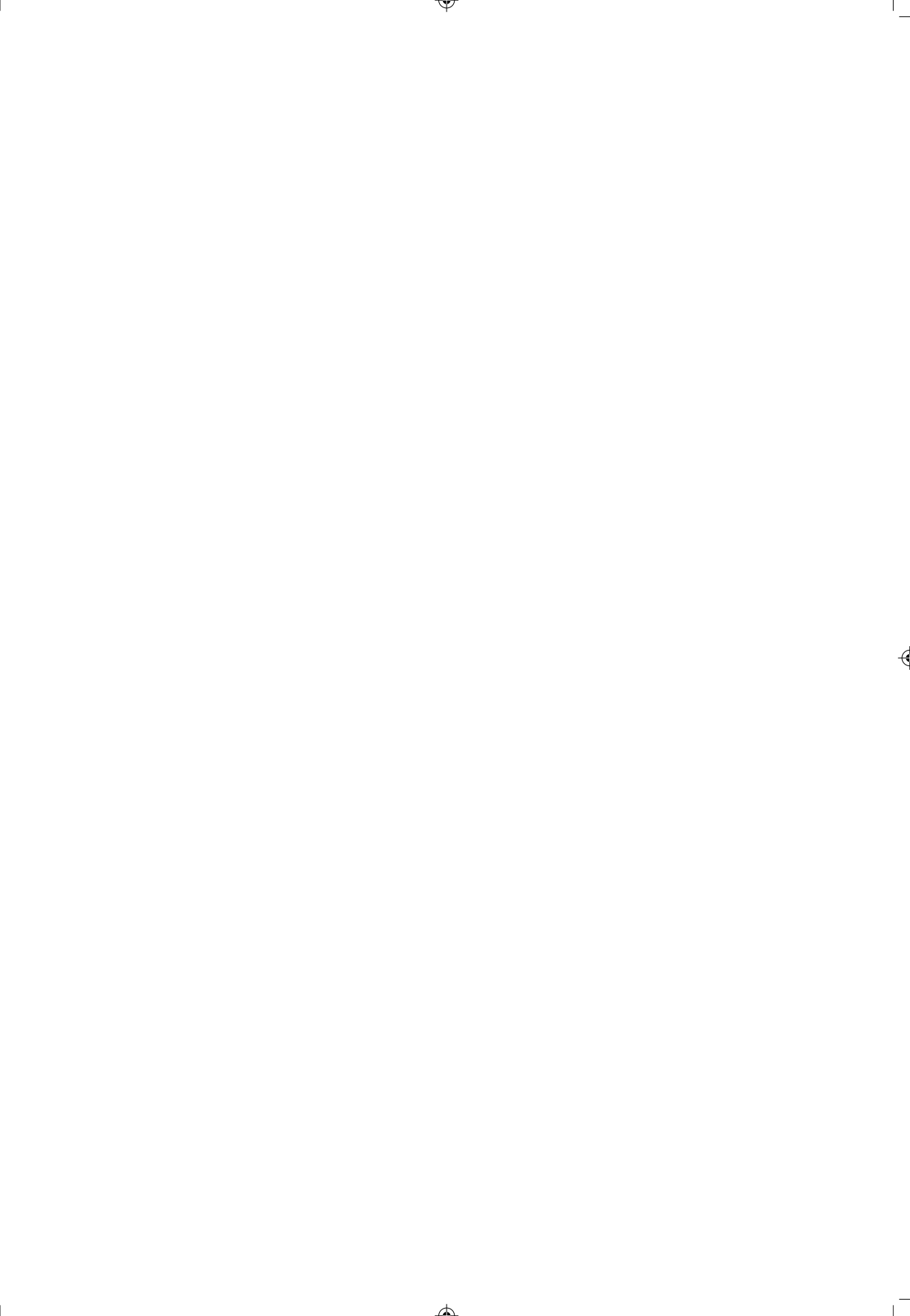
Целта на анализата беше да се поттикнат широка дискусија и дебата меѓу новинарската заедница за одговорноста на професијата за различните функции или влијанија што новинарскиот „дискурс“ може да ги остварува во поширокиот општествен и политички контекст, особено за вредностите и придобивките од културната разновидност и интеркултурната комуникација како уникатна карактеристика на македонското општество и како предуслов за развој и напредок на сите граѓани. Намерата не беше „негативно“ да се евалуира, да се етикетира или да се осудува уредувачката политика на медиумите чии текстови, прилози или пакети се посочуваат како примери на гласност/видливост на врамување на појави и процеси со кои не/намерно се поттикнуваат стереотипи, предрасуди, нетрпеливост, говор на омраза.

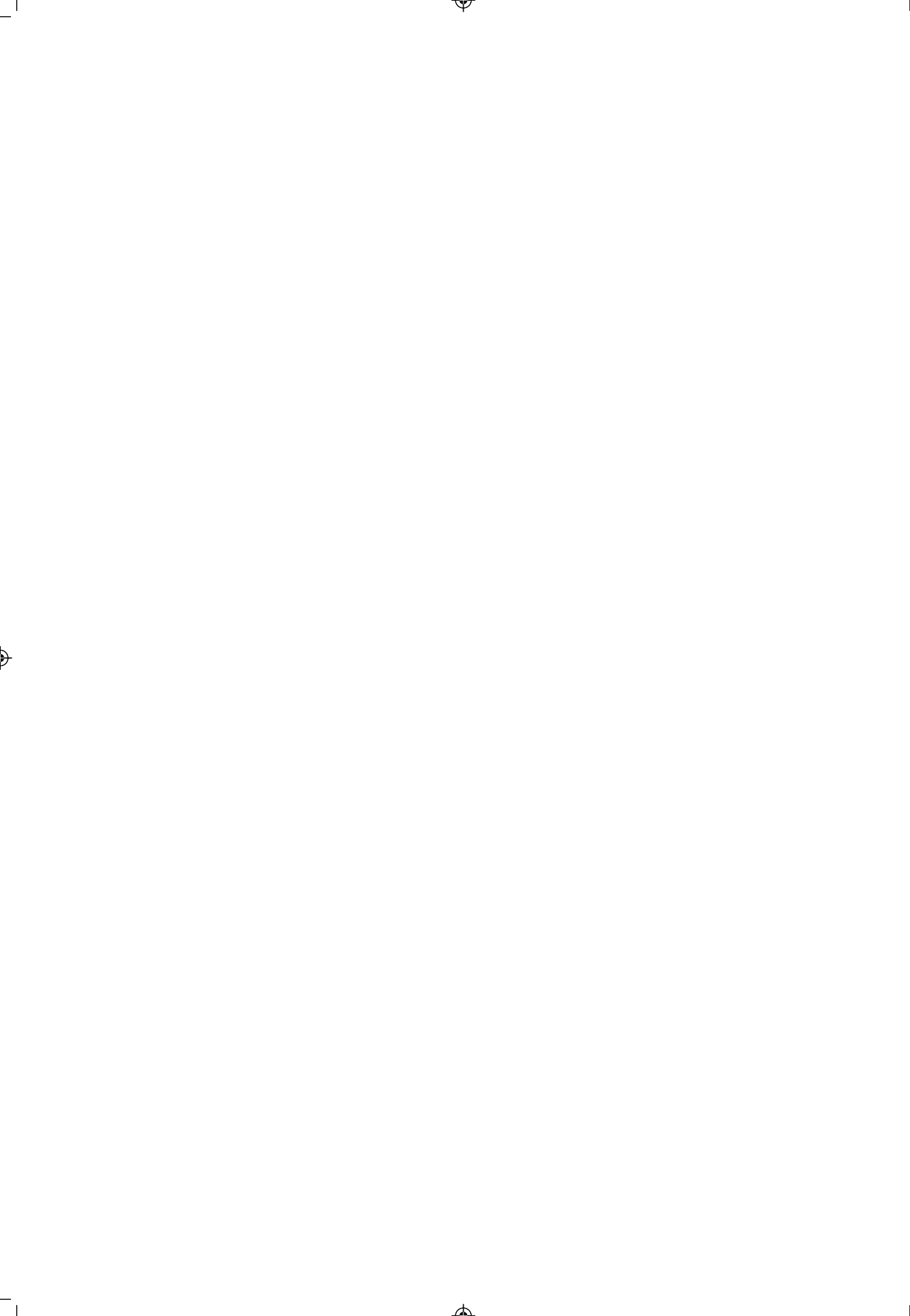
Синтетизираните сознанија од анализата јасно „детектираат“ колку во медиумите и кај новинарската заедница во Македонија се развиени свеста и сензитивноста во известувањето за чувствителни религиски и етнички прашања и проблеми на поединците или групите во општеството, колку се почитуваат основните стандарди за непристрасно, точно и балансирано известување, практиката на користење насилен, емотивен јазик, едностраното известување низ призмата на „сопствената“ етничка група, едностраното користење на изворите на информациите, целосното премолчување или пренагласување на известувањето за меѓуетничките и меѓурелигиските прашања.

Благодарност за финансиската и техничка поддршка од Владата на Шпанија преку Фондот за остварување на милениумските развојни цели (MDG-F), канцеларијата на УНЕСКО во Венеција, во рамките на заедничката програма на Обединетите нации „Подобрување на меѓуетничкиот дијалог и соработка помеѓу заедниците“, УНДП, УНИЦЕФ и УНЕСКО.

Благодарност и до експертскиот панел и тимот новинари, комуниколози, социолози и политиколози ангажирани како набљудувачи во истражувањето, за многубројните скапоцени сугестии, големото трпение и исклучителната поддршка.

Д-р Весна Шопар

ИЗВЕСТУВАЊЕ ЗА РАЗЛИЧНОСТИТЕ: ОСНОВНИ ПОИМИ

Марина Тунева

ДИСКРИМИНАЦИЈА

Во моментот кога негативните ставови кон одредена група ќе преминат во некакво дејство, тогаш станува збор за дискриминација. Таа ја спречува комуникацијата, бидејќи вклучува „нееднакво третирање на поединците врз основа на нивната етничка припадност, пол, возраст, сексуална определеност или други карактеристики“¹. Разликата меѓу предрасудите и дискриминацијата лежи во тоа дека предрасудите се став, додека дискриминацијата е очигледно однесување. Припадниците на малцинските групи преземаат мерки за борба против негативната дискриминација, а тоа понекогаш е помогнато и од членови на мнозинските групи. Во контекст на ова се споменува и терминот „позитивна дискриминација“.

Станува збор за политика или практики со кои се фаворизираат групите (главно етнички групи и жени) што во текот на историјата искусиле некакви проблеми (вообичаено при вработувањето и во образованието). Оние што се залагаат за позитивна дискриминација сметаат дека е неопходна посебна политика со цел да се овозможи еднаквост во можностите со историски привилегираните групи.

ДИСКУРС

Овој поим во последните децении е еден од најчесто употребените поими во општествените науки и хуманистичките дисциплини². Постојат голем број толкувања на она што е (и на она што не е) дискурсот и како треба да се истражува. Најпознати се три: формалистичките и функционалистичките дефиниции што се користат во лингвистиката и толкувањето на Фуко за „поредокот на дискурсот“.

1 Rogers, M.E., Steinfatt, M.T. (1999) *Intercultural Communication*, Waveland Press Inc.

2 Објаснувањето е приспособено од изданието „Клучни поими во истражувањето на новинарството“ - *Key Concepts in Journalism Studies*, Franklin, B., Hamer, M., Hanna, M., Kinsey, M., and Richardson, J. (Eds), London: Sage Publications, 2005, стр.61.

Прво, дискурсот може да се дефинира како конкретна јазична единица што е поширока од една реченица. Лингвистите го третираат јазикот како „систем од системи“, при што секој систем има своја карактеристична структура или организација. Кога дискурзивната анализа се занимава со „јазикот што е поширок од реченицата“, тоа значи дека трага по обрасци (структура, организација) во единиците што се поголеми, или пошироки од една реченица. Со оглед на тоа што таквиот приод кон дискурсот се фокусира на формата на јазикот, особено на начинот на кој јазичните единици се значенски поврзани во целината, тој обично се нарекува формалистичка или структуралистичка дефиниција на дискурсот. Теоретичарите што го застапуваат овој приод повеќе се фокусираат на формалните прашања како што е, на пример, прашањето како знаеме дека низа реченици се поврзани во еден „текст“? Во одговорот на ваквите прашања истражувачите го развиле методот *конверзациона анализа*, при што се фокусираат на редоследот, кохезијата и кохерентноста на говорот во информативните прилози.

Второ, функционалистичкиот приод смета дека дискурсот треба се истражува како „јазик што се користи“ во определен контекст. Застапниците на овој приод се интересираат за тоа на кој начин и кои пораки се пренесуваат со јазикот кога тој намерно се користи во конкретен контекст. Јазикот се користи за да пренесе некое значење и да изврши некое дејство и тоа „значење“ и „дејствување“ се поврзани со контекстот. Со други зборови, за анализата на јазикот што се користи во медиумските пораки, покрај непосредниот контекст „новинар-текст-публика“, важен е и поширокиот „социополитички контекст“ што го опкружува комуникацискиот чин. Според тоа, за соодветно да се разбере дискурсот, потребно е да се направи повеќе отколку само да се анализира значењето на речениците, нивните заемни односи и поврзаноста во една кохезивна целина. На пример, за соодветно да се интерпретираат едно соопштение за печатот или еден информативен прилог во вестите, неопходно е да се открие што „прави“ авторот преку дискурсот и на кој начин тоа „дејство“ е поврзано со контекстот. Таквиот приод најплодотворно се користи од истражувачите-застапници на *Критичката дискурзивна анализа* (КДА).

Трето, според толкувањето на Фуко, дискурсите се набљудуваат како „социјални практики“ што систематски ги формираат објектите за кои зборуваат. Со други зборови, дискурсите покажуваат на кој начин употребата на јазикот секогаш е поврзана со другите општествени, политички и институционални практики. Плурализацијата – дискурси – е особено важна. Фуко смета дека дискурсите се „текови на знаење/моќ“ низ општеството и низ времето, кои ги создаваат условите за структурирање и обликување на општествата и за формирање на субјектите. Дискурсите се средство преку кое институциите ги дефинираат и ги обликуваат положбата и заемните односи на општествените субјекти. Институциите и нивните дискурси често се во замен конфликт. Тие, според Фуко, нудат различни и често спротивставени искази за фактите од реалноста и, преку надоврзување со минатите и со другите актуелни дискурси, продуцираат „домени на објекти и ритуали на вистината“. Така, може да се зборува за медицински дискурс, правен дискурс, политички дискурс, академски дискурс итн.

Во известувањето за различни теми новинарите не ја рефлектираат едноставно реалноста, туку во обидот да ја објаснат и да ја контекстуализираат приказната се потпираат на овие и на многу други дискурси. Дури и повеќе од тоа, нивното користење им овозможува на новинарите да конструираат нова реалност, поточно многу различни реалности.

ЕТНОЦЕНТРИЗАМ

Етноцентризмот е верување во централната поставеност на сопствената култура. Тоа честопати вклучува процена и осудување на аспектите и вредностите на нечија култура врз основа на сопствените. Етноцентризмот е степенот до кој поединците ги сметаат другите култури за инфериорни во однос на својата култура³. Терминот етноцентризам го вовел Вилијам Самнер, а тој потекнува од два грчки збора (*ethos* - луѓе или нација и *ketron* - центар), кои значат ставање на една културна група во центарот (и оттука, осудување на другите култури според сопствените културни вредности). Самнер го поделил поимот етноцентризам на два дела: верување во супериорноста на сопствената група и последователно верување дека другите групи се инфериорни. Според тоа, етноцентризмот оневозможува да постои ефективна меѓукултурна комуникација, поради тоа што, едноставно кажано, спречува да се разберат оние што се поинакви.

Етноцентризмот не е само интелектуално правење споредби со друга култура, туку, според Ливајн и Кемпбел, во него се вклучени и емоции. Симболите на нечија етничка група, религија или национална ин-група стануваат објекти на гордост и почит, додека симболите на аут-групата (на пример, знаме) стануваат објекти на презир и омраза.

ГОВОР НА ОМРАЗА

Не постои универзално прифатена дефиниција на *говорот на омраза*, иако неговото ширење преку медиумите е забрането во легислативата на голем број земји. Најчесто, „*говорот на омраза*“ се опишува како форма на изразување што е мотивирана и има цел да поттикнува непријателство кон некоја група или кон нејзините припадници. Групата во оваа смисла е општествена група, дефинирана со посебни карактеристики, а најчесто поврзана со расата, бојата на кожата, етничката или националната припадност, вероисповедта и други лични карактеристики како што се полот, сексуалната ориентација, инвалидитетот и слично. Иако самиот израз „говор на омраза“ асоцира на говор, пишан или изговорен, под оваа синтагма се подразбира „говор“ во различни форми: текст, слики, симболи, кодови, гестови, видеоматеријали итн. Исто така, формулацијата подразбира дека изразот е придружен со видлива емоционална и/или психолошка состојба на омраза, која не мора да биде присутна секогаш.

Најчесто цитирана дефиниција на „говорот на омраза“ е онаа на Советот на Европа утврдена во Препораката 97 (20), според која овој термин ги опфаќа „...сите форми на изразување што шират, поттикнуваат, промовираат или оправдуваат расна омраза, ксенофобија, антисемитизам или други форми на омраза засновани врз нетолеранција, вклучувајќи ја и: нетолеранцијата изразена преку агресивен национализам и етноцентризам, дискриминација и непријателство кон малцинствата, мигрантите и луѓето од имигрантско потекло“⁴. Поимот „говор на омраза“ опфаќа мноштво ситуации: (1) поттикнување расна омраза насочена кон личности или групи врз основа на нивната расна припадност; (2) поттикнување омраза врз верска основа вклучувајќи ја и омразата што се засновува врз разликата меѓу верниците и неверниците; и (3) поттикнување на сите други форми на омраза засновани врз нетолеранција изразена преку агресивен национализам и етноцентризам.

3 Rogers, M.E., Steinfatt, M.T. (1999) *Intercultural Communication*, Waveland Press Inc.

4 Види подетално на: http://www.coe.int/t/committees_of_ministers/Exp%20Mem%20%28e%29%20Rec%20R%20%2897%29%2020.pdf

Идентификувањето на исказите што се класифицираат како „говор на омраза“ е мошне тешко бидејќи овој вид говор не мора секогаш да се манифестира преку експлицитни изрази на „омраза“ или емоции. Говорот на омраза може да биде прикриен во искази што на прв поглед може да се чинат рационални и логични. И покрај тоа, од судската практика на Европскиот суд за човекови права и од тексто-вите на други тела⁵ може да се извлечат неколку параметри со помош на кои може да се идентификуваат изразите што се од навредлив карактер и со кои се дискри-минираат групи или поединци врз основа на нивната припадност или потекло.

За да определи дали некоја форма на изразување претставува говор на омраза, основниот критериум што го користи Европскиот суд за човекови права е ориги-налната цел на авторот на изјавата. Ова не може секогаш лесно да се определи и според тоа Судот му дава големо значење на контекстот во кој е дадена изјавата. Притоа, во утврдувањето дали постои говор на омраза се согледува дали авторот на изјавата свесно шири расистички или идеи за нетолеранција или се обидува да ја информира јавноста за темата од општ интерес.

Говорот на омраза може да се опише од разни агли, а еден од нив е лингвистич-киот. Во зборувањето може да се употребат разни погрдни и лоши зборови кон поединци или групи врз основа на нивните карактеристики, потекло, ставови, оп-ределеност итн. Притоа може да се користат експлицитни зборови, но и метафори со кои се промовира говорот на омраза. За да се анализира говорот на омраза, се користи и комуниколошкиот аспект, преку кој се согледува конкретната намера на говорникот што се содржи во пораката што ја упатува. Понекогаш намерата е очиг-ледна, но може да биде и прикриена во пораките што се употребуваат и кои може да се толкуваат на различни начини. Друг агол во објаснувањето на говорот на ом-разата се фокусира на емоционалните последици од таквиот говор, односно психо-лошкиот аспект. Говорот што го квалификува соговорникот врз основа на неговата припадност или, пак, неприпадност може да предизвика страв, непријатност, лути-на или вознемиреност кај поединецот. Со таквиот вид говор може да се повикува и на нееднаквост или подреденост на некоја група или член на општеството.

ИЗВЕСТУВАЊЕ ЗА РАЗЛИЧНОСТИ

Различноста претставува состојба или околности кога некој е поинаков или кога постојат разлики. Овој поим наведува на хетерогеност, а кога се поврзува со чо-вештвото, зборот „различност“ се однесува на разликите во полот, етничката при-падност, религиозната определба, идеолошките ставови, политичката наклонетост, местото на живеење, брачниот статус, работното искуство, но не е ограничен на нив⁶.

Известувањето за различностите значи дека во медиумските текстови треба да се претставуваат сите членови на заедницата на правичен и коректен начин, при што треба да се применуваат еднакви стандарди на постапување со сите групи.

КСЕНОФОБИЈА

Ксенофобијата може да се дефинира како создавање и ширење слика за одре-дена заедница во која нема место за „другите“, при што во таа слика на другите се гледа како на деструктивен елемент за дадената култура. Ксенофобијата претставу-

⁵ Подетално види во: Anne Weber (2009) *Manual on Hate Speech*, Council of Europe, 2009.

⁶ Тунева, М. (2011) *Прирачник за известување за различностите*, Скопје: Висока школа за новинарство и за односи со јавноста

ва чувство или перцепција што се засновува на општествено конструирани слики и идеи, а не врз рационални или објективни факти. Ксенофобичната перцепција на светот подразбира редуцирање на сложените општествени и културни феномени на поедноставени добри и лоши сценарија. Ксенофобичните поединци би размислувале на следниов начин: ние (локалците) служиме за пример, добри сме и нормални, сите треба да гледаат од нас, да размислуваат и да се чувствуваат како нас, додека тие (туѓинците) се деликвенти, претставуваат закана, вознемируваат, насилни се, крадат, вршат инвазија итн. Или, накратко, ние сме добрите, а тие се лошите.

ПРЕДРАСУДИ

Предрасудите, според дефиницијата на Самовар и Портер, значат „неправедни, пристрасни или нетолерантни ставови или мислења кон друг поединец или група едноставно поради тоа што ѝ припаѓаат на специфична религија, раса, националност или друг вид група“⁷.

Предрасудите, како и стереотипите, може да бидат или позитивни или негативни. На пример, доколку еден поединец вели, „Не сакам (таа и таа група) да живее во моето соседство“, станува збор за изразување предрасуда. Исто така станува збор за предрасуди ако, на пример, некој поединец рече, „Американците не се толку паметни како Европејците“. Предрасудите може да заземат многу форми, варирајќи меѓу оние што се речиси невозможни за откривање, односно ненамерни, до оние што се јасно безобѕирни, односно намерни.

Обид за групирање на предрасудите во интеркултурните комуникации направил и научникот Ричард Брислин. Според него, некои од начините на кои може да се изразат предрасудите во интеркултурните комуникации се следниве: 1) симболичен расизам, 2) „токенизам“ (формален, но не суштински третман кон некои групи), 3) вистински интереси и аверзии и 4) познато и непознато⁸.

СТЕРЕОТИПИ

Една од очигледните бариери за интеркултурните комуникации се и стереотипите, како еден вид продолжение на етноцентризмот. Стереотипите се дефинираат како „перцепции или верувања што ги поседуваме за групи или за поединци врз основа на нашите претходно оформени мислења или ставови“⁹. Како што вели дефиницијата, стереотипите не се развиваат одеднаш, туку се формираат со текот на времето преку нашата култура. Тие се составени од информации што ги складираме и ги употребуваме за да му „дадеме смисла“ на она што се случува околу нас. Психологот Гордон Олпорт, кој бил познат по проучувањето на процесот на создавање предрасуди, ја дал следнава дефиниција за стереотипите: тие се „генерализации за некоја група на луѓе, кои во голема мера ја поедноставуваат реалноста“¹⁰.

Стереотипите може да бидат или позитивни или негативни и, како што наведовме погоре, тие ни помагаат да му „дадеме смисла“ на светот со категоризирање и класифицирање на луѓето и на ситуациите на кои наидуваме. На пример, стереотипи може да создадеме кога сме во странство и кога сме соочени со луѓе и со ситуации на кои не сме навикнати. Стереотипите стануваат еден вид шаблони, па

7 L. A. Samovar, R. E. Porter, E. R. McDaniel's (2008) *Intercultural Communication: A Reader*, Wadsworth Publishing

8 Brislin, R., Yoshida, T., Cushner, K (1997) *Improving intercultural interactions: modules for cross-cultural training programs*, Sage Publications

9 L. A. Samovar, R. E. Porter, E. R. McDaniel's (2008) *Intercultural Communication: A Reader*, Wadsworth Publishing

10 Allport, G. (1979) *The Nature of Prejudice*, Addison-Wesley Pub. Co

така, на пример, честопати слушаме „Германците ги конструираат најдобрите автомобили“, „Французите ги имаат најдобрите готвачи“, „Италијанците се најдобрите оперски пејачи“, „црците се добри за атлетика и за танцување“ итн. Ова се примери на позитивни стереотипи. Но кога ќе се каже „сите муслимани се терористи“, секако, станува збор за негативен стереотип.

Постојат повеќе начини на кои стереотипите се штетни и ја попречуваат комуникацијата¹¹:

- Прво, стереотипите може да нè доведат до претпоставката дека едно широко прифатено верување е вистинито во случај кога тоа можеби не е така.
- Второ, постојаната употреба на стереотипи ги зацврстува нашите верувања и може да нè доведе до претпоставката дека широкоприфатеното верување е вистинито за секој поединец во групата. Ако, на пример, за една група постојат стереотипи дека е агресивна, може да се појави тенденција на примена на таквиот стереотип на сите припадници на групата, без оглед на индивидуалните карактеристики.
- Трето, кога употребуваме негативни стереотипи за да го толкуваме однесувањето на поединците во рамките на една група, тоа може да доведе до дополнително ограничување или спречување на интеркултурната комуникација, преку зајакнувањето на овие негативни стереотипи. Наметнувањето такви негативни стереотипи може да стане „претскажување што се остварува“ за оние што се „на нишан“ на таквите тенденции и, оттука, да ги изложи на ризик. Примери за ова би биле распространетите стереотипи дека жените не се добри возачи, русокосите не се паметни итн. Како последица на стереотипите може да дојде до ситуација групите што се подложни на нив да ги усвојат таквите верувања и жените, на пример, да избегнуваат да возат автомобили.

Стереотипите и предрасудите честопати се мешаат како поими. Понекогаш е тешко да се направи разлика меѓу овие два термини во секојдневниот јазик. Стереотипите вообичаено се засноваат на некаков вид контакт или слика што сме ги стекнале во училиште, преку медиумите или во семејството, кои потоа се генерализираат за да се применат на што повеќе луѓе со кои се поврзуваат.

Гордон Олпорт укажал на тоа дека стереотипите водат кон предрасуди¹². Стереотипите вообичаено се засноваат на некаков вид контакт или слика што сме ги стекнале во училиште, преку медиумите или во семејството, кои потоа се генерализираат за да се применат на што повеќе луѓе со кои се поврзуваат. Кажано поинаку, стереотипите повеќе се поврзуваат со менталната слика што некој ја има за одредена група, која може да биде и вистинита, додека предрасудите се поврзуваат со некаква процена или создавање некаков вид уверување, без да се прави истражување за таа група.

СЕГРЕГАЦИЈА

Во речникот Мериам Вебстер (Merriam Webster) сегрегацијата се дефинира како „одвојување или изолација на раса, класа или етничка група со принуден или своеволен престој во ограничена област, со бариери во општествената комуника-

11 Jandt, F. (2001) *Intercultural Communication: An Introduction*, Sage Publications

12 Allport, G. (1979) *The Nature of Prejudice*, Addison-Wesley Pub. Co

ција, одвоени образовни установи или, пак, преку други начини на дискриминација“. Во основа, сегрегацијата значи раздвојување на луѓето врз основа на различни критериуми, кои во основа се спротивни на начелата за човековите права и слободи.

Сегрегацијата се случува кога со правни, политички или нормативни барања се наметнуваат значителни ограничувања кон помалку моќните групи. Постои и таканаречена доброволна сегрегација, која се случува кога луѓето одлучуваат да се дружат само со сличните на себе. Најтежок облик на сегрегација е апартхејдот.

I

дел

АНАЛИЗА НА СОДРЖИНАТА НА ИЗВЕСТУВАЊЕТО ЗА
МЕЃУЕТНИЧКИТЕ И МЕЃУРЕЛИГИСКИТЕ ПРАШАЊА

МЕЃУЕТНИЧКИТЕ ТЕНЗИИ: ВЕСТ НА ДЕНОТ

Весна Шопар, Снежана Трпевска и Жанета Трајкоска

1 Вовед

1.1. Предмет на анализата

Предмет на оваа анализа е медиумското покривање на прашањата од мултиетнички и мултирелигиозен карактер, односно формата и содржината на текстовите, прилозите и онлајн-пакетите во печатените, електронските и онлајн-медиумите во Македонија. Набљудувањето и анализата се сосредоточени на „најрелевантните теми од јавен интерес за сите групи и заедници“, кои поттикнуа широка општествена дебата во периодот кога беше реализирано истражувањето – од 16 јануари до 12 февруари 2012 година. Притоа, анализата е фокусирана на емпириска верификација и вреднување на интензитетот, формите и содржината на медиумското покривање на настаните, како и на почитувањето на професионалните новинарски стандарди во информирањето на јавноста.

1.2. Метод

Истражувањето е спроведено со методот анализа на содржината, преку кој се добиени квантитативно-квалитативни показатели за медиумското следење и информирање за настаните од меѓуетнички и меѓурелигиски карактер. За реализација на истражувањето беше ангажиран меѓуетнички тим од неколку истражувачи, кои ги набљудуваа и ги анализираа селектираните медиуми. Потоа, собраните податоци беа обработени со софтвер за статистичка анализа, што овозможи да се дојде до валидни искуствени сознанија за испитуваната појава, како и синтетизирање на сознанијата и изведување заклучоци за состојбата и тенденциите во медиумското известување за овие теми.

Анализата беше спроведена на текстови/прилози/пакети што експлицитно или имплицитно третираат меѓуетнички и меѓурелигиски прашања во областа на

политиката (надворешната, внатрешната), економијата, културата, образованието, спортот и други области што се однесуваат на Република Македонија. Селекцијата беше извршена врз основа на следниве критериуми: (а) сите прилози во ударните информативни емисии (вести) во електронските медиуми – радио- и телевизиските станици, (б) сите текстови во печатените медиуми (од првата до последната страница) без оглед на рубриката и (в) сите пакети во онлајн-медиумите.

За реализација на анализата на содржината беше изработена сеопфатна рамка за кодирање на медиумските прилози, текстови и пакети: образец за кодирање (за секој тип медиум), упатство за кодирање и план за кодирање. Образецот беше составен од неколку групи варијабли, структурирани на следниов начин: (а) *општи податоци* (контекстот, областа, жанрот, авторот, големината на текстот/времетраењето на прилогот/должината на онлајн-текстот, страницата каде што е отпечатен текстот/редоследот на прилогот, најавата на текстот/прилогот), (б) *професионални аспекти* (насловот/наднасловот/поднасловот на текстот, надворешниот/внатрешниот наслов на пакетот, односот помеѓу насловот и текстот, илустрацијата, односот на илустрацијата и текстот, аудио/видеопрезентацијата на прилогот, изворот на информациите според видот, статусот, страницата, етничката припадност, поводот за текстот, пристапот во текстот) и (в) *содржински аспекти* (тематската структура и реторичката стратегија на текстот/прилогот/пакетот).

Содржински, како контекстуална единица во анализата е земен еден текст, односно новинарски прилог или онлајн-пакет. Во рамките на секој текст, прилог или пакет, единица на анализата беа различните аспекти на известувањето, класифицирани во четирите групи варијабли.

1.3. *Цели и истражувачки прашања*

Основната цел на оваа анализа беше да се утврди во која мера медиумите почитуваат дел од професионалните принципи на известување за меѓуетничките и меѓурелигиските теми. Поконкретно, анализата требаше да одговори на следните истражувачки прашања:

- Кои настани поврзани со меѓуетничките и меѓурелигиските прашања и во кој обем беа присутни во известувањето на сите медиуми?
- Во рамките на кои области (или сектори) најчесто се известува за овие теми?
- Колкава важност им даваа медиумите на овие теми, гледано од аспект на редоследот и најавувањето на прилозите или местото и страницата на текстовите, односно дали овие теми беа најавувани како главни настани на денот?
- Кои новинарски жанрови најчесто се користат за обработка на овие теми и дали правилото за одвојување на вестите и коментарите се почитува во новинарската практика?
- Какви извори се користат при известувањето и во која мера се почитува правилото за најмалку два извори во известувањето за еден настан?
- Каков пристап применувале медиумите при известувањето за овие теми (позитивен, негативен, амбивалентен или неутрален)?
- Колку медиумите „изворно“ известувале за овие настани, во смисла дали редакциски ги обработувале темите собирајќи податоци и истражувајќи на терен?

1.4. Период и медиуми опфатени со анализата

Анализата се однесува на сите текстови/прилози или пакети (во онлајн-медиумите) директно или индиректно поврзани со меѓуетнички и меѓурелигиозни прашања, објавени од 16 јануари до 12 февруари 2012 година. Поради специфичноста на медиумската сцена во Македонија, а со цел да се добијат споредбени податоци, направен е избор според типот (печат, радио, телевизија), профилот (јавни, приватни) и карактерот на медиумите (насоченост на определена целна публика, на пример, албанската, ромската, турската популација). Во анализата беа опфатени следниве медиуми:

- Дневни весници - Дневник, Утрински весник, Вечер, Вест, Нова Македонија, Фокус, Коха (на албански јазик), Журнал (на албански јазик), Лајм (на албански јазик);
- Радиостаници - Македонско радио 1, Македонско радио 2 (на албански јазик), Македонско радио 2 (на ромски јазик), Македонско радио 2 (на турски јазик), Канал 77;
- Телевизиски станици - МТВ 1, МТВ 2 (на албански јазик) МТВ 2 (на турски јазик), МТВ 2 (на ромски јазик) Сител, Канал 5, Телма, Алфа, Алсат М (на албански јазик), Алсат М (на македонски јазик);
- Онлајн-информативни медиуми - Курир, Скај, Плус инфо, МКД.мк (сите на македонски јазик).

1.5 Професионални рамки и стандарди

Појдовна основа во истражувањето на медиумското известување за меѓуетничките и меѓурелигиозните прашања се темелните меѓународни документи, како и одредбите од домашното законодавство, новинарските кодекси и професионалната новинарска практика:

- Одредбите од членот 10 на Европската конвенција за човекови права имплементирани во Уставот на Република Македонија и во Законот за радиодифузната дејност од 2005 година што се однесуваат на принципите врз кои треба да се засновуваат програмите, со посебен нагласок на почитувањето на правата и слободите на поединците и различните групи и заедници во македонското општество.
- Кодексот на новинарите на Македонија, односно членот 10, според кој „новинарот нема свесно да создава ниту преработува информации што ги загрозуваат човековите права или слободи, нема да говори со јазикот на омразата и нема да поттикнува на насилство и дискриминација по која било основа (национална, верска, расна, полова, социјална, јазична, сексуална ориентација, политичка...)“, како и членот 11, дека „новинарот ќе се придржува и на општоприфатените општествени стандарди на пристојност и почитување на етничките, културните и религиозните различности во Македонија“.
- Кодексот на принципите за однесување на новинарите на Меѓународната федерација на новинарите (IFJ), во кој, меѓу другото, се нагласува и дека „новинарите треба да се свесни за опасноста од поттикнување дискриминација преку медиумите и треба да вложат максимални напори да избегнуваат дискриминирање засновано врз раса, пол, сексуална ориентација, јазик, религија, политичко или друго мислење и национално и општествено потекло“.

- Прирачникот за известување за различностите објавен за земјите од Балканот на Институтот за различности во медиумите од Лондон (MDI), во кој има разработено детални насоки за новинарите за професионалните стандарди во известувањето за различностите.
- Уредувачките насоки на Британската радиодифузна корпорација (Би-би-си), кои се најдетално разработен професионален кодекс за новинарското известување за различни теми, вклучувајќи го и известувањето за различностите.
- Прирачникот „Ивестување за различностите“ изработен од Високата школа за новинарство и односи со јавноста, со поддршка на Канцеларијата на УНЕСКО од Венеција.

1.6 Структура на анализата

Во натамошниот текст резултатите од анализата се претставени по следниот редослед: печатени медиуми, телевизиски станици, радиостаници, онлајн-медиуми и на крајот, генералните заклучоци од целата анализа. За секој вид медиуми во почетокот се сумирани клучните наоди, а потоа податоците се анализираат за да дадат увид во генералната линија на известување и примената на новинарските професионални стандарди. На крајот од текстот што се однесува на групата медиуми се дава преглед на насловите на текстовите или прилозите што се анализирани.

ПЕЧАТЕНИ МЕДИУМИ

Клучни наоди за известувањето на печатените медиуми

Печатот покажа голем интерес за меѓуетничките и меѓурелигиските прашања што ја обоија јавната дебата во Македонија во текот на јануари и февруари, кога беше анализирано известувањето на медиумите за овие прашања. Тематски, и кај печатените медиуми доминираа случувањата поврзани со Вевчанскиот карневал, а потоа Европското првенство во ракомет (текстовите во кои ова прашање беше третирано во меѓуетнички контекст), менувањето на имињата на неколку училишта во општината Чаир во Скопје и проектот за интегрираното образование на Владата и ОБСЕ.

Најмногу простор за овие теми издвоиле Фокус, Нова Македонија и Дневник, а најмалку Лајм и Вест. Тие се разликуваат и во контекстуализацијата на темите. Религиозниот аспект доминира во Нова Македонија и Фокус, а политичкиот кај сите други анализирани весници.

Анализата јасно покажа дека печатените медиуми наместо фокусот повеќе да го стават на сеопфатното и аналитичко обработување на овие сензитивни теми, преку богатиот спектар на новинарски жанрови што им се на располагање, се определија доминантно за свое „дневноинформативно“ фактографско третирање. Кај сите весници се среќаваат главно вести и извештаи (70,6% од сите анализирани текстови), иако имаше и медиуми кај кои беа присутни и аналитичките форми (19,8% се анализи и коментари). Аналитички жанрови главно има кај Дневник и Нова Македонија, при што половина од коментарите се наоѓаат само во Нова Македонија.

Анализата покажа дека повеќето прилози (60,5% од вкупниот број текстови) за актуелните меѓуетнички и меѓурелигиски прашања од весниците беа третирани како теми од голема важност, бидејќи најчесто беа најавувани на насловната страница на весникот (особено во Коха и Журнал), или отпечатени на првите четири страници од весникот.

Иако најголем дел текстови на овие теми се потпишани од новинари (77,4% од сите анализирани текстови), загрижуваат не толку малиот број текстови без наведен автор (21,0%). Најмногу непотпишани текстови имаат Фокус и Вечер. Во Фокус такви се речиси половината од анализираниите текстови (или 45,4%).

Професионално, печатот им дава предност на прецизните извори на информации, но не е за занемарување и бројот на нејасните и непрецизни извори на информации. Весниците што најчесто користеле непрецизни и нејасни извори се Утрински весник и Дневник (во речиси 1/3 од анализираниите текстови), додека најмалку непрецизни или нејасни извори имало кај Коха и Лајм.

Иако во половина од анализираниите текстови се консултирани извори од две или повеќе страни, загрижува фактот што во повеќе од третина од текстовите има наведено само еден извор.

Загрижува што половина од анализираниите текстови имаат или „негативен“ (33,9%), или „позитивен“ (8,5%) или „амбивалентен“ (6,9%) пристап во третирање-

то на меѓуетничките и меѓурелигиските теми. Оваа констатација покажува дека кај речиси сите весници постојат сериозни отстапувања од обврската за непристрасно и избалансирано известување за вакви чувствителни прашања. Исклучок е Утрински весник, каде што дури 92,3% од прилозите се неутрални, односно не содржат никакви квалификации и оценки.

Генерална линија на известување

Во набљудуваниот период анализата регистрираше 248 прилози поврзани со меѓуетнички и меѓурелигиски прашања. Првите три места по бројот на напишаните прилози ги заземаат Фокус (со најголем број прилози на оваа тема - 26,6%), Нова Македонија (со 18,5%) и Дневник (со 12,5%), а последните - Лајм и Вест (со 4,4%, односно 3,2% од вкупниот број анализирани текстови.

Весник	Фреквенција на прилозите	%
Утрински весник	13	5,2
Дневник	31	12,5
Нова Македонија	46	18,5
Вест	8	3,2
Вечер	26	10,5
Коха	22	8,9
Журнал	25	10,1
Фокус	66	26,6
Лајм	11	4,4
Вкупно	248	100,0

Табела бр.1 Број на напишаните прилози во разни весници

Што се однесува на областите во кои се сместени темите од меѓуетнички и меѓурелигиски карактер, тие доминантно имаат политички предзнак (50,4% од анализираниите прилози), следуваат оние во сферата на религијата (25,9%), а многу помалку другите области, како спортот или образованието.

Област во која се пишувани прилозите	Фреквенција на прилозите	%
Политика – внатрешна	125	50,4
Политика – надворешна	7	2,8
Економија	1	0,4
Култура	3	1,2
Образование	20	8,1
Религија	64	25,8
Граѓанско општество	5	2,0
Криминал и корупција	1	0,4
Квалитет на секојдневниот живот	2	0,8
Спорт	18	7,3
Друго	2	0,8
Вкупно	248	100,0

Табела бр.2 Областа во која се пишувани прилозите

Медиумите се поделени во однос на тоа во која област ги имаат „сместено“ анализираните прилози од меѓуетнички и меѓурелигиски карактер. Тие во Лајм, Утрински весник, Коха, па и во Журнал и Вест, најчесто се во контекст на внатрешната политика; во Дневник и Вечер, освен во контекст на внатрешната политика, се третирали и во сферата на религијата, додека во Нова Македонија и Фокус доминираат текстови пишувани од перспектива на религијата, а дури потоа од политичка перспектива.

Печатените медиуми се разликуваат и во „опремата“ и во отстапениот простор за текстовите од меѓуетнички и меѓурелигиски карактер. Жанровски доминираат информативните форми како што се вестите/проширените вести и извештаите (70,6% од сите анализирани текстови), а потоа следуваат аналитичките форми со 19,8%, односно анализите и коментарите.

Жанр на прилозите	Фреквенција на прилозите	%
Вест/проширена вест	94	37,9
Соопштение	6	2,4
Изјава	12	4,8
Извештај	81	32,7
Анализа	28	11,3
Интервју	2	0,8
Репортажа	4	1,6
Коментар	21	8,5
Вкупно	248	100,0

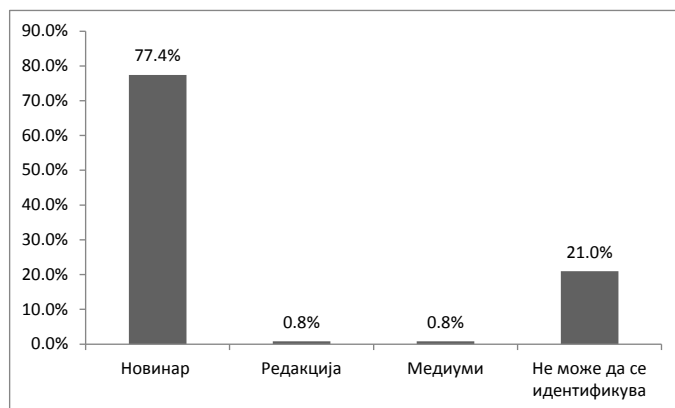
Табела бр.3 Жанровска структура на прилозите

Во Утрински весник и Вест меѓурелигиските и меѓуетничките теми најчесто се обработени преку извештаи (кај првиот такви се 61,5% од текстовите, а кој вториот 62,5% од текстовите), во Коха, Лајм и Журнал преку вестите/проширените вести (кај првиот такви се 72,7% од текстовите, кај вториот 90,9%, а кај третиот 68,0% од текстовите), додека во Фокус и Вечер со еднаква фреквентност се застапени двете жанровски форми (во Фокус 45,4% од прилозите се вести, а 31,8% извештаи, додека во Вечер нивниот број е ист – 42,3% се и вести/проширени вести и извештаи). Дневник и Нова Македонија се единствените весници во кои, освен извештаи, мошне фреквентна е употребата и на анализи и коментари за овие чувствителни теми. Односно, 70% од сите анализи на теми од меѓуетнички/меѓурелигиозен карактер се објавени во овие два весници, а половина од сите коментари се наоѓа само во Нова Македонија.

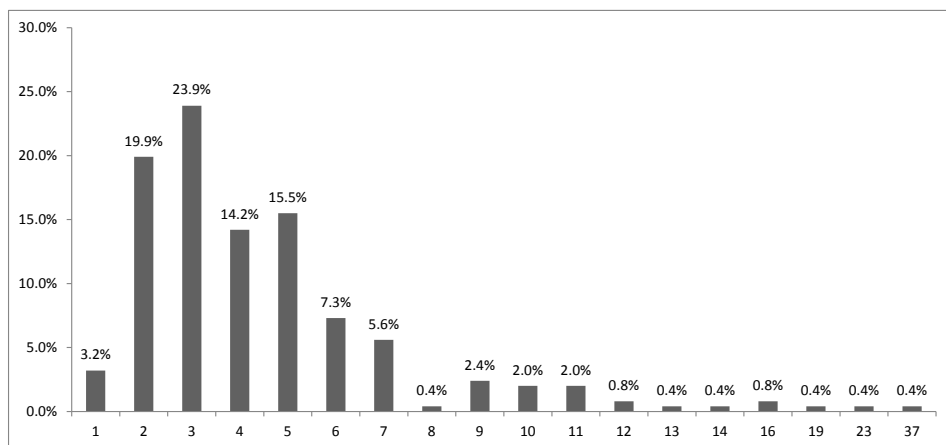
Ваквата жанровска „поделеност“ зборува за внатрешната профилираност на весниците, од што, последователно, произлегува и пристапот кон темите со меѓуетничка и меѓурелигиска конотација. Притоа, иако печатот по својата природа навистина е дополнителен и помошен извор на информирање (особено во однос на телевизијата), тој ги има можноста и „привилегијата“ не само да ги информира граѓаните, туку и продлабочено да ги опсервира, да ги толкува, да ги објаснува настаните, не врзувајќи се за временскиот ритам на електронските медиуми. Судејќи според анализата, наместо фокусот повеќе да се стави на сеопфатното и аналитичко обработување на прашањата во богатиот спектар на новинарски жанрови, кај повеќето весници доминира „дневноинформативен“ фактографски пристап.

Очекувано, новинарите се најчестите автори на текстовите во печатените медиуми. Тие се потпишани во 77,4% од сите анализирани текстови. Но загрижуваат не толку малиот процент текстови без потпишан автор (21,0%), односно прилози во кои авторот не може да се идентификува. Најмногу непотпишани текстови имаат Фокус и Вечер. Во Фокус такви се речиси половина анализирани текстови (или 45,4%), податок што ја поставува под прашалник веродостојноста на презентираниите информации.

Од друга страна, индикатор за тоа дали и колку на некој прилог му се придава важност или не, секако, претставува неговата најава на насловната страница, бројот на страницата од весникот каде што е отпечатен текстот и големината на самиот текст.

Анализата на вкупниот број следени текстови покажа дека повеќето прилози на темата меѓуетнички и меѓурелигиски прашања се третираат како теми од голема важност. Најавени се 60,5% текстови, најмногу во Коха и Журнал (иако најчесто

станува збор за вести/проширени вести), а ненајавени се 39,5% текстови, најмногу во Вест, Фокус и Вечер. Од најавените текстови, дури 82,6% се отпечатени на првите четири страници, и тоа се однесува на сите анализирани весници, а особено на Вечер, Коха и Журнал. Што се однесува на обемот на текстовите, речиси половина од сите текстови (45,4%) зафаќаат простор од половина до една страница.

Новинарски професионализам

Печатените медиуми се разликуваат во поглед на користењето на изворите на информации, наведувањето на повеќе различни страни како извор, поводот, пристапот и илустрациите во текстот. Кога станува збор за изворите на информации според видот, кај сите весници доминираат прецизни извори, но не е за занемарување и бројот на нејасните и непрецизни извори на информации. Така, Утрински весник и Дневник во речиси 1/3 од анализираниите текстови користат и нејасни или непрецизни извори при третирањето на меѓуетничките и меѓурелигиските прашања. Најмалку непрецизни или нејасни извори имаат Коха и Лајм. Ваквата практика на повикување на таканаречени „наши извори“, „високи функционери“ или слично, руши едно од основните новинарски начела на објавување точни и проверени информации, особено значајно кога станува збор за олку чувствителни меѓуетнички и меѓурелигиски прашања.

Весник	Нејасни/ непрецизни извори		Прецизни извори		Новинарот како извор		Нема наведени извори	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Утрински	4	30,8	10	76,9	4	30,8	2	15,4
Дневник	10	32,2	27	87,1	3	9,7	4	12,9
Н.Македонија	10	21,8	36	78,3	12	26,0	0	0,0
Вест	2	25,0	7	87,5	0	0,0	0	0,0
Вечер	6	23,1	22	84,6	12	46,2	4	15,4
Коха	2	9,0	18	81,8	8	36,4	4	18,2
Журнал	4	16,0	21	84,0	6	24,0	4	16,0
Фокус	14	21,2	55	83,3	2	3,0	9	13,6
Лајм	1	9,1	11	100,0	3	27,3	0	0,0
Вкупно	53	21,4	207	83,5	40	16,1	37	14,9

Табела бр.4 Извори на информации според видот¹

Анализата на изворите според статусот на изворот покажа најчеста употреба и на официјални и на алтернативни извори во еден текст. Речиси 73% се приложи што во себе имаат еден од алтернативните и официјалните извори или, пак, двата извора истовремено. Односно, третирајќи ги меѓуетничките и меѓурелигиските пра-

1 Забелешка: Вкупниот процент на добиените податоци е поголем од 100% бидејќи во одделни текстови има и нејасни и непрецизни извори на информации

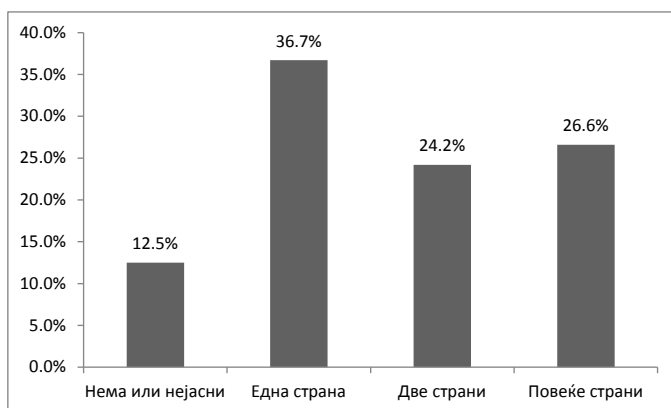
шања, печатот се потпира и на државните институции или на нивните претставници и на владејачките партии, но и на различните институции, здруженија, познати личности, опозициските партии, обичните граѓани.

Статус на изворите	Фреквенција на прилозите	%
Само меѓународни извори	8	3,9
Само официјални извори	62	28,9
Само алтернативни	56	26,1
Меѓународни и официјални	7	3,4
Меѓународни и алтернативни	5	2,5
Официјални и алтернативни	64	29,9
Меѓународни, официјални и алтернативни	11	5,3
Вкупно	215	100,0

Табела бр. 5 Извори на информации според статусот

Од презентираната насока отстапуваат само Вест (со 62,5% од прилозите) и Лајм (со 54,5% од прилозите), каде што доминираат прилози со само официјални извори, како и Журнал, кој, покрај големиот процент прилози каде што или нема или има наведено нејасни/непрецизни извори, е медиум каде што доминација имаат прилозите со само алтернативни извори.

И она што можеби е најважно кога станува збор за теми што допираат, условно кажано, спротивставени страни – е прашањето кои од страните се застапени. Во тој контекст може да се каже дека во половината од анализираните прилози (50,8%) се консултирани извори од две или повеќе страни, додека во 1/3 од прилозите (36,7%) извори само од една од „засегнатите“ страни.

Што се однесува на илустрациите користени во текстовите, анализата покажува дека 2/3 од текстовите се „опремени“ со илустрации, најчесто присутни во извештаите и анализите. Вообичаено станува збор за фотографии, а инцидентно за други видови, на пример, карикатура и уметнички цртеж. Фотографиите најчесто се или формални илустрации без да упатуваат на конкретната содржина на текстот (такви се присутни во 44,1% случаи), или илустрации што ја изразуваат главната

тема на текстот (такви се присутни во 32,9% случаи), додека многу е помал бројот на илустрациите што ја нагласуваат (во 13,5% случаи) или ја искривуваат (во 5,0% случаи) главната тема, или илустрации што сликовито, алегориски, во преносна смисла, ја дополнуваат содржината на текстот (само 3,6% од текстовите). Без оглед на тоа за кој тип илустрации се работи, формални, оние што ја изразуваат или оние што ја нагласуваат содржината на текстот, со нив најчесто се „поткрепува“ содржината на извештаите и анализите. Она што може да се констатира е недоволната „инвентивност“ на печатот во користењето илустрации, особено ако се знае нивното значење за овој тип медиуми.

Видови илустрации	Фреквенција на прилозите	%
Фотографија	166	66,9
Карикатура	3	1,2
Стрип	0	0,0
Уметнички цртеж	1	0,4
Графикони, табели	0	0,0
Вкупно	170	100,0

Табела бр.6 Видови илустрации во прилозите

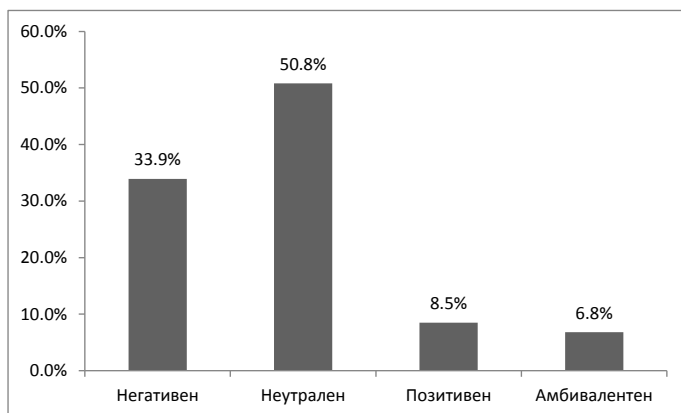
Повод за текстовите објавени во весниците за меѓуетничките или меѓурелигиските прашања се или псевдонастани (во 32,7% случаи) или актуелни вистински настани (во 31,5% случаи). Односно, печатот известувал за конкретните настани, како и за реакциите за тие настани. Гледано поединечно по медиум, треба да се забележи дека актуелните настани се најприсутни во Нова Македонија, а псевдонастаните во Журнал и Коха, додека во Вечер и Фокус и актуелните и псевдонастаните речиси се еднакво застапени. Дневник и Нова Македонија се весници со најголем број прилози за кои поводот е поширокото општествено и политичко значење на темата, како и поопшти прашања (кај првиот такви се 48,4% од текстовите, а кај вториот 32,6% од текстовите), што е за очекување со оглед на најголемиот број аналитички текстови, анализи или коментари.

Повод за текстот	Фреквенција на прилозите	%
Најавен настан	19	7,7
Актуелен вистински настан	78	31,5
Актуелен инсцениран настан	28	11,3
Псевдонастан	81	32,7
Општествено случување	38	15,3
Друго	4	1,6
Вкупно	248	100,0

Табела бр. 7 Повод за текстот

Анализата на пристапот на медиумот кон настанот и кон учесниците во настанот кажува дека во половината од текстовите тој е неутрален (50,8%), но загрижува тоа што 1/3 од текстовите имаат негативен пристап (33,9%), 8,5% имаат позитивен пристап, а 6,9% амбивалентен. Притоа, најнеутрален е Утрински весник, каде што

дури 92,3% од прилозите се без квалификации и оценки. Потоа следуваат Дневник, Нова Македонија и Вест со повеќе од 60% неутрални текстови, на средината се Фокус и Вечер со над 50% неутрални текстови. Коха и Журнал имал најмал процент неутрални текстови (20%). Генерално, без оглед во која мера се присутни трите вида „пристрасен“ пристап (негативен, позитивен или амбивалентен) кај секој поединечен медиум, за сите весници важи констатацијата дека и „негативното“ и „позитивното“ позиционирање директно се одразува на обврската за непристрасно и избалансирано известување за настаните, особено за вакви чувствителни прашања.

Преглед на наслови

Речиси половина од анализираните текстови се во обем од половина до една страница и најчесто се објавени на втората или третата страница на весниците, а жанровски или во форма на извештај или на анализа. Надополнети со ударни наслови и поднаслови или наднаслови, како и со фотографии, тие ја нагласуваат меѓуетничката, односно меѓурелигиската димензија на настаните. Неколку илустративни примери за насловите/наднасловите на текстовите:

Утрински весник: „*Да не го однесе ветерот и соживотот во Струга!?*“, поднаслов – Ситуацијата ескалира со палење на државното знаме, кршење автобуси, најави за откази на вевчанци, повикување за оставки... (30 јануари), „*Етничкиот комитет прашува: Кво вадис Македонија*“, наднаслов – Пратениците од Комитетот повикаа на смирување на случувањата и посочуваат дека тоа било сценарио на некои партиски кујни (2 февруари), „*МПЦ и полицијата смируваат*“, поднаслов – За вечер се најавени протести на младите Македонци од Струга (2 февруари), „*Локални Албанци ја гаснеа запалената црква во Мала Речица*“, поднаслов – Ова е трет пожар за една година во манастирот што сè уште се обновува по палењето во 2001 (2 февруари), „*ВМРО-ДПМНЕ и ДУИ во Струга како рогови во вреќа*“, поднаслов – Локалните вмровци од поодамна му свртија грб на Мерко, кого го третираат како 'производ на Црвенковски'... (2 февруари). Жанровски сите овие прилози се извештаи.

Дневник: „Скендер Бег и Мајка Тереза треба да нè обединат“, наднаслов – Ненаучени историски лекции (20 јануари), „Дали се создаваат етнички чисти образовни институции“, наднаслов – Македонците си одат од училиштата во Чаир (6 февруари), „Ни треба стратегија за мирен соживот“, наднаслов – Меѓуетничките тензии стивнаа, но не се решија (9 февруари), „Македонците и Албанците бараат јазик за да се разберат“, наднаслов – Ќе почне ли проектот за интегрирано образование (10 февруари), „Сите да работат на унапредување на соживотот“, наднаслов – Средба Груевски – Волебек (10 февруари), „Груевски и Ахмети ќе го динстаат јазикот“, наднаслов – Стратегијата за интегрирано образование на ОБСЕ на ремонт (11 февруари). Жанровски станува збор за аналитички текстови (пет анализи и еден коментар) и еден извештај.

Нова Македонија: „Струга: верската толеранција падна пред политичките битни“, поднаслов – Луѓето не сфатија што значи карневализација... (30 јануари), „Струга зоврива на минус 20“, поднаслов – Иако на збор сите за заложија ситуацијата што побрзо да биде смирена по протестите... во Струга денеска продолжуваат протестите... (31 јануари), „Подметнувачи на огнови и на тензии“, поднаслов – Поглаварите на верските заедници, претседателот Иванов и премиерот Груевски повикаа на смирување и на поголемо меѓуверско разбирање (1 февруари), „Чиј е кибритот?“, поднаслов – Дали последните инциденти во Македонија се предизвикани од маргинални криминални групи или... (2 февруари), „Нема да им успее нова фингирана 2001“, наднаслов – Кој и зошто реши повторно да тарашка по Балканот и да ги конфронтира христијаните и муслиманите во Европа (3 февруари), „Струга е доказ за крвката меѓуверска толеранција“, поднаслов – Случувањата во Струга не се изненадување, туку последица на постојаните превирања... (4 февруари), „Марш на пасење!“, поднаслов – Би било несериозно од нас да го сфаќаеме сериозно ОБСЕ ако барабар со Волебек ги гледаме насмеаните и тотално безгрижни ликови на Али Ахмети и неговиот шеф на кабинет Артан Груби... (10 февруари). Жанровски, најголем број се аналитички текстови (три коментари, две анализи) и два извештаи.

Вест: „Нокни стражи пред двете цркви во Октиси“, наднаслов – По националистичките графити (31 јануари), „Омразата како политичка понуда“, наднаслов – Етнички тензии во служба на локалните избори (31 јануари), „Ова е скопско масло“, наднаслов – Вест во Лабуништа, по завчерашниот пожар на црквата Св. Никола (1 февруари), „Цацко ни е крив за инцидентите“, наднаслов – Комитетот за односи меѓу заедниците повика на смирување на тензиите (2 февруари). Жанровски, станува збор за три извештаи и една репортажа.

Вечер: „Политиката прави меѓуетнички раздор во Струга“, поднаслов – За денеска најавени нови протести (31 јануари), „Груевски не смее да седи на страна од случувањата“, наднаслов – Опозицијата повикува (2 февруари), „Соживотот да не биде жртва на вжештените глави“, поднаслов – Сите учесници на расправата, членовите на Комитетот, градоначалниците на Струга и Вевчани, политичките партии се согласни дека треба да се казнат виновниците, да се смират страстите и граѓаните и меѓуетничките односи да не бидат жртва на нечија политичка агенда (2 февруари), „Смирете ги тензиите и казнете ги виновниците“, наднаслов –

Странските претставништва во Македонија со апел (2 февруари), „*Многу напреднавте од 2001, но инцидентите во Струга не се за потценување*“, наднаслов – Високиот комесар на ОБСЕ за малцински прашања, Кнут Волебек со порака (10 февруари). Жанровски, три од наведените прилози се извештаи, а два вести.

Коха: „*Вевчани ризик за соживотот*“, наднаслов – Протест во Струга во одбрана на исламските вредности (28 февруари), „*Политиката ја обвинува политиката*“, наднаслов – Меѓуетничкиот комитет дебатира за последните инциденти (2 февруари), „*Спасен манастирот во Речица*“, наднаслов – Локалните жители спречуваат палење на објект (2 февруари), „*Полицијата бара заштита од граѓаните*“, наднаслов – МВР ги затвора очите пред навредите на Албанците (3 февруари), „*Снегот ги 'излади' главите во Битола*“, наднаслов – Потфрли протестот „против Албанците“ (4 февруари). Три од прилозите се извештаи, еден е анализа, а еден вест.

Журнал: „*Кој дува на огнет?*“, наднаслов – Се вжештуваат меѓуетничките односи во Македонија, „*Како да го вратиме ѓаволот во шише*“, поднаслов – Сакам да грешам, но со потполна сигурност можам да кажам дека во овој случај ѓаволот не е во редовите на хулиганите. Ѓаволот седи во некое друго место, од каде што на комотен начин ги диригира нацистичките нагони на хулиганите (28 јануари), „*Решение наместо провокации*“, наднаслов – Последните тензии во фокус на аналитичарите (7 февруари), „*МВР ги смири Мерко и Илиевски*“, наднаслов – Се влијае врз градоначалникот на Струга и на Вевчани (11 февруари). Два од текстовите се вести, еден е анализа, а еден коментар.

Фокус: „*Солени шеги, горки последици*“, поднаслов - ВМРО-ДПМНЕ и ДУИ ги делат и централната и локалната власт во Струга – нивна е и одговорноста да го менаџираат прикриениот конфликт, кој опасно може да ескалира (30 јануари), „*Владата ја спонзорираше исламофобијата во Вевчани*“, наднаслов – Реакција на ИВЗ (31 јануари), „*Прво ја запалија, па сега ја гасат Струга*“, наднаслов – Инцидентите во градот на Дрим престанаа, но... (31 јануари), „*Хитлеровски сценарија во Лабуншита*“, наднаслов – Зошто се запали црквата Свети Никола (1 јануари), „*Сè е режија, нека се најдат режисерите*“, наднаслов – Кој го пали меѓуетничкиот фитил во Струшко? (1 јануари), „*Државата намерно потпалува меѓуетнички пожари*“, наднаслов – Албанската опозиција обвинува (2 февруари), „*Ситуацијата е под контрола, но може да забеге*“, наднаслов – Експертите предупредуваат (3 февруари), „*Црвенковски: ВМРО и ДУИ го запалија фитилот во Струшко*“, поднаслов – Лидерот на СДСМ Бранко Црвенковски на трибината во Битола ги обвини владејачките партии... дека создаваат меѓуетнички тензии во државата (8 февруари), „*Амбасадори ги гаснат меѓуетничките огнови*“, наднаслов – Тензиите ја активираа дипломатијата (10 февруари). Жанровски три од прилозите се вести, четири се извештаи и два се репортажи.

Лајм: „*Повторно смрт за Албанците*“, наднаслов – Навредливи графити во битолската џамија (2 февруари), „*Груевски: Опозицијата ги предизвика тензиите*“, наднаслов – Премиерот не прифати вина (6 февруари), „*Опозицијата ја критикува Владата за меѓуетничките односи*“, наднаслов – Се презентира националната програма за интеграција на Македонија (9 февруари), „*Груевски да го учи албанскиот јазик за добри меѓуетнички односи*“, наднаслов – Меѓуетничките инциденти го донесоа Волебек во Скопје (11 февруари). Сите прилози жанровски се вести.

ТЕЛЕВИЗИСКИ СТАНИЦИ

Клучни наоди

Во анализираниот период, меѓуетничките и меѓурелигиските теми избија на прв план во јавната агенда, бидејќи се случија настани со меѓурелигиска и меѓуетничка димензија што доминираа во известувањето на сите медиуми: Вевчанскиот карневал, Европското првенство во ракомет (прилозите во кои за спортските случувања се известуваше од меѓуетничка призма), како и преименувањето на училиштата во општината Чаир во Скопје. Најголем дел прилози за овие и за слични настани (речиси 70%) беа емитувани меѓу првите пет прилози во вестите.

Кај телевизиските станици постои голема разлика во обемот на известување за меѓуетничките и меѓурелигиските прашања. Најмногу време за овие теми посветија приватните телевизии Алсат М (и во вестите на македонски и во вестите на албански јазик), Канал 5 и Сител, а најмалку јавниот сервис Македонска телевизија – вестите на македонски и на албански јазик и Телма. Кај сите, прилозите доминантно се сместени во сферата на политиката и религијата.

Овие теми најчесто беа најавувани како „теми на денот“ (особено во медиумите што емитуваат програма на албански јазик), со богата визуализација и речиси редовно поткрепени со актуелни снимки направени на местата каде што се одвиваа настаните. Некои медиуми користеа и архивски снимки, кои, спротивно на професионалните стандарди, најчесто не беа обележани.

За меѓуетничките и меѓурелигиските прашања телевизиите најмногу известуваа во информативните жанровски форми (извештаи и вести/проширени вести), што е очекувано бидејќи со анализата беа опфатени ударните дневноинформативни емисии. Дел телевизии се обидуваа во вестите да внесат и аналитички приод (особено Алсат М и во вестите на македонски и во вестите на албански јазик), што остава впечаток на детално и сеопфатно информирање на јавноста, но не е вообичаено за ваков тип емисии.

Особено загрижува практиката најавувањето на прилозите да се користи како коментар со цел да се влијае на мислењето на гледачите и настаните да се интерпретираат според субјективниот став на новинарот. Ваква практика се забележува кај телевизија Сител, каде што најавата на еден од прилозите е околу 9 минути.

Во телевизиските дневници приоритет им се даваше на прецизните извори на информации, особено на јавниот сервис (првата програма на МТВ), но не смее да се занемарат и не малиот број нејасни и непрецизни извори, што јасно зборува за новинарскиот не/професионализам и во прашање ги доведува квалитетот и објективноста на известувањето воопшто, а особено кога се работи за меѓуетнички и меѓурелигиски прашања.

Во контекст на известувањето за „чувствителните“ меѓуетнички и меѓурелигиски прашања, особено загрижува недоволната застапеност на извори од две или повеќе страни, односно едностраното известување на најголем дел медиуми само од агол на сопствената „етничка“ заедница.

Особено загрижува фактот што најголеми отстапувања од овој новинарски стандард се забележани кај јавниот радиодифузен сервис, чија обврска според сите документи и стандарди е да ја промовира социјалната кохезија. Имено, кај вестите на албански јазик на МТВ, дури 92,3% од прилозите имаат извор само од една страна. Од друга страна, во вестите на македонски јазик се постапувало мошне професионално во овој поглед - дури во 83,4% од прилозите се посочуваат извори од две или повеќе страни.

Во однос на пристапот на новинарите/медиумите кон овие настани, беше констатирано дека доминираат „позитивниот“² пристап кон сопствениот, односно „негативниот“³ пристап кон другиот етникум, на сметка на „неутралното“ известување без квалификации и оценки (најизразено на првата програма на МТВ и Телма). Ваквиот начин на известување не само што ја искривува „сликата“ за реалноста, туку и јасно укажува на известувањето низ етноцентристичка перспектива, што креира стереотипи кон „Другиот“.

Генерална линија на известување

Во анализираниот период, телевизиите имаат објавено вкупно 271 прилог во кои главна тема се меѓуетничките и меѓурелигиските прашања. Најмногу прилози за овие прашања беа емитувани на Алсат М, особено на програмата на македонски јазик. Тоа јасно може да се види од следниов табеларен приказ:

Телевизија	Фреквенција на прилозите	%
МТВ 1	18	6,6
МТВ 2 – албански	13	4,8
МТВ 2 – турски	1	0,4
Сител	40	14,8
Канал 5	42	15,1
Алфа	36	13,3
Алсат М на македонски	62	22,9
Телма	14	5,2
Алсат М на албански	46	17,0
Вкупно	271	100,0

Табела бр. 8 Број на емитуваните прилози на различните телевизиски станици

Од сите анализирани прилози, половина се сместени во сферата на политиката (50,2%), 1/5 (22,2%) во сферата на религијата, а другите во областа на економијата, културата, образованието, граѓанското општество, здравството, спортот. Доминантното политичко профилирање на настаните не изненадува, пред сè, поради фактот што политиката, директно или индиректно, беше „инволвирана“ во случувањата, било преку државните и локалните тела и институциите, било преку политичките партии.

2 „Позитивниот“ пристап подразбира некритичка поддршка, одобрување, оправдување, воодушевување или глорификација на настанот и актерите, кои не се поткрепени со факти, аргументи или анализи. Тоа е субјективно позиционирање на авторот на текстот.

3 „Негативниот“ пристап не се базира на факти и објективни аргументи, туку на непроверени информации или гласини, на пристрасен, едностран приод и селекција само на одредени аспекти како основа за негативна квалификација. Некогаш навидум се потпира на „факти“ и „аргументи“, но со цел да ги „поткрепи“ квалификациите за актерите изразени со негативни придавки набени со емоции, или да им припише на актерите активности што имаат негативна конотација.

Областа во која се пишувани прилозите	Фреквенција на прилозите	%
Политика – внатрешна	136	50,2
Политика – надворешна	12	4,4
Економија	2	0,7
Култура	11	4,1
Образование	13	4,8
Религија	60	21,1
Граѓанско општество	18	6,6
Криминал и корупција	5	1,8
Здравство	1	0,4
Спорт	13	4,8
Вкупно	271	100,0

Табела бр. 9 Областа во која се пишувани прилозите

Анализата на жанровската структура на објавените прилози покажува дека телевизиските станици најчесто ги покриваат настаните од меѓуетнички и/или меѓурелигиски карактер со извештаи (или 57,2% од прилозите), а потоа следуваат прилозите спакувани во форма на вести/проширени вести (18,5%), како и изјавите и анализите (8,1%, односно 7,7% од прилозите). Доминацијата на информативните новинарски жанрови е логична, со оглед на фактот што беа следени само главните телевизиски дневници, во кои телевизиите ретко ги користат аналитичките форми на известување.

Жанр на прилозите	Фреквенција на прилозите	%
Вест/проширена вест	50	18,5
Соопштение	9	3,3
Изјава	22	8,1
Извештај	155	57,2
Анализа	21	7,7
Интервју	7	2,6
Репортажа	2	0,7
Коментар	2	0,7
Сондажа/анкета	3	1,1
Вкупно	271	100,0

Табела бр. 10 Жанровска структура на прилозите

Притоа, во однос на жанровската структура на прилозите се издвојуваат две групи телевизиски станици. Во едната група е Македонската телевизија – вести на албански јазик, која најчесто ги регистрира „фактографски“ и кратко, преку вести/проширени вести, известува за меѓуетничките и меѓурелигиските прашања (такви се 77,0% од прилозите). Во втората група се Сител, Канал 5 и Алсат М – вести на македонски и албански јазик, кои се обидуваат не само да информираат, туку и да ги интерпретираат овие настани, преку посложени новинарски форми (анализи, коментари). Со ваквиот начин на обработка и презентирање, невообичаен за информативните програми, гледачите многу повеќе се изложени на новинарското

гледање на реалноста, отколку на актерите (субјектите) што се учесници во самиот настан. Најчесто станува збор за долги прилози (подолги од 4 минути), со што уште повеќе се нагласува, или „врамува“, темата за која се известува во поинаков контекст, со што се прави обид за влијание врз мислењето на публиката. Најекспанзивен е примерот на Сител со прилогот за инцидентите во Струга и Струшко по Карневалот во Вевчани емитуван на 31 јануари, кој заедно со најавата трае повеќе од 11 минути (прилогот е само 2,5 минути). Емитувањето на овој прилог/најава не само што одзема најголем дел од Дневникот, туку и остава впечаток како да не случило ништо друго тој ден. Со ваквиот интерпретативно-наративен пристап, кој не се потпира на професионално пренесување на факти или сведочења, всушност, се прави обид да се конструира, односно да се реконструира реалноста и да се влијае врз мислењето на гледачите.

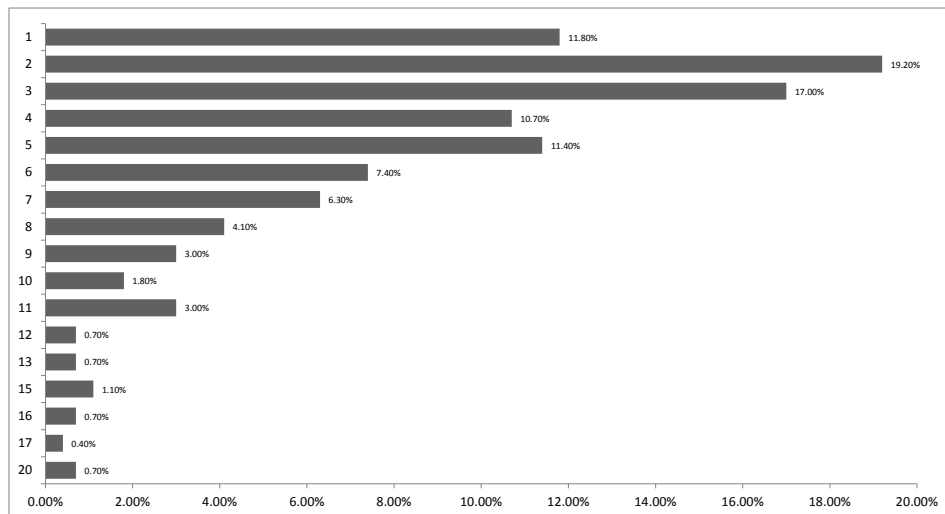
Настаните што се случуваат во анализираниот период (особено оние поврзани со Вевчанскиот карневал и со Европското првенство во ракомет) беа во фокусот на дневната агенда на телевизиите. Токму поради тоа, повеќе од половина анализирани прилози (57,6%) беа издвоени како „теми на денот“. Овој тренд го следи Канал 5, Алсат М – вести на македонски јазик и Телма. Наспроти тоа, на Сител, Македонска телевизија – вести на македонски јазик и Алфа повеќето прилози не беа најавени (или 67,5% од прилозите на Сител, 62,9% од прилозите на Алфа и 61,1% од прилозите на МТВ прва програма). Затоа пак, за Алсат М – вести на албански јазик и за Македонската телевизија – вести на албански јазик, овие прашања го носеа предзнакот на мошне важни. На Алсат М – вести на албански јазик дури 91,3% од прилозите беа најавени во почетокот на дневникот, а на Македонската телевизија – вести на албански јазик дури сите емитувани прилози беа извлечени во главната најава. Тоа несомнено зборува за значењето што овие телевизии им го придаваат на ваквите „чувствителни“ прашања.

Притоа, фактот дека телевизиските станици им даваат големо значење на настаните од меѓуетнички или меѓурелигиски карактер што се случуваат во периодот на анализата се гледа и оттаму што најголем дел, или речиси 70%, се емитувани меѓу првите 5 прилози во вестите. Од вкупниот број анализирани прилози 11,8% се емитувани први во централните вести, 19,2% втори, а 17% трети.

Овој тренд, помалку или повеќе, е присутен кај сите телевизиски станици, а отстапувања се забележуваат само во неколку случаи. Така, најмногу објавени прилози на првите три места имаат Македонската телевизија – вести на албански јазик (77,0%) и Алсат М – вести на албански јазик (69,5%) што е за очекување и се совпаѓа со бројот на прилозите што ги имаат најавено во почетокот на дневникот. Се издвојува и Телма, која иако има најмал број емитувани прилози со меѓуетнички или меѓурелигиски карактер (заедно со Македонската телевизија – вести на албански јазик), дури 78,6% од прилозите ги има објавено на првите три места во дневникот. Наспроти тоа, Сител има најмалку вакви прилози во почетокот на дневникот (само 15,0%) и вообичаено ги сместува од четврто до осмо место по емитување.

Кога станува збор за времетраењето на прилозите, анализата покажува дека тие, во просек, се со должина од 2 минути, со тоа што најкраткиот измерен прилог е 20 секунди (на Алфа), а најдолгиот дури 684 секунди, или 11 минути и 24 секунди

(на Сител). Инаку, најдолги прилози за меѓуетничките и меѓурелигиските прашања има Сител (над 4 минути), а го следат Алсат М – вести и на македонски и на албански јазик, што не е вообичаено кога се работи за информативна програма, односно го „руши“ информативниот карактер на вестите, иако се стекнува „впечаток“ дека јавноста детално и опширно е информирана за настаните.

Новинарски професионализам

Мошне важен индикатор при известувањето, особено кога се работи за меѓуетничките и меѓурелигиските прашања, е изворот на информации на кои се потпираат телевизиските станици во емитуваните прилози. Податоците од анализата кажуваат дека телевизиите го почитуваат правилото да се користат прецизни извори на информации - во 90,4% од анализираните прилози тоа е така, додека во 20,7% од анализираните прилози се регистрирани и нејасни/непрецизни извори.

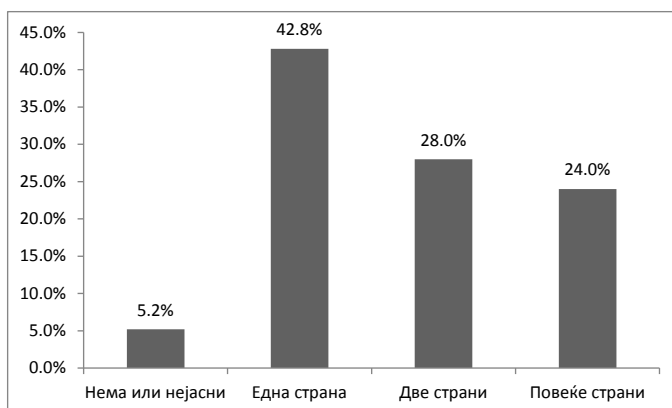
Гледано одделно по телевизиски станици, Телма и Македонската телевизија – вести на македонски јазик, се телевизиски станици што во 100% од своите прилози наведуваат прецизни извори. Дури, Телма воопшто во ниту еден прилог не употребила нејасни и непрецизни извори, додека на првата програма на Македонската телевизија воопшто не е за занемарување и бројот на нејасните/непрецизните извори. Наспроти тоа, во однос на нејасните и непрецизните извори „води“ Канал 5 (со 34,2% од прилозите), а зад него се Алсат М – вести на македонски и албански јазик и Сител. Ваквиот пристап во информирањето, особено кога се работи за чувствителни меѓурелигиски и меѓуетнички прашања, не само што отвора простор за шпекулации, туку и сериозно може да влијае на искривување на вистинската „слика“ на случувањата. Опасноста особено е во тоа што со користењето „наши извори“, „во политичките кругови“, „високи владини функционери“ се задржува вниманието на публиката, но истовремено се создава алиби за евентуалната не/

одговорност за искажаната вест, став, квалификација. Но не смее да се занемари и податокот дека телевизиските станици објавуваат и информации без никаков посочен извор (особено Канал 5 и Алсат М – вести на албански јазик), кои, без претерување, може да се сместат во категоријата на „сомнителни“ информации и кои укажуваат на „краен“ непрофесионализам во информирањето.

Телевизија	Нејасни/непрецизни извори		Прецизни извори		Новинарот како извор		Нема наведени извори	
	N	%	N	%	N	%	N	%
МТВ 1	5	27,8	18	100,0	1	5,6	0	0,0
МТВ 2 А	2	15,4	12	92,3	1	7,7	0	0,0
Сител	9	22,5	36	90,0	11	27,5	3	7,5
Канал 5	14	34,2	36	87,8	8	19,5	1	2,4
Алфа	5	13,9	33	91,7	4	11,1	2	5,6
Алсат М мак.	13	20,9	55	88,7	14	22,6	3	4,8
Телма	0	0,0	14	100,0	2	14,3	0	0,0
Алсат М алб.	8	17,3	40	87,0	4	8,7	4	8,7
Вкупно	56	20,7	245	90,4	45	16,6	13	4,8

Табела бр.11 Извори на информациите според видот

Притоа, за меѓуетничките и меѓурелигиозните теми најчесто паралелно се наведуваат и официјални (државните институции, нивните претставници, владејачките партии, новинските агенции) и алтернативни извори (истражувачките агенции, институции, познати личности, опозиционите партии, обичните граѓани). Прилозите во кои се наведуваат или само официјалните или само алтернативните или истовремено двата вида извори се 233 од вкупно 271 прилог, или 86% од сите анализирани извори.

Изнесувањето на двете страни, секако, е најважниот дел при известувањето за сензитивни прашања и теми, па затоа загрижуваат големиот број прилози со прикажувањето на изворот само од едната страна. Односно, тоа е забележано во 42,8% од анализираниите прилози, додека во 28,0% од прилозите се посочуваат извори од две „засегнати“ страни, а во 24,0% од прилозите извори од повеќе страни.

Најголеми отстапувања од овој новинарски стандард се забележани на Македонската телевизија – вести на албански јазик, каде што дури 92,3% од прилозите имаат извор само од една страна, а најмали на Македонската телевизија – вести на македонски јазик, каде што во 83,4% од прилозите се посочуваат извори од две или повеќе страни. Загрижувачки е што станува збор за една „куќа“ и „единствена уредувачка политика“, но потполно поделена. Со ваквото изразено еднострано гледање на настаните поврзани со меѓуетничките и меѓурелигиските прашања не само што се прекршуваат професионалните новинарски стандарди, туку се наметнува и искривена слика за нив.

Комерцијалните ТВ-станции овој стандард го прекршуваат во голем број случаи. Кај Сител, на пример, во 57,5% од прилозите се наведени извори само од една страна, а во 40,0% од од прилозите од две или повеќе страни. Тој сооднос на Алсат М – вести на албански јазик е 43,5% наспроти 50,0%, а на Телма 57,1% наспроти 42,9%. Сепак, и за овие телевизиски станици останува забелешката за потребата од посериозен пристап во овој сегмент од информирањето, доколку претендираат на „вистински“ новинарски професионализам. Ова особено затоа што, по правило, во случаи на тензија или потенцијален конфликт, секоја страна има „своја вистина“ и, во интерес на објективното информирање, медиумот треба да ги презентира аргументите на сите инволвирани страни.

Важен сегмент на телевизиското новинарство е и визуализацијата на прилозите што се емитуваат. Притоа, минимум визуализација неопходна за подготвување на ТВ-дневникот е модераторот во студиото присутен на екранот. Но тоа обично се дефинира како отсуство на визуелна презентација. Анализата покажа дека бројот на таквите прилози е многу мал, речиси занемарлив. Затоа, прилозите за меѓуетничките и меѓурелигиските прашања доминантно се „поткрепени“ со актуелна или архивска снимка, што му дава уште поголема тежина на настанот за кој се информира јавноста. Во 77,5% од прилозите е обезбедена актуелна снимка за потврдување на веродостојноста на настанот, а во 57,2% од прилозите и архивска снимка.

Вид на визуализацијата	Фреквенција на прилозите	%
Без визуализација	15	5,5
Слајд	25	9,2
Графикони, табели, текст	5	1,8
Архивска снимка	155	57,2
Актуелна снимка	210	77,5
Директно јавување/јавување во живо	7	2,6
Вкупно	417	

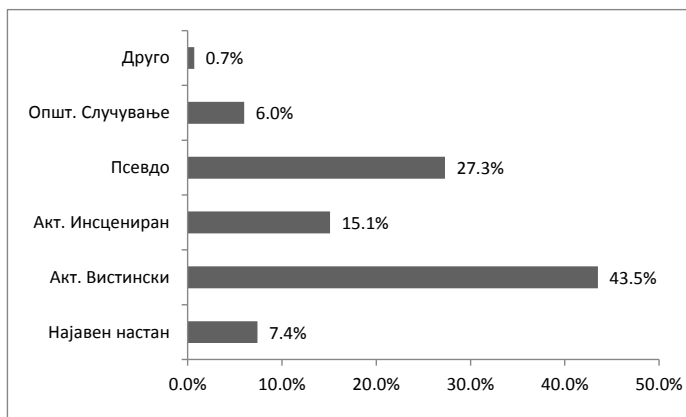
Табела бр.12 Визуализација на прилозите

Вестите на македонски јазик на МТВ, за сите презентирани прилози од меѓуетнички и/или меѓурелигиски карактер, имаа обезбедено актуелна снимка, додека вестите на албански јазик само за половина емитувани прилози. Кај другите телевизиски станици, процентуалната застапеност на актуелните или архивските снимки соодветствува на општата дистрибуција на податоците. Мали отстапувања, односно поголема застапеност на актуелни наспроти архивски снимки, имаат Алфа, Телма и Алсат М – програма на албански јазик.

Притоа, мора да се нагласи дека, кога станува збор за архивските снимки, гледано од професионален аспект, тие треба да бидат обележани како такви. Но од анализираните прилози, само во 11,0% случаи снимките се обележани како архивски, додека во 89,0% од случаите тој принцип не е почитуван. Најмногу необележани архивски снимки имаат Алсат М – вести на албански и вести на македонски јазик и Телма, а најмалку Сител.

Од друга страна, кога се работи за односот на снимката со емитуваниот прилог (без оглед дали таа е актуелна или архивска), податоците кажуваат дека најголем број снимки или ја изразуваат⁴ главната тема (во 64,9% од прилозите), или ја нагласуваат⁵ главната порака во емитуваниот прилог (во 21,4% од прилозите), додека само 10,0% од прилозите имаат формална снимка. Гледано споредбено, по телевизиски станици, снимките што ја изразуваат главната тема доминираат на Македонската телевизија – вести на македонски јазик (во 83,3% од случаите) и Телма (во 85,7% од случаите), додека снимките што ја нагласуваат главната тема се најприсутни на Алсат М – вести на албански јазик (37,0% од случаите). Во првиот случај може да се зборува за таканаречен „класичен“ професионализам со снимка што конкретно упатува на содржината на прилогот, а во вториот случај - за таканаречен „монтиран“ професионализам со снимка што има емотивен набој и потенцијално со големо влијание врз јавноста.

Најчест повод за подготвување на прилозите што третираат меѓуетнички и меѓурелигиски прашања се актуелни вистински настани⁶ и псевдонастани⁷, првите во 43,5% од анализираните прилози, а вторите во 27,3% од анализираните прилози. Несомнено, во најголем број случаи новинарите известуваа за конкретни актуелни настани што се случиле, а дури потоа за реакциите на тие настани, било да се работи за соопштенија, конференции, изјави, извештаи.

4 Снимката што ја „изразува“ главната тема упатува конкретно на содржината на прилогот, таа најчесто е снимена директно од настанот.

5 Снимката што ја „нагласува“ главната порака на прилогот не само што упатува конкретно на содржината на прилогот, туку има и емотивен набој.

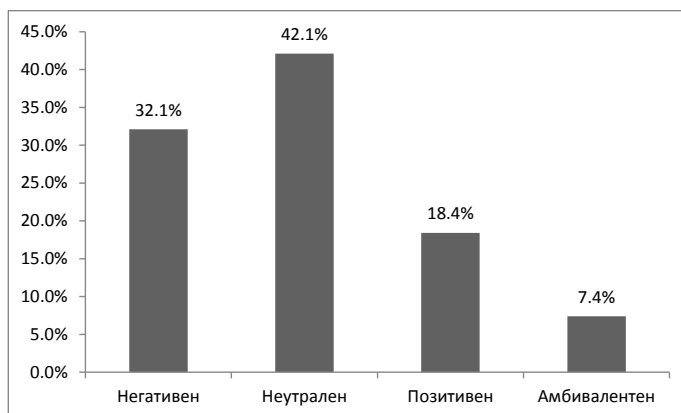
6 „Актуелен вистински настан“ е конкретен настан што реално се случил. Најважен критериум е дека се известува за самиот настан.

7 Прилог за „псевдонастан“ е прилог што се однесува на една или повеќе реакции за некој актуелен настан. Тука спаѓаат јавни соопштенија, конференции за печатот, изјави, резултати од сондажи на јавното мислење, извештаи, анализи.

Најважниот дел од анализата се однесува на пристапот на новинарите кон чувствителните теми за различните етникуми во Македонија. Пристапот може да биде неутрален, позитивен, негативен или амбивалентен.

Сликата за пристап во прилозите покажува дека доминираше неутралниот пристап во известувањето (42,1% од анализираниите прилози), но и голем процент на прилози во кои новинарите имале негативен пристап (32,1%). Позитивниот пристап е регистриран во 18,5%, а амбивалентниот во 7,4% од сите анализирани прилози. Најнеутрални во известувањето, без квалификации и оценки, се Телма (во 85,7% случаи) и Македонската телевизија – вести на македонски јазик (во 77,8% случаи). Кај другите телевизиски станици, „негативниот“, односно „позитивниот“ пристрасен, едностран или селективен приод кон актерите и настаните од меѓуетнички и меѓурелигиозки карактер, во голема мера е присутен во известувањето. Тоа значи дека во повеќе од половина од прилозите е забележана пристрасност во известувањето било во „негативна“ било во „позитивна“ насока.

Без оглед за каков настан се работи, а особено ако тој е од „чувствителна“ мултиетничко/религиозна димензија, најмалку што се очекува од новинарите и од медиумите е преку „негативна“, еднострана диоптрија, „позитивна“, субјективна, некритична поддршка или „амбивалентна“, позитивно-негативна визура да ги оценуваат настаните и актерите. Вестите како информативна програма имаат големо влијание врз формирањето или зајакнувањето на ставовите и уверувањата на публиката кон припадниците на другите заедници и затоа почитувањето на професионалните принципи за непристрасно и објективно информирање е од исклучително значење.

Преглед на наслови

Најголем број прилози за меѓуетничките и меѓурелигиските прашања се најавени во почетокот на телевизиските дневници. Тие редоследно заземаат место меѓу првите емитувани прилози и жанровски во форма на извештаи, но и аналитички. Тоа најчесто се долги прилози, речиси редовно поткрепени со актуелни и архивски снимки. Сиве овие аспекти јасно зборуваат за значењето што им се придава на овие прашања, со јасно дефинирана реторичка стратегија на нагласување. Неколку илустративни примери на најави на емитуваните прилози:

Македонска телевизија – програма на македонски јазик: „Не треба никој да се обвинува, само страстите да се смират. Вицепремиерот задолжен за Рамковниот договор со изјава: И централната и локалната власт да бидат вклучени...“ (30 јануари), „Македонскиот меѓуетнички мир и меѓурелигиска толеранција и соживот се послини од верските структури и од неодговорноста на поединци. И пратеникот Адеми се огласи...“ (1 февруари), „Да се смират тензиите, да се врати соживотот и меѓуетничкиот дијалог, побараа и членовите на Комитетот за односи меѓу заедниците... Ги повикаа на одговорност и разум верските заедници, локалните власти и политичките партии...“ (1 февруари), „Меѓуетничките тензии да не се подгреваат. Одговорните институции да преземат мерки за лоцирање на виновниците и нивно казнување... Ова се поентите од дебата на Центарот за разбирање и институционална соработка...“ (3 февруари), „Се конструира ли во одредени политички кујни во земјава внатрешна криза во пресрет на Самитот на НАТО во Чикаго... Премиерот Груевски оценува дека набрзо ќе бидат разоткриени иницијаторите на сквернавењето на верските објекти...“ (5 февруари).

Македонска телевизија – програма на албански јазик: „Денеска во Струга, пред зградата на општината го запалил државното знаме на Македонија. Очеvidци тврдат дека бил во пијана состојба и така сакал да го искаже гневот во врска со навредите на македонските навивачи во ракомет“ (23 јануари), „Последните инциденти се плод на опозицијата, обвини денеска премиерот Никола Груевски. Според него, опозицијата не гледа друг пат за да дојде на власт па ги користи меѓуетничките и меѓурелигиозните инциденти.“ (5 февруари), „Премиерот Никола Груевски се сретна со претставникот на ОБСЕ, Кнут Волебек. Во фокусот на разговорите било имплементацијата на Рамковниот договор.“ (9 февруари).

Сител: „Настаните во Струга се централна тема и во овој дневник... да го кажам своето лично мислење за она што во Струга се случува. Прво, во Вевчани имаше карневал, еден од многуте наназад и тоа е традиција... Имаше во еден момент нешто што муслиманите во РМ ги навреди, можеме да кажеме... дека со причина се навредени... се спомнуваше цела една етничка и верска група која беше предмет на шега, таа група со ништо тоа не го заслужила и има право да побара извинување. Но, дали е тоа целиот проблем, секако дека не е... час поскоро мора да се воведат критериум, тоа е јавен настан, мора да се знае кој одговара, мора да се знае кој ќе ги објаснува последиците. Од друга страна, сето она што се случуваше по карневалот, е предмет на кривично гонење. Предизвикување верска и национална омраза, протести од аспект на еднонационално и едноконфесионално собирање со провокации кон сите други... заканувачки пароли, палење црква е нешто што полицијата мора да го одработи и тие луѓе мора да се најдат пред судот и за тоа да сносат своја казна...“ (31 јануари),

„Очекувајќи ги што поскоро одговорите од институциите, бараме најрешително да се справат со сите оние потпалувачи и тоа многу посериозно отколку на последниот политички дуел на скопското Кале...“ (5 февруари), „Вандализмот и сквернавењето на меѓуетничките односи, преку сквернавење на цркви или верски објекти и графити како пораки, упатува на фактот дека некому му е потребен нов инцидент или судир меѓу Македонците и Албанците, играње на етничка карта и тоа дека нема никаква врска со Вевчани или навреда на исламот е факт. Дефинитивно, партиските кујни имаат одговор за сево ова, но до кога на овој Балкан...“ (5 февруари), „Речиси сите новинари знаеја, но некои објавуваат, а некои не сакаат да објават дека СДСМ, особено од времето кога е вратен за претседател Бранко Црвенковски, создава планирани инциденти, често пати и меѓуетнички, за на тој начин да се обиде да ја собори власта на ВМРО-ДПМНЕ, бидејќи немаат политичка понуда, немаат нов кадар и ги губат сите можни избори... Сите знаевме дека дури и етничкиот мир во државата е во залог на интересите на СДСМ, но од скоро го знаеме и официјално. Имено, Албанец, човек од невладин сектор... Артан Груби, потврди дека од страна на СДСМ и тоа од високи функционери, пратеници, му е нудено плански и заеднички да предизвикува етнички инциденти...“ (6 февруари).

Канал 5: „Има ли позадина во вчерашните протести во Струга? Дали еден карневал под маски со вековна традиција, дури две недели по неговото одржување, е вистинска причина да се каменува вевчанскиот автобус во Велешта и да се запали македонското знаме во Струга?...“ (28 јануари), „Во Струга и денеска напнато. Вевчанци и струшкото муфтиство ги осудија инцидентите, но и натаму ја бараат својата правда... Канал 5 дојде до летоците со кои се повикуваат граѓаните да ја бранат честа на Алах. Наместо помирување, за утре е најавен контрапротест на Македонците во Струга.“ (30 јануари), „Локални водоводи, фундаменталисти во центарот на Струга, сиромаштија и беда, лоши закони од минатото, поделено етничко општество. Или ... подготовка за локални избори в година. Сè се тоа причини за последните струшки настани.“ (5 февруари), „Меѓуетничките инциденти многу удираат на емоциите на граѓаните на двете страни, на религиозните и на етничките чувства. Играњето со чкорчиња и со меѓуетничките односи во Македонија на кое било ниво е премногу опасно за да може да биде интерпретирано дека е вовед во локални избори...“ (5 февруари), „Графитоманите не мируваат. По Битола, графити и низ Скопје. Смрт за Каури. Пречкртан крст. Ова ноќеска било испишано на фасадата на помошните простории за крштевање на црквата Св. Кирил и Методиј во скопската населба Чаир.“ (5 февруари), „СДСМ го прозва премиерот Груевски да ги посочи виновниците и одговорните за инцидентите. Кои се тие поединци, прашуваат во СДСМ и се закануваат дека ако не ги открие, немало да ги остават на раат...“ (6 февруари), „ОБСЕ повторно во акција. Овој пат да се спречи религиозните инциденти да се прелеат во меѓуетнички конфликт. Високиот комесар за малцински права Кнут Волебек веќе ги започна средбите кои имаат за цел инцидентите во струшко да не станат поголем проблем.“ (8 февруари).

Алфа: „Синоќешните инциденти во Струга се груба манипулација со Вевчанскиот карневал, реагира денеска градоначалникот на Вевчани. Прашува – ако маските ги повредиле верските чувства на муслиманите, зошто не реагираше веднаш, туку дури две недели по завршувањето на маскенбалот...“ (20 јануари), „Партите бараат да се смират страстите. Опозицијата побара премиерот Груевски да ја преземе одговорноста за последното заострување на меѓуетничките и меѓуверските односи. Премиерот, пак, испрати

порака до политичарите, за кои рече дека го злоупотребуваат овој инцидент за свои цели и да не го прават тоа. (31 јануари), „Загрижени сме од заострувањето на тензиите и од демонстрациите во Струга – е одговорот на амбасадорот на САД...“ (1 февруари), „Верски протести се заговараат на интернет. Првите се закажани во Битола. Никој нема пријавено дека ќе протестира, велат од МВР...“ (2 февруари), „Македонија е во расчекор меѓу тие кои се нарекуваат патриоти и не сакаат во Европа и тие кои сакаат евроатлантска иднина на земјата, оценија говорниците на дебатата организирана по последните инциденти и провокации...“ (3 февруари), „Серијата инциденти во Струга и струшко потсетуваат дека меѓуетничките и меѓурелигиските немиле настани не припаѓаат само на минатото и дека можат да го загрозат општеството ако не се спречат навреме. Ова е пораката на високиот комесар за малцински прашања на ОБСЕ...“ (9 февруари).

Алсат М – програма на македонски јазик: „Дел од експертите за меѓуетнички односи сметаат дека зад сите овие настани стои политиката. Според нив тензиите ќе се смират откако ќе стигне осуда од сите инволвирани страни.“ (31 јануари), „Денеска од сите релевантни државни и верски институции стигнаа осуди за верските тензии во Струшко. Да се смири ситуацијата и сите да ја намалат нервозата, побараа и од меѓународните организации во земјава.“ (31 јануари), „Смрт за шиптари и други графити со крстови биле напишани на ѕидот на Исак џамијата во центарот на Битола. Се претпоставува дека навредливите пораки биле напишани во текот на ноќта или рано утрото...“ (1 февруари), „Феномените што ги нарушуваат меѓуетничките односи може да спласнат, но за тоа треба политичка волја – оценка на аналитичарите на денешната дебата за последните меѓуетнички и меѓуверски инциденти.“ (3 февруари), „Политички аналитичари оценуваат дека вчерашната изјава на Бранко Црвенковски претставува чиста политичка манипулација. Имено, лидерот на СДСМ рече дека Албанците во Македонија станале заложник на Груевски, на патот кон евроинтеграциите.“ (12 февруари).

Алсат М – програма на албански јазик: „Главните автори на инцидентите се Владата на Република Македонија и премиерот Никола Груевски. Ова за радио Слободна Европа го изјави вториот човек на СДСМ Гордан Георгиев, според кој истото сценарио го направија ВМРО и ДУИ минатата година со црквата на Кале.“ (5 февруари), „Премиерот Никола Груевски вели дека опозицијата е предизвикувач на последните инциденти кои се случиле во земјата. Тој истакнува дека опозицијата на ваков начин, преку создавање криза, сака да се врати на власт.“ (5 февруари), „Последните инциденти покажаа дека има тензии и недостига само малку работите да излезат од контрола, предупреди комесарот за малцинства на ОБСЕ, Кнут Волебек по средбата со партиските лидери. Тој побара инволвирање на сите страни за да се зачуваат добрите меѓучовечки односи.“ (8 февруари).

Телма: „Демократската унија за интеграција и исламската верска заедница повикуваат да се смират страстите во Струга, велат не треба да се подгрева исламофобијата во Македонија и апелираат до ВМРО-ДПМНЕ и СДСМ да не ги влошуваат меѓуетничките односи...“ (30 јануари), „Во Битола осамнаа графити на ѕидовите од најголемата џамија со навредливи пораки. Граѓаните се револтирани и велат дека не сакаат нивниот град да биде вовлечен во инциденти од меѓуетнички и меѓуверски карактер.“ (1 февруари), „Последните инциденти во Струга се само рефлексција на партиските интереси. Ова е заклучокот на дебатата организирана од Центарот за разбирање и институционална соработка. Раката на помирување, според нив, први треба да ја подадат носителите на власта ВМРО -ДПМНЕ и ДУИ.“ (3 февруари).

РАДИОСТАНИЦИ

Клучни наоди

Радиостаниците речиси исклучиво беа насочени кон тензиите, инцидентите, реакциите, расправите, изјавите, состаноците, седниците на различни институции како последица на Вевчанскиот карневал. Ваквиот тренд се забележува кај сите радиостаници, а особено кај Канал 77. Потоа, со далеку помала застапеност, следуваат настаните поврзани со Европското првенство во ракомет (само кај Македонско радио – програма на албански јазик), 100-годишнината на албанското знаме и независноста на Албанија и поставувањето камен-темелник на плоштадот Скендер-бег во Скопје, како и менувањето на имињата на училиштата во општината Чаир во Скопје.

Овие теми вообичаено беа најавувани во почетокот на вестите (најчесто на втората програма на Македонското радио), емитувани меѓу првите четири прилози во вестите, при што мошне ретко се користат аудиоснимки од терен, што е мошне значајна „карактеристика“ за радиото како медиум и за начинот на неговото информирање.

Радиостаниците доминантно известуваа во информативните жанровски форми (извештаи и вести/проширени вести). Најчесто станува збор за покривање псевдонастани, или попрецизно, за реакции на актуелни настани, што може да се смета и за прилично „удобна“ позиција во известувањето.

Радиостаниците се држеа до правилото да цитираат прецизни извори на информации, најчесто повикувајќи се на официјални и алтернативни извори. Но она што загрижува е големото присуство на извори само од една страна (особено на втората програма на Македонското радио), кога се работи за чувствителни теми како што се меѓуетничките и меѓурелигиските прашања.

Доминира неутралниот пристап во информирањето, но не смее да се запостави и едностраното „позитивно“ известување во функција на сопствениот етникум (особено на втората програма на Македонското радио).

Генерална линија на известување

Во рамките на централните информативни емисии на радиостаниците се регистрирани вкупно 60 прилози, кои, експлицитно или имплицитно, третираат меѓуетнички и меѓурелигиски прашања, но различно распоредени од станица до станица, што зборува за нивната дијаметрално различна динамика на известување. Најмногу прилози поврзани со меѓуетнички или меѓурелигиски теми имало на Македонското радио – вести на македонски јазик, а најмалку на Македонското радио – вести на турски јазик.

Радиостаници	Фреквенција на прилозите	%
Македонско радио 1	28	46,6
Македонско радио 2 - албански	19	31,7
Македонско радио 2 - турски	1	1,7
Канал 77	12	20,0
Вкупно прилози	60	100,00

Табела бр. 13 Вкупен број на анализираниите прилози во радиостаниците

Сите анализирани прилози доминантно се „сместени“ или во сферата на политиката или во сферата на религијата. Притоа, Македонското радио – вести на македонски јазик доминантно ги третира од аспект на религијата, а Македонското радио – вести на албански јазик, од аспект на политиката.

Област во која се пишувани прилозите	Фреквенција на прилозите	%
Политика – внатрешна	29	48,3
Образование	2	3,3
Религија	24	40,0
Граѓанско општество	1	1,7
Криминал и корупција	3	5,0
Квалитет на секојдневниот живот	1	1,7
Вкупно	60	100,0

Табела бр.14 Областа во која се пишувани прилозите

Како известуваа радиостаниците за меѓуетничките и меѓурелигиозните прашања, во која жанровска форма, колку време им отстапија на овие прилози во вестите, дали ги најавуваа и редоследно кога ги презентираа?

Анализата покажа дека во прилозите доминираат информативните жанрови. Дури 2/3 од сите прилози се „спакувани“ или во форма на вести/проширени вести или во форма на извештаи, што соодветствува на информативниот карактер на вестите на радиото.

Жанр на прилозите	Фреквенција на прилозите	%
Вест/Проширена вест	25	41,7
Соопштение	4	6,7
Изјава	9	15,0
Извештај	20	33,3
Анализа	1	1,7
Репортажа	1	1,7
Вкупно	60	100,0

Табела бр.15 Жанровска структура на прилозите

Најразновидна жанровска структура има Македонското радио – вести на македонски јазик, што впрочем и се очекува од јавниот сервис. Од анализираниите прилози што третираат меѓуетнички и меѓурелигиски прашања 35,7% се извештаи, 28,6% изјави, а 15% соопштенија и вести/проширени вести. Канал 77 инсистираше, пред сè, на извештаи (во 75% од случаите), а потоа на вести/проширени вести (во 25% од случаите), а Македонското радио – вести на албански јазик речиси исклу-

чиво на кратко фактографско известување за овие чувствителни теми. Таму, дури 95% од сите анализирани прилози за меѓуетничките и меѓурелигиските прашања се дадени во форма на вести/проширени вести (дури 95%).

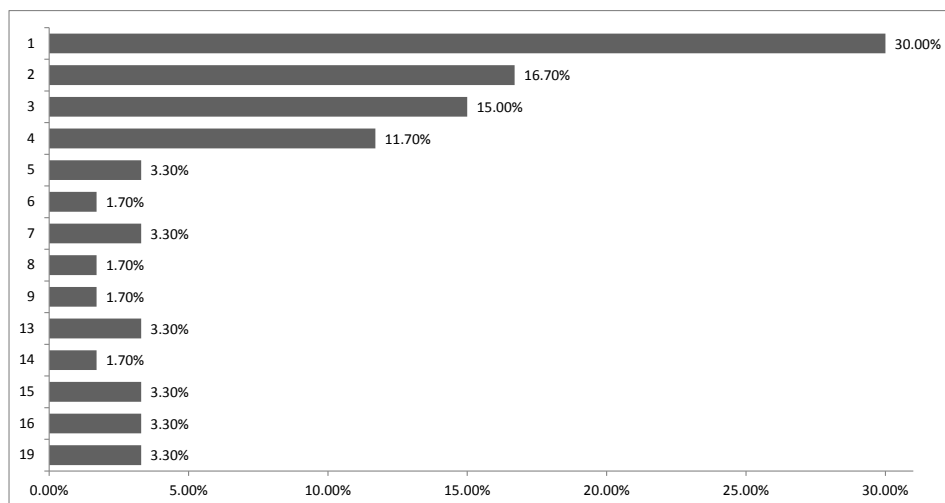
На ова се надоврзува и прашањето колку од овие прилози радиостаниците ги третираат како мошне значајни за тие да се најдат во најавата на нивните централни вести. Гледано општо, за сите радиостаници речиси е ист бројот на најавените и на ненајавените прилози од меѓуетнички и меѓурелигиски карактер, со извесна предност на оние ненајавените.

Најавени прилози	Фреквенција на прилозите	%
Да	28	46,7
Не	32	53,3
Вкупно прилози	60	100,00

Табела бр.16 Најавени прилози во почетокот на емисијата

Но вкрстените податоци зборуваат за еден друг тренд. Така, додека Македонското радио – вести на албански јазик и Канал 77 во најголем процент ги најавуваат ваквите прилози (првиот дури во 95%, а вториот во 75% случаи), Македонското радио – вести на македонски јазик во најголем број случаи не ги најавува ваквите прилози (82% од прилозите на овие теми не се најавени во почетокот на вестите). Несомнено, жанровската структура на прилозите не е одлучувачки фактор дали прилогот ќе се најде во најавата или не. Тоа го диктира природата на настанот, а според редакцијата, особено на Македонското радио – вести на албански јазик, такви несомнено се настаните што навлегуваат во меѓуетничката и/или меѓурелигиската сфера. Освен тоа, иако не е вообичаено за информативни емисии да се коментираат настаните, единствено оваа радиостаница коментира дел од најавените прилози.

Уште еден индикатор што зборува за тоа како медиумот ги третира настаните на темата меѓуетнички и меѓурелигиски прашања е и редоследот по кој ќе го емитира прилогот.

Сликата јасно покажува дека радиостаниците им даваат голем приоритет на темите од меѓуетничко/меѓурелигиски карактер, па најчесто (во 75% од случаите) ги сместуваат во првите 4 прилози во вестите. Редоследно први во вестите се речиси една третина од сите прилози на оваа тема (31,7%), втори 16,7%, трети 5%, а четврти се 11,7% од сите анализирани прилози. Другите 25% од прилозите се подолу во централните вести.

Анализата на времетраењето на прилозите покажа дека најкраткиот прилог изнесувал 20 секунди, а најдолгиот 282 секунди (4 мин. и 42 секунди) и двата емитувани во рамките на Македонското радио – вести на македонски јазик. Најкраткиот и најдолгиот прилог во Канал 77 изнесуваат 35 секунди и 160 секунди (2 мин. и 40 секунди). Во просек, прилозите за меѓуетничките и меѓурелигиските прашања од интерес во јавниот сервис (Македонското радио) траат 1 минута и 43 секунди, а во приватниот (Канал 77) 23 секунди помалку.

Новинарски професионализам

Најнапред беше направена анализата на изворите според нивниот вид, поточно какви извори доминираат во прилозите за теми што ги допираат различните етничкети.

Радиостаница	Нејасни/непрецизни		Прецизни		Новинарот како извор		Нема наведено извори	
	N	%	N	%	N	%	N	%
MP 1	3	10,7	28	100,0	1	3,6	0	0,0
MP2/A	6	31,6	15	78,9	6	36,6	4	21,1
Канал 77	0	00,0	12	100,0	0	0,0	0	0,0

Табела бр. 17 Извори на информации според видот⁸

Табелата покажува дека Канал 77 употребува само прецизни извори за темата меѓуетнички и меѓурелигиски прашања. Прецизните извори доминираат и во најголем дел од прилозите на Македонско радио – вести на македонски јазик, а само во неколку прилози е забележано наведување нејасни и непрецизни извори. Затоа, пак, Македонското радио – вести на албански јазик во 21% од прилозите на овие теми нема наведено никакви извори, а во 31,6% од прилозите се служи со нејасни и непрецизни извори.

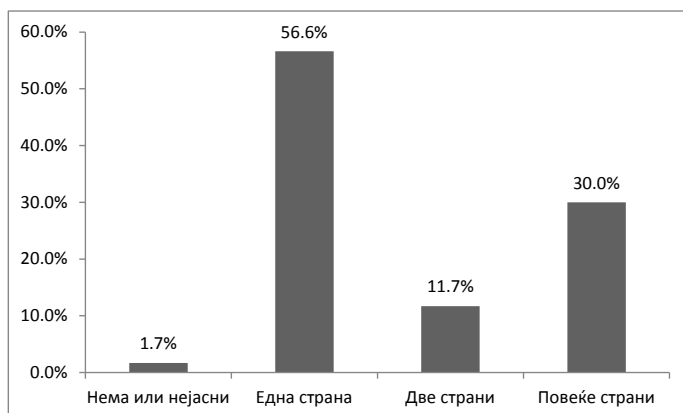
Анализата на изворите на информации според нивниот статус покажа дека доминираат прилози со само алтернативни или со само официјални извори, или пак извори и со официјални и со алтернативни извори. Вакви се точно 70 проценти од прилозите. Другите 30 проценти се прилози во кои има само меѓународни извори, или сите видови извори или, пак, воопшто нема никаков извор. Од овој тренд не се забележуваат отстапувања одделно по радиостаници.

8 Забелешка: Вкупниот процент на добиените податоци е поголем од 100% бидејќи во одделни текстови има и нејасни и непрецизни извори на информации

Статус на изворите	Фреквенција на прилозите	%
Нема извори/нејасни/непрецизни	4	6,7
Само меѓународни извори	5	8,3
Само официјални извори	15	25,0
Само алтернативни	16	1,7
Меѓународни и официјални	6	10,0
Официјални и алтернативни	11	18,3
Меѓународни, официјални и алтернативни	3	5,0

Табела бр.18 Извори на информации според статусот

Во контекст на изворите на информации што ги користат новинарите, особено за теми што ги допираат разните етникуми во државава, е прашањето за страната на изворите на информации. Всушност, најчестото прекршување на новинарските професионални правила е токму прикажувањето само на едната страна кога се работи за спорни прашања (судир, тензија) или за неизбалансирано известување.

Загрижува констатацијата дека повеќе од половината од прилозите (56,7%) се со само еден извор. Прилозите со два или повеќе извори се 38,3%. Доколку се гледа поединечно по медиум, податоците покажуваат дека наједнострано во овој поглед известувало Македонското радио – и во вестите на албански (63,2%) и во вестите на македонски јазик (57,1%). На Македонското радио – вести на албански јазик, најголем број од „еднострано“ презентирани прилози се најавени во почетокот на вестите, со што уште повеќе се зајакнува „аголот“ на несеопфатно гледање на настаните и од призмата на сопствената „етничка“ заедница.

Во рамките на новинарскиот професионализам особено е важно колку во радиоприлозите се користат снимки од самиот настан. Податоците покажуваат дека половината од анализирани прилози (56,7%) немаат снимен материјал, односно се презентираат само од новинарот или спикерот во студиото. Ниту еден прилог нема со директни јавувања во вестите. Ваквиот тренд го задржуваат сите анализирани радиостаници.

Медиум	Без посебна презентација		Телефонско јавување		Јавување во живо		Директно јавување	
	N	%	N	%	N	%	N	%
MP 1	15	53,6	2	7,1	11	39,3	0	0,0
MP 2 алб.	11	57,9	0	0,0	7	36,8	0	0,0
Канал 77	8	66,7	1	8,3	7	58,3	0	0,0
Вкупно	34	56,7	3	5,0	25	42,6	0	0,0

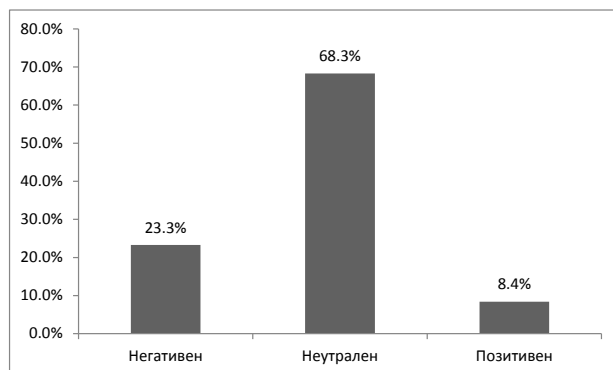
Табела бр. 19 Аудиопрезентација на радиостаниците

Најголем број емитувани прилози за меѓуетничките и меѓурелигиските прашања се таканаречени псевдонастани (58,3% од анализираните прилози), односно реакции за некој актуелен настан во форма на соопштенија, изјави, извештаи, анализи, а далеку зад нив прилозите за актуелни (настани што се случиле) и актуелни инсценирани (планирани) настани. Ова покажува дека радиостаниците главно „чекале“ што ќе кажат и ќе изјават другите, а помалку излегувале на терен самите да го истражат настанот. Нема големи отстапувања од генералната слика.

Повод	Фреквенција на прилозите	%
Најавен настан	5	8,3
Актуелен вистински настан	11	18,3
Актуелен инсцениран настан	8	13,3
Псевдонастан	35	58,3
Општествено случување	1	1,7
Вкупно прилози	60	100,00

Табела бр. 20 Повод за прилогот

Пристапот на новинарите за чувствителните теми е најочигледниот доказ за уредувачката политика на медиумот. Неутралниот пристап е присутен во 68% од прилозите, а позитивниот во само 8,3%. Речиси една четвртина од прилозите имаат негативен пристап за меѓуетничките и меѓурелигиските теми.

Најнеутрални во пристапот, во смисла дека не користеле никакви квалификации и оценки, се Македонското радио – вести на македонски јазик (во 75% од случаите) и Канал 77 (во 83,3% од случаите), додека единствено кај Македонското радио – вести на албански јазик е забележан „позитивниот“ пристап, со фаворизирање на „сопствениот“ етникум (во 26,3% од случаите).

Преглед на наслови

Анализата покажа дека радиостаниците им посветуваат големо внимание на темите од меѓуетнички и меѓурелигиозен карактер. Имено, најголем број прилози за овие прашања се најавени во почетокот на радиовестите, а редоследно најчесто се емитувани во почетокот на вестите. Неколку илустративни примери на најави за настаните, инцидентите, реакциите по Вевчанскиот карневал и протестите во Струга:

Македонско радио – програма на македонски јазик: „Вевчанскиот карневал беше грубо злоупотребен и искористен како политичка алатка за исполнување одредени цели од организаторите и од градоначалникот на општината Струга, Рамиз Мерко, е реакцијата од општината Вевчани...“ (28 јануари), „Протестите во Струга создаваат лоша клима и ги нарушуваат меѓусебната почит и доверба. Ќе ги преземеме сите мерки на локално и на централно ниво за да се смират страстите – порача вицепремиерот за спроведување на Рамковниот договор Муса Џафери...“ (30 јануари), „Реакција за последните случувања во струшко од Канцеларијата на ЕУ во Скопје. Бараат властите да ги расчистат инцидентите и виновниците да ги изведат пред лицето на правдата...“ (31 јануари), „Стабилните меѓуетнички односи се на врвот на листата на државните приоритети и тие треба да се градат во духот на заемното почитување и во согласност со уставниот поредок на РМ. Во овој прв од седумте заклучоци е суштината на денешната дебата посветена на актуелните настани во земјава, на седницата на Комитетот за односи меѓу заедниците...“ (1 февруари), „По случувањата во струшко поврзани со Вевчанскиот карневал, на кој според одредени толкувања се навредени религиозните чувства на муслиманите, не стивнуваат реакциите...“ (1 февруари), „Народниот правобранител ги повикува надлежните на централно и на локално ниво навремено и конкретно да дејствуваат затоа што не се доволни декларативните изјави за зачувување на соживотот...“ (2 февруари), „Додека опозицијата бара премиерот да ги каже подбучнувачите на меѓуетничките тензии, МВР работи на расчистување на инцидентите кои се случија во последно време...“ (9 февруари).

Македонско радио – програма на албански јазик: „Исламската верска заедница бара извинување од државните институции.“ (30 јануари), „Меѓуетничките и меѓуверските инциденти лесно можат да се запалат, додека политиката треба да биде способна да ги спречи истите, пред тие да излезат од контрола – вака коментираат аналитичарите.“ (31 јануари), „Последните настани и нивното влијание во меѓуетничките и меѓурелигиозните односи беа единствената точка на дневен ред што се дискутираше на Комитетот за односи меѓу заедниците.“ (1 февруари), „Серијата инциденти и случувања во Струга предупредуваат дека меѓуетничките и религиозните инцидентите не им припаѓаат само на минатото и ако тие не се стопираат можат да го загрозат општеството – потенцира високиот комесар на ОБСЕ за малцинства Кнут Волебек...“ (2 февруари).

Радио Канал 77: „Во Струга засилено присуството на полицијата. Повеќе за ситуацијата...“ (30 јануари), „Православните верници ја запалиле црквата во Лабуништа, тврдат мештаните... Владиката Тимотеј пак возвраќа дека зад пожарот на црквата можеби стојат екстремистички структури... Ова е невиден вандализам, за

кој не можам да тврдам кој го сторил, но можам да претпоставам – тоа се можеби некои нови радикални струи кои се инфилтрирани тука во изминатиот период, но за нив треба да зборува ИВЗ... Такво нешто не се случило ниту во потешки времиња, ниту тоа го правеле православните верници кон муслиманите, ниту пак исламските верници кон христијаните...(31 јануари), „Цела Македонија знае кој ги организираше протестите во Струга. Меѓуетничките тензии ги прават партиите на власта – вака возврати лидерот на СДСМ...“(7 февруари), „Неодамнешните инцидентите во Струга само не потсетија дека етничките тензии не му припаѓаат само на минатото. Доколку не се спречат, можат да го загрозат општеството во кое живеете... порача високиот претставник за национални малцинства на ОБСЕ, Кнут Волбек.“ (9 февруари).

ОНЛАЈН-МЕДИУМИ

Клучни наоди

Тематски, прилозите во онлајн-медиумите поврзани со меѓуетничките и меѓурелигиските теми беа речиси исклучиво насочени на настаните поврзани со Вевчанскиот карневал и Европското првенство во ракомет, а инцидентно со поставувањето на камен-темелникот за изградба на новиот плоштад Скендер-бег во Скопје, 100-годишнината од албанското знаме и независноста на Албанија, менувањето на имињата на училишта во општината Чаир во Скопје или проектот за интегрирано образование (само во Плус инфо и Курир).

Гледано од агол на обемот, односно одвоениот простор, тие различно известуваа за овие теми. Не само што се разликуваа во однос на бројот на пакетите, туку и во однос на должината на онлајн-текстовите.

Сите онлајн-медиуми меѓуетничките и меѓурелигиските прашања најчесто ги покриваа со кратки вести/проширени вести, изјави и соопштенија, но со многу слаба визуализација, со текстови скромно поткрепени со една статична илустрација, најчесто фотографија, и речиси редовно без автор на анализираниот пакет.

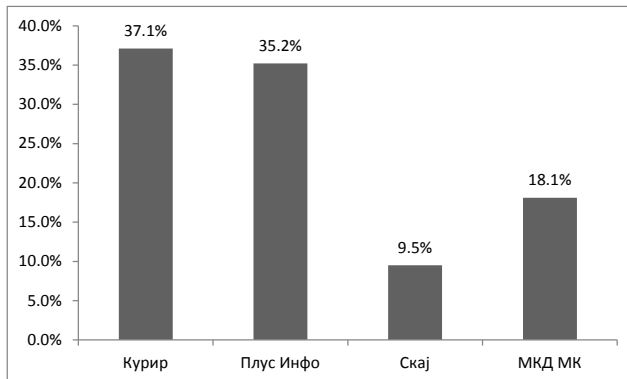
Професионален принцип што ретко се почитува на онлајн-медиумите е потпишувањето на текстовите/пакетите од авторите новинари. Само во 11,4% од анализираните онлајн-пакети е идентификуван авторот. Во овој поглед особено се издвојува Скај, каде што сите објавени пакети се без никаков потпис.

Во онлајн-пакетите главно се почитува правилото за прецизно наведување на имињата на изворите на информации, но има и медиуми што се исклучок од оваа констатација.

Иако, генерално, онлајн-медиумите го применуваа пристапот на неутрално известување, загрижува едностраноста во известувањето за овие чувствителни теми што произлегува од користење на само еден извор.

Генерална линија на известувањето

На онлајн-медиумите се објавени вкупно 105 пакети за меѓуетничките и меѓурелигиските прашања. Најмногу внимание на овие прашања им имаат посветено Курир и Плус инфо (првиот со 37,1%, а вториот со 35,2% пакети), многу помалку МКД.мк (18%), а најмалку Скај (9,5%). Тоа јасно може да се види од следниов графички приказ:

Притоа, пакетите се доминантно „сместени“ во сферата на внатрешната политика (59,0% од сите анализирани пакети), потоа следуваат граѓанското општество и религијата, додека другите области се само симболично опфатени.

Област во која се пишувани прилозите	Фреквенција на прилозите	%
Политика – внатрешна	62	59,0
Политика – надворешна	5	4,8
Култура	2	1,9
Образование	4	3,8
Религија	10	9,5
Граѓанско општество	17	16,2
Спорт	5	4,8
Вкупно	105	100,0

Табела бр. 21 Област во која се пишувани прилозите

Жанровски, доминираат кратки вести/проширени вести (во 38% од целокупниот број пакети), потоа следуваат изјавите (со 23,8%), соопштенијата (со 17,1%) а дури потоа извештаите (во 14,3% од случаите). Нема разлика од еден до друг онлајн-медиум во застапеноста на одделни жанровски форми. Единствено, како исклучок, од аналитичките форми, Курир има една, а Плус инфо две анализи, додека МКД.мк два, а Плус инфо еден коментар.

Анализата покажа уште една карактеристика за ваквиот тип медиуми. Имено, дури во 81% од сите анализирани пакети авторот не може да се идентификува. Новинарот, како постојан член на редакцијата или хонорарно ангажиран, е препознаен како автор во 11,4%, а медиумите од кои се преземени или повторно објавени прилозите само во 7,6% од сите анализирани пакети. Гледано поединечно, се издвојуваат Скај и Плус инфо, првиот по тоа што сите објавени пакети се без никаков потпис, што зборува за крајно непрофесионален пристап, а вториот по тоа што, за разлика од другите, има најголем број пакети зад кои стои потпис на новинарот.

Жанр на прилозите	Фреквенција на прилозите	%
Вест/проширена вест	40	38,1
Соопштение	18	17,1
Изјава	25	23,8
Извештај	15	14,3
Анализа	3	2,9
Репортажа	1	1,0
Коментар	3	2,9
Вкупно	105	100,0

Табела бр. 22 *Жанровска структура на прилозите*

Понатаму, постои и голема разнообразност на пакетите во однос на должината на онлајн-текстовите. Битно е да се одбележи дека во анализираните пакети доминираат оние (92) кај кои основен носител на информацијата е текстот (придружен обично со фотографија), додека пакетите кај кои носител на информацијата е видеоматеријал (придружен со малку текст) се минимални на број (13).

Должина на носителот на пакетот	N	Минимум	Максимум	Аритметичка средина - M	Стандардна девијација - σ
Должина на онлајн текст-носителот	92	36 зб.	1318зб.	216,10зб.	184,135
Времетраење на онлајн-видеонисителот	13	37сек.	124сек.	68,23сек.	29,278

Табела бр. 23 *Должина на текстот, односно на видеоматеријалот*

Должината на текстовите во анализираните пакети се движи од минимум 36 збора во еден текст до максимум 1.318 збора, додека времетраењето на видеоматеријалот како носител на информацијата се движи од 37 секунди до 124 секунди или максимум од 2 минути и 2 секунди.

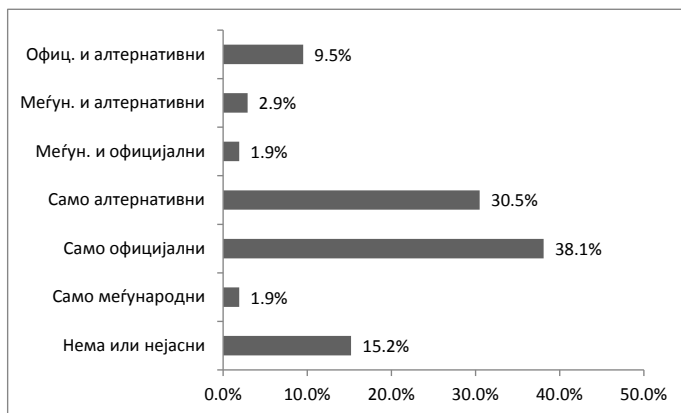
Новинарски професионализам

На какви извори се повикуваат онлајн-медиумите? Во најголем број пакети за претставување на темите од меѓуетнички и меѓурелигиозен карактер се користат прецизни извори на информации (81,0%), но и нејасни (7,6%) и непрецизни извори (15,2%). Се издвојува Плус инфо, кој има најголем број пакети со нејасни/непрецизни извори. Најмногу пакети во кои не се наведува никаков извор има објавено Курир.

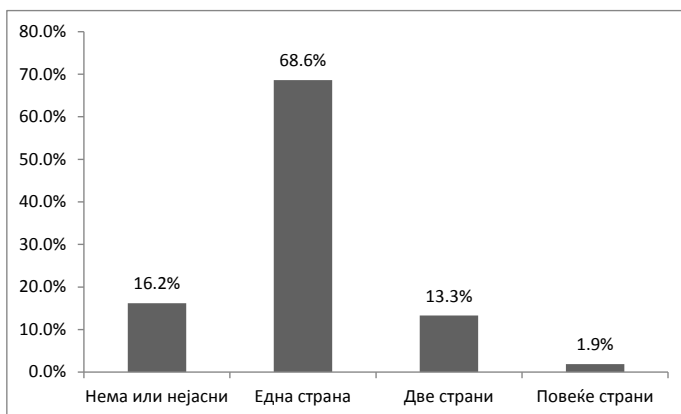
Онлајн-медиум	Нејасни/непрецизни извори	Прецизни извори	Новинарот како извор	Нема наведени извори
Курир	6	33	7	6
Плус инфо	11	32	11	3
Скај	3	6	1	2
МКД МК	4	14	1	2
Вкупно	24	85	20	13

Табела бр.24 *Извори на информации според видот*

Гледано според статусот на изворот, најзастапени се официјалните (во 38,1% од сите пакети) и алтернативните извори (во 30,5% од пакетите), а малку се среќава паралелно наведување и на официјалните и алтернативните извори (само 9,5% од сите анализирани пакети). Само на официјални извори на информации најмногу се потпира Курир, а истовремено наведување и на официјални и на алтернативни извори најчесто има кај Плус инфо.

Кога станува збор за застапеноста на изворите од една, две или повеќе страни, карактеристика на онлајн-медиумите е „едностраното“ известување за меѓуетничките и/или меѓурелигиските прашања, што, гледано од професионален аспект, е мошне загрижувачко. Дури 68,6% од сите пакети пренесуваат информации само од еден извор, додека само 13,3% наведуваат два извори. Занемарливи се примерите (1,9%) на наведување повеќе извори во меѓуетнички и меѓурелигиски контекст. Оваа констатација важи еднакво за сите медиуми.

Со анализата на професионалните принципи беа опфатени и надворешниот и внатрешниот наслов и тизерот (онлајн-најавата), кои претставуваат целина со пакетот, но и ја одредуваат содржината на самиот пакет. Анализата на тој однос покажа

дека во над половина анализирани пакети станува збор за резимирање на главната тема со користење неутрални зборови, но во 1/3 од пакетите надворешниот, внатрешниот наслов и тизерот содржат порака што ја пренагласува главната тема.

Однос наслов/тизер и пакет	Фреквенција	%
Резиме на главната тема со неутрални зборови	57	54,3
Содржи порака што ја пренагласува главната тема	39	37,1
Содржи порака што ја искривува главната тема	1	1,0
Претставува иронија на темата или е саркастична	8	7,6
Вкупно	105	100,0

Табела бр. 25 Однос помеѓу надворешен/внатрешен наслов/тизер и пакет

Во истиот контекст, не помало значење има и визуализацијата (ако видеото е носител на онлајн-пакетот). Притоа, од вкупно анализираниите 105 пакети, 13 (или 12,4%) беа пакети каде што носител е видеото, а не текстот. Од нив 8 беа со некаква визуализација, а 5 без никаква визуализација (само презентерот во студиото што го чита прилогот).

Визуализација	Фреквенција	%
Пакети без никаква визуализација	5	4,8
Пакети со некаква визуализација	8	7,6
Пакети каде што текстот е носител на пакетот	92	87,6
Вкупно	105	100,0

Табела бр.26 Визуализација на видеото-носител на пакетот

Сите пакети, без оглед дали носител на пакетот е видеото или текстот, може да содржат статични (фотографии, карикатури, табели) или динамични илустрации (анимации, графикони, табели, мапи). Анализата покажа дека, кога станува збор за статичните илустрации, онлајн-медиумите мошне едноставно ги имаат „смислено“ пакетите, односно покрај текстот најчесто постои само фотографија (во 96 од 105 анализирани пакети).

Воопшто не се застапени динамични илустрации како надолнување на текстот. Само во три пакети се забележани видеоизјави. Во најголем број пакети што содржат фотографија, таа најчесто (57,1%) се користи како формална илустрација на настанот, додека во 37,1% од случаите фотографијата е од самиот настан.

Однос илустрации со текст	Фреквенција	%
Формална илустрација на пакетот	60	57,1
Илустрацијата ја одразува главната тема	39	37,1
Ја пренагласува главната порака на текстот	3	2,9
Метафора, иронија	2	1,9
Нема илустрација	1	1,0

Табела бр.27 Однос статични/динамични илустрации со текстот

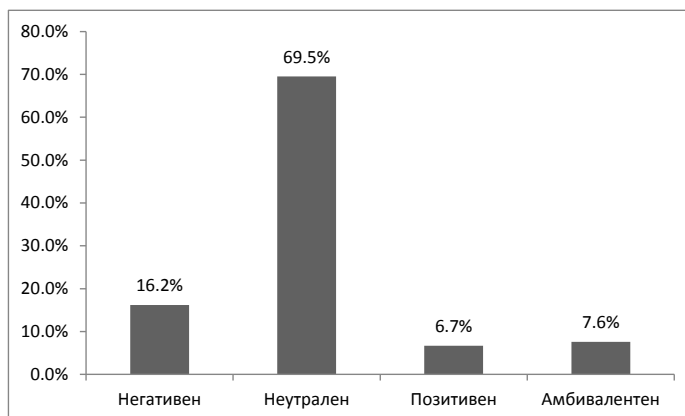
Поводот за онлајн-медиумите да пишуваат за меѓуетничките и/или меѓурелигиските прашања е различен. Најчесто станува збор или за актуелни инсценирани настани, како резултат на планирани настани од типот на седници, состаноци, сред-

би, или за општествени случувања, односно третирање на настаните од поширок општествен и политички контекст. Потоа следуваат актуелните конкретни настани и псевдонастаните, односно реакциите на актуелните настани во форма на изјави, соопштенија.

Повод за пакетот	Фреквенција на прилозите	%
Актуелен вистински настан	17	16,2
Актуелен инсцениран настан	39	37,1
Псевдонастан	14	13,3
Општествено случување	30	28,6
Друго	5	4,8
Вкупно	105	100,0

Табела бр.28 Повод за пакетот

Анализата покажува дека, генерално, онлајн-медиумите имаат неутрален пристап во третирањето на темите од меѓуетнички и/или меѓурелигиозен карактер. Такви се над 2/3 од сите пакети (или во 69,5% од пакетите). Негативниот пристап е присутен во 16,2% од пакетите, позитивниот во 6,7% од пакетите, а амбивалентниот во 7,6% од пакетите. Гледано поединечно, по медиум, не се забележуваат големи отстапувањата од генералната линија.

Преглед на наслови

Во онлајн-медиумите, надворешниот и внатрешниот наслов, како и тизерот (онлајн-најавата) имаат мошне значајна улога при претставувањето на настаните. Тие не само што се „линкот“ со кој се влегува во главната содржина, туку и одредуваат дали некој пакет ќе биде прочитан или не. Неколку илустративни примери:

Курир: „Џафери: Ке преземеме мерки за смирување на страстите во Струга“, тизер – Протестите во Струга создаваат лоша клима и ја нарушуваат меѓусебната почит и доверба. Ке ги преземеме сите мерки на локално и централно ниво за да се смират страстите. (30 јануари), „Мерко повика на смирување на страстите“, тизер –

Струшкиот градоначалник Рамиз Мерко веднаш по синоќешниот пожар кај црквата Св. Никола во струшкото село Лабуништа повика на воздржаност и внимателност. (31 јануари), „ОБСЕ внимателно ги следи случувањата во Струга“, тизер – Канцеларијата на Европската Унија во Скопје бара властите да ги расчистат последните инциденти во Струга и да ги изнесат виновниците пред лицето на правдата. (31 јануари), „Јанкулоска: Граѓаните да не подлегнуваат на провокации“, тизер – Министерството за внатрешни работи ги презема сите неопходни мерки и активности за расчистување на инцидентите кои се случија изминативе денови во струшко, изјави министерката за внатрешни работи... (31 јануари), СКМ: Да не се злоупотребува верското уверување и етничкото потекло“, тизер – Светскиот македонски конгрес ги осуди настаните во Струга, Октиси и Лабуништа, предизвикани, како што се вели, наводно поради карневалот во Вевчани и смета дека тие имаат за цел дестабилизација... (31 јануари), „ВМРО-ДПМНЕ и ДУИ заедно ги осудија настаните во Струга“, тизер – Коалиционите партнери, на заедничка средба, ги анализираа последните случувања во државата, особено тие во регионот на Струга и заеднички ги осуди сите дејства кои имаат директно или индиректно... (1 февруари), „Соживотот да не биде жртва на вжештените глави!“, тизер – Комитетот за меѓуетнички односи расправаше за случувањата во Струга и Вевчани. (2 февруари), „Груевски: Партиски мотивирани лица 'удрија' по верски објекти“ (5 февруари), тизер – Сквернавењата на верски објекти низ Македонија е плод на партиски мотивирани лица од опозицијата, смета премиерот Груевски, „Кој организира меѓуетнички тензии?“, тизер – Политичките, меѓуетничките и меѓучовечките тензии, сепак имале и своја позадина и свој организатор. Фактот што на речиси сите протести се појавуваат едни исти луѓе, не бил случаен. (7 февруари).

Плус инфо: „Артан Груби од преградите на Бин Ладен директно во рацете на Груевски?“, тизер – По изјавата на Артан Груби од ДУИ, според кој членовите на СДСМ го контактирале за да предизвика мали тензии... (6 февруари), „Црвенковски; Меѓуетничките тензии во државата ги прават партиите на власт“, тизер – Тој смета дека власта е виновна во Струшко, а ги обвинува владејачките партии и за инцидентите... (7 февруари), „СДСМ: Груевски излезе и јавно соопшти кој од опозицијата предизвикувал инциденти“, тизер – Според СДСМ, ВМРО-ДПМНЕ и ДУИ веќе една година ги штители предизвикувачите на инцидентот на скопско Кале... (7 февруари), „СДСМ: ВМРО-ДПМНЕ со нови манипулации се обидува да ги испере лагите на Груевски“, тизер – Ставот на ВМРО-ДПМНЕ дека МВР сè уште ги бара вандалите во Струшко, како и смешните конструкции што денес... (7 февруари), „Јанкулоска бара трпение за да се расчистат инцидентите во Струга и Струшко“, тизер – Полицијата работи на расчистување на сите случаи каде што имаше инциденти во кои се палеа и оштетуваа... (9 февруари), „Мерко и Илиевски пет часа наоѓаа заеднички јазик“, тизер – Освен двата градоначалници, на заедничкиот состанок учествуваа и претставници од општините ... (11 јануари), „Обезбедени информации кои ќе ги решат инцидентите во Струга и Струшко“, тизер – Министерството за внатрешни работи ги обезбеди првичните информации кои би требало да ги решат ... (12 февруари).

Скај: „Каде е македонското знаме од пред општината Струга?“ (30 јануари), Муса Џафери: Ќе бидат преземени мерки за смирување на страстите во Струга“ (30

јануари), „Георгиев: Груевски конечно да се огласи, огради и да ги осуди случувањата во Струга“ (31 јануари), „МВР: Граѓаните од Струга и околината да не подлежат на провокациите“ (31 јануари), „Вевчанци: Карневалот нема намера да навреди некого“ (1 февруари), „На Фејсбук најавен 'Протест против шиптарите што ги палат македонските цркви' (2 февруари).

МКД.мк: „Наредните избори ја запалија црквата“ (31 јануари), „Во Струшко прво политиката, па верата“ (31 јануари), „Кај сте виделе рамковен карневал?“ (1 февруари), „Палењето знамиња од навредените муслимани било нормално“ (1 февруари), „Колку чини еден радикал и верски фанатик да стане лојален граѓанин“ (4 февруари), „Смрт за каури“ и пенис на црква во населбата Ченто (5 февруари).

Генерални заклучоци од анализата

Известувањето на медиумите во Македонија за теми од меѓуетнички и меѓурегиjsки карактер беше насочено на неколку прашања: Вевчанскиот карневал и настаните што се директно или индиректно поврзани со карневалот, палењето на македонското знаме, опожарувањето и испишувањето графити на цркви, реакциите на социјалните мрежи, седниците и средбите по повод овие настани, препукувањата помеѓу политичките партии за тоа кој предизвикал меѓуетнички тензии, потоа Европското првенство во ракомет, промената на имињата на неколку училишта во општината Чаир во Скопје, поставувањето камен-темелник за изградба на новиот плоштад Скендер-бег во Скопје или 100-годишнината од албанското знаме и независноста на Албанија, како и интегрираното образование, но и проектот за интегрираното образование на Владата и ОБСЕ. Генерално, сите медиуми најголемо внимание им посветија на Вевчанскиот карневал и на настаните што следуваа, но со различен обем во известувањето. Најмногу простор и време за овие прашања имаат издвоено печатот и телевизиските станици.

Тие речиси редовно беа на врвот во известувањето во сите медиуми, на првите страници во весниците или како теми на денот во радио- и телевизиските станици, богато илустрирани со фотографии или актуелни снимки земено на местата каде што се одвиваа настаните кај телевизијата и весниците, но со сиромашна аудиопрезентација кај радиото и скромна визуелизација кај онлајн-медиумите.

Радио- и телевизиските станици, како и онлајн-медиумите, меѓуетничките и меѓурегиjsките прашања најчесто ги покриваа со информативните жанровски форми (извештаи и вести/проширени вести), што соодветствува на карактерот на информативните емисии, а печатот и со аналитички форми (анализи и коментари), што пак кореспондира со природата на овој тип медиуми. Кај одделни медиуми постои практика најавувањето на прилозите да се користи како коментар, со цел да се влијае на мислењето на публиката, односно настаните да се прикажат од субјективниот агол на новинарот.

Од аспект на користењето на изворите, беа лоцирани неколку отстапувања од новинарските принципи и стандарди. Иако медиумите главно се придржуваа кон правилото да цитираат прецизни извори на информации, често се практикуваа наведување нејасни и непрецизни извори или отсуство на каков било извор на

информацијата. Посебно загрижува едностраното известување за овие чувствителни теми. Со тоа се доведува во прашање веродостојноста на известувањето и довербата кај публиката, особено кога се работи за меѓуетнички и меѓурелигиски прашања. Големи отстапувања од овој новинарски стандард има кај јавниот радиодифузен сервис, кај кој се забележува различна уредувачка политика на двата програмски сервиси – МТВ1 и МТВ2. Иако МТВ има примарна обврска да ја промовира социјалната кохезија, кај вестите на албански јазик, дури 92,3% од прилозите имаат извор само од една страна, додека пак во вестите на македонски јазик во 83,4% од прилозите се посочуваат извори од две или повеќе страни.

Најсериозни забелешки на медиумите може да им се упатат поради нарушувањето на основните стандарди за непристрасно, точно и балансирано известување, што е видливо од анализата на пристапот на медиумите („позитивен“, „негативен“, „амбивалентен“ или „неутрален“). Кај најголем број медиуми постои пристрасен приод кон актерите и настаните од меѓуетнички и меѓурелигиски карактер, било во „негативна“, било во „позитивна“ насока. Без оглед за каков настан се работи, а особено ако тој е од „чувствителна“ мултиетничко/религиозна димензија, најмалку што се очекува од новинарите и од медиумите е да ги оценуваат настани и актерите преку „негативна“, еднострана диоптрија, „позитивна“, субјективна, некритична поддршка или „амбивалентна“, позитивно-негативна визура. Вестите како информативна програма имаат големо влијание врз формирањето или зајакнувањето на ставовите и уверувањата на публиката кон припадниците на другите заедници и затоа почитувањето на професионалните принципи за непристрасно и објективно информирање е од исклучително значење.

III

дел

ДИСКУРЗИВНА АНАЛИЗА НА ТРИ СТУДИИ НА СЛУЧАЈ

ВОВЕД

Методолошки напомени*

Во мултикултурните и мултиконфесионалните општества масовните медиуми, особено оние што објавуваат вести и информации, имаат клучна улога во отсликувањето и градењето на „културната разновидност“ во општеството. Начинот на кој медиумите ги претставуваат различните општествени групи и актери, односно начинот на кој се фокусираат или ги „врамуваат“ негативните појави и процеси, може отворено или суптилно да поттикнува стереотипи, етноцентризам, ксенофобија, нетрпеливост или говор на омраза¹, наместо борба против нив. Во минатата деценија во Македонија беа забележани голем број примери на известување без „чувствителност“ за меѓуетничките, меѓукултурните и меѓуверските односи во општеството.

Проблемски, трите квалитативни анализи што се дел на ова истражување се фокусираат на медиумското третирање на меѓуетничките и меѓурелигиските односи во различните области и теми на новинарското известување. Притоа, набљудувањето и анализата се сосредоточени на „најрелевантните теми од јавен интерес за сите групи и заедници“ што поттикнуваат широка општествена дебата, вклучувајќи ги и мислењата на сите субјекти, групи и заедници чии мислења и ставови се помалку претставени во медиумите.

Предмет на оваа анализа се лингвистичките карактеристики, реторичките форми и дискурзивните структури и стратегии употребени во новинарските текстови, како и нивните различни значења и функции во конкретниот општествен мултиетнички контекст во Македонија. Анализата се фокусира на начинот на кој медиумските текстови конституираат или, пак, се врамуваат во дискурси што може да произведуваат (отворен или скриен) етноцентристички, стереотипизирачки, ксенофобичен или дискриминаторски социјален ефект кон колективниот „Друг“ во земјата. Исто така, во фокусот на анализата се и текстовите во кои им се дава „отпор“ на овие дискурзивни стратегии.

* Авторите на текстовите во оваа публикација се оградуваат од употребените изрази или јазични конструкции кои се пејоративни различните групи. Нивното пренесување е направено исклучиво заради целите на анализата. Во натамошниот текст некои изрази намерно се избришани или не се пренесени во целост за да се избегне евентуалниот дополнителен ефект на навреда на групата.

¹ Објаснувањата на овие поими се дадени во апендиксот.

Во анализата на известувањето за трите селектирани настани е применета критичката дискурзивна анализа (КДА). Таа е квалитативен и интердисциплинарен приод во истражувањето на медиумските текстови, кој става нагласок на нивната функција и значење во конкретниот општествен и политички контекст.

Во спроведувањето на КДА целта на истражувачот е да даде детален опис на лингвистичките карактеристики, реторичките форми и дискурзивните структури и стратегии употребени во новинарскиот текст, но и да го анализира општествениот контекст и општествените, когнитивните и психолошките функции на употребата на јазикот. Намерата е да се покаже како преку употребата на специфичниот 'дискурс'² во медиумскиот текст медиумите може да ги поттикнуваат или да ги оспоруваат постојните односи на нееднаквост или на дискриминација во општеството. Се тргнува од тезата дека дискурсот нема само прагматична функција на убедување и зголемување на кредибилитетот, туку и социополитичка функција на легитимирање и контрола или, пак, на оспорување и промена.

КДА не се сведува само на обично резимирање или парафразирање на содржината, т.е. на наративно реконструирање на настаните. Овој приод тргнува од претпоставката дека дискурсот игра клучна улога во репродуцирањето на етничките стереотипи и предрасуди бидејќи уверувањата и мислењата за етничките групи, преку комуницирањето и преку употребата на јазикот, се пренесуваат пошироко во општеството. Начините на кои уверувањата и мислењата се пренесуваат, се обликуваат и се репродуцираат преку медиумите се многукратни и сложени (често индиректни и несвесни). Тоа е процес што се остварува преку употребата на јазикот и сликите, преку 'здраворазумските' претстави и 'дефинициите на ситуациите' што се конструираат преку пренесувањето на гледиштата на различните актери во вестите.

Во КДА предмет на анализа е целиот текст, набљудуван во неговите различни нивоа и димензии^{**}. Нивоата на анализа се следниве:

Глобална семантика. Се анализира наративната организација на текстот или 'шемата на веста', која по правило се состои од определен број теми или пасуси подредени во линеарен редослед и според некаква хиерархија. Во вестите ретко се следи хронолошкиот редослед на она што се случило. Наместо тоа, елементите се подредуваат според нивната информативна 'вредност'. Како што се намалува вредноста на темата, така таа е подолу во структурата на веста. Систематското поместување на една тема на пониско место во редоследот е индикатор за нејзината помала информативна вредност. Потоа, структурата на текстот се споредува со насловот и поднасловот: дали тој е соодветно резиме на содржината или расветлува некој посебен аспект што не е поврзан со содржината.

Локална семантика. Се анализираат карактеристиките на текстот: дали додавањето (ирелевантни) детали кон значењето на зборовите и речениците може да поттикнува интерпретација што води до стереотипи и предрасуди; дали се употребуваат термини и називи за одделни културни и општествени групи, дали им се припишуваат црти за да се опишат како поинакви од другите, за да се претстават

^{**} Овој методолошки приод е подетално објаснет во студијата „Racism and Cultural Diversity in the Mass Media: An overview of research and examples of good practice in the EU Member States, 1995-2000, Editor Jessika ter Wal, European Research Centre on Migration and Ethnic Relations (ERCOMER), Vienna, 2002.

² Дискурсот се дефинира како „форма на јазикот што се користи во дадена ситуација, вклучувајќи ја употребата на соодветен вокабулар, интонација, граматика, ниво на формалност итн.“ (Dictionary of Media studies, London, A&Black, 2006).

во негативно светло или да се стигматизираат; дали кредибилитетот на цитираните говорници се зголемува или се намалува со употребата на глаголи или придавки со различно имплицитно значење; дали во текстот некому му се припишува одговорност или некој се ослободува од одговорноста; дали има објаснување што се стреми да ги персонализира или да ги деперсонализира субјектите во конкретните околности итн.

Синтаксички стил. Дали се користат номинализации, непреодни глаголи, пасивен начин или се пропушта да се спомене подметот (вршителот на дејството) со цел да се замагли прикажувањето на некој негативен настан, на пример, акт на дискриминација.

Реторика. Дали се користат метафори или метонимии со цел емотивно да се обои текстот или да се оправдаат одделни гледишта, преземени мерки или реакции на субјект, институција или група.

Наслови и теми. Текстуралната функција на насловот е да ја претстави главната тема или некое прашање што се обработува во текстот. Некогаш најголемите проблеми во вестите се откриваат во насловите, па оттаму тие заслужуваат посебно внимание. Еден новинарски прилог може да се категоризира како пристрасен, кога релативно неважна информација е нагласена во насловот.

Обрасци на цитирање. Обрасците на цитирање откриваат на кој начин медиумот им дава пристап (можност за јавно говорење) на субјектите со различна општествена моќ и статус. Се идентификуваат облиците на индиректно и директно цитирање и начините на (де)легитимирање или истакнување/намалување на вредноста на изјавите што ги даваат различните актери, на нивно потврдување/оспорување или на нивно повторување.

Аргументација. Коментарите играат важна улога во оправдувањето и/или во оспорувањето на официјалните претстави, дефиниции или политики. Анализата на употребата на аргументативните стратегии во новинарските извештаи може, исто така, да открие дека аргументите што се користат во некој облик или од некоја општествена група треба да се сметаат за валидни, веродостојни и функционални.

Појдовна основа во истражувањето на медиумското известување за меѓуетничките и меѓурелигиските прашања се темелните меѓународни документи, како и одредбите од домашното законодавство, новинарските кодекси и професионалната новинарска практика:

- Одредбите од членот 10 на Европската конвенција за човекови права имплементирани во Уставот на Република Македонија и во Законот за радиодифузна та дејност од 2005 година, кои се однесуваат на принципите врз кои треба да се засноваат програмите, со посебен нагласок на почитувањето на правата и слободите на поединците и различните групи и заедници во македонското општество.

- Кодексот на новинарите на Македонија, односно членот 10, според кој „новинарот нема свесно да создава ниту да преработува информации што ги загрозуваат човековите права или слободи, нема да зборува со јазикот на омразата и нема да поттикнува насилство и дискриминација по ниедна основа (национална, верска, расна, полова, социјална, јазична, сексуална ориентација, политичка...), како и членот 11, дека „новинарот ќе се придржува и на општоприфатените опш-

тествени стандарди на пристојност и почитување на етничките, културните и религиозните различности во Македонија“.

- Кодексот на принципите за однесување на новинарите на Меѓународната федерација на новинарите (IFJ), во кој, меѓу другото, се нагласува и дека „новинарите треба да се свесни за опасноста од поттикнување дискриминација преку медиумите и треба да вложат максимални напори да избегнуваат дискриминирање засновано врз раса, пол, сексуална ориентација, јазик, религија, политичко или друго мислење и национално и општествено потекло.“

- Прирачникот за известување за различностите објавен за земјите од Балканот на Институтот за различности во медиумите од Лондон (MDI), во кој има разработено детални насоки за новинарите за професионалните стандарди во известувањето за различностите.

- Уредувачките насоки на Британската радиодифузна корпорација (Би-би-си), кои се најдетално разработен професионален кодекс за новинарското известување за различни теми, вклучувајќи го и известувањето за различностите.

- Прирачникот „Известување за различностите“ изработен од Високата школа за новинарство и односи со јавноста со поддршка на Канцеларијата на УНЕСКО од Венеција.

Ова истражување е практично ориентирано. Неговата цел не е да даде теориски придонес кон различните дискурзивни пристапи, иако ги има предвид позициите на Норман Фирклоу (Norman Fairclough)³, Теун ван Дијк (Teun van Dijk)⁴. Мишел Фуко (Michel Foucault)⁵ и Мајкл Билиг (Michael Billig)⁶. Целта повеќе е да се деконструираат спектарот специфични наративи што се конструираат или се репродуцираат преку живата новинарска практика во македонскиот медиумски контекст. Идејата тука е практично да се укаже на корозивните елементи на новинарската практика и да се демонстрира преку кои дискурзивни стратегии се создаваат етноцентрични или стереотипизирачки колективни наративи. Сепак анализата не е социолошка студија што би се однесувала на општествените ефекти на овој медиумски дискурс, иако пристапот имплицитно го има предвид тој импакт врз публиката. Истражувањето се однесува на три студии на случај – настани што беа актуелни во почетокот на 2012 година, а кои имаа меѓуетнички и меѓурелигиски импликации. Тоа се: (1) известувањето за Европското првенство во ракомет, (2) известувањето за настаните поврзани со карневалот во Вевчани и последователните протести во Струга, како и (3) известувањето за петкратното убиство кај Смилковско Езеро. Сите тие се парадигматични за начините на кои новинарските текстови конструираат специфични наративи со нагласено етно- и религиски-партикуларно врамување. Последователноста на овие настани и начинот на кој медиумите ги покриваа открива многу за стратегиското „еволуирање“ на дискурсите, кои од етнизирачкиот момент се трансформираа во религиски конфронтирачки наративи.

3 Fairclough, N. (2001) *Language and Power*, Essex: Pearson Education Limited.

4 Van Dijk, T. (2009) *Critical Discourse studies: a sociocognitive approach*. In Wodak, R. and Meyer, M. (Ed.). *Methods of Critical Discourse Analysis*, London: SAGE.

5 Foucault, M. (1998) *The will to knowledge: History of Sexuality Vol 1*. London: Penguin Books

6 Billig, M. (2002) *Banal nationalism*, London: SAGE

1

ЕВРОПСКО ПРВЕНСТВО ВО РАКОМЕТ 2012 - МЕЃУ СПОРТОТ И ЕТНОПОЛИТИКАТА

Весна Шојар и Иџор Мицевски

Европското првенство во ракомет во машка конкуренција се одржа од 15 до 29 јануари 2012 година, во Република Србија. Медиумите во Македонија го следеа целиот тек на првенството, и и покрај директните радио/телевизиски преноси, јавноста редовно и детално ја информираа за сите случувања, учесниците, резултатите, атмосферата на трибините и стадионите итн. Централно место во известувањето имаа македонските ракометари, нивната игра, напади, одбрана, победи, поразии. Речиси во чекор ги следеа информациите за македонските навивачи, нивното бодрење и сите други обележја (дресовите, капите, знамињата, шаловите, шлемовите, трубите, тапаните), како составен дел од вообичаената иконографија поврзана со навивањето на натпреварите. Неизоставен дел од динамиката на првенството беше и метафоричкото поврзување на ракометот со „битка“ или „војна“, на ракометарите со „херои“, а на навивачите со „армија“, „лидери на трибините“, што лексички и визуелно ги врамуваше драматичноста и напнатоста на натпреварите.

Но уште од самиот почеток на првенството, за време на одржувањето на првиот натпревар меѓу Македонија и Шведска (16 јануари), се „наметна“ прашањето на поврзаноста на овој настан со меѓуетничките односи во Македонија. Приватната телевизија на државно ниво - Алсат М, во централната информативна емисија (на албански и македонски јазик) прва објави информација за случувањата на трибините на стадионот во Ниш, на кои македонските навивачи, освен провокации и повремени инциденти со српските навивачи, во текот на натпреварот „на мета ги имаа и Албанците, кои ги навредуваа по национална основа“. Поводот за тоа беше, пред сè, навивачката песна „А бре Македонче“, во која, со употребата на зборовите

„клети Ш.....“ (употребен е пејоративен израз за Албанците како замена на оригиналните зборови „клети фашисти“), се навредуваат и се деградираат Албанците. Потоа, со задоцнување, следуваа реакции, коментари, негодувања на други медиуми, но мошне изолирано и надвор од поширокиот општествен контекст, додека поголем дел медиуми или ги „занемарија“ или потполно ќе ги „игнорираа“ ваквите случувања како незначајни и небитни. Така ќе биде сè до завршувањето на првенството и свечениот пречек на ракометарите во Скопје.

Поради различниот квалитативно-аналитички пристап што беше користен во анализата на телевизиските и радиостаници од една, и на печатените и онлајн-медиумите од друга страна, оваа студија на случај е поделена на два дела. Двата приоди од различен агол прават пресек на начините на кои се известуваше за Европското првенство, расветлувајќи различни аспекти на проблемот. Првиот дел, кој се однесува на известувањето на телевизиските и радиостаниците, акцентот го става на професионалните стандарди и нивното пробивање, додека вториот дел, кој се однесува на печатените и онлајн-медиумите, ги детектира специфичните наративи што се конструирани преку известувањето за овој настан.

ЕТНИЧКИ МАТРИЦИ НА ИЗВЕСТУВАЊЕ: ЕП ВО РАКОМЕТ 2012 ВО ПРОГРАМИТЕ НА ТЕЛЕВИЗИСКИТЕ И РАДИОСТАНИЦИТЕ

Весна Шојар

Со оваа квалитативна анализа беа опфатени седум телевизиски и три радиостаници. Од телевизиските станици, пет што објавуваат содржини на македонски јазик (МТВ 1, Сител, Канал 5, Алфа, Телма) една што објавува на албански јазик (МТВ 2 – програма на албански) и една што објавува и на албански и на македонски јазик (Алсат М) Од радиостаниците, анализирани се две што објавуваат содржини на македонски јазик (Македонско радио – прва програма и Канал 77) и една што објавува содржини на албански јазик (Македонско радио – програма на албански јазик).

Општи согледувања за професионалните стандарди и дискурзивната практика

Телевизиите и радиостаниците „остро“ се поделија во однос на известувањето за Европското првенство во ракомет, следејќи ја својата однапред „дефинирана“ матрица на известување, детерминирана пред сè од „јазично-етничката“ и идеолошко-политичката димензија.

Медиумите на албански јазик вниманието го насочија кон она што се случуваше на трибините и на навредите од македонските навивачи кон своите сограѓани-Албанци, а медиумите на македонски јазик се фокусираа на натпреварите, успехот на македонската репрезентација и навивачите, со нотирање на одделни повремени инциденти, а речиси воопшто не ја регистрираа навредувачката антиалбанска навивачка реторика. Со тоа, на јавноста ѝ „сервираа“ две медиумски приказни/вистини.

Со ваквото контекстуализирање на настанот, медиумите наметнаа и две доминантно спротивставени стратегии, стратегијата на „откривање - нагласување“ и стратегијата на „игнорирање - одмолчување“, а подоцна (како изолиран случај, само кај еден медиум) се појави и стратегијата на „исклучување“.

Во првиот случај „приказната“ за национализмот и етноцентризмот на навивачите на спортските трибини ја отвори еден медиум на албански јазик (Алсат М),

а ја прифатија и другите медиуми на албански јазик (МТВ и Македонското радио - албански јазик).

Во вториот случај, „приказната“ со позитивна конотација на навивачите на спортските трибини ја следеа медиумите на македонски јазик и таа се движеше во дијапазон од нивна безрезервна поддршка (Телма, Алфа, Канал 5, МТВ) до нивно глорификување (Сител).

Во третиот случај, стратегијата на исклучување беше препознатлива по обидот за бојкотирање на првенството (Македонско радио, албански јазик) токму поради националистичката реторика на „македонските“ навивачи.

Притоа, следењето на линијата на известувањето упатува на константа во избраната стратегија на игнорирање, односно таа ги следи развојот и динамиката на првенството исклучиво како „спортски настан“, со „повремени“ осцилации (нагласување, истакнување, глорификување) во нарацијата на публиката и репрезентацијата, особено по победите (успесите) и завршувањето на првенството.

Наспроти тоа, во стратегијата на нагласување се забележува „градирање“ како во содржинската структура, така и во интензитетот на визуелната интерпретација на настанот. Таа инсистира на „градење слика за настанот“ создадена речиси исклучиво врз подлогата на етноцентризмот, а ја занемарува севкупната динамика на првенството. Стратегијата на исклучување се јавува како „логичен“ одговор на континуираното омаловажување (на Албанците) по етничка линија, односно целосен „молк“ на понатамошното следење на текот на првенството.

Генерална линија на известување за ракометното првенство

Анализата укажа на некои специфики во телевизиското и радиското известување за ракометното првенство во поглед на генералната редакциска линија на следење на спортските настани на првенството, која открива две доминантно спротивставени стратегии, стратегијата на „откривање - нагласување“ и стратегијата на „игнорирање - одмолчување“ на инцидентите што можеа доведат до меѓуетнички тензии. Подоцна (како изолиран случај, само кај Македонско радио на албански јазик) се појави и стратегијата на „исклучување“.

Паралелата може да се направи, условно кажано, меѓу две групи медиуми: (1) телевизии и радиостаници што Европското првенство го следеа „еднодимензионално“, со целосно занемарување на меѓуетничкиот аспект (Канал 5, Сител, Телма, МТВ 1, Алфа), и (2) телевизии и радиостаници што на Европското првенство му дадоа нагласен мултиетничко-конфликтен белег (Алсат М, МТВ 2 – албански, Македонското радио – албански). За првите, прашањето е дали таквото игнорирање (иако во рамките на уредувачката автономна политика), како начин да се избегне можно „вовлекување во етноцентризам и стереотипизација“, е одговорна одлука. За вторите, прашањето е дали со таквото пренагласување (особено на Алсат М) на „ние-добрите“ и „вие-лошите“, исто така, не се постигнува спротивен ефект.

За да се согледа оваа дихотомија во генералната линија на известувањето, во овој дел на анализата е даден краток опис на начинот на кој секој медиум одделно го следеше светското првенство во ракомет.

MTV 1 (македонски јазик) Европското ракометно првенство го следеше „типично спортски“, во рамките на спортските вести, доминантно насочена кон „нашите момци“, нивната игра, резултатите, успехите и поразите, најдобрите стрелци во репрезентацијата, нивната „извонредна и пожртвувана игра“, кои го даваа својот максимум и „срцето го оставија на теренот“, кои покажаа „како се игра, како се брани и како се претставува Македонија“. Притоа, речиси редовно кога победуваа македонската репрезентација вестите почнуваа со посебни блокови посветени на првенството. Ниту збор, ниту рефрен, ниту снимка за какви било проблеми и невкусни и навредливи скандирања наменети за Албанците. Се потенцираше и силната поддршка на огромниот број навивачи, кои знаеја да направат „жешка атмосфера“ во спортските сали, но без тенденција за нивно глорификување. Не беа забележани никакви инциденти или тепачки, или посочување или емитување каква било снимка со песните во кои имаше навредливо или етноцентристичко пеење.

MTV 2 (албански јазик) ракометното првенство го следеше редовно, речиси исклучиво од спортски агол, за натпреварите, постигнатите резултати, но и за инцидентите (графитите дека Македонија е српска земја). Прашањето за навредливите рефрени упатени кон Албанците го отвори дури по победата на Македонија над Чешка (20 јануари), а прилогот беше сместен во политичката рубрика. Станува збор за директно јавување на известувачот, кој зборува за навредливото пеење на навивачите на кое се придружија и дел од ракометарите, кои заедно го „истурија целиот гнев против Албанците“, поткрепено со снимка од мечот и пеењето на навивачите и ракометарите. Наредните денови, до крајот на првенството, тоа повеќе не се споменуваа во известувањето.

ТВ Сител беше ексклузивен и официјален носител на телевизиските права за пренесување на Европското првенство. Покрај тоа, редовно и детално известуваше за секој натпревар, постигнатите голови, пропуштените шанси, сензационалните победи, драматичните мечеви, ги следеше ракометарите од првиот до последниот ден и нивното пристигнување во Скопје, каде што на плоштадот Македонија ги пречекаа „илјадници граѓани“, и каде што „Македонија им се поклони на ракометните херои“. Во исто време, телевизијата континуирано и нагласено известуваше за навивачката еуфорија, до ниво на нивно „фетишизирање“ (обожаване), поткрепено со изјавите на капитенот на ракометарите дека им е потребна помош од трибините и дека навивачите се нивниот „осми играч“, а како „кронски сведок“ за тоа се и зборовите на уредникот/водител на дневникот од 20 јануари, презентирани во одјавата: „И не заборавајте дека Македонците се домаќини на ова Европско првенство во ракомет што се одржува во Србија“. Секојдневно се зборуваа колку многу македонски навивачи патуваат кон Ниш и кон Белград, за вонредните возови и обезбедените билети за натпреварите, за тоа дека повеќето спортски сали се исполнети со македонски навивачи (редовно поткрепено со снимки, дури и аматерски), а секој што се „дрзнуваше“ да ја критикува навивачка еуфорија беше жестоко критикуван. Навредите упатени кон Албанците по етничка линија воопшто не се споменуваа, со ниту еден збор.

Кај *ТВ Канал 5* е забележителен манирот на „коректно спортско“ известување за првенството, со детален преглед и богат снимен материјал за сите натпревари,

за ракометарите и навивачите и нивните изјави (многу повеќе од другите телевизиски станици), наспроти отсуството на постојан специјален известувач од првенството (па новинарите честопати патуваа како обични гледачи со купен билет за натпреварот). Во миговите кога победува ракометарите, телевизијата емитуваше посебни снимки од разговори и интервјуа со капитените, најдобрите стрелци. Вниманието речиси исклучиво беше насочено кон спортот и спортските терени, без да се занемарува и публиката („македонската фаланга“), нејзината поддршка и огромен број на трибините во Ниш и во Белград. Воопшто не беа третираны какви било инциденти на натпреварувачите, а уште помалку антиалбанското скандирање и пеењето навредувачки песни.

Известувањето на *ТВ Телма* за настапите на македонската репрезентација беше концентрирано во „спортските вести“. Станува збор за „класични“ спортски извештаи со анализа на играта на македонскиот тим по секој натпревар, придонесот на секој член на екипата, успехите, пропустите, коригирањето на грешките, пресек на вкупниот настап на репрезентацијата, очекувањата и сл. Навивачите немаа доминантно место, но се нотирани како заштитен знак на првенството и истовремено критикувани поради испадите и инцидентите. Во ниту еден момент не се споменати стиховите со навредлива содржина и навивачкото скандирање, дури едвај може да се слушне како звучат навивачите. Само еднаш (на пречекот на ракометарите во Скопје) во кадар се фатени група весели луѓе на скопскиот плоштад како пеат „Солунско поле“, но тоа ја покрива изјавата на Лазаров дека екипата „скромно и цврсто на земја“ продолжува кон квалификациите за Олимпијадата. Несомнено, телевизијата има донесено уредничка одлука да се задржи на „спортското“ известување и да го игнорира прашањето за проблематичните елементи во скандирањето и пеењето на навивачите.

ТВ Алфа имаше речиси идентичен пристап во известувањето за Европското ракометно првенство. Редовно информираше за сите натпревари, играта на македонската репрезентација, постигнатите бодови, одбраните, нападите, најфикасните стрелци, а секогаш кога македонската репрезентација победуваше, тоа се пласираше како прва вест во дневникот. Македонската репрезентација е „моќна кога е најтешко“, на секој натпревар го дава максимумот и рамноправно се носи со светските велесили, не пропушта шанса да стигне до голем триумф, покажува дека „аутсајдерот“ навистина заслужува да биде дел од главната рунда на континенталниот шампионат. Кај клучните натпревари за македонската репрезентација се истакнуваше дека ќе треба „лавовска битка“, со девизата „срцето на теренот“ и за ракометарите и за навивачите, кои трибините ги обојуваат во црвено-жолто и кои се „осмиот играч“ на теренот. Навивачите се „фантастични“, на ракометарите им даваат „френетична“ поддршка од трибините, „со нивна помош до нов триумф“, македонската јавност посакува да ја види „пожртвуваната игра и решителноста на репрезентативците“, а по завршувањето на првенството на ракометарите им приредуваат „спектакуларен“ пречек, кој телевизијата го следи од граничниот премин Табановце до плоштадот Македонија во Скопје. Никаде, во ниту еден прилог, ниту збор за навредливи скандирања, за пеењето на проблематичните стихови од „А бре Македонче“ или, пак, од „Излези момче“.

ТВ Алсат М (албански и македонски јазик) ја отвори и ја наметна темата за евентуалните ефекти од скандирањето врз меѓуетничките односи и ѝ посвети најголемо внимание на „навивачката реторика“, изнесувајќи изјави, реакции, коментари. Тоа се забележува уште во првиот извештај (16 јануари), во кој најнапред се издвојуваат инцидентите помеѓу македонските и српските навивачи (немили настани поради провокации од домаќините, македонски навивачи претепани од група Срби, нерасчистени сметки на навивачите на Србија и Македонија, провокации со грчкото знаме, испишани графити дека Македонија е српска земја), а на крај и навредите упатени кон Албанците по национална основа, што потоа ќе стане единствениот агол на гледање на првенството. Понатаму тоа градираше со „приклучување“ на ракометарите во заедничкото пеење на навредливиот стих за „клетите шиптари“, на што следуваа изјави и реакции на политичари, експерти, невладини организации, анкети со граѓани (Албанци). На средината на првенството (20 јануари) првпат беше емитуван инсерт, кој подоцна често беше користен во прилозите, кога во миговите на еуфорично славење на победата од трибините се слуша „нека разберат клетите шиптари македонско име нема да загине“. Телевизијата обвини дека ракометарите во овој чин ги поддржуваат навивачите и така, она што се случува на трибините, се официјализира и се прелева на теренот на меѓуетничките односи во Македонија.

Стандардно, пладневниот радиовесник на македонски јазик на *Македонското радио* има востановена таканаречена „протоколарна“ шема на информирање, што можеше да се забележи и во покривањето на Европското ракометно првенство. Тематски, во блоковите посветени на првенството, се известуваше за натпреварите, успехите на македонската репрезентација, со вообичаено телефонско јавување на репортерите од теренот, но со скромен снимен аудиоматеријал. Радиото посебно емитуваше реакции по повод успехите на македонската селекција (преземени од медиумите од опкружувањето). За какви било инциденти (тепачки меѓу македонски и српски навивачи) или навредливо скандирање упатено кон Албанците воопшто не се информираше.

Македонско радио (албански јазик) од почетокот го следеше првенството, а за навредите на навивачите упатени кон Албанците извести само во два наврати. Прв пат на 20 јануари, за време на мечот помеѓу Македонија и Чешка, и втор пат на 24 јануари, кога извести за одлуката дека повеќе нема да ја следи македонската репрезентација на Европското првенство во ракомет, што всушност беше „реакција“ токму на навредливите пеења на навивачите на натпреварот Македонија – Чешка. Потоа до крајот на првенството не известуваше од овој настан и ги повика другите медиуми на албански јазик да ја „бојкотираат македонската репрезентација“.

Иако станува збор за национален концесионер, следењето на Европското ракометно првенство на *Канал 77* беше повеќе од скромно. Во спортските блокови првенството само накратко се споменуваше, а многу често и воопшто не се известуваше за настапот на македонската репрезентација. Акцентот беше ставен на агенциски (протоколарни) вести, а спортот воопшто беше речиси безначаен сегмент во информативната програма на ова радио.

Реторичка и дискурзивна стратегија во одделни прилози

Во известувањето за Европското првенство во ракомет може да се идентификуваат неколку карактеристични реторички стратегии, концентрирани пред сè на навивачите и нивното однесување на спортските терени и трибините. Тие, како клучен „дополнителен играч“, медиумски се „претставени“ на три карактеристични начини: негативно, позитивно и неутрално, што кореспондира со генералната стратегија на секој медиум одделно. Притоа, како потврда, поткрепа, зајакнување на ваквите „вредности“ на навивачите, како „доказ“, се користи и визуализацијата (архивски или актуелни снимки). Така, на пример, искажаните негативни вредности за навивачите упатуваат на нивниот етноцентризам и шовинизам бидејќи „не ја пропуштија шансата да ги навредуваат Албанците на национална основа“ (*Алсам М*, 16 јануари) и им „посакуваат смрт и гроб на нивните сограѓани“ (*МТВ 2 албански*, 24 јануари). Наспроти тоа, позитивното конотирање зборува за навивачите како за „заштитен знак на Европското првенство“ (*Телма*, 20 јануари), за „навивачи што секоја репрезентација на светот би ги посакала“ (*МТВ 1 македонски*, 19 јануари), а неутралното конотирање ги дефинира навивачите „на ниво“ (*Телма*, 16 јануари) и како „извонредни“ (*Телма*, 22 јануари).

Гледано од аспект на целината на прилозите, реторичкиот дискурс е иконографски надополнет со снимки (актуелни или архивски) од трибините што го детализираат ритуалот на навивање. Тие се повторуваат во секоја следна информација и служат како потврда, поткрепа и зајакнување на содржината, нејзино симболично врамување и преку јазикот и преку формата. Кај позитивното конотирање на навивачите, снимките се потврда за нивниот „спортски дух“ и „патриотизам“, а кај негативното конотирање на навивачите, снимките се потврда за нивниот „национализам“ и „фрустрации“. Впечатокот е уште поголем поради фактот што најголем број информации за Европското првенство не само што се први вести во спортските блокови, туку и речиси редовно се најавуваат во почетокот на дневникот, односно радиовесникот. Ваквото сублимирано позитивно/негативно визуализирање прави двојна „мистификација“ упатена кон оној „Другиот“, односно ние/вие сме добри/лоши и, уште поважно, дејствува како „мамка“ за јавноста, за нејзината перцепција и размислување.

Како пример, следуваат неколку илустративни прилози што зборуваат за негативното конотирање на првенството и за можните последици од тоа:

Телевизија Алсам М (албански и македонски јазик) за етноцентристичката линија на навивање известува од почетокот до крајот на првенството. Притоа, посебно се издвојуваат двата ТВ-прилози објавени на 20 јануари, во кои се предупредува на пеењето на ракометарите: „Вчерашниот скандал беше поголем бидејќи по завршувањето на натпреварот во пеењето на навредувачките песни се придружија и ракометарите“. Потоа следат голем број реакции. Од ДУИ изјавуваат „Искрено очекувавме дека гневот на македонските навивачи ќе биде антисрпски поради појавувањето на грчкото знаме, неколкуте скандирања против Македонија од страна на Србите. За жал, продолжуваат ваквите празнења и ваквите фрустрации против Албанците.“ За НДП „...Сите навивачи имаат политичка заднина, партиски се анга-

жирани и ориентирани. Се разбира дека Владата сака да има меѓуетнички тензии во Македонија, преку тоа сака да ја дефокусира македонската јавност од тешката економска состојба... бидете мирни зашто имаме проблем со Албанците.“ СДСМ не слушал за антиалбански извikuвања, но ако имало тие треба да се осудат. За невладината „Разбуди се“ ова е „ужасно и страшно скандирање, кое поттикнува меѓуетничка омраза во Македонија од македонските навивачи, но за жал овојпат поддржани од самите ракометари на македонската ракометна репрезентација, тие што треба всушност сите нас да нè претставуваат...“ Осуда има и од Црвено-црната алијанса, која од надлежните бара што поскоро да се преземат соодветни мерки против навивачите и спортистите, „не бидејќи се плашат од ваквите закани, туку поради тоа што учеството на Македонската ракометна репрезентација на Европското првенство се финансира од буџетски средства, каде што придонесуваат и Албанците.“ На овој ден прв пат се емитува инсертиот (подоцна често користен) во кој во миговите на еуфорично славење на победата од трибините се слуша „Нека разберат клетите шиптари, македонско име нема да загина“, во кадар се пресреќните ракометари, а со црвено е заокружена главата на еден од нив што пее. Новинарот потсетува дека, и покрај тоа што српските навивачи ги провоцирале македонските, тие пеат навредливи песни против Албанците.

Телевизијата го евоцира митот на „онеправданата нација“ - Албанците се навредувани без на каков било начин да го испровоцираат тоа. Навивачите се поистоветуваат со сите Македонци. Се бара и се лоцира виновникот и се приложуваат сите можни докази: снимка на ракометар чија глава е заокружена со црвено, настојувањето на македонската позиција и опозиција дека не виделе такво нешто, иако доколку се случило, го осудуваат, ставовите на политичките партии, невладините организации, спортските клубови и на граѓаните-Албанци во Македонија. И на крајот се добива еден преувеличен сеопшт виновник за сите проблеми во македонското општество: Македонците. Она што особено е значајно и загрижувачки во реторичката стратегија на Алсат М, освен инсистирањето на етноцентризмот и шовинизмот на Македонците, е инсистирањето и на невиноста на општествениот „Друг“ - Албанците. Имено, се нагласува дека антиалбанското навивање е не/испровоцирано поради нерасчистени сметки и провокации од српска страна, а на првенството немало ниту албански навивачки групи, ниту Албанци – натпреварувачи. Исто така, се инсистира на јасно лоцирање на вината за гневот, разочараноста и нервозата кај Албанците од Македонците, кои „први провоцираа, не знам што бараат, војна, треба да се кренат Албанците“, дека „најголемата вина е кај нив, но и кај Албанците што не преземаат никаква мерка“. И додека во емитуваната анкета со граѓани-Албанци едни бараат политичко решение, други велат „навреди таму, навреди ваму и се доаѓа до конфликт“ (23 јануари).

Македонска телевизија (вести на албански), информирајќи за Европското првенство во ракомет, посебно внимание ѝ посвети на националистичката реторика на македонските навивачи во ТВ-прилогот од 24 јануари. Прилогот беше најавен со зборовите: „Скандал во Ниш, македонските ракометари им се придружува на навивачите во антиалбанските песни.“ Навредите кон Албанците... се повториле минатата ноќ во Ниш, но овој пат навредите не доаѓаа само од навивачите, туку за

жал и од ракометарите на репрезентацијата на Македонија, чија победа, се разбира, беше посакувана и од Албанците во државата. Најтешко му беше на нашиот колега Сами Адеми, кој минатата ноќ се наоѓаше во Ниш за да известува за овој натпревар, но беше принуден да слуша тешки навреди врз национална база дури и од ракометарите.“

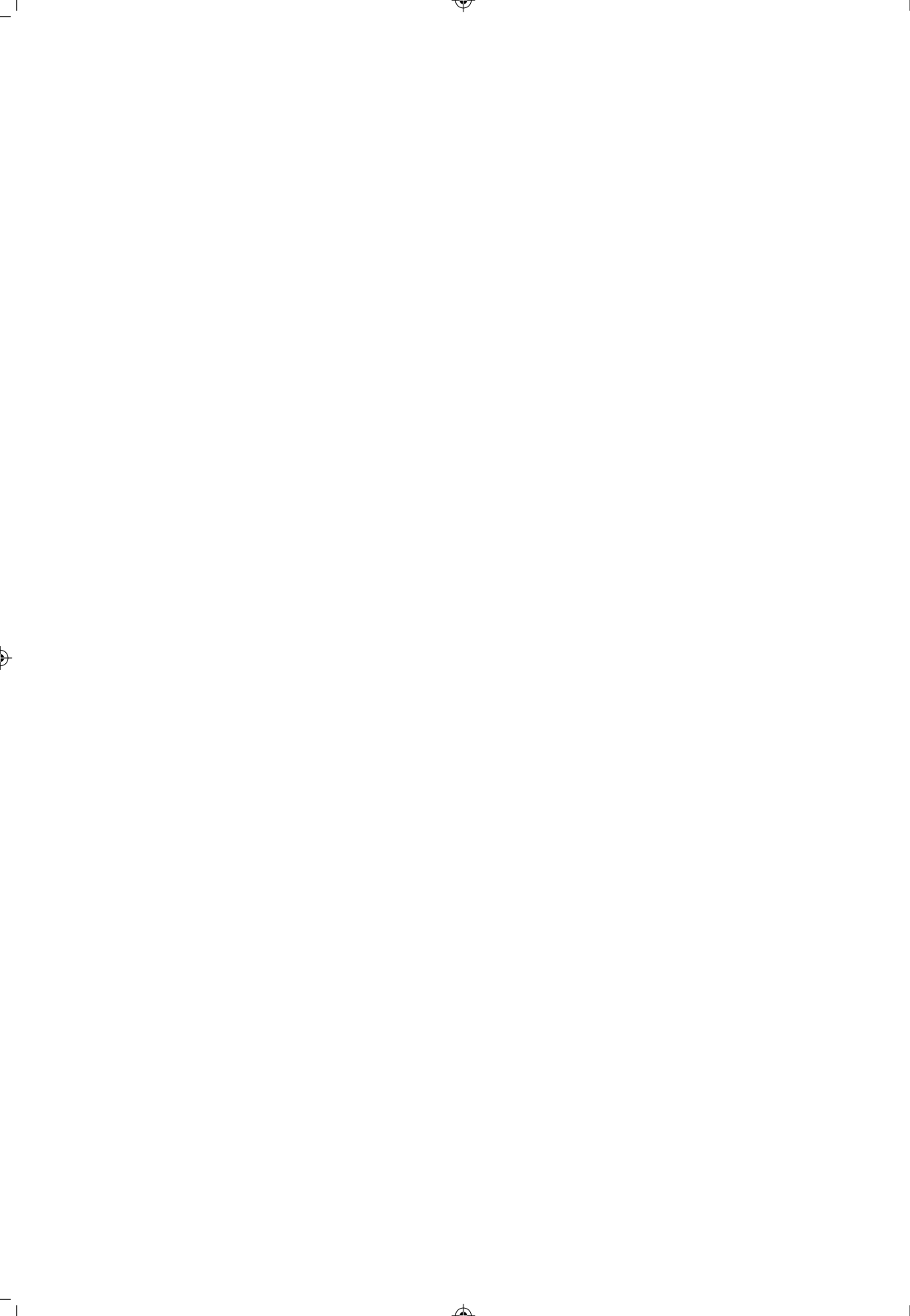
Потоа следува прегледот на дописникот, во кој се вели: „За жал, не е ни прв ни последен пат кога сме прикештени да известуваме, против наша желба, или да пишуваме за работи што длабоко го загрозуваат националното достоинство и националната припадност на еден народ или една нација, како што беше синоќешниот случај... Тргувајќи од еден од главните принципи на новинарството, објективно обелоденување на тоа што случило, под целосна одговорност и аргументи велíme дека навредите и лутината... на адреса на Албанците беа толку тешки што... ги надминуваат сите граници на коректноста... Со слоганот „Нека знаат клетите шиптари, македонско име нема да загина“ со часови се славеше победата по завршувањето на средбата. Тешко беше да бидеш дел од една средба каде што над 5.000 гледачи им посакуваат смрт и гроб на своите сограѓани. Со овој рефрен почна, продолжи и заврши средбата Македонија – Чешка. За да биде уште поголема иронијата, на крајот на средбата, на навивачите им се приклучија и некои од играчите на Македонија, кои заедно со нив го истурија гневот и омразата против Албанците. Проценете дали ова е случај без преседан? По ова се наметнува прашањето, зошто македонските медиуми не реагираат на оваа несоодветна и примитивна појава како што го подигнаа гласот против референцата ПЈРМ, експонирањето на грчкото знаме од страна на српските навивачи на пријателскиот натпревар Србија – Македонија во Смедерево и палењето на македонското знаме во Качаник. Што друго можеме да кажеме освен дека зеленото светло е запалено. Настан за кој ракометната федерација на Македонија требаше да реагира и да се ограда од таквите навреди преполни со омраза...“

Во продолжение на прилогот се известува за реакциите на граѓанското движење „Разбуди се“ и сојузот „Црвено-црни“, кои извикувањето на навивачите го нарекоа „скандалозно“ и побараа од МВР да покрене постапка против играчите и навивачите за поттикнување на меѓуетничка омраза, а од Македонската ракометна федерација да го осуди ова расистичко извикување. Притоа, се пренесуваат и зборовите од реакцијата на „Разбуди се“: „...Додека во Ниш беше напишана парола од страна на Србите дека Македонија е српска земја и истите тие ја провоцираат Македонија со грчки знамиња и не ја признаваат православната црква на Македонија, додека Грција го негира идентитетот на Македонија заедно со нејзиното име, додека Бугарија ја негира историјата и вели дека Македонија е најромантичната земја на Бугарија, македонските навивачи нивниот гнев, неразбирливо го насочуваат кон Албанците и покрај тоа што играат со Шведска, Германија или Чешка...“

Македонско радио (вести на албански), на 20 јануари прв пат го отвори прашањето на национализмот на навивачите на Европското првенство во ракомет. Во најавата на прилогот во радиовесникот стои: „За жал не е ниту прв, ниту последен пат кога сме навредени. На ракометниот меч помеѓу Македонија и Чешка во Ниш, навивачите но и репрезентативците извикуваа навреди – нека знаат клетите шип-

тари, македонско име нема да загина. Понатаму, во текстот се нагласува дека со слоганот беше прославена победата: „Беше тешко да се биде протагонист на една средба каде што над пет илјади навивачи посакуваат гроб и смрт за нивните сограѓани-Албанци.“

Потоа, на 24 јануари, во најавата на радиовесникот следуваше повик на бојкот на репрезентацијата на Македонија, поради постојаните навреди упатени кон Албанците („Апелот им го испраќаме на нашите колеги-Албанци од другите медиуми на албански јазик“). Во прилогот се истакнува: „Поаѓајќи од фактот дека во континуитет се навредуваат Албанците од навивачите на македонската репрезентација, без разлика дали е тоа во ракомет, фудбал, кошарка или пак некој друг спорт, Радио Скопје, програма на албански јазик, донесе одлука да не информира за никакви активности на репрезентацијата.“ Овој повик потоа беше прифатен од страна на трите печатени медиуми на албански јазик, како еден вид етничка солидаризација во бојкотирањето на ракометната репрезентација.

КОНСТРУИРАЈЌИ ГИ „АНТИЧКИТЕ МАКЕДОНЦИ“ И „ОБЕСПРАВЕНИТЕ АЛБАНЦИ“: ЕП ВО РАКОМЕТ 2012 НИЗ ПЕЧАТЕНИТЕ И ОНЛАЈН-МЕДИУМИТЕ

Иџор Мицевски

1. ПЕЧАТЕНИ МЕДИУМИ

Со квалитативната анализа беа опфатени шест дневни весници што објавуваат на македонски јазик (*Дневник, Нова Македонија, Утрински весник, Вечер, Вест и Фокус*) и три дневни весници што објавуваат на албански јазик (*Коха, Лајм и Журнал*).

Општи согледувања за професионалните стандарди и дискурзивната практика

Во конкретниот контекст на известувањето за Европското првенство во ракомет кај печатените медиуми не беа идентификувани случаи на експлицитен говор на омраза или, пак, на ксенофобија⁷.

Кај некои медиуми што објавуваат содржини на македонски и на албански јазик беше забележана тенденција кон отворен етноцентризам и прикриена манифестација на негативна стереотипизација⁸.

Кај некои од печатените медиуми што објавуваат на македонски јазик беше континуирано „запоставуван“ или минимизиран фактот што дел од албанската заедница во јавноста апелираше на загриженост поради навредливите скандирања на публиката за време на Европското првенство. Сепак, имаше и медиуми што се определија да не ја прифатат таквата стратегија во известувањето и кои го осудија говорот на омраза во навивањето за време на спортските натпревари.

Кај печатените медиуми што објавуваат на албански јазик, сликата е обратна. Доминантната призма низ која тие известуваа за Европското првенство беа скандирањата на 'македонските' навивачи на терените.

Ова остава впечаток дека етничката припадност на редакцијата и публиката на која медиумот ѝ се обраќа⁹ решавачки влијае врз уредувачката позиција или врз

7 За објаснување на поимот 'ксенофобија', види повеќе на стр. 31 (точка 6 - Прилози)

8 Поимите 'етноцентризам' и 'стереотипизација' подетално се објаснети на стр. 32 (точка 6 – Прилози)

9 Ваквиот заклучок беше извлечен и од истражувањето на ставовите, перцепциите и практиките на редакциите, спроведено и објавено од страна на Високата школа во јуни 2011 година. Достапно на: <http://respublic.edu.mk/>

аголот од кој тој ги обработува спортските настани. И кај едните и кај другите медиуми е забележливо дека ги минимизираат навредите упатени од „нивната“ кон друга етничка група и, обратно, ги пренагласуваат навредите што кон „нивната“ се испратени од друга етничка група.

Реториката што се користеше во известувањето за Европското првенство кај печатените медиуми го поместува дискурсот од спортскиот кон политичко-историскиот контекст. Притоа се репродуцираат повеќе наративи што се генерирани од други општествени или, пак, политички контексти. Такви се наративите за „Античкиот Македонец“ или наративот за „Гордиот, но обесправен Албанец.“

Кај некои текстови се забележуваат „обопштувачки стратегии“, кои овозможуваат поединец или мала група припадници на одредена етничка заедница да се поистоветат со карактеристиките на целата заедница.

Општиот заклучок од анализата е дека поголем дел печатени медиуми во Македонија се нагласено етнички пристрасни, што во услови на мултикултурно општество е чест, но непосакуван случај, бидејќи води кон поларизација и поделби наместо кон кохезија, разбирање и дијалог.

Весници на македонски јазик

Реториката на спортското известување во печатените медиуми што објавуваат на македонски јазик имаше знаци на „освојувачка експресивност“, која го создава или го зајакнува дискурсот на „историска легитимизација на идејата за природниот етнопростор“. Во оваа дискурзивна стратегија „спортското напредување“ погоре во рангирањето на Европското првенство се споредува со „освојувачки поход“, што е забележливо во насловите како: „Македонскиот тенк ги разбива противничките одбрани“ (*Дневник*, 19 јануари), „Инвазија на Ниш“ (*Вечер*, 19 јануари), „А сега марш на Белград“ (*Нова Македонија*, 21 јануари). Кај дел од печатените медиуми има и случаи на отпор кон оваа реторичка стратегија, па така може да се најдат наслови како: „Солзи и аплаузи за ракетметарите“ (*Фокус*, 30 јануари), „Работи ли некој во државата!? Кире Лазаров воодушевен од македонската поддршка во Белград“ (*Вест*, 25 јануари), „Среќен крај на денот на чудата“ (*Вест*, 27 јануари). Исто така, кај некои од печатените медиуми на македонски јазик има и случаи на отворена осуда на настаните на терените. Такви се, на пример, текстовите: „А бре убермакедонише, каде се спремаш?“ (*Нова Македонија*, 18 февруари), „Го исфрливме ‘Синго Педер’, да ги исфрлиме и ‘кауриите и шиптарите’“ (*Дневник*, 25 јануари), „Да се негува спортскиот дух“ (*Утрински весник*, 20 јануари).

Заменивоста на „спортското напредување“ со „освојувачки поход“ е тип на метафоризација што во Македонија се перципира како „нормален“ за спортското известување (и не само кај него), но во едно мултиетничко општество какво што е македонското тоа лесно може да се прелее и да ги зајакне пошироките етнополитички дискурси што веќе циркулираат во јавноста. Следуваат неколку примери на известување што покажуваат како овој дискурс постепено излегува од специфичниот спортско-коментаторски контекст и како преку „фалангизацијата“ се преточува во таканаречениот „Антички наратив“.

Информативната цел на текстот „А сега марш на Белград“, објавен во *Нова Македонија* на 21 јануари, е да каже дека македонската ракетметна репрезентација ја

помина првата фаза од Европското првенство во ракомет за која мечевите се играа во Ниш. Следната фаза се одигруваше во Белград и оттаму информацијата дека „се патува во Белград“. Метафората за „освојувачкиот поход“ што е употребена во насловот е засилена со првата реченица од текстот: „Македонската навивачка армија се поместува 240 километри кон север“. Притоа, треба да се забележи дека на именката *армија* не се ставени наводници. Се разбира, не мора да значи дека оваа дискурзивна практика е проблематична сама по себе, но овде е многу поважен аспектот на „нормализација на наративот“, кој потоа овозможува „природно“ прелевање на реториката во други општествени сфери, надвор од навивачкиот контекст. Фотографијата на текстот што е ставен со големи букви на насловната страница на весникот го прикажува македонското знаме како се надвиснува низ целата површина на „Калемегдан“, што е уште еден облик на манифестирање на „наративот за националната моќ“.

Еден степен понатаму е примерот за тоа како дискурсот од овој спортски контекст се лизга во историските димензии - текстот во *Утрински весник* „Ниш обоен со црвено и жолто“, од 15 јануари. Во него пишува: „Дваесетина години подоцна некои нови „клинци“ го окупираа еден од најстарите градови на Балканот, родно место на царот Константин Први, основач на Константинопол, денес Истанбул. Македонската инвазија на „престолнината“ на јужна Србија, со околу 180.000 жители според ланскиот попис, почна уште во саботата, за шпицот да го има вчера уште од раните утрински часови“. (*Утрински весник* онлајн, 15 јануари). Она што метафорично треба да го означи доаѓањето на навивачите на македонската репрезентација во Ниш, се претвора во историска дескрипција за освојувањето на топосот (Ниш), во кој е роден човекот што е нишката што ги поврзува антиката и христијанството. Притоа, во овој параграф воочлив е зборот *инвазија*, кој подразбира покривање на една „престолнина“ заедно со нејзините 180 илјади жители.

Прелевањето на дискурсите од „спортското“ кон историските наративи од овој тип постепено се втопува во доминантната слика за (ре)откривањето на македонската нација со античка нишка. Тоа е највоочливо во случаите кога спортското известување инсистира на „фалангата“ како навивачка стратегија. Примерите за ова се многубројни и ги има речиси низ сите весници што објавуваат на македонски јазик. Карактеристичен пример за ова е текстот во *Вечер* од 25 јануари „Фалангата го тресе Белград“. Македонската фаланга, која треба да е метафора за новиот македонски политичко-културен полет, го освојува градот во кој е роден Константин Велики, таа „го тресе Белград“, пред неа „треперат сите“ и сл. Исклучок од ваквата реторика е *Фокус*, кај кој во многу текстови оваа навивачка стратегија се поврзува со стратегијата на македонската влада за „антиквизација на нацијата“.

Спортските извештаи што својата нарација ја градат врз митологизацијата на македонската репрезентација како „фалангата“ на Александар Македонски, всушност, во себе носат потенцијал за етноцентристички социјален ефект во македонското општество. Овој потенцијал потоа се надоврзува на известувањето за други општествени области, а во ситуациите во кои спортот добива етнички и политички контекст, тој добива димензија на нетолеранција кон „Другоста“. Еден пример во кој оваа етноцентристичка стратегија се транспонира во дискурс на нетолеранција

е авторскиот текст „Публика“ објавен во *Вечер*, на 30 јануари. Текстот има неутрален наслов, но внатре се откриваат две негативно стереотипизирачки и стигматизирачки дискурзивни стратегии: првата е насочена кон „одметнатиот“, „предавнички“ дел на сопствената етничка група, а втората кон припадниците на „етнички другата“ заедница. Овие две стратегии се меѓусебно поврзани и се активираат најчесто во контекст на доминантното гледиште во државата во однос на проблемот со името и односите со Грција.

Во контекст на Европското првенство, текстот го произведува овој ефект со следната реченица: „Ова е друга, нова, поинаква Македонија. Позитивна Македонија. Да, знам, има овде многумина кои Македонија не ја сакаат таква. Денот кога Филип Рикер, со македонски дрес, рипаше на стадионот во Ниш кога Македонија ќе даде гол, истиот ден потпретседателот на СДСМ, Гордан Георгиев, изјавуваше дека сме полуделе и дека таа еуфорија била нездрава за нацијата. Тој сака порази. Мрак и очај. Таму ја гледа својата шанса. Не бил само Гордан Георгиев навлечен на тоа.“ Текстот, натаму, прави идеолошка негативна стереотипизација според која денес доминантна општествена парадигма е таа на „патриотите“, кои го произведуваат националниот полет и ја поттикнуваат „позитивна Македонија“, за разлика од „предавниците“, кои ја имаа таа позиција во „мрачното минато“, кои „не ја сакаат Македонија таква (позитивна)“, кои „не се радуваат ни колку еден Американец на успехот на репрезентацијата“. Оваа стигматизирачка реторика кон „политички другиот“ е детерминирана од дискурсот за „предавниците меѓу нашите“, со кој е испрелетен наративот за „Илинденската епопеја“ и кој денес се репродуцира во ривалитетот меѓу владејачките политики и спротивставените ставови на опозицијата. Ако се тргне од тоа дека дискурсите што се репродуцираат во едно општество креираат соодветни наративи што го конституираат начинот на кој заедницата се замислува себеси како хомогена група, ваквата тенденција во известувањето за последица има зајакнување на етноцентризмот, влијаејќи врз начинот на кој Македонците ја замислуваат својата нација. Овој „ексклузивистички ефект“, според кој само Македонците што се држат до доминантниот општествен наратив денес се „Македонци“ (другите се „предавници“) ѝ оди во прилог на самоперцепцијата на нацијата како етноцентрична, ексклузивистичка, како опозиција на граѓанско-центричната и инклузивна национална заедница, во која би можеле да влезат и оние што не се Македонци во „етничка смисла на зборот“ или оние што „не се сметаат себеси за потомци на Александар“.

Во серија текстови што се објавуваат на македонски и на албански јазик има обиди за минимизирање на манифестациите на нетолеранција кај сопствената етничка група, а за пренагласување на туѓата нетолеранција. Еве како тоа се манифестира во посочениот текст на *Вечер*: „Артан Груби, советникот на Али Ахмети, кој, за чудо, во исто време е и вработен во холандската амбасада, ги осуди сите навивања, и целата радост затоа што во еден момент... во само еден момент... десетина навивачи запеале: нека чујат клетите шиптари, македонско име нема да загине“. Во оваа стратегија, самоперцепцијата за она што го прави групата на која ѝ припаѓаеме покажува исклучива сензитивност кон повредата на „Нашите“ вредности и исклучително занемарување на повредата што им е нанесена на „Другите“. По истиот

принцип, мнозинството од Македонците не сметаат дека „наше ќе биде и Солунско поле“ може да биде спорно за некого. Национализмот на сопствената етничка група во таа дискурзивна стратегија секогаш е „добар и креативен“, а оној на другите е „лош и деструктивен“.

Текстот завршува со следниве неколку реченици што се самообјаснувачки корозивни оти усвојуваат експлицитна стратегија на демонизација на цела етничка група ширејќи говор на омраза:

„За Македонија, и во Литванија и во Србија, навиваа и Срби, и Босанци и Хрвати... и Литванци навиваа за нас. Само Албанците не.

Кога Албанија би играла, кој друг од комшиите би навивал за нив? Дали Македонци, дали Срби... или Грци можеби... се надеваат ли на Бугарите? Јок.

Тоа е цената на таа политика. Да се пука врз секого, да се палат знамиња на држава во која живееш, да се бркаат луѓе од своите домови кои никогаш не се вратиле назад... сеедно дали во Приштина, Арачиново или Матејче.

Пријателството се заработува. Со респект, со солидарност, со љубов и внимание... не со навреди. Особено не со пукање.

Публиката е судија. Или ја имаш или ја немаш. Од тебе зависи.

Ние, по толку децении, ја имаме. Да живее Македонија. Засекогаш!“

Весници на албански јазик

Реториката на спортското известување во печатените медиуми што објавуваат на албански јазик покажува дека известувањето се одвива доминантно низ етничката призма на Албанците во Македонија. Печатените медиуми на албански или површно го следеа или, пак, воопшто не го следеа напредокот на македонската репрезентација, а за сметка на тоа многу текстови им беа посветени на „навредите кон Албанците изнесени на терените“. Причината за таквиот пристап делумно може да се објасни со одлуката на печатените медиуми на албански јазик да го следат повикот за бојкот на натпреварите на македонската ракометна репрезентација. Затоа текстовите што ги осудуваа настаните на трибините во Ниш и Белград настапуваат од етнопартикуларна позиција. Такви се, на пример, текстовите „Како да го вратиме ѓвалот в шише?“ (Si ta fusim djallin në shishe? Zhurnal 28 јануари), „Дури и во ракометот се навредуваат Албанците од Македонија“ (Edhe hendbollistët e Maqedonisë ofenduan shqiptarët Lajm 20 јануари).

Овој етноспецифичен приод кон спортските настани што во тој период беа исклучително актуелни за најголемиот дел од ‘етничките Македонци’ во државата се манифестира преку две главни дискурзивни стратегии: едната е „дефанзивна“, во која се репродуцира наративот на „Обесправениот Албанец“, кој е навредуван и дискриминиран од доминантните „стереотипно отсликани Македонци“, но и кој е обесправен од „Европејците“, кои би требало да бидат гарантори на човековите права во Македонија. Другата дискурзивна стратегија - „одмазда против узурпаторот“ - најчесто оди паралелно со оваа и го репродуцира наративот за „Гордата и велика Албанска нација“.

Двете дискурзивни стратегии се воочливи во неколку примери на насловите во новинарските текстови. Насловот во дневниот весник *Лажм* од 20 јануари вели:

„Спортскиот новинар Сами Адеми за Лажм: Албанците беа навредувани на секои пет минути“ (Gazetari sportiv, Sami Ademi për Lajm: Shqiptarët janë fyer në çdo pesë minuta Lajm 20 jan). Треба да се забележи дека поводот за пишување на овој текст е конкретниот случај на навреди исказани од припадници на навивачите, а не од „целиот македонски народ“. Именката Албанци, во контекстот на спортското известување за Европското првенство, неретко се поврзува со глаголската именка „навредување“ и тоа е случај и со овој наслов. Неговиот поттекст не сугерира дека навредите кон Албанците биле чести меѓу групата навивачи на репрезентацијата, туку дека „сите“ припадници на доминантниот „Друг“ во ова општество ги навредуваат Албанците (сфатени како хомогена група) на секои пет минути. Имплицитно, може да се каже дека тука се прави своевидна „синегахизација“¹⁰, која исто така е карактеристична за многу од текстовите во медиумите што објавуваат на македонски јазик и која е директен ‘виновник’ за ширењето на стереотипизирачките дискурзивни стратегии. Така, во овој наслов може да се види како за *дел* од навивачите на македонската ракометна репрезентација (кои тука се само имплицитно присутни), се претпоставува дека се *дел* од македонскиот етноколектив, кој во конечната стереотипна форма е перципиран како тој етноколектив *во целост*. Значи, во оваа стратегија не се алудира само на мала група навивачи што „ги навредуваат Албанците на секои пет минути“, туку се работи за „целата македонска етнонација“, која го прави тоа - делот е заменет со целото. Ваквиот тип дискурзивни пристапи во кои се заменува делот со целото се јасен пример за тоа како од текстот може да се прочитаат стереотипизирачки позиции. Но тука има нешто уште поважно, а тоа е имплицитната сугестија дека „Албанците во целост се тие што само трпат навреди“. Откако насловот ја направил замената, понатаму текстот зборува за сведоштвото на новинарот за однесувањето на навивачите во Ниш и во Белград и притоа не посочува дека се работи за мала група што не го дели ставот на сите Македонци и, уште повеќе, не посочува дека таквиот начин на манифестација на омраза го има и меѓу албанските, како и меѓу многу други навивачки групи. Ова остава впечаток дека во текстот се репродуцира ставот за тоа дека „сите се зли, а ние сме добри“, што исто така е еден вид етноцентризам во кој сопствената нација се замислува како „единствено праведна“.

Следната „етапа“ во создавањето етноцентристички социјален ефект е минимизирањето на успехот на македонската репрезентација во контекст на „навредата кон Албанците“. Такви се, на пример, текстовите и насловите како: „Македонија губи и повторно се навредуваат Албанците“ (Maqedonia humb dhe prapë fyen shqiptarët, Zhurnal 22 јануари) и „Играат со Чесите, ги цујат Албанците“ (“Luajnë me çekët, shajnë shqiptarët”, Koha 20 јануари). Во оваа текстуална стратегија станува поексплицитен дискурсот на „доминантниот и агресивен стереотипен Друг“, кој нè навредува „сите Нас“- „Ние Албанците“, коишто сме апсолутно невини, ние сме на удар на „сите Тие“ што сакаат да нè узурпираат. Тука има уште една димензија – во насловот на текстот „Македонија губи и повторно се навредуваат Албанците“ има интересна поларизација, која дискурзивно го поврзува фактот дека „македонските ракометари го загубиле натпреварот“, со фактот дека „Албанците се навредени“.

11 Синегахизација е стилска стратегија што го заменува „делот со целината“.

Оваа фигуративна конструкција може да подразбира скриена општествена критика оти „Македонија нема да може да напредува сè додека Македонците не го смеат својот однос кон Албанците“. Ова е само еден интерпретативен круг и во него напредокот на Македонија се поврзува „единствено и само со односот кон Албанците“. Но во овој интерпретативен круг се изоставува односот на „Албанците“ кон другите - дека напредокот на Македонија зависи и од односот на Албанците кон другите во општеството. Затоа, оваа интерпретација влегува во наративот за „Обесправениот Албанец“. Интересно е и тоа дека поларизацијата што ја произведува овој текст создава причинско-последичен ефект - дека „Македонците губат оти ги навредуваат Албанците“. Притоа, ефектот повторно е општо-колективистички. Реторичкиот ефект овде создава ментална слика дека не се ракометарите тие што губат, затоа што навивачите скандираат навредливи песни, туку и дека Македонија губи во целост.

Нешто слично е случај со текстот „Одличја наместо казна“ (Dekorata në vend të dënimit!, *Lajm*, 29 јануари). Насловот сугерира дека ракометарите на македонската репрезентација треба да бидат казнети затоа што и самите, како што се укажува во весниците на албански јазик, „поттикнувале нацистички пароли“. На фотографијата е прикажан голманот Борко Ристевски како *насмеан е нагрнат со навивачкиот црвено-жолт шал* на кој пишува Македонија. Контекстот меѓу фотографијата и насловот сугерира дека ракометарот „ликува“ со тоа што, наместо да биде казнет за нешто, тој е награден. Поднасловот на текстот има саркастична содржина, која ако се набљудува во етноспецифичен контекст, може да се воочи дека го репродуцира наративот за „Обесправениот Албанец“, кој е колективно узурпиран и изигран од Македонецот, од кого не се очекува ништо друго освен да узурпира и да ликува поради тоа. Во него се вели: „Претседателот Иванов ќе им даде одликувања на ракометарите од две главни причини: прво, затоа што ги навредува Албанците со нацистички слогани и, второ, постигнаа резултати во ракомет“. („Presidenti i shtetit, Gjorgje Ivanov do tu japë dekorata hendbollistëve të Maqedonisë për dy arsye kryesore, e para sepse fyen shqiptarët me parulla naziste dhe e dyta arritën rezultat në hendboll.“)

Во наративот за „Обесправениот Албанец“ интересно е врамувањето на поднаративот за „Европа“ како принцип и политика. Воопшто, во медиумите на албански јазик Соединетите Американски Држави се третираат како „Добриот голем и правичен конструкт“, но тоа не е случај со позицијата што се конструира кон Европа. Еве еден пример како во наративот за „Обесправениот Албанец“ влегува и „Големиот друг, кој не нè заштитува“. Текстот „ЕХФ ги стимулира антиалбанските навреди“ (Edhe FEH stimulon fyerjet antishqiptare, *Koha* 24 јануари) е директно продолжение на текстот „Македонскиот шовинизам под европска лупа“ („Shovinizmi maqedonas në thjerrëzën evropiane“ *Koha*, 24 јануари). Во оваа реторичка стратегија „македонскиот шовинизам“ се лоцира во колективниот друг, кој нè узурпира „Нас“, како факт што не важи само за спортските терени, туку воопшто во општеството. ЕХФ или европската ракометна федерација го претставува изворот на „европската правда“, на која обесправените чекаат да пресече и да помогне. Но истовремено во насловот се насетува разочарување, поради тоа што од оној што се очекува да донесе правда не само што не го прави тоа, туку и го стимулира начинот на одне-

сување што е спорен. Ова значи дека во известувањето за Европското првенство може да се најдат и дискурси што го репродуцираат наративот за „Албанецот што е обесправен од светот“. Овој наратив го има во национализмите на сите балкански народи, но кај некои е поразвиен отколку кај другите и неговото зајакнување зависи од политичкото искуство со странските организации. Вака конципираниот наслов фиксира позиција дека Албанците овој пат се обесправени од „Европа“.

Поднасловот на текстот, пак, додава уште една компонента во овој наратив со поставувајќи ја институцијата претседател на Македонија со „Европа“ - тоа е позицијата дека ЕХФ не сфатила колку се сериозни навредите ни толку колку што тоа го сфатил претседателот: „За разлика од претседателот Ѓорѓе Иванов, кој го идентификуваше антиалбанското пцуење, претставниците на ЕХФ не го направија тоа. Како што рече Роланд, тие сè уште не успеале да обезбедат информации дека скандирањата предизвикуваат тензии. 'Ќе продолжам да ја набљудувам ситуацијата во следните мечеви', рече портпаролот на ЕХФ Роланд, не одговарајќи дали се преземени конкретни мерки околу навредите за кои веќе беше објавено во албанските медиуми“. (Ndryshe nga presidenti i Maqedonisë, Gjorge Ivanov, që ka identifikuar sharjet anti-shqiptare, përfaqësuesit e FEH, siç ka thënë Rouland, akoma nuk kanë arritur të sigurojnë brohoritjet që kanë nxehur tensionet në Maqedoni. „Po vazhdohet monitorimi i situatës në ndeshjet e ardhshme finale“, ka thënë shkurt zëdhënësi i FEH, Rouland, duke mos u përgjigjur nëse do të merren masa konkrete për fyerjet që tashmë janë transmetuar në të gjithë mediat shqipe).

Овој етноцентристички ефект, кој може да се најде при деконструкцијата на новинарските текстови што се однесуваат на Европското првенство, конечно добива форма во која се сугерира отфрлање на можноста да се биде во единство со „Македонците“. Пример за тоа е текстот „Македонија ‘non grata’“ (Maqedonia, ‘non grata’ Koha 9 февруари) објавен во контекст на Европското првенство, но како најава за настаните од 16 февруари, кога навивачката група „Плисат“ го запали македонското знаме во салата во Приштина. Реторичката стратегија што се отчитува од насловот е дека Македонија во целост е непожелна за некого и дека се отфрла како невалиден концепт. Таа е зајакната со фотографијата објавена веднаш под насловот, која прикажува навивачка група што држи голем транспарент на кој пишува „Од Приштина со омраза“ (From PR with Hate). Репродукцијата на дискурсот за Македонија како „невалиден концепт“ поради тоа што како целина е дискриминаторска и навредувачка кон Албанците е важна нишка во политичката реторика на македонските Албанци.

2. ОНЛАЈН-МЕДИУМИ

Со квалитативната анализа беа опфатени четири онлајн-медиуми што објавуваат содржини на македонски јазик: Плус инфо, МКД.мк, Скај и Курир.

Општи согледувања за професионалните стандарди и дискурзивната практика

Во содржините на онлајн-медиумите не беше забележана намерна и експлицитна стратегија на стереотипизирачко или дискриминирачко известување. Сепак, извесен број примери на 'невнимателна' дискурзивна практика наметнуваат заклучок дека не постои доволно развиена сензитивност за суптилните начини на структурирање на новинарските текстови со кои може да се поттикне етноцентризам, негативни стереотипи, ксенофобија или дискриминација.

Во дел од анализираниите пакети може да се забележи недоследност во почитувањето на стандардот за вистинито и прецизно информирање. Онлајн-медиумите не секогаш се повикуваат на прецизни извори и не ги потпишуваат авторите на врвот или на дното од текстот. Тоа кај читателот може да создаде впечаток на информирање што не се базира на фактите и вистината.

Во онлајн-пакетите се забележуваат и фотографии до кои не стои никаков податок. Не се знае кога се фотографирани или пак во која пригода. Во дел од пакетите за Европското првенство некои фотографии имаат и контроверзни содржини. Во таквите случаи редакцијата мора да потенцира во каква пригода и кога се направени фотографиите, или пак да најде начин да се ограда од фотографијата кога нејзината содржина е контроверзна. Во спротивно, би изгледало како редакцијата да се согласува со содржината.

Кај онлајн-медиумите, во контекст на оваа студија на случај, се покажа дека малку известуваат за загриженоста на дел од граѓаните со албанска етничка припадност за скандирањата на терените, за сметка на фаворизирањето на националната еуфорија за настанот.

Невнимателното користење воинствена реторика во известувањето на онлајн-медиумите го врамува дискурсот на спортското известување во пошироко воспоставените „наративи“, кои предизвикуваат асоцијации со неоспорен етноцентристички ефект.

Анализата покажа дека и кај онлајн-медиумите се забележуваат „обопштувачки стратегии“, кои поединецот или мала група припадници на одредена етничка заедница ги поистоветуваат со карактеристиките на цела заедница.

Анализа на конкретни информативни пакети

Реториката на спортското известување во онлајн-медиумите содржеше јасно воочлива и, на моменти, силна „воинствена метафоризација“. И тука, „спортските натпревари“ беа транспонирани во фактички „оружени битки“ и овие два концепта низ известувањето станаа меѓусебно заменливи. Оваа текстуална стра-

тегија беше највоочлива во насловите на онлајн-пакетите како главни носители на информацијата што оставаат најсилен ментален ефект кај јавноста. Емфатичната „воинствена“ реторика беше воочлива во насловите како: „Се гине за Македонија“ (*Курир*, 19 јануари), „Македонска окупација на Белград - втор дел“, „За три часа се очекува војна во Белград“ (*МКД.мк* 23 и 27 јануари), „Дали нашите ракетни херои ќе ги 'пробијат' германските 'панцири'?“ (*Скај*, 17 јануари). Исклучок од оваа слика е, на пример, *Плус инфо*, кој одеше наспроти овој дискурс. Насловот за текстот што зборува, на пример, за мечот со Германија вели: „Незаслужен пораз од Германија“ (*Плус инфо*, 17 јануари)¹¹.

Ваквата заменливост на 'спортскиот натпревар' со неговата хиперболизирана метафора 'оружена битка' беше сепронижувачка и повторлива реторичка стратегија во спортското известување и таа го определуваше конституирањето на дискурсите што или одново се создаваа или само се вкалапуваа во однапред оцртаните „големи наративи“.

Еден од илустративните пакети објавен на 23 јануари на страницата *МКД.мк* носи наслов „Исправете се, за да ја кренете нацијата“. Воочлива е употребата на изразите „исправете се“ и „да ја кренете“ во контекст на „нацијата“. Акцентот на двата изрази е императивен и тоа сугерира дека ракетметарите мора да бидат полетни не само за да победат на спортскиот терен, туку и „за да го кренат духот на нацијата“. Така, на ова дискурзивно ниво 'судбината' на нацијата е нераскинливо поврзана со успехот на ракетметната репрезентација. Менталната слика што ја остава насловот е засилена со фотографијата, на која се гледа како македонскиот ракетметар Кире Лазаров, кој е во *напад*, во *скок* се подготвува да ја упати топката кон голот на данската репрезентација. Пред него, *стои* „сид“ од шест дански ракетметари што се бранат од ударот. Така, впечатокот што го остава фотографијата демонстрира дека „Нашиот Давид е активен“ против „Другиот Голијат, кој е пасивен“. Зглавјето на текстот почнува со реченицата „И по многу потешки порази Македонија се враќала како победник [...]“. Овде употребените зборови се асоцијативни оти го повикуваат историскиот „*наратив за повредуваната нација*“, која наспроти шансите на крајот неминовно триумфира.

Насловот, пак, во текстот на *Курир* од 18 јануари илустрира како се конституираат дискурсите што влегуваат во „*наративот на супериорниот Македонец*“. Текстот е насловен како „Швеѓаните бараат поддршка од македонската фаланга“, но во првата реченица се цитира пост на Фејсбук што вели: „Шведските репрезентативци *молат* (н.и) за поддршка [...]“. Фотографијата со која е илустриран пакетот претставува група навивачи пред кои стои транспарент на кој пишува „Обединета фаланга“. Интерпретативниот пристап овозможува да се заклучи дека Македонската обединета фаланга е ознака за македонскиот етноколективитет, пред кого *молат* Швеѓаните, кои по аналогија може да бидат поистоветени со концептот на „Европа“.

Еден од најконотроверзните елементи на известувањето за Европското првенство во кошарка минатата година беше навивачката песна „Излези момче“, во која се споменува таканаречената „Гоцева раса“ и во која е содржана реченицата „наше

11 Насловот што најмногу сугерира воинствена реторика на порталот е „Лазаров: Данци, ќе ви се одмаздиве во Лондон!“ (28 јануари)

ќе биде и Солунско поле“. Поради ова, во јавноста се појавија реакции поврзани со евентуалните конотации на оваа навивачка песна во контекст на македонскиот етноцентризам, но повеќе формални и неформални групи во земјата го наметнаа тој тип на навивачки дискурс како „нормален“ наратив. Известувањето за тој настан ја ‘извади’ оваа песна од супкултурниот контекст на навивачката група и со неа ја ‘контаминираше’ општата јавност. На моменти, во известувањето на онлајн-медиумите за ЕП во ракомет беше воочлив „дискурсот на нормализација“ на ваквиот начин на навивање. Пример за ова е насловот во *Скај* од 16 јануари „Прочуената песна излези момче ечеше во Ниш“. Дискурзивниот впечаток што го остава изразот „Прочуената песна“ за неа носи единствено позитивна карактеризација.

Слично како кај печатените медиуми на македонски јазик, и кај некои онлајн-медиуми може да се забележи дискурс што социјално конструира специфичен тип автоперцепција, односно „самозамислување“ на македонската нација. Овој дискурс има цел да локализира „симболичка вина“ врз „идеолошки другите“ поединци или групи во рамките на сопствената етничка група. Така, реторичката стратегија на текстот „Еуфоријата му смета на Борјан Јовановски“ (*Курир*, 25 јануари) открива тенденција на „унификација и дисциплинирање“ на дискурсите што го предизвикуваат наративот за „моќта на исконската нација“. Во текстот, кој се однесува на фејсбук-статусот во кој новинарот вели дека „навивачката егзалтација не се трпи“, се вели: „Додека цела Македонија е сплотена и ги слави успехите на нашите ракометари кои безрезервно се борат за боите на татковината, во обидот да остварат што е можно подобри резултати, очигледно ваквата еуфорија која деновиве владее во нашата земја на неког не му одговара“. Треба да се забележи како текстот во онлајн-изданието прави колективистичко поедноставување во кое на едната страна стои „целата македонска нација, која е сплотена и слави и која ги поттикнува ракометарите безрезервно да се борат“, а на другата страна локализира „жртвена содржина“, која е подведена под термините „дефектор“, „предавник“ итн. Овој тип дискурси имаат „дисциплинирачка моќ“ и овозможуваат секој иден обид на предизвикување на доминантниот концепт на самозамислување на групата, да се соочи со многу помоќниот дискурс на „еуфорија и унификација“. Едноставно, намерата е да се поттикне уверување дека секој што се противи на доминантниот начин на кој Македонците се замислуваат себеси е предавник. Овој дискурзивен механизам е многу важен во конституирањето на етноцентристичките наративи и, конечно, тој силно го насочува дискурсот на негативна стереотипизација.

Етноцентристичкиот ефект што го создаваа спортските извештаи за Европското првенство, кои содржеа прекумерна воинствена реторика, во натамошното известување и за други спортски настани беше искористен како подлога за негативна стереотипизација, па дури носеше и доза ксенофобија кон цела етничка група. Еве еден пример: на 16 февруари, кога, по повод прогласената косовска независност, се одржа ракометен меч меѓу младинските репрезентации на Македонија и Косово, на трибините се случи инцидент - беше запалено македонското знаме и од една навивачка група беа извикувани навредливи зборови кон Македонците – „Македонија не постои“ и „Бугари по Бог, Македонци по Тито“. Една недела пред тој инцидент, на 9 февруари веб-страницата *МКД.мк* објави пакет во кој, повикувајќи се на

весникот на албански јазик *Журнал*, предупреди дека ваков инцидент ќе се случи.¹² Пакетот е насловен: „Закана од Косово: тие што ни го палеа знамето сега им се закануваат на ракометарите“.

Како што е случај со начините на известување за спортските натпревари воопшто, така и овој наслов користи ‘воинствена’ реторика. Но овде има дополнителна компонента – а тоа се специфичните безбедносни и политички асоцијации што ги создава „Косово“ како топос – особено за дел од етничките Македонци во земјата. Тоа е очигледно при анализа на реториката со која се служи насловот. „Косово“, во целина, во оваа реторичка стратегија добива *негативен семантички полнеж* - тоа станува *местото од каде што доаѓа „заканата“*. Изразот „Закана од Косово[...]“ е и визуелно одделен од другиот дел од реченицата - тој е акцентиран со двете големи букви и двете точки по кои следува остатокот од текстот. Понатаму, акцентирачкиот ефект на изразот „Закана од Косово“ е дополнително семантички засилен во остатокот од реченицата – се вели „ни го палеа знамето“ и дополнително „се закануваат“. Со ова сликата на агресија од „надворешниот Друг“ е потполна. „Тие“ се узурпаторите што ни се закануваат и ни го палат знамето и претставуваат закана за ракометарите, но и за „Нашата нација“. Но „Тие“ во оваа реченица по асоцијација не се единствено „Тие“ од Косово - многу поголем дискурзивен ефект овде за читачката публика на порталот оставаат имплицитните „Тие“ - имено „внатрешниот Друг“, а тоа се хомогено стереотипно отсликаните Албанци.

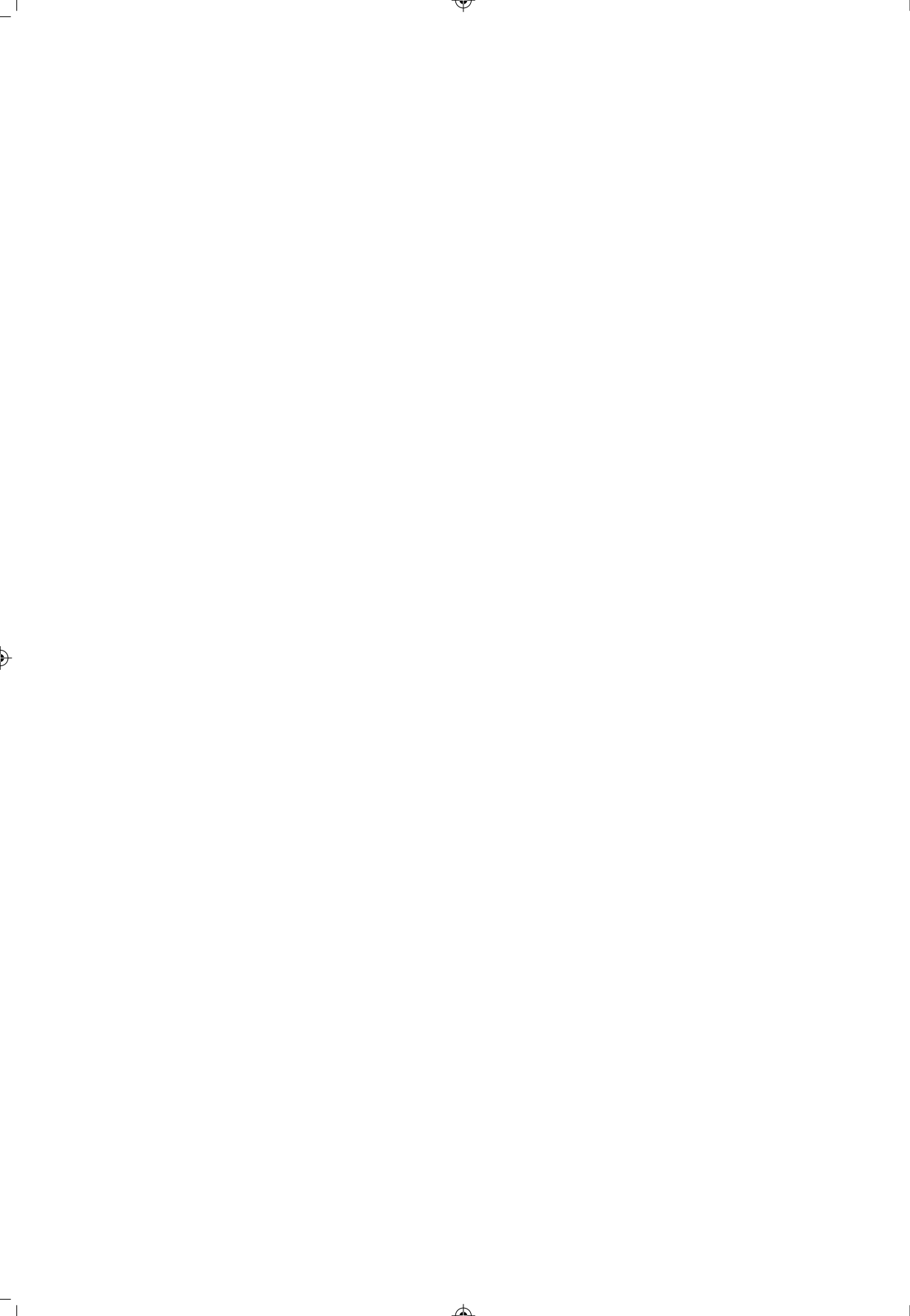
Особено е силен ефектот што го остава синтагмата „палење на знамето“. Знамето е идентитетски симбол, а еден од доминантните етномакедонски наративи е „наративот за одбраната на посебноста од оние што сакаат да ја загрозат“. Така што, во оваа смисла не се работи за палење на знамето *како непосредна цел на една мала група навивачи за да ги налутат Македонците на теренот* (тоа секако е само еден од можните начини на интерпретација на ритуалното палење и тоа само по себе е сериозен инцидент), туку се работи за навреда и закана на „целата Наша нација“ од „целиот народ на Косово“ - „Нашето знаме“ значи „Нашiot идентитет“. Интересно, но телото на текстот само го засилува овој ефект на очекувана „агресија“. Во зглавјето извештајот вели: „Косовската навивачка група ‘Плисат’, која минатиот ноември го запали македонското знаме на фудбалски натпревар во Ѓњилане, подготвува нова акција насочена против Македонија, а која треба да се случи за време на пријателскиот ракометен турнир што од 14 до 16 февруари ќе се одржи во Приштина, со учество на младинските селекции на Македонија, Бугарија, Црна Гора и Косово“. Треба да се забележи делот од оваа реченица во кој се вели дека оваа група „подготвува нова акција насочена против Македонија [...]“. Метафоричката употреба на воинствена реторика во спортското известување воопшто, во овој случај се трансферира и во „фактичка агресија“. Дискурзивната стратегија што може да се извлече од оваа реченична структура е дека треба „да се очекува напад од Косово кон Македонија“, со што дискурсот се врамува во наративот од конфликтот во 2001, иако тој во известувањето за ЕП не е изразен во онаа мера во која е воочлив во известувањето за настаните со протестите во Струга од јануари

12 Треба да се забележи дека стереотипизирачкиот реторички ефект во текстот чија анализа следува не може да биде ублажен со тоа што настанот за кој се предупредува во текстот се случил.

оваа година. Во текстот понатаму се вели: „Тоа всушност би било одмазда за „навредите“ што македонските навивачи ги искажале на сметка на Албанците за време на неодамнешното Европско првенство (ЕП) во ракомет во Србија“. Воочливо е како апстрактната именка ‘навреда’ е ставена во *наводници*. Тоа сугерира дека таа всушност не е точна - извештајот сугерира дека не е точно оти имало навреда од македонските навивачи на ЕП во ракомет во Србија, така што навивачите од Косово ќе се „одмаздуваат без никаква причина“. Оваа дихотомија на „Ние невините“ и „Тие злите“ е типична карактеристика на стереотипизирачките дискурси.

Врамувањето на дискурсот во конфликтот од 2001 може да биде почувствувано и во интернализирањето (во Македонија) на настаните за кои е најавено дека треба да се случат на Косово меѓу 14 и 16 февруари. Текстот вели: „Евентуалните инциденти во Приштина би значеле и ескалирање на меѓуетничка криза [...]“. Една од доминантните официјални верзии за причината за конфликтот во 2001 беше „напад на криминалци од Косово“. Дискурзивната шема на текстот го пренесува значењето од (1) *една навивачка група од Косово*, кон (2) *Косово во целина* и конечно кон (3) *Внатрешниот друг*.

Во анализата на онлајн-медиумите беа забележани и примери што им даваат „отпор“ на дискурзивните стратегии што одат во прилог на разгорувањето етничка нетрпеливост. Таков е текстот објавен во *Плус инфо* „Да навиваме, ама да се мразиме“ (Плус инфо 22 јануари), во кој има отворена критика кон однесувањето на навивачките групи и кон отсуството на соодветен одговор на таквата тенденција.

ЗАКЛУЧОЦИ ЗА ИЗВЕСТУВАЧКАТА ПРАКТИКА ЗА ЕП ВО РАКОМЕТ 2012

Мултиетничките општества се особено чувствителни кога религиската, етничката или националната припадност на поединците или на групите е видно и намерно злоупотребена или пак дури и кога кај засегнатата група е присутна перцепција или чувство дека е злоупотребена. Во известувањето на медиумите во Македонија поврзани со ракометното првенство не беа забележани примери на експлицитен говор на омраза кон „Другите“ културни групи, но кај дел од нив беше идентификувана намерна и лесно препознатлива тенденција кон стереотипирачко или дискриминирачко известување. Внимателната анализа на специфичната јазична, наративна и визуелна структура на новинарските текстови, прилози или онлајн-пакети наметнува заклучок дека кај дел од новинарската заедница не постои доволно развиена свест и сензитивност за суптилните начини со кои новинарските текстови може да водат кон создавање или засилување на етноцентризам, негативна стереотипизација, ксенофобија или дискриминација.

Професионалните рамки во кои функционира новинарската професија воопшто, наложуваат правила од содржинска и формална природа што медиумите мора да ги почитуваат за да обезбедат општествен кредибилитет, кој, покрај другите вредности, подразбира и промовирање на принципот на толеранција. Спортското известување има свои специфичности, но тие сепак треба да влезат во општите одредници на 'доброто новинарство'. Ова особено важи за мултикултурни општества какво што е македонското, во кои општествената чувствителност на известувањето секогаш е понагласена, поради што дури и темите што немаат етноспецифичен признак се претвораат во мегдан на нетолеранцијата.

Реториката што се користеше во известувањето на медиумите за Европското првенство ја надминува вообичаената практика на известување за спортски настани. Воинствената реторика, сама по себе, не мора да е спорна во спортското известување, но во овој случај беше јасно воочливо дека нејзиното користење во специфичниот контекст го врамува дискурсот на спортското известување во пошироко воспоставените „наративи“, кои предизвикуваат асоцијации со неоспорен етноцентристички ефект. Спортските известувачи не се дистанцираа од доминантната реторика развиена во рамките на супкултурата на навивачките групи. Спортските терени воопшто често се своевидна „лабораторија“ на ксенофобични дискурси и затоа е многу важно да се поседува чувство за „леснотијата“ на прелевањето на специфичниот спортски дискурс врз поширокиот меѓуетнички и политички општествен контекст.

Генерално, сите медиуми за Европското првенство известуваа низ етноспецифична позиција, односно низ призмата на „сопствената етничка група, што, пред сè, е резултат на поделбата на доминантно „македонски“ и доминантно „албански“ медиуми во Македонија. Тоа директно влијаеше врз начинот на дискурзивна контекстуализација на настанот и ја детерминираше нивната реторичка стратегија. Беа воочени две спротивставени дискурзивни стратегии: стратегијата на „откривање - нагласување“ и стратегијата на „игнорирање - одмолчување“ на инцидентните настани на навивачките трибини. Медиумите на албански јазик го потенцираа меѓуетничкиот аспект на овие инциденти, навредите кон „сопствената“ етничка група, а медиумите на македонски јазик (со ретки исклучоци) речиси и не ја регистрираа навредувачката антиалбанска навивачка реторика. Со тоа на јавноста паралелно ѝ се „сервираа“ две медиумски приказни/вистини.

Гледано од професионален аспект, беа лоцирани неколку отстапувања од новинарските принципи и стандарди. Најсериозното нарушување што може да се забележи е компромитирањето на основните стандарди за непристрасно, точно и балансирано известување. Непристрасноста како принцип, меѓу другото, подразбира новинарските текстови да бидат третирали на начин што им „дава соодветна тежина на настаните, мислењата и главните позиции на аргументите“¹³, при што новинарот треба да опфати и да презентира спектар на ставови за темата што ја третира. Меѓутоа, поради етничката и политичката поларизираност на медиумите во Македонија, непристрасноста како принцип на известување најчесто беше компромитирана со тоа што се третираше и се пренагласуваше само едниот начин на гледање на проблемот, а се запоставуваше другиот.

Одлуката на медиумите како, колку и на кој начин ќе информираат за Европското првенство во ракомет е легитимно право и спаѓа во доменот на уредувачката автономија на редакцијата. Но следејќи ја линијата на вклучување - исклучување на „меѓуетничкото“ контекстуализирање на првенството, односно фокусирајќи го вниманието во една („национализмот“ на навивачите) или друга насока („патриотизмот“ на навивачите), беше нарушено основното правилото за сеопфатно, целосно, објективно и точно информирање на јавноста и етичкиот стандард дека „новинарот треба да објавува точни, проверени информации и нема да прикрива суштински податоци...“ (член 1 од Кодексот на новинарите на Македонија).

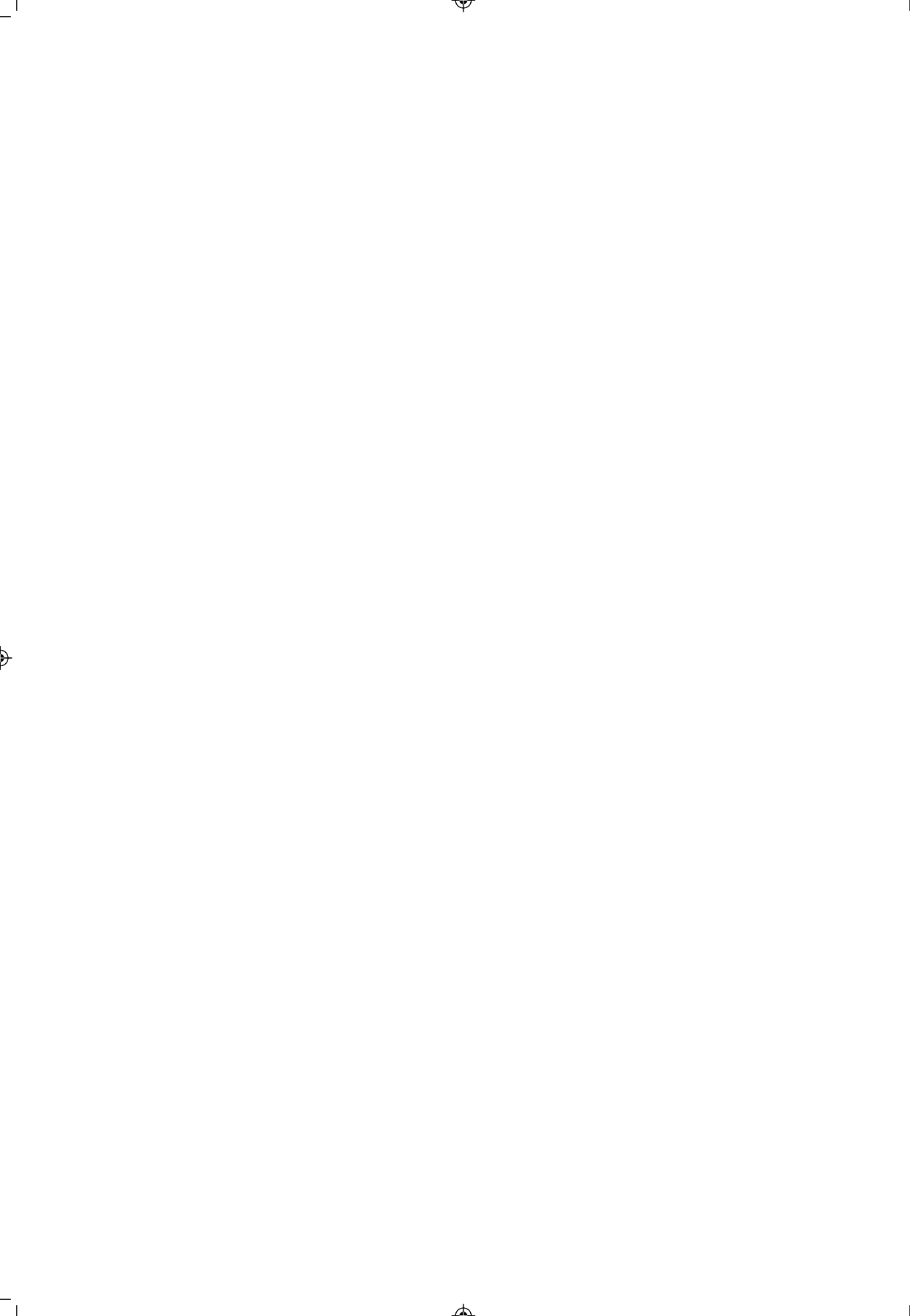
Во исто време, постојаното еднострано „инсистирање“, односно еднострано „занемарување“ на постоењето на меѓуетнички проблем, не му оди во прилог на избалансираното и непристрасно информирање на јавноста (член 11 од Кодексот на новинарите на Македонија). Од друга страна, со чинот на прекинување на информирањето за првенството, како дел од уредничка одлука, на дел од јавноста директно ѝ беше ускратено и правото на информирање, кое е уставно загарантирано.

Анализата сериозно го наметна прашањето за интегративната функција на медиумите, мошне значајна за македонското мултикултурно општество, особено на јавниот радиодифузен сервис, на кој по дефиниција му припаѓа улогата на кохезивен фактор во општеството. Во овој контекст, одлуката на Македонското радио

13 Уредувачки насоки на Би-би-си (BBC Editorial Guidelines), достапно на: <http://www.bbc.co.uk/editorialguidelines/guidelines/> отповикана март 2012

(програма на албански јазик) да не известува за Европското првенство поради навредите упатени кон Албанците, и упатениот апел кон другите медиуми на албански јазик да го сторат истото, сериозно отстапува од неговата со закон дефинирана улога. Загрижува што на ваквата постапка на јавниот сервис не следуваše реакција од Советот на МРТ, чија надлежност е да се грижи за нарушувањето на програмските принципи.

Мошне важно е да се нагласи дека од оваа анализа не може да се очекуваат конкретни и таксативно наброени императивни правила што би требало да ги следат новинарите во известувањето за овие прашања. Самиот метод на дискурзивна анализа избегнува наметнување на култура на содржинско или стилско „дисциплинирање“ во известувањето, туку има цел пред сè да ја поттикне новинарската заедница да размислува и отворено да дебатира за суптилните влијанија што медиумските текстови може да ги имаат во македонското општество. Она што може да се направи, во овој контекст, е да се укаже барем на дел од најважните насоки нагласени во документите на меѓународните организации и асоцијации.

2

МЕДИУМИТЕ И ВЕРСКИТЕ НАРАТИВИ ЗА КАРНЕВАЛОТ ВО ВЕВЧАНИ

Иџор Мицевски и Миша Појовиќ

Вевчанскиот карневал се одржа на 13 и 14 јануари 2012 година и на него се појавија и маски за кои претставници на Исламската верска заедница и на дел од политичарите велат дека се навредливи за популацијата муслимани што живее во Македонија. На 23 јануари годинава жителот на струшкото село Шум Минир Исмаили запали македонско знаме пред зградата на општината Струга. Овој настан беше објаснет со револтот што се јавил кај човекот против „систематското навредување на Албанците“ на Европското првенство во ракомет што се одржа во Србија меѓу 15 и 29 јануари. На трибините за време на првенството можеше да се слушнат скандирања што се навредливи за членовите на оваа етничка група. Неколку дена откако пред општината Струга беше запалено македонско знаме, на 27 јануари во градот беа организирани протести на кои пред групата жители на Струга зборуваа главниот муфтија на струшкото муфтиство Ферат Полиси и тогашниот градоначалник на општината Рамиз Мерко. Тие објавија дека протестот се прави поради „навредите направени против муслиманите во Македонија со карневалските маски во Вевчани“. По овој настан во следната недела беа пишувани навредливи графити на неколку цркви и џамии во регионот, но исто така беа направени обиди за целосно запалување верски објекти. Такви беа примерите со црквата во Лабуништа и црквата во Мала Речица, кај кои имаше одредено оштетување од подметнатиот пожар. Медиумските последици од овие настани траеја повеќе денови потоа. Ова истражување покажува какви дискурси конституираат новинарските текстови по повод овие настани.

Во анализата на известувањето за Вевчанскиот карневал е применета критичката дискурзивна анализа (КДА). Таа е квалитативен и интердисциплинарен приод во истражувањето на медиумските текстови кој става нагласок на нивната функција и

значење во конкретниот општествен и политички контекст. Целта на истражувачот е да даде детален опис на лингвистичките карактеристики, реторичките форми и дискурзивните структури и стратегии употребени во новинарскиот текст, но и да го анализира општествениот контекст и општествените, когнитивните и психолошките функции на употребата на јазикот. Намерата е да се покаже како преку употребата на специфичниот 'дискурс' во медиумскиот текст медиумите може да ги поттикнуваат или да ги оспоруваат постојните односи на нееднаквост или на дискриминација во општеството. Се тргнува од тезата дека дискурсот нема само прагматична функција на убедување и зголемување на кредибилитетот, туку и социополитичка функција на легитимирање и контрола или пак на оспорување и промена.

КДА не се сведува само на обично резимирање или парафразирање на содржината т.е. на наративно реконструирање на настаните. Овој приод тргнува од претпоставката дека дискурсот игра клучна улога во создавањето и репродуцирањето на етничките стереотипи и предрасуди, бидејќи уверувањата и мислењата за етничките групи, преку комуницирањето и преку употребата на јазикот, се пренесуваат пошироко во општеството. Начините на кои уверувањата и мислењата се пренесуваат, се обликуваат и се репродуцираат преку медиумите се многукратни и сложени (често индиректни и несвесни). Тоа е процес што се остварува преку употребата на јазикот и на сликите, преку 'здраворазумските' претстави и 'дефинициите на ситуациите' што се конструираат преку пренесувањето на гледиштата на различните актери во вестите.

Селекцијата на текстовите што беа опфатени во оваа анализа беше правена според систематична постапка. Селекцијата на медиумите е едноставен процес - за да се добијат споредбени податоци, земен е предвид типот на медиумот (печат, телевизија, онлајн), профилот на медиумот (јавен, приватен) и карактерот на медиумот (насоченоста кон определена целна публика, на пример кон говорителите на македонски, албански, ромски, турски јазик). Нешто посложен процес беше селекцијата на текстовите од овие медиуми што би биле опфатени со деконструкцијата. Таа селекција беше направена на следниов начин: во почетокот беа прочитани сите новинарски текстови/прилози/пакети во избраните медиуми што се однесуваа на реакциите поврзани со Вевчанскиот карневал и со струшките настани. Од првото читање беа идентификувани карактеристични наративи што се појавуваат во медиумските текстови. Со оглед на тоа што во истражувањето беше битно да се идентификува какви наративи се конструираат и како тие се конструираат, а не со која фреквенција се појавуваат во севкупното известување на некој медиум, критериумот за избор на карактеристичните наративи и за тоа кои текстови ќе бидат опфатени во оваа публикација беше прашањето дали тие конструираат етноцентричен, стереотипизирачки, дискриминаторен или ксенофобичен социјален ефект. Во второто читање, селектираните текстови беа анализирани според неколку нивоа на анализа¹¹: (1) глобална семантика, односно наративната организација на текстот или 'шештата на веста', која по правило се состои од определен број теми

I Дискурсот се дефинира како „форма на јазикот што се користи во далена ситуација, вклучувајќи ја употребата на соодветен вокабулар, интонација, граматика, ниво на формалност итн.“ (Dictionary of Media studies, London, A&Black, 2006).

II Овој методолошки приод е подетално објаснет во студијата „Racism and Cultural Diversity in the Mass Media: An overview of research and examples of good practice in the EU Member States, 1995-2000, Editor Jessika ter Wal, European Research Centre on Migration and Ethnic Relations (ERCOMER), Vienna, 2002.

или пасуси подредени во линеарен редослед и според некаква хиерархија; (2) локална семантика, односно анализа на тоа дали додавањето (ирелевантни) детали кон значењето на зборовите и речениците може да поттикнува интерпретација што води до стереотипии и предрасуди; (3) синтаксичка стратегија, односно анализа на номинализациите, на позицијата на употребените членувања, употребата на пасивни или активни реченици за да се долови некоја стварност итн.; (4) реторички стратегии, односно начинот на кој се користат метафорите или метонимиите за емотивно да се обои текстот или да се оправдаат одделни гледишта, преземени мерки или реакции на некој субјект, институција или група; (5) наслови и теми, односно како насловот како стратегиско истакнување на некој аспект од проблемот се однесува кон темата; (6) обрасци на цитирање, односно на кој начин медиумот им дава пристап на субјектите со различен општествен статус и моќ; и конечно (7) аргументација, односно каква улога игра селективноста на аргументите и коментарите во оправдувањето и/или во оспорувањето на официјалните претстави, дефиниции или политики. Врз основа на анализата на овие елементи истражувањето ги деконструира дискурзивните стратегии со кои се „заклучуваат“ релативно стабилни наративи, кои пак ги дефинираат односите на моќ во општеството.

По детектирањето на дискурзивните стратегии и конструираниите наративи, извлековме заклучоци за тоа какви односи на моќ поставуваат тие – односно каков етноцентричен, стереотипизирачки, дискриминаторски или ксенофобичен ефект оставаат. Ваквата постапка се потпира врз приодот на Глазговската медиумска група^{III} според кој анализата на медиумските текстови треба да се фокусира на тематските области во кои постојат спротивставени начини на опишување на некој настан и на неговата историја. Тие спротивставени толкувања се поврзани со спротивставените интереси, кои настојуваат да ја претстават реалноста на начин што ја оправдува (легитимира) нивната позиција во општеството. Според тоа, во методот на Глазговската група важен аспект е идентификувањето на објаснувачката тема или: „...претпоставеното објаснување што на медиумското известување му дава структура или образец“^{IV}.

III Глазговската медиумска група е водечка група од истражувачи од Универзитетот во Глазгов, која во периодот од 1970-те до 1990-те спроведе серија пионерски истражувања на телевизиските вести. Тие тврдеа дека телевизијата е средство за идеолошко влијание што презентира поглед на светот што ги фаворизира интересите на моќните општествени групи. Истражувачите од Глазгов ја „деконструираа“ содржината на телевизиските вести за да ја откријат внатрешната структура на навидум неутралните новинарски текстови што на гледачите им се презентираат како „вистина“ и „факти“.

IV Philo, G. (2007) 'Can Discourse Analysis Successfully explain the Content of Media and Journalistic Practice' in Journalism Studies, Vol 8 Number 2

1. ПЕЧАТЕНИ МЕДИУМИ

Со квалитативната анализа беа опфатени шест дневни весници што објавуваат на македонски јазик (Дневник, *Нова Македонија*, Утрински весник, Вечер, Вест и Фокус) и три дневни весници што објавуваат на албански јазик (Коха, Лајм и Журнал).

Општи согледувања за професионалните стандарди и дискурзивната практика

Од анализата на објавените текстови во овие медиуми поврзани со Вевчанскиот карневал и струшките настани може да се сумираат следните согледувања:

Во дел од текстовите беа воочени прекршувања на професионалните стандарди за прецизно, јасно и сеопфатно известување, кое повикува на толеранција и смирување на тензиите и кое не е оптоварено со сензационализам и со инфламаторни изјави и информации. Во мултикултурните општества, во известувањето за етнички и религиозно сензитивни теми, непочитувањето на овие правила значи и поттикнување нетолеранција, поделби, ксенофобија и дискриминација.

Во контекст на известувањето за настаните поврзани со Вевчани и Струга кај некои текстови се забележуваат обопштувачки стратегии што овозможуваат еден поединец или мала група припадници на одредена етничка заедница да се поистоветат со карактеристиките на целата група. Консеквентно, во дел од анализираните текстови беа забележани изразени етноцентрични и негативно стереотипирачки стратегии.

Во дел од известувањето за овие настани *локалните* стереотипи беа исклучително јасно засилени со *глобалните* стереотипи за групите. Таков наратив беше детектиран кај текстовите што ги врамуваат настаните во Струга преку призмата на закана од надвор - телотворена во конструктот за *инфилтрирани радикални структури*.

Кај дел од известувањето на печатените медиуми беше забележано врамување на настаните во реактивна и дефанзивна рамка, односно известувањето беше сместено во рамката на валиден одговор на *туѓиот национализам* или *заканата од религиски и етнички Другиот*.

Дел од наративите што се конструирани преку овие текстови се произведени низ етничка призма, што остава впечаток дека етничката припадност на редакцијата или имплицираната публика на која ѝ се обраќа текстот се важни фактори при формулацијата на содржината.

Како последица на конструкциите во кои се прави поделба на „Нас“ и „Тие“ во некои текстови се забележува практиката да се минимизираат инцидентите произведени од „Нашата страна“, а да се пренагласуваат навредите произведени од Другите.

Во некои текстови е забележана стратегија на заменување помеѓу етничкиот и религискиот идентитет и мотивите на актерите, со што случувањата се реконтек-

туализираат по потреба - како етнички и/или како религиски инциденти. Ова има последици врз начинот на замислување на сопствената или на групата на Другиот.

Кај некои текстови е забележана појава на „полнење“ на настанот со политичка содржина пред да постојат информации и јасни аргументи за тоа дали самиот настан имал такво својство.

Весници на македонски јазик

Кај печатените медиуми што објавуваат на македонски јазик се забележани текстови во кои има нагласена негативна стереотипизација на *Другиот*, како и манифестација на ксенофобија и етноцентризам. Овие елементи се забележливи преку дискурзивното репродуцирање на неколку наративи со импликации за меѓуетничките и меѓуверските односи во македонското општество.

Еден таков наратив е конституиран со врамувањето на струшките протести во контекст на „експанзионистичките“ тенденции на т.н. *глобален радикален ислам*¹⁴, кој во оваа стереотипна форма се разбира како фундаменталистички и корозивен феномен со локални последици за Македонија. Во најочигледната форма „митскиот“ наратив во кој „Македонија е жртва на источна закана“ се чита во текстот на Дневник од 1 февруари, кој има наслов „Луѓе со бради и арапски пароли ја палат Струга“. Текстот е поставен на насловната страница како централна тема, со што ѝ се акцентира значењето. Претставата на насловната страница открива неколку дискурзивни стратегии:

Во прв ред е самиот наслов, во кој актерите на струшките протести се мапираат како „луѓе со бради и арапски пароли“. Оваа реторичка алатка, која се нарекува синцир на еквивалентност, претставува стратегија преку која се сугерира поврзаност помеѓу два идентитети без притоа неопходно да постои таква врска. Во овој случај се работи за поврзување на луѓето што протестираат со, како што се сугерира во текстот, „радикални исламски структури“. Притоа, се позајмува вообичаената стереотипизирана слика за *радикален муслиман*, а тоа е „човек со брада“. Таквата констатација, сепак, не е поддржана со никаква визуализација бидејќи ниту во печатеното (вклучувајќи ја и насловницата) ниту во онлајн-изданието, фотографиите не го покажуваат тоа тврдење.

Ваквото дискурзивно мапирање на демонстрантите како „радикални исламски структури“ од странство ги реконтекстуализира протестите во Струга на два начини: прво, сугерира дека протестите не се домашни, односно се организирани од некој надворешен *Друг*. На овој начин се менува контекстот на настаните поврзани со Струга, односно на инцидентите им се одзема домашната политичка димензија. Протестите добиваат етикета на странска инсталација, без никаков обид да бидат разбрани како позитивни или негативни тенденции во рамките на домашните општествени или политички процеси. Важна последица од овој наратив е што на граѓаните, групите или личностите од домашната сцена им се одзема улогата на учесници и активни креатори во настаните и нивниот удел во нив се сведува на

14 Конструкцијата „глобален радикален ислам“ произлегува од алузните што се употребуваат во неколку од текстовите што се анализирани. Токму оваа конструкција создава стереотипизирачки ефект во кој на исламот му се придава епитетот на радикален, што е навредливо за припадниците на исламот.

позиција на *кукли* што не се ниту моќни ниту одговорни за она што се случува. На тој начин, домашниот општествен поредок како можен креатор на проблеми останува непроблематизиран.

Друга последица од ваквата глобализирачка контекстуализација на настаните е што се засилува впечатокот на закана од т.н. *глобален радикален ислам*. Наративот за *меѓународниот исламски фундаментализам* ги сместува протестите и инцидентите во една поширока слика што со себе носи контекст на безбедносна закана врз пошироката заедница. Ова се чита и во двете пренесени изјави во текстот. Во првата се сугерира дека протестите се „антиевропски“, додека во другата се подвлекува идејата за „инфилтрирани структури во изминатиов период“. На тој начин се врши преведување на инцидентите од чинови на вандализам и/или меѓуверска нетолеранција во инциденти што се дел од поширока меѓуверска *војна* помеѓу исламот и христијанството.

Ваквиот *судир на цивилизациите*¹⁵ во Македонија дејствува особено корозивно бидејќи се навраќа на раширениот балкански мит дека овие простори биле бедем што го спречува продорот на едната цивилизација во друга. Репродуцирањето на митот мобилизира идеи и актови на бранителствување на општеството и на неговите вредности од *цивилизацијата закана*. Истовремено го засилува произведувањето на *внатрешниот Друг*, во овој случај муслиманите, поврзувајќи ги со однапред сервираните и втемелени слики за меѓународниот исламски фундаментализам¹⁶.

Ова нè поврзува со вториот дел од главниот текст, а тоа е дека станува збор за „радикални структури“. Овој израз сугерира дека протестите се „радикални“, со што се засилува впечатокот дека реакцијата на граѓаните е надвор од нормалната. Таквата категоризација на протестите и на инцидентите се прави без притоа да се понуди поткрепа. На самата насловница се прави визуелно спарување на насловот „Луѓе со бради и арапски пароли ја палат Струга“ со фотографијата на која се гледаат демонстранти и запалените простории од црквата во с. Лабуништа. На ваков начин насловот станува заеднички именител за двата настани, иако за вториот (во тој момент) не се знае кои се учесниците.

Сепак, интересно за овој текст е што наднасловот сугерира дека овој радикализам е против интересите на Албанците. Во таа смисла, преку колективизацијата на имплицираните „албански интереси“, текстот го наметнува впечатокот дека Албанците не стојат зад протестите и/или инцидентите. Но истовремено, како што веќе беше покажано, текстот креира и негативна стереотипизација на идентитетот на *муслиманите*.

Беа забележани и неколку текста во кои има стереотипизирачки импликации за *верски - Другиот* и во кои може да се најдат посуптилни елементи кои го репродуцираат наративот за *глобалниот радикален ислам* како закана, во овој случај, првенствено за *христијанска Македонија*. Се работи за два текста објавени во весникот Вечер. Првиот е текстот „Ситуацијата во Струга да не се користи за политички поени“, објавен на 1 февруари, кој на прв поглед изгледа како предупредување

15 Овој термин е насловна нишка во есејот на Семјуел Хантингтон.

16 Ова се слики што постојано се конструираат на меѓународната медиумска сцена, како и во популарната култура преку филмови и книги. Со тоа, таквите слики се лесно *читливи* за публиката кога се претставуваат во медиумското известување.

против партиско-политичката експлоатација на чувствата на припадниците на верските групи во Македонија. Но текстот е поддржан со фотографија на која се гледа жена маскирана во фејсбук-профил. На онлајн-изданието на весникот истата голема фотографија се наоѓа на првата страница. Фотографијата во двата случаи не е означена, така што не е јасно дали се работи за маска од Вевчанскиот карневал или пак за протест во сосема поинаков контекст од македонскиот. Клучно е што жената на фотографијата носи муслиманска бурка, односно целосен превез на лицето. На маската што таа ја носи пишува: „Ние сме Фејсбук, отпорот е залуден, ќе бидете асимилирани“¹⁷. Алузијата на текстот на маската упатува на научнофантастичната серија „Свездени патеки“ и на кибер-биолошкиот вид Борги, чијашто егзистенција зависи од асимилацијата на други видови. Бурката што ја носи жената ја реконтекстуализира и ја реконотира сликата од Боргите и Фејсбук, на исламот, кој има *експанзионистички* цели и кој се заканува дека ќе не асимилира *Нас христијаните*, кои што *сме многу послаби од Него* и кои *попусто даваме отпор*. Менталната слика за Боргите тука симболички се лизга поместувајќи го семантичкиот полнеж кон муслиманите. Фотографијата на жената со бурка и реториката на асимилација понатаму се во содејство со насловот: „Ситуацијата во Струга да не се користи за политички поени“. Импликацијата од односот на фотографијата и насловот е порак – *муслиманите* да не ја користат Струга за политички поени.

Во телото на текстот се изнесени ставови на различни политички и верски лидери, кои повикуваат на смирување на ситуацијата или бараат извинување и одговорност од вевчанскиот градоначалник за маските што ја навредија Исламската верска заедница во Македонија. Последиците на некритичкото пренесување на политичкиот дискурс преку медиумите се разгледуваат на други примери. Овде треба само да се забележи дека кон крајот на текстот во онлајн-изданието се прави *усогласување* на содржината на насловницата со зајакнување на ефектот на пораката упатена кон *муслиманите*:

„Граѓаните на Лабуништа ги виделе. Се знае нивниот идентитет и полицијата трага по нив, изјави Мерко. *Сепак, нашите сознанија се дека поголема група на луѓе од муслиманска вероисповед го попречувале пожарничарското возило кое се обидуvalo да се пробие и да го изгаси пожарот*. Кога возилото успеало да се пробие, групата започнала да извикува навредливи зборови на верска основа“ (н.к).

Оваа реченица, која во печатеното издание е ставена во рамка, основно прекршува неколку професионални правила што ги наметнува новинарската етика и документите што се цитирани во воведот на анализата. Синтагмата „нашите сознанија“ не упатува на никаков извор за тврдењето изнесено потоа, што значи дека многу е веројатно дека тоа се базира на спекулација (сфатена како изнесување „приказна за настаните со сомнителна веродостојност“). Но прекршувањето на ова професионално правило добива дополнителна тежина - затоа што содржината што лоцира ваков тип одговорност кај „поголемата група луѓе од муслиманска вероисповед“ - учество во палење на црквата – може да поттикнува верска нетрпеливост. Мошне е очигледно дека овој дел од текстот конституира негативна стереотипизација, но и креира подлога за дискурси на ксенофобија, па дури и верска омраза.

17 “We are the Facebook, resistance is futile, you will be assimilated”

Како овој дел од текстот функционира на дискурзивно ниво, односно на кој начин и кои наративи ги конституира: Текстот симболички ги конструира „муслиманите“ како „оние што палат“ и во таа насока како „носители на злото“. Според овој корозивен конструкт, тие се „силни само кога се во група“, а не и поединечно - тоа е дискурзивниот ефект на „поголема група луѓе од муслиманска вероисповед“. Семантичкиот полнеж на пожарникарите открива дека тие се носители на доброто оти носат вода на огнот што е запален од муслиманите, кои палат. Пожарникарите во текстот изгледа дека се верски неутрални. И покрај нагласената верска неутралност на пожарникарите, тие сепак им се спротивставуваат на „луѓето од муслиманска вероисповед“. Овој дискурс на митско спротивставување е визуелно зајакнат со фотографијата што стои вгнездена во текстот, а која не е атрибуирана, така што не е јасно од каде и од кога е земена. На неа се гледа како во заднината беснее огнот (во кој, како што сугерира делот од текстот, гори еден христијански симбол чиешто навремено гаснење е спречено од „поголема група луѓе од муслиманска вероисповед“). Пред објективот се гледа осамен пожарникар што го гаси огнот. Низ овие компоненти текстот, кој навидум ја критикува политичката манипулација со верските чувства, го зајакнува негативниот стереотип на „муслиманите“ воопшто.

Пример во кој се создава посуптилен тип негативна стереотипизација и дискурзивна поделба на *Нашите христијани* и *Нивните муслимани*, се сретнува во едиторијалот со наслов „Филмови“ (Вечер, 13 февруари). Тој беше објавен во моментот кога ситуацијата предизвикана од Вевчанскиот карневал веќе почна да спласнува, но сепак настаните сè уште беа на медиумската агенда. Во текстот се вели: „Деновиве се зборува за филмот на Анџелина Џоли, ‘Земја на крв и мед’, снимен во Босна. Според филмските новинари, темата е дека во Босна муслиманите биле тероризирани од Србите и Хрватите. Жртви кои биле пасивни. Само трпеле агресија и страдале по верска линија“. Овој дел од текстот ја проблематизира симплифицираната теза според која *босанските муслимани биле само жртви во југословенскиот конфликт*. Но оваа позиција се вади од историскиот конфликтен контекст и дискурзивно се реконтекстуализира на ваков начин: „Можеби, за Анџелина Џоли, муџахедините дошле како туристи. За споредба, 6.000 муџахедини се приближно бројка која е рамна на вкупниот број на македонската војска. Прилично многу, ќе се сложите“. Ова го поставува контекстот на босанската војна и *доаѓањето на муџахедини* во македонски контекст, во кој овие муџахедини се симболички соочени со „македонската војска“. Конечно текстот ја фиксира митската нетрпеливост меѓу исламот и христијанството на следниов начин:

„По инвазијата на турските серии врз Балканот, во Македонија особено, се прашувам дали воопшто постела причина за Крушевската република? Кога Македонец доброволно седи и гледа како Султанот Сулејман и неговите потомци маме ебаваат низ Балканот, а патем стануваат наши миленици и херои... нешто не е во ред со нас. Најчеста реплика на Султанот и наследниците е - сечи му ја главата. А главата е од нашиот дедо...“

Една подетална дискурзивна анализа би открила на колку нивоа оваа реконтекстуализација конституира негативна стереотипизација и ефект на нетолеранција кон религиите на Другиот. Таа дополнително би покажала и дека нејзината дис-

курзивна функција е митотворски да го реактуализира наративот за *разузданоста на османлискиот башибозук* и да го реконтекстуализира во денешна поставеност на *Македонија како мегдан на судирот на цивилизациите*. И овој текст, кој навидум е едиторијал за филмската уметност, креира наратив што ја контекстуализира *христијанска Македонија* во редот на топосите-жртви на *глобалниот исламски фундаментализам*.

Со анализата беа забележани и примери што навидум немаат негативна конотација. Сепак, во услови на потенцијална меѓурелигиска нетрпеливост тие може да имаат ефект на негативна стереотипизација, бидејќи на проблематичен начин контекстуализираат дел од исламската традиција, што би можело да биде проблематично како за дел од немуслиманите, така и за дел од луѓето со исламска вероисповед.

Таков е, на пример, фељтонот „Досие - крвна одмазда“, кој излегуваше во Утрински весник, во време додека струшките настани сè уште добиваа сериозно медиумско внимание. Текстот од фељтонот објавен на 5 февруари има потенцијал да ја зајакне негативната стереотипизација на „замислениот ислам“, и преку синџирот на еквивалентност, кај немуслиманите да конструира негативна стереотипизација на *замислениот албански идентитет*. Неговата контекстуализација е проблематична уште на прв поглед. Тој третира еден културален проблем што се провлекува во современите општества и кој е залепен за исламот како традиција. Оваа традиција ја има во повеќе религиски наративи - преку „Петокнижието“, на пример, таа е инхерентна и на хебрејската и на старозаветната христијанска традиција, но таа во овој случај е анализирана низ призмата на исламот во Македонија. Самото објавување на фељтонот во услови во кои низ медиумите секојдневно се објавуваат информации за „протести“, „навреди“, „палења“ и „одмазди“, го зајакнува дискурзивниот ефект на контекстуализација на исламот во рамките на *одмаздољубива* верска практика. Мапирањето на одмаздољубивиот квалитет во практиката на исламот е зајакнато и на синтаксичко ниво. Текстот вели: „Во најекстремните случаи завршува со крв – а крвта потоа бара нова жртва и така во недоглед“. Цитираниот параграф предизвикува многу силна митолошка слика. Звучната и визуелната асоцијативност на изразите „Крв за крв“, „око за око“, „заб за заб“ се потенцијално инфламаторни во контекст на струшките настани. Ефектот не е намален со речениците во кои се сугерира дека крвната одмазда сè помалку ја има во земјава бидејќи во оправдаанието зошто е напишан текстот се наведува дека таа е „далеку од искоренета“.

Во втората спирала, реченичното значење отвора дополнителен интерпретативен круг со асоцијативното прилепување на „крвната одмазда“ за „албанските семејства“. Во продолжението од 5 февруари се вели:

„Канонот на Лек Дукаѓини тешко изумира. 'Крв за крв', 'око за око – заб за заб', должноста на убиство да се врати со убиство последниве години сè помалку ја има во земјава, но тоа не значи дека е искоренета и дека не постои. Крвната одмазда добива само изменети облици, се појавува во поинакви форми, често е прикриена и се става под тепих далеку од очите на јавноста. Ако порано се вадел пиштол и се барала одмазда за убиство, сега албанските фамилии сè почесто се закрвавуваат поради парче нива, украден гулаб, неверство, сообраќајна несреќа, бокс или погрешен збор“.

Во овој контекст е направено поместување на *семантичката локација* од исламот на *албанството*. Членот употребен во изразот „албанските семејства“ сугерира генерализација што се протега на тоталитетот на *албанските семејства* во Македонија. Конечно, овој стереотипизирачки ефект ги произведува хомогено сфатените муслимани во предмет на антрополошко набљудување, вадејќи ги од реалниот општествен контекст и поставувајќи ги во контекст на *етнолошко проучување*. Во таа смисла, текстот овозможува интерпретација на современите настани преку претпоставката за длабоко вкоренети и традиционални начини на однесување на делови од населението.

Кај печатените медиуми што објавуваат на македонски јазик може да се воочат и текстови чијашто реторичка стратегија конструира дискурси на вина лоцирана надвор од локално верското. Текстот од 3 февруари во *Нова Македонија*, насловен „Соживот – заложник на неверниците“ пренесува две интервјуа на претставници на МПЦ-ОА (Владика Тимотеј) и ИВЗ (Плуми Велиу). Иако се работи за интервјуа во кои се пренесуваат изјави, сепак изборот на насловот на текстот ја контекстуализира содржината преку која се сугерира дека сторителите на инцидентите не се верници. Воедно, без да наведе конкретен извор за изјавата од насловот, новинарот го *повнатрешнува* наративот како свој. Со таквата дискурзивна стратегија се прави обид да се мапираат настаните надвор од аспектот на евентуален меѓуверски конфликт и да се сместат на некое неопределено место. Со ова, се прави обид за амнестија на димензијата на религиозно мотивирани акти што дополнително се потврдува во содржината преку повторување (и од двата соговорници) на тезата дека ваквиот тип инциденти не се дел од верската практика, ниту пак од традицијата на овие простори. Таквото мапирање кон надвор дополнително се засилува со пренесувањето на изјавите и од двајцата соговорници - првата во која се сугерира дека се работи за „инфилтрирани структури“, а втората дека „некој стокмил некакви тематики“. Без предизвикување на овие изјави од страна на новинарот содржани во поставените прашања од интервјуата, медиумот учествува во репродукција на наративот за опасноста од надвор, во првиот случај сфатена како опасност од *глобалниот радикален ислам*, а во вториот случај како опасност од некакви конфликтни претприемачи без сугерирање на нивен поконкретен идентитет.

Во Дневник на 30 јануари е објавен текст со наслов „ДУИ и ДПА се острат за избори“ и со поднаслов „Што се крие зад инцидентите во Струга“. Во содржината на текстот не се откриваат информации за тоа како протестите се поврзани со предизборието, туку само се наведува дека „многумина“ ја забележуваат можноста за собирање политички поени. Сепак, самиот наслов однапред го насочува читањето на содржината на текстот во контекст на меѓупартиската пресметка пред избори. Со тоа сите чинители на настаните се ставени под заеднички именител, односно се засилува впечатокот дека актерите на терен се отелотворување на партиските политики. Без разлика дали таквата констатација е точна или не, изнесувањето вакви претпоставки за мотивите на протестите и инцидентите лесно може да прејде од политичкото во етничкото или религиозното милје. На ист начин на којшто се поимаат партиските или политичките идентитети – како кохерентни и херметички затворени, еквивалентноста се пренесува и на етничкиот или религиозниот иден-

титет. Во текстот насловен „ИВЗ: исламофобијата често е комбинирана со владина пропаганда“ (Вест 30 јан.) некритички се репродуцира наратив произведен од соопштение на ИВЗ, во кое се прави еквивалентност помеѓу „владината пропаганда“ и карневалот во Вевчани. Со тоа, спорниот дел од карневалот се проширува и добива значење на владина пропаганда, со што се проширува јазот помеѓу Себе (тој што протестира) и *Другиот* (оној против кого се протестира).

Во текстот на *Нова Македонија* „Нема да им успее нова фингирана 2001“, објавен на 3 февруари, може да се забележат неколку мотиви. Во самиот наслов се засилува стравот од надворешниот непријател користејќи се стилистички со форма што ја потенцира *другоста* на носителот на акцијата, која, според авторот, нема да успее. Истовремено, насловот асоцира на конфликтот во 2001 година поврзувајќи го со сегашните настани и конструирајќи го како фингиран. На овој начин се гради рамка преку која читателот треба да го прочита текстот, односно да ги разбере актуелните настани како неавтентични и наметнати.

Содржината на текстот промовира неколку познати наративи со кои се засилува недовербата помеѓу различните групи. Во прва рака, самиот текст го повторува наративот за странскиот агент дојден, *по не знам кој пат*, да ја дестабилизира државата. Самите настани се ставаат и во контекст на спорот со Грција, со што се засилува оваа порака, бидејќи пречката за влез во ЕУ и НАТО се гледа како најголема безбедносна закана, односно дестинацијата кон овие институции како решение за безбедносните проблеми. Притоа, етничкиот Друг (во овој случај Албанецот) е обележан како домашна експозитура на Грција, која е надворешна закана:

„Политичките структури на Албанците од Тирана преку Скопје до Приштина имаат изградено стратегиско партнерство со Грција уште од времето на Ибрахим Ругова, во 1993 година. Заемно си помагаат во остварувањето на своите државни интереси. Затоа е нормално што Албанците од Струшко се активираа во врска со ‘Вевчанскиот карневал’ токму оваа година.“

Друг мотив во овој текст е оној за „зелената трансверзала“, односно приказната за здружено муслиманско дејствување (најчесто субверзивно) на проширен дел од балканските простори. Оваа приказна се врамува како решение на странските агентури против премиерот. И во овој текст темата е поврзана со наративот на закана од *глобалниот радикален ислам*, на кој истовремено последично му е врзан митот за балканскиот бедем на цивилизациите. Меѓутоа, во овој текст се придодава мотивот на обесправениот Балкан, кој, поради отсуство на религиски војни во минатото, претставува поцивилизирана територија од онаа на Запад, кон која сега моќниците (и злосторниците) се однесуваат како кон мало дете што бива учено како треба да се однесува. Притоа, наративот содржи и колонијален комплекс во кој метрополата (Запад) е изворот на проблемот, но и субјект кого сакаме да го задоволиме. Така, нецивилизираните Европејци од минатото стојат наспроти македонските навивачи, кои, рехабилитирани од авторката, поврзувајќи ја *Гоцевата раса* со мултикултурната максима на Делчев, се пример што пријатно ја изненадува истата таа Европа.

Во некои случаи медиумот пренесува „експертски дискурси“ без особено јасно да ги контекстуализира со изнесување спектар од контрадискурси. На пример,

текстот во Утрински весник „Ќе се менуваат границите на Балканот?“ прави ваков дискурзивен зафат: објавен е на 31 јануари и тоа е денот кога повеќе други медиуми објавуваа сензационалистички пораки и објавуваа прилози во кои се реконструира наративот за „2001“, како и наративот за исламот како закана за Македонија. Текстот всушност зборува за анализа на берлинскиот Институт за меѓународни и безбедносни прашања, според кој „На повидок е нова рунда на промена на границите на Балканот“. Во телото на текстот позицијата на институтот е проблематизирана многу кратко, со тоа што е наведено:

„Иако оваа црна прогноза за случувањата во регионот и во Македонија по сè изгледа е инспирирана и е на линија на српските барања за поделба на Косово, сепак, таа е силен аларм за нас по моменталните случувања во Струга и по распркувањето на илузијата дека времињата на меѓунационалните конфликти се далеку зад нашата држава“.

Сепак, текстот не нуди повеќе експертски или граѓански ставови што ќе понудат аргументиран контрадискурс, што во голема мера ја сведува неговата содржина само на пренесување на ставот на Институтот, кој има потенцијално штетен ефект отелотворен во перцепцијата за заканата од евентуална реконституција на државите на Балканот. Но како текстот функционира на дискурзивно ниво и што значи отсуството на сериозно аргументиран контрадискурс: насловната реченица го поставува прашањето дали ќе се менуваат границите на Балканот? Прашалникот го амортизира менталниот ефект, но не ја неутрализира пораката - имено дека некои „структури“ некаде подготвуваат некое сценарио и дека допрва треба да видиме дали на овие групи ќе им успее да го прекројат Балканот, односно дали тоа ќе има импликации за Македонија.

Весници на албански јазик

Кај печатените медиуми што објавуваат на албански јазик се забележани текстови во кои има нагласен етноцентризам, како и примери на негативна стереотипизација. Овие елементи се забележливи преку дискурзивното репродуцирање на неколку наративи. Јасно е воочлив наративот за *дефанзивниот патриотизам*, кој се јавува како реакција на *разузданиот национализам на Другиот*. Ова го прави особено препознатлив ефектот на виктимизација.

Индикативен за ваквиот дискурс е текстот објавен во Лајм на 31 јануари со наслов „Хитлеровски сценарија во Лабуништа?“ (Skenare hitleriane në Llabunishtë?). Примерот покажува како пресилно експресивните реторички акцентирања што се потпираат на негативно историско надоврзување, конституираат или пак овозможуваат дискурси на етноцентристичка виктимизација и негативна стереотипизација, дури и кога формално текстовите содржат спектар од различни извори. Овие ефекти добиваат силна негативна нота со градација на неколку моменти во текстот.

Прво, иако насловот е поставен во прашална форма (што остава впечаток дека тврдењето е проблематизирано), тој мошне експлицитно асоцијативно го реконтекстуализира палењето на црквата од Лабуништа во рамката на нацизмот од

првата половина на XX век и палењето на Рајхстагот во 1933 година¹⁸. Насловот е отворен за толкување оти на ова ниво врската меѓу нацизмот (како метафора на разурнувањето) и Лабуништа (како настан во кој нешто е разурнато) не е целосно конкретизирана.

Понатаму, главата на текстот произведува два асоцијативни ефекти: а) со нешто поголемо ниво на афирмативност (спротивно на насловот во кој тоа е во прашална форма) поттикнува сомневање дека постои врска меѓу палењето на црквата и нацизмот и б) при тоа сугестивно го отвора аргументот дека нацистичкиот квалитет на ова разурнување се должи на тоа што наводно „Македонците ја запалија црквата за потоа да го обвинат муслиманското население“. Наводната изјава на градоначалникот Мерко отворено ги обвинува *Македонците*, кои прават препреден план за да ги обвинат *муслиманите*, но тој не прави дискурзивна врска меѓу ова палење и нацизмот - врската ја прави самиот новинарски текст и таа не произлегува неминовно од изјавата на градоначалникот. Еве како низ главата на текстот е постигнат овој лизгачки ефект:

„Во струшкото село Лабуништа, кое е населено главно со муслимани, беа запалени помошните објекти на црквата „Свети Никола“. Но, веднаш по овој настан се појавија сомневања дека станува збор за сценарија слични на оние на нацистите на Хитлер во Германија од 30-тите години на минатиот век. Ова може да се заклучи од изјавите на струшкиот градоначалник Рамиз Мерко, кој рече дека самите Македонци ја запалиле црквата за потоа да го обвинат муслиманското население. ‘Нема простор за паника, познати се авторите на ова дело. Очевидците и самите забележале дека пожарот бил подметнат од страна на православни верници, додека муслиманските жители помогнаа огнот да биде изгаснат’, рече Мерко“¹⁹.

На следното ниво текстот функционира во рамката во која е произведен симболичкиот еквивалент меѓу нацизмот и чинот на палење на црквата имплицитно локализиран на Македонците. Притоа вината во Македонците не е на тој начин сугерирана во изјавата, неа ја произведува самиот новинарски текст - за појаснување, изјавата на Мерко сугерира дека „православни верници“, а не „Македонците“, го подметнале пожарот. Овде мора да се забележи и дека членот употребен на именката „Македонците“ сугерира дека семантиката на оние што веројатно ја запалиле црквата се протега на целата етничка група, а не на изолиран мал дел од неа. Консеквентно замената направена во овој дел од текстот е индикативна по две основи - тоа што ги заменува православните верници со Македонците и тоа што го протега значењето на сите Македонци.

Конечно, парафразите и изјавите што следуваат по тврдењето на градоначалникот Мерко не се обидуваат да го оспорат или пак да го докажат неговото тврдење. Единствениот обид да се дестабилизира ова тврдење е направен со реченицата: „Од друга страна, жителите на Лабуништа инсистираат на тоа дека огнот не

18 Постои дебата меѓу историчарите за евентуалното учество на нацистите во подметнувањето пожар во Рајхстагот, за кој нацистите ги обвиниле комунистите.

19 Në fshatin Llabunishtë të Strugës, e populluar kryesisht me myslimanë janë djegur ambientet ndihmëse të kishës ‘Shën Nikolla’. Mirëpo menjëherë pas rastit janë paraqitur dyshime se bëhet fjalë për skenare të ngjashme me ato të nacistëve të Hitlerit në vitet e 30-ta të shekullit të kaluar në Gjermani. Kjo mund të konstatohet nga deklaratat e kryetarit të komunës së Strugës Ramiz Merko, i cili tha se vetë maqedonasit kanë djegur kishën për të fajësuar më pas popullatën myslimane. “Nuk ka vend për panik, dihen autorët e kësaj veprë. Vetë dëshmitarët okular kanë vërejtur se zjarri është vënë nga besimtar ortodoks, ndërsa banorët myslimanë kanë ndihmuar në shuarjen e flakëve”, tha Merko

бил предизвикан од жителите“. Ова тврдење ниту негира ниту пак потврдува дека огнот е запален од Македонците, тоа само кажува дека тој не е запален од жители на Лабуниште – значи, оваа реченица одговара на друга имплицитна теза, а не на таа изнесена од Мерко.

На овие неколку нивоа овој текст конституира дискурси на етноцентризам, поради тоа што ја акцентира позицијата во која имплицитаните Ние не можат да бидат тие што нешто уништиле, туку уништувачи се секогаш Другите. Овде исто така може да се зборува за случајна негативна стереотипизација бидејќи Другите се генерализирани и имплицитно контекстуализирани со негативно историско надоврзување. Тоа препроизведува неколку наративи - наративот на *повредената нација* или религија, наративот за *фашизоидниот Друг*.

Слична реторичка практика може да се забележи и во една статија на Журнал од 3 февруари насловена „Аушвиц за Албанци“. Овој наслов е пренос на канал на Јутјуб со тоа што е променето дерогативното име за групата. Покрај алузијата со нацистичкиот геноцид текстот го прави следниот наративен зафат - креаторите на групата ги именува како „младите Македонци“, со што тие стануваат застапници на целата група. Со тоа дискриминаторските активности на овој Јутјуб-канал во новинарскиот текст стануваат проширени како пример од практиката на македонската младина воопшто.

Некогаш конструкцијата на овој дефанзивен дискурс е направена во прв ред поради имплицитаната публика, и тоа во некои од текстовите на албански јазик креира хомогенизирачки, етноцентристичен ефект. Неколку текста го прават овој ефект. Само за пример – еден текст на Коха ја објавува информацијата за палење на македонското знаме пред општината Струга на 23 јануари и е насловен: „Во Струга гори државното знаме“ (Në Strugë digjet flamuri shtetëror). Текстот всушност е кратка информација за инцидентот во кој Минир Исмаили го запали знамето на Македонија. Цитирани се два типа извори – прецизни извори од Министерството за внатрешни работи и неодредени извори, „граѓаните на Струга“. Информацијата што ја нудат прецизно посочените извори објаснува што се случило - имено дека било запалено знаме. Но индикативно е да се види како неодредените извори објаснуваат *зошто* се случило тоа? Текстот вели: „Во меѓувреме, иако не се познати мотивите што го поттикнале главниот осомничен да го направи ова дело, граѓаните на Струга шпекулираат дека овој чин е последица на јавните антиалбански скандирања на македонски навивачи на спортските натпревари“.²⁰ Неопределениот извор е монолитен конструкт, кој му дава политички квалитет на чинот на палењето на знамето. Во медиумите тој ден не се појави изјава на осомничениот со која се објаснува мотивот за палењето на знамето. Тоа, напротив, го конструираа некои текстови врз основа на претпоставената причина за која претпоставената публика верува дека е вистинската причина за палењето на знамето. Тоа што во овој случај се користат „граѓаните“ како извор што „шпекулира“ ја затскрива можноста дека можеби осомничениот имал други мотиви или причини за актот - пијанството можеше да биде само една од нив.

20 (Nërkohë, edhe pse nuk dihen motivet që e shtynë të dyshuarin kryesor për të bërë këtë vepër, nga qytetarët struganë spekulohet se ky akt ka ardhur si pasojë e thirrjeve antishqiptare të tifozëve maqedonas në ndeshjet sportive).

Дискурзивна практика што се сретнува во медиумите е и идентификацијата на учесниците во настаните со пошироки групи. Оваа практика е почеста кога треба да се идентификува Другиот и се употребува за да го засили чувството на закана по групата во чие име се зборува. Како што кај медиумите на македонски јазик сторителите на инцидентите во некои статии беа означени како општи религиозни или етнички групи, така и кај медиумите на албански јазик се сретнува практиката сторителите на инциденти да бидат означувани со слични општи имиња. Во сторијата на Журнал насловена „Мехмети: Да се зачува етничкиот, јазичниот и религиозниот соживот“ (Mehmeti: Të ruhet bashkëjetesa etnike, gjuhësore dhe fetare) од 31 јануари, каде што се пренесуваат вести за работата на Комисијата за меѓуетнички односи на Собранието на РМ и апелите за смирување на состојбата, новинарот во заднинската сторија за настаните наведува дека инцидентот на карневалот во Вевчани го имаат направено Македонци. Уште повеќе, синтаксички авторот користи определена (членувана) форма, со што стилски ги преведува учесниците во Македонци, а потоа, откако се тие определени, целосно ги заменува со групата сфатена како целина. На тој начин, почетокот на сторијата конструира етнички неизбалансирано известување во кое учесниците се застапници на монолитни групи. Освен тоа, текстот ја рециклира информацијата дека Вевчанскиот карневал предизвика дипломатска размена помеѓу Македонија и Грција за да ја засили сликата за националистичкиот карактер на карневалот. Истовремено, известувајќи за вандализирање на црква во струшкиот крај, истата статија доследно се води до институционалното известување во кое актерите не се познати, па отука не постојат информации ниту за етничкиот ниту за религиозниот идентитет. Оваа дихотомија помеѓу *конструираниот негативен Друг*“ и претпоставениот сопствен квалитет дејствува корозивно бидејќи вредноста на настаните ги суди од колективистичка точка на гледање, што остава малку простор за говор на толеранција.

Кај некои медиуми беа забележани и други реторички форми. На пример, две статии на Журнал носат наслов: „Струга утре протестира против навредите на исламот“ (26 јан.) и „Велешта бара оставка на ‘главата’ на Вевчани“ (25 јан.). И во двата случаи активностите на групи се ставени зад поширок заеднички именител, во овој случај градови и села. Карактеристично е што во ниту еден случај тоа не произлегува од текстовите на кои се однесуваат насловите. Во првиот случај се пренесува најавата на струшкото муфтиство за протести на 27 јануари, па така протестите организирани (барем во најавата) од една организација реторички стануваат преведени во протести од поширок размер. Во контекст на определениот град тие стануваат дејство на самиот топос, со што асоцијацијата за градот како *тело* што протестира само ја подвлекува претпоставката за хомогениот интегритет на телото, односно групата. На сличен начин функционира и веста за реакција на советот на Велешта, реакција што во насловот е преведена како реакција на топосот, со што се нагласува едногласноста на жителите од селото.

Текстот во Лајм објавен на 31 јануари, сосема кратко и без илустрација, прави врамување на протестот во Струга во рамката на политички заговор на оние што го поседуваат монополот врз насилството: насловот „Владата ја спонзорирала исламофобијата во Вевчани“ (Qeveria ka sponsoruar islamofobinë në Vevçan) произведува ваква дискурзивна последица – прави симболичка поделба и ја мапира „Вла-

дата“ како монолитна единица што е во служба на Другиот. Имплицитниот друг во овој случај е конструиран како конструкт со исклучиво православен квалитет, кој му е спротивставен на муслиманскиот.

Во известувањето на Журнал „Бејта: Градоначалникот на Вевчани виновен за тензијата“ (Bejta: Kryetari i Vevçanit, fajtor për tensionet) (1 февруари) некритички се пренесува изјавата на министерот Бејта во која тој ја *преведува* навредата од карневалот во навреда не само на исламот, туку и на етничките групи со многубројно муслиманско население, барајќи извинување од градоначалникот Илиевски. На тој начин медиумот учествува во репродукцијата на оваа стратегија на трансформација на групните идентитети на актерите од религиски кон етнички како групи што се мандатари на политичкиот процес.

Во некои текстови се репродуцира мотивот на закана од „Другиот“. На пример, во текстот „Мехмети: Груевски ја деалбанизира Македонија“ од 31 јануари (Mehmeti: Gruevski deshqiptarizon Maqedoninë) е изнесен став на аналитичар што сугерира закана кон „Албанците во Македонија“ и тој не е предизвикан со други дискурси. Или, пак, во текстот „Бејта го обвини градоначалникот на Вевчани за тензиите“ (Bejta fajëson kryetarin e Vevçanit për tensionet) се изнесува ставот на министерот за локална самоуправа дека „Тоа што се случи во Струга е нормална реакција“ и при тоа таа не е ниту контекстуализирана ниту пак предизвикана.

2. ТЕЛЕВИЗИСКИ СТАНИЦИ

Со квалитативната анализа беа опфатени осум телевизиски станици. Од телевизиските станици - шест што објавуваат содржини на македонски јазик (МТВ 1, Сител, Канал 5, Алфа, Телма, Алсат М – на македонски јазик) и две што објавуваат содржини на албански јазик (Македонска телевизија – програма на албански јазик, Алсат М – програма на албански јазик).

Општи согледувања за ТВ-станциите

Од анализата на објавените прилози во телевизиските и радиостаниците поврзани со Вевчанскиот карневал и Струга може да се извлечат следните согледувања:

- Телевизиското известување за случувањата по Вевчанскиот карневал и протестите во Струга содржеше форми на етноцентричен и негативно стереотипизирачки дискурс, кој постепено се засилуваше како што течеше телевизиското покривање на три клучни настани во овој циклус на случувања: 23 јануари, кога беше запалено државното знаме пред општината; 27 јануари, кога беа протестите во Струга што беа реакција на Вевчанскиот карневал; и 31 јануари, кога ескалираше палењето верски објекти.
- Известувањето за настаните од 23 јануари (и последователните денови) открива дискурзивни стратегии што конструираат наратив на *закана*, но содржините со кои се локализира вината во овие дискурси не се експлицитно стереотипизирачки, ниту пак експлицитно етноцентрични – туку повеќе се суптилни, како во визуелна, така и во јазичка смисла на зборот.

- Во вториот круг на известување (27 јануари) веќе се воочливи дискурси што произведуваат поразградувачки наративи за етноверските релации меѓу заедниците. Овде е воочлива и една друга дискурзивна стратегија - тоа е стратегијата на „ретуширање“, односно на „заборавање“.
- Телевизиското известување за протестите во Струга покажува неколку стереотипирачки наративи со кои се нагласуваше ефектот на закана. Еден начин на вакво медиумско конструирање на настаните е кога информациите се пренесуваат без да се контекстуализираат. Кон ова особено придонесува некритичкото пренесување инфламаторни изјави и изјави на потенцијален говор на омраза (од типот „умрете, каури“), кои на овој начин стануваат централен именител на протестите, со што се подвлекува ефектот на закана.
- Во третиот временски пункт на кој се фокусира анализата (од 30 јануари до 3 февруари) јасно е воочлива „ескалација“ на дискурсите што ги врамуваат струшките протести на следниот начин: (1) прават директно поврзување со настаните од 2001 година (радикалите кај имплицитниот внатрешен „Друг“, кој сака да ја уништи ‘Нашата’ држава“); (2) ги контекстуализираат настаните во партиско-политичкиот домен (партиско-политичкиот „Друг“ е виновен за ескалацијата); (3) ги контекстуализираат случувањата како закана од надворешниот непријател; (4) го внесуваат наративот за „глобалниот фундаментализам“, кој се „инфилтрирал кај Нас“.
- Постои тенденција инцидентите да се „забораваат“, односно да се прикажуваат само од етноспецифичниот агол на сопствената публика. Карактеристичен е обидот поединечниот чин на палење знаме дискурзивно да се „нормализира“ со тоа што се објаснуваат како реакција на претходните провокаторски чинови направени од „Другата страна“.
- Од аспект на новинарската професионалност особено е спорна практиката на наведување на националната припадност на учесниците во дел од настаните (оние што запалиле знаме, верски објект и сл.). Друг вид повреда на професионалните стандарди е употребата на графики (особено со потпалувачки ефект) од друг контекст и необележани. Трет пример на прекршување на стандардите е повторувањето снимки или фотографии на кои се гледа како се прави повреда или навреда на група или на нејзин припадник. Повторното објавување на актот всушност е повторување на чинот на повреда.

Телевизии што емитуваат содржини на македонски јазик

Анализата на ТВ-станциите откри три главни „пункта“ на објави што соодветствуваат со три клучни датуми околу струшките настани и последиците од Вевчанскиот карневал: тоа се 23 јануари, кога беше запалено државното знаме пред општина Струга; 27 јануари, кога се случува протестите во Струга; и 31 јануари, кога ескалираше медиумскиот дискурс за настаните вклучително и вандалското однесување кон верски објекти. Може да се забележи дека кај телевизиите етноцентричните, стереотипирачките и ксенофобичните дискурси се зацврстуваат помеѓу овие три временски точки.

Првиот аналитички пункт (23 јануари и последователните денови) открива дискурзивни стратегии што конструираат наратив на *закана од нешто*, но во таа насока, содржините со кои се локализира вината не се експлицитно стереотипизирачки, ниту пак експлицитно етноцентрични – тие дискурси се суптилни како во визуелна, така и во јазичка смисла на зборот. На пример, интересен е пристапот на прилогот на Канал 5, на денот на палењето на македонското знаме пред општинската зграда во Струга. Во веста се вели „откако го осквернавил државниот симбол Минир го напуштил местото“ и „ова не е прв пат да се сквернави македонското знаме...“. Употребата на зборот *сквернави* овде го конструира овој предмет во „нешто свето“ - зборот сквернавање се употребува изворно во контекст на уништување или потсмевање со реликвии (свети предмети на некоја религија). На тој начин сакрализацијата на знамето го прави чинот на палење закана за светоста на неговиот симбол и истовремено закана за *целата заедница* што се идентификува со него. Интересно, но употребата на зборот *сквернавање* се повторува и на 24 јануари. Во веста се додава дека „македонското знаме гореше и на денот на албанското знаме“. Оваа реченица *ги доведува во контраст* симболизациите на двата општи и сакрални предмети. Денот на знамето овде има метафора на подем, а горењето на знамето метафора на пад. Оваа метафоризација остава мошне јасен ментален ефект, односно го засилува конструирањето на конфликтната приказна надвор од самиот настан играјќи си со наративот на закана. На тој начин, на симболот што *пропаѓа* му се спротивставува заканата од блискиот Друг.

Порака на извесна закана, но и на стереотипизирачки ефект за етничкиот Друг, се остава во прилогот на Телма од 25 јануари. Прилогот нема снимки во кои се прикажува нешто агресивно или поттикнувачко и во него се вели: „Стружани го осудиле инцидентот на палење на македонското знаме“. Сепак, нешто подоцна во прилогот направена е ваква замена: „Полицијата против осомничениот за палењето на државното знаме поднесе кривична пријава за предизвикување, национална, верска и расна омраза, раздор и нетрпеливост, но неговото однесување не беше осудено од припадниците на албанската етничка заедница. Напротив, тие вчера одржаа мирен протест пред струшкиот основен суд, со барање приведениот за инцидентот да биде пуштен на слобода“. Овде се забележува стереотипизација што ги конструира *Албанците* како монолитна структура што треба да го *осуди* палењето на македонското знаме - употребата на изразот „припадниците на албанската етничка заедница“ не го ублажува стереотипизирачкиот ефект оти семантиката и во овој израз се протега на *целата етничка група*. Иако пред судот беа собрани мала група луѓе, во прилогот овие ограничена група луѓе се трансферирани во *Тие - сите Тие Другите*, кои наместо да го осудат чинот, се појавиле пред судот да протестираат. Оваа конструкција е подлога за множењето на дискурсите на замена на карактеристиките на една мала група луѓе или поединци со карактеристиките на цела етничка група или нација. Интересно е исто така што оваа конструкција ја доведува во контраст *полицијата со припадниците* на албанската етничка заедница - овде на означителот *полиција* му се придодава позитивно значење (оти полицијата го уапсила престапникот), а припадниците на албанската етничка заедница се споменати во негативна конотација (оти *Тие* не го осудиле чинот на закана).

Поголема доза негативност придодадена на карактеристиките на етнички Другиот може да се види во прилогот на Сител од 24 јануари. Во најавата се вели: „Албанецот што вчера го запали македонското знаме бил многу пијан, но тоа нема да го поштеди од кривична одговорност“. Тука е потенциран фактот што тој што го запалил македонското знаме е Албанец, при тоа членот на Албанецот и членот на македонското знаме ги спротивставуваат овие два концепти на симболичко ниво. Притоа, од аспект на новинарската професионалност овде е спорна валидноста на употребата на националната припадност на оној што запалил знаме. Еве од која причина: според професионалните стандарди, етничката или религиозната припадност на оној што учествува во некој настан треба да се спомене само во услови кога таа припадност е релевантна за настанот. Но овде на денот на палење на македонското знаме не беше позната причината за палењето, така што не можеше експлицитно да се знае дали етничката припадност на оној што го запалил е релевантна за да се спомене во веста. Со други зборови, текстот овде направил политичко полнење на чинот без да понуди аргументација (со изјава на потпалувачот). Тоа што во најавата и на телопот стои дека *Албанецот бил пијан* прво остава впечаток дека можеби го запалил знамето оти бил алкохолизирана состојба - и притоа не би било релевантно да се спомене неговата етничка припадност. Но исто така е важно дека поставувањето на синтагмата „пијан Албанец“ има навредливи тонови за потенцијално целата група.

Прилогот понатаму креира дополнително *ефект на итна закана*, којашто овој пат наведува на погрешни заклучоци, прекршувајќи уште два професионални стандарди - имено додека новинарот го кажува текстот во кој се вели „...предизвикување национална, верска и расна омраза, раздор и нетрпеливост“, на екранот се појавува голема фотографија на која се гледа како со навивачки „факел“ гори македонско знаме. Ова е фотографија извадена од друг контекст и таа се рециклира секогаш кога ќе се чуе дека е запалено македонското знаме. При тоа не е обележено на екранот кога, од каде и од кој настан е земена фотографијата. Така се произведува визуелна фиксација за палењето симбол со кој се идентификуваме *сигне Ние*, иако актуелното палење во овој случај не било снимено. Првата повреда е необележувањето на фотографијата, која има потпалувачки социјален ефект и која се јавува два пати во истиот прилог. Вториот проблем е во тоа што кога медиумот пренесува снимка или фотографија на која се гледа како некој направил навреда на цела група или пак на поединец, повторното објавување на актот всушност е повторување на чинот на повреда (*harm and offence*). Оваа позиција инаку е образложена и на други места во анализата и се однесува не само на запаленото знаме, туку и на вевчанските маски.

На вториот аналитички пункт (27 јануари, кога се случува протестите во Струга, кои беа реакција на Вевчанскиот карневал), веќе се воочливи дискурси што стануваат покорозивни во смисла на етноверски-специфичните наративи што ги произведуваат и од аспект на професионалните стандарди што ги прекршуваат. Но овде е воочлива и една друга дискурзивна стратегија - тоа е стратегијата на *ретуширање*.

Телевизиските станици пренесоа дел од случувањата на протестите во Струга. Исклучок од ова беше Македонската телевизија на првиот програмски сервис. Глав-

ниот дневник воопшто немаше информација дека во Струга се случиле протести. Ова остава впечаток дека уредничката стратегија на медиумот била да се одмолчи настанот што се случи тој ден. Интересно за анализа овде е како функционира ова дискурзивно ретуширање, кое долгорочно претставува стратегија на заборавање, односно интересно е да се види *со каков дискурс е заменет отсутниот дискурс*. Целите централни вести тој ден на МРТ опфаќаа настани во кои главна улога имаа владини претставници. Во неколку последователни прилози се афирмираат владините политики, а притоа целиот вечерен дневник останува без информација за настаните во Струга.

Медиумското известување за протестите во Струга покажува неколку стереотипирачки наративи, пред сè оние што подвлекуваат сентименти на закана. Едната димензија на ваквата конструкција се ситуациите во кои само се пренесува информацијата без таа да се контекстуализира. Таков пример се среќава во известувањата на повеќето телевизии. Ниту една од телевизиите што ја пренесоа информацијата истиот ден (Алфа, Канал5, Телма и Алсат) не направи контекстуализација на настанот преку вклучување експертско мислење или став на другата страна. На ова се надоврзува и видеоизвестувањето, кое пренесува слики во кои се сугерира конфликтност, преку слики од протестот или изјави на учесници во протестот. Специфично, инфламаторните изјави на Рамиз Мерко и Ферат Полиси стануваат централен именител на протестите, со што се подвлекува ефектот на закана. Дополнето, *голото* пренесување на изјавите на говор на омраза од типот „умрете, каури“ придонесува тие да добијат централно место во протестот (Канал 5). Една друга димензија на известувањето за овој настан е реактуализација на снимките од карневалот што и ги предизвикаа протестите. Без разлика дали се работи за техничко решение на прилогот или не, дополнителната медиумска репродукција на снимките од карневалот дејствува корозивно бидејќи продуцира повторни реакции кај засегнатите граѓани, овојпат во улога на гледачи.

Единствен прилог што малку отскокнува од оваа практика е оној емитуван во вечерните вести на Алсат-М на македонски јазик, каде што не се пренесуваат инфламаторни изјави од протестите, но директно во програмата се вклучува струшкиот градоначалник Рамиз Мерко. Истовремено, поради подоцнежната временска позиција (23 ч.), вестите ги инкорпорираат и известувањата за последователните инциденти со палење знаме и демолирање автобус. Ваквото *спарување* на инцидентите со протестите функционира двострано. На еден начин се овозможува реконтекстуализација на протестите во однос на инцидентите, односно се подведуваат под заеднички именител. Од друга страна, тоа овозможува и креирање на причинско-последична врска помеѓу протестите и инцидентите, каде што протестите (предизвикани од карневалските маски) може да послужат како инструмент за нормализација на инцидентите.

Интересно е и како прилозите на Телма и Канал 5 се позиционираат во однос на другите прилози. Во групирањето на вестите и кај двете телевизии известувањето за протестите доаѓа веднаш по информацијата за чаирските настани, каде што општинските советници ги сменија постојните имиња на училишта со имиња што се поврзани со албанското културно наследство. Тие вести на Канал 5 се врамуваат

со телопот „Има ли држава во општина Чаир?“, а Телма пренесува заклучок дека таквата одлука била донесена како резултат на „бројната надмоќ“.

Ваквото когнитивно мапирање на вестите во прв ред сугерира редослед на вестите што е групиран со етничкиот именител на содржината. Тоа е првиот дополнителен слој на значење што му се додава на известувањето од Струга. Во таа смисла, верски мотивираните протести добиваат и етнички именител. Меѓутоа, вториот контекст што се чини арбитрарно ѝ е доделен на веста е *наративот на закана од албанизација*, која е подвлечена поради когнитивното вмрежување со претходната вест, во која се потенцираат институционалната или бројната надмоќ на политичарите во Чаир.

Во третиот аналитички пункт (прилози меѓу 30 јануари и 3 февруари) јасно е воочлива *ескалацијата на дискурсите* што ги вградуваат струшките протести во четири главни позиции: прво, некои од прилозите прават груба реминисценција на настаните од 2001 година (наративот за радикалите кај имплицитниот внатрешен Друг, кој сака да ја уништи *Нашата* држава); второ, консеквентно тие ги контекстуализираат настаните во партиско-политичкиот домен (наративот дека партиско-политичкиот Друг е виновен за ескалацијата - при тоа воочлива е позицијата дека ДПА и ДУИ се „тепаат на грбот на верниците“, што како последица има вградување во еден субнартив од 2001 година - имено дека се работи за *внатреалбански судир*; трето, реакцијата на внатрешниот Друг (Албанци, муслимани од Македонија) од Вевчанскиот карневал се контекстуализира во колабораторна форма со *надворешниот Друг* (Грци и Грција); четврто, се повнатрешнува дискурсот на *глобалниот фундаментализам*, кој се инфилтрирал кај Нас (*Косово, Санџак, Босна и односот на Американците кон него*).

Овие наративи (или дел од нив) може да се најдат во вестите на повеќе телевизиски програми, но сите тие се најјасно воочливи во неколку прилози на ТВ Сител. Главната најава на вестите на Сител на 31 јануари отвора три прашања што јасно ја поставуваат сцената во која новите настани се толкуваат низ призмата на *радикалните структури*, кои се тука за да *Не разнебитат* - во него се ставени прашања што, како што се вели во најавата, се базираат на „информации на Сител од Струга, Лабуништа и Вевчани“ – за тоа дали со инцидентите има обид на „радикалите да креираат криза?“, „Зошто протестите се случија неколку дена откако грчките политички партии го искористија Вевчанскиот карневал за свои политички цели?“ „Има ли последниве денови забележано вахабисти од Косово и Санџак во струшкиот регион?“. Овие прашања изнесени во главната најава се *поставувачи на сцената*, односно однапред ги дефинираат заклучоците што гледачот треба да ги препознае. Иако е послана во *прашална форма*, понатаму во вестите содржината е конструирана како *афирмативна теза*. Еве како градирано е направен тој дискурзивен зафат (од поставување прашање, без супстанцијален доказ да се дојде до афирмативна теза, која ги поддржува наративите поставени во воведниот дел):

Водителот прво ги отвора вестите со најава што, како што вели, е „негово лично видување на нештата“, но кое е опишано од позицијата на „главен уредник на најголемата македонска телевизија“ и од позицијата на „авторитет на новинар што има 25-годишно искуство“. Овој сетинг (*главен уредник, најголема телевизија*

и *авторитет*) прави себемапирање во кое позицијата на авторитет треба да ја поткрепи содржината што треба да се изнесе во коментарот и тоа предизвикува ефект на *обвистинување на кажаното*. Во коментарот се објаснува дека постои причина муслиманите во Македонија да се чувствуваат навредено од инциденте во Вевчани, во кои, како што вели, се навредува „цела етничка група или религија“. Сепак, веднаш потоа се прави ваква дискурзивна конструкција, која сега веќе не е прашање туку афирмативен заклучок:

„Дури откако Грците, по неколку дена реагираа зошто нивното знаме е ставено врз еден мртвовечки ковчег, покажувајќи дека Грција е мртва како држава по економската криза која ѝ се случи, дури откако Грците реагираа на Вевчанскиот карневал, дури потоа исламските радикали во Република Македонија се сетија дека тоа може да се искористи во политички причини“.

Овој параграф го конкретизира наративот за имплицираната **соработка** меѓу *внатрешниот радикален Друг* („исламските радикали во Република Македонија“) и *надворешниот Друг* (Грците или грчката влада), кој во најавата е поставен само во прашална форма. Тоа ја поставува Македонија во рамките на наративот за жртва од внатрешните и надворешните непријатели, кои се здружуваат против неа. Дополнително, стратегијата на *виктимизација*, експлицитно воочлива овде, јасно го поставува еквивалентот меѓу „оние што реагираа за маските во Вевчани“ и „исламските радикали“.

На друго место во текстот на најавата-коментар се сугерира дека идејата за блиската соработка на внатрешните и надворешните „исламски радикали“ има супстанцијален доказ. Се вели: „нашиот новинар беше на терен денес и можеше да види засилено присуство на вахабисти и исламски радикали и тоа не само од Македонија, туку и од Косово, туку и од Санџак, а можеби веројатно и од Босна“. Ова ја фиксира идејата и се претставува како доказ (кој пак подоцна во рамките на прилогот не е аргументиран ниту со изнесување јасен извор, ниту пак со визуелна поткрепа). Но ефектот на потврдување на тезата бездруго е направен. Освен тоа, синтагмата „засилено присуство“ го зајакнува ефектот на закана, која исто така во прилогот не е поддржана со валидна визуелна, документарна или истражувачка аргументација. Текстот, значи, вината за *радикалното* ја позиционира врз внатрешниот исламски Друг, кој соработува со надворешниот Друг.

Во следната интерпретативна спирала овој „проблем со вахабистите“ се мапира не само како проблем за *Нас*, туку и за *Нив*, и тој се поставува во партиско-политичкиот домен на решавање во „албанско-муслиманскиот табор“ на следниов начин: „Овие настани се најголем предизвик, најголема опасност за албанските политички партии. Зошто? Зашто сега од нив се очекува да покажат политичка зрелост и ситуацијата да ја смират, бидејќи се работи за нивни потенцијални гласачи или политички симпатизери во државава. Албанските политички партии и ИВЗ веќе имаат проблеми со вахабистите. Тие насилно и тоа со тепање и ќотек - ги снимиле и камери - им одзедоа 4-5 џамии во Скопје“.

Последнава реченица сугерира дека албанските политички партии и ИВЗ треба да си ги средат работите *меѓу своите* - во својот двор. Што значи дека реченицата го репродуцира „субнаративот за внатреалбански и внатреисламски конфликт“,

којшто *Тие* треба да си го решат и да не нè инволвираат Нас. Овој конструкт за *вна-треалбански конфликт* беше чест дискурзивен мотив во периодот на конфликтот во 2001 година. И тој генерално провејува и се повторува и во други изданија на вестите: на пример, во изданието од 30 јануари во контекст на струшките настани, водителот вели: „ДУИ и ДПА се тепаат на грбот на муслиманите“.

Конечно, откако се поставени прашањата и се дадени *личните ставови* за нив – ставови што треба да ги постават тезите во *реален домен*, понатаму е очекувана доказната аргументација. Но таа не е дадена: интервјуируаниот градоначалник на Струга не се впушта во причините зошто протестот е организиран дури со недели по карневалот; не се впушта во грчките причини за формален протест; и конечно одрекува дека на протестите имало какви било вахабисти.

Вториот прилог на Сител од 31 јануари, кој треба да обезбеди конкретизација на изнесените тези во коментарот, се однесува на анализа на *глобалниот радикален ислам* и на неговите локални врски и со тоа конечно сака да ја потврди тезата изнесена во претходните текстови во вестите. Прилогот почнува со тоа дека „радикалниот ислам“ е појава со која дел од регионалните исламски лидери не можат да се справат. На снимката, која е земена од Би-би-си ворлд (BBC World), се гледаат жени во шамии како протестираат, а на телопот пишува „Кој кокетира со радикалниот исламизам?“. Ова не нуди аргументација дека во Македонија има „радикални исламисти“, бидејќи снимката е позајмена од протести надвор од земјата. Сепак, на снимката, која има инфламаторен ефект, се гледа палење на една голема кукла. Потоа е направена ваква конкретизација, која е земена како некаков показател за тоа дека „радикализмот на некои структури“ е виновен за тоа што заедниците на муслиманите на Балканот не се во милост на Западот:

„Случајно или не, поглаварот на Исламската верска заедница на Косово, Наим Тернава, е единствениот висок верски претставник на муслиманите од Балканот, кој ќе патува на молитвениот појадок кај американскиот претседател Барак Обама. Зошто во изборот на Белата куќа нема ниту еден поглавар на останатите исламски верски заедници, а меѓу нив и од Македонија, нема официјално образложение. Сител неофицијално дознава дека една од причините треба да се бара токму во нивната нерешителност да се справат со радикалниот ислам. Изворите на Сител тврдат дека процените на меѓународните безбедносни служби биле дека покрај во Босна, каде што вахабистите се власт во тамошната ИВЗ, радикалните структури постепено во Албанија, а особено во Македонија стануваат институционален дел од оваа верска заедница“.

Овој параграф прави конструкција без да се повика на ниту еден конкретен извор, било тој да е документарен или „жив“, кој би ја направил врската меѓу „глобалниот исламски радикализам“ и настаните во Македонија. Сепак тоа не спречува дискурсот на апсолутно поврзување, кое го конструира текстот, да функционира во овој контекст. Параграфот прави *монолитизација* на концепти како „меѓународни разузнавачки служби“ и на „вахабистите“. Освен тоа, неосновано тврди дека „особено во Македонија“ ова е проблем. Понатаму во прилогот се пуштаат снимки од неодамнешниот напад на американската амбасада во Сараево од еден напаѓач за кого е наведено дека е припадник на вахабистите, со што се доловува ефектот

на радикалност, но за тоа не е покажана врската со Македонија. Веднаш потоа се објаснува како поглаварот на македонската ИВЗ се помирил со *радикалите* за да се дејствува институционално. И на крајот, се поставува прашање што им се припишува на експертите, кои, како што вели новинарот, се прашуваат „дали ситуацијата во Струга некому му излезе надвор од институционална контрола“.

Овие тези во прилогот не се поткрепени и се базираат на претпоставката дека ако има горење верски објекти на Другиот, тогаш тоа мора да го прават *радикалните исламисти*. Тие сепак имаат дискурзивна функција и од нив се изведуваат наративите опишани во воведот на овој дел од анализата, кои ги зацврстуваат и ги засилуваат пораките на закана и поделба.

Дискурзивните стратегии што ги конституираат наративите на интералбански судир се перпетуираат на различни начини и од различни причини. Една од нив прави реминисценција на 2001, но го локализира судирот во албанскиот партиско-политички блок, кој преку настаните се обидува да добие политички поени. Таков е, на пример, прилогот на Канал 5 „Кој сака да профитира од меѓуетничките тензии“, кој прави анализа на случувањата во Струга и е индикативен по неколку компоненти. Телопот ги подведува настаните во Струга под *етнички тензии*, а не под религиозни проблеми, и таа заменливост на двата концепти креира ефект на нивна еквивалентност. Новинарот се повикува на експерти „албански интелектуалци, Македонци со исламска вероисповед и припадници на таканаречената торбешка заедница“. Во прилогот нема ниту еден конкретен извор што ова го анализира, што го прави проблематичен од професионален аспект, особено што во него се сугерира дека двете најголеми албански партии стојат зад инцидентите за да фатат подобра позиција на следните локални избори. Ова го зајакнува ефектот на сепарираност на етничките Албанци во општеството – тие, реторички се демонстрира, треба *сами* да го *средат сопствениот двор*. Но исто така битно употребениот израз „таканаречените Торбешки“ е потенцијално навредлив кон цела етничка група во земјата. Кога за една етничка група се вели дека е таканаречена, тоа е симптом на проблематичен идентитет и непризнавање. Според насоките на некои од светските медиуми чишто правила на новинарско однесување оваа анализа ги претпоставува - именувањето на етничките групи медиумот треба да го прави со името со кое тие се самоидентификуваат.

Уште повеќе прилогот сугерира дека „албанските политичари стојат зад палењето на македонското знаме, негова замена со исламско и сквернавењето на православните храмови“. Ова целосно ја локализира вината за инцидентите во дел од албанската политичка елита.

И кај телевизиите има раширена практика дискурсот на институциите да се трансферира низ медиумот без притоа тој да биде критички предизвикан. Кај повеќе телевизији, на пример, изјавите на струшкиот градоначалник во кои тој вели дека „Македонски православни го запалиле огнот во црквата во Лабуните“, стојат како гола и непредизвикана изјава. Оваа изјава стереотипизира и истовремено вината за инцидентите ја лоцира во колективниот Друг. Во услови кога партискиот дискурс е вака поставен, медиумот е одговорен за неговиот ефект оти не го предизвикува со контрадискурс и со тоа го прифаќа.

Телевизиите што емитуваат содржини на албански јазик

Кај телевизиите што емитуваат програма на албански јазик се забележуваат неколку дискурзивни или реторички стратегии што формулираат когнитивна рамка преку која треба да се толкува содржината. Преку издвоени примери во текстот што следува ќе се подвлечат оние што влегуваат во фокусот на оваа анализа, а тоа се оние стратегии што се поврзани со прикажувањето на оската „себе-друг“.

Основниот дискурзивен аспект што се појавува во дел од медиумските прилози на телевизиите на албански јазик е оној што ги дефинира, во различни контексти, Албанците и муслиманите како *жртви* од една страна, и христијаните и Македонците, како *узурпатори* од друга страна. Една од димензиите на таквата дискурзивна стратегија е конструирањето предодреденост на настаните, преку која сите последователни случувања (вклучително и инцидентите) се толкуваат како директна последица на Вевчанскиот карневал (и/или националистичкото навивање на ракометните симпатизери). Во таа смисла, првичната позиција на жртва нарatively се пренесува низ целата последователна хронологија на настаните, со што таа позиција ја наследуваат и сите последователни чинители.

Така, на пример, Алсат-М на 23 јануари во прилогот посветен на палењето знаме сугерира дека „иритираноста на Албанците веќе излегува на виделина“. Без да се наведе директен извор на информации за мотивите на Минир Исмаили, во известувањето се користи конструкција според која произлегува дека „граѓаните“ како очевидци се тие што сметале дека причината за палењето на знамето е реакција на претходните настани. Ваквата реторичка целина креира две димензии. Првата е таа во која на самиот чин на палење знаме му се доделува детерминаноста, односно се формулира како реактивен настан на претходните провокации од Другата страна (пред сè националистичките скандирања на ракометните натпревари). Во ист момент, со воведувањето на наративот дека индивидуалниот чин е реакција на провокација, сопственоста (и одговорноста) врз тој чин е преземена, односно префрлена, врз пошироката група, со што иритираноста на Минир се преведува во иритираност на Албанците. Тоа значи дека Минир станува заеднички именител за етничката група, па неговиот чин на палење на знамето станува и чин на сите Албанци.

Карактеристично е и известувањето на Алсат-М од наредниот ден, во кое акцент се става на три теми: Минир се прикажува како „ослободен“, а не како пуштен на слобода, додека истовремено во најавата се дава помал акцент на кривичната пријава што е поднесена против него. Тоа е зајакнато со телопот во кој не постои информација за второто, туку само дека е „ослободен“. Олеснителните околности за пуштањето на Исмаили исто така се ставаат во преден план, за разлика од вестите на Алсат-М на македонски јазик, каде што во фокусот е самиот чин. На овој начин се создава впечаток на институционална рехабилитација на инцидентот, при што формулацијата на чинот на палење како „реакција“ станува причина за „ослободувањето“.

Третиот мотив во ова известување претставува антипод на вака формулираната состојба, а тоа е информацијата дека Владата испраќа нови навивачи на ракомет-

ното првенство. Оваа информација нема директна врска со конкретното случување и е искористена само во најавата, како контекст за настаните во Струга. Ваквото спарување на вестите за два разграничени настани овозможува конструирање приказна во која Другиот како да ликува на реакцијата на Минир, односно на Албанците.

Тоа што исто така беше воочено кај телевизиите на албански јазик е дека постои тенденција некои инциденти да се забораваат. Така на пример, во прилог на МТВ2 од 30 јануари веќе не се прикажуваат целата низа инциденти, иако прилогот (општо) се однесува на политичката осуда на инцидентите од страна на институциите и други политички фактори. Напротив, се пренесуваат само инцидентите предизвикани од Другата страна. Тоа делумно е последица на претходно опишаната дискурзивна стратегија на прикажување на инцидентите како детерминирани од други слични такви провокаторски чинови направени веќе претходно од Другиот. Во таа смисла, причинско-последичната врска меѓу поединечните чинови ги категоризира како *нормализирани*, со што тие престануваат да бидат „инциденти“, па оттука и може да бидат заборавени.

Ваквата дискурзивна практика само ги засилува оските „добри-лоши“ и „ниетие“, а воедно и ги вкрстува. Луѓето во голема мера ги помнат новите информации според претходно дефинираните приказни за себе. Така, приказната за „позитивниот-јас“ влијае полесно да се запомнат настаните што го афирмираат овој наратив, а да се забораваат оние што го негираат или го дестабилизираат. Таквата логика на помнење-заборавање важи соодветно и за процесите на опишување на Другиот, особено ако двата идентитети се во тензична состојба. Така, наративите за „позитивниот-јас“ и „негативниот-друг“ постојано се репродуцираат, но и се трансформираат во зацврстување или фиксирање на сликата за религиозните и етничките идентитети.

Можеби најраспространета дискурзивна стратегија е *преведувањето* на настаните и инцидентите од доменот на религиозните групи кон доменот на етничките и обратно. Така, навредите врз основа на религиозна припадност стануваат навреди врз албанската етничка група, со што инцидентите се преведуваат во познат јазик на етничка нетрпеливост и дискриминација. Тоа што треба да се каже е дека во Македонија, наративите за етничките идентитети се тесно поврзани со религиозните наративи, па така дискурсот и во овие настани го носи тоа поистоветување.

Еден таков пример е некритичкото пренесување на изјавата на Рамиз Мерко со која тој ги реинтерпретира пораките од спорните маски на Вевчанскиот карневал како навреда не само врз основа на религијата, туку и врз основа на националноста. Без да биде предизвикана оваа изјава, таа е репродуцирана од медиумот и станува рамка во која карневализацијата на теми од исламот се надоврзува на претходните инциденти од ракометните навивачки трибини, односно воопшто на контекстот на имплицитна етничка нетрпеливост. Истовремено, таквото преведување на религиозните тензии во етнички овозможува подиректно етаблирање на политичките авторитети, во контекст на тоа што етничките групи се сметаат како конституенти на политичкото уредување на земјата. Така, во известувањето на Алсат-М од 1 февруари, прилогот го преведува терминот муслимани во Албанци, пренесувајќи ја некритички изјавата на

претставникот на власта. На тој начин се прави изедначување меѓу овие две групи, при што може да се идентификуваат две димензии: едната е нагласувањето на етничкиот идентитет како монолитна целина, со што се зацврстува едностраниот наратив внатре во албанската етничка група (во која истовремено се етаблира архетип на Албанецот како религиозен); втората димензија се состои од засилување и проширување на пораката за инцидентите како резултат на претходните провокации на Другиот (на етничкиот Албанец што истовремено е муслиман му се сугерира дека е провоциран и по неговата етничка и по неговата религиска припадност).

Компаративната анализа на известувањето на Алсат-М на македонски и на албански јазик произведе интересен резултат. Иако се работи за иста редакција, вестите за палењето на македонското знаме од Минир Исмаили беа различно врамени и информациите различно прикажани. Во вестите на албански јазик како олеснителна околност за неговото ослободување е наведен и револтот кон „систематските навреди од навивањата на европското првенство“. Оваа олеснителна околност отсуствува од прилогот на македонски, каде што револтот е даден само како контекст. Ова покажува како една иста редакција ја менува веста претпоставувајќи ја публиката, односно ја обликува на различен начин.

Пример за потребата од потврдување на сликата за позитивното-Ние е нагласувањето на информацијата дека граѓаните што учествувале во гаснењето на огнот се муслимани. Притоа, изјавата се потврдува со непроверени информации од градоначалникот Мерко и министерот Бејта за да се засили валидноста на пораката, при што засилувањето на пораката не е во функција на потврдување на вистината, бидејќи тоа е секундарно во контекстот. Во тензичните услови што ги опкружуваа настаните во Струга, обидот за вандализам врз црква неодминливо покажува со прст кон другата страна. Таквата „неодминлива“ асоцијација на вина фактички и се покажува во дел од подвлеченото известување на македонски јазик, каде што без потврда на изворот дополнително се сугерира дека муслиманското население било отежнувачки фактор за гаснењето на огнот. Оттука, примарната улога во оваа смисла е да ја засили позитивната слика за сопствениот етникум, во услови во кои вината е имплицирана. Меѓутоа, проблемот во оваа наративна практика е што учествува во процес на затскривање, преку колективизација на добриот пример и негова асоцијација со пошироката група. Последицата од тоа е што новинарското известување престанува да се фокусира на откривањето на сторителите на вандализмот колку што се занимава со дефанзивна репродукција на идентитетската слика за заедницата.

Надвор од текстуалноста на медиумските пораки, потребно е да се укаже на една негативна медиумска практика а тоа е реактуализацијата на спорните настани, односно визуелното повторување на дел од инцидентите. Бидејќи се работи за слики од осетлива содржина, како на пример маските од Вевчанскиот карневал или потпалена црква, тие неодминливо ја вратуваат текстуалната содржина и ја засилуваат пораката доколку се работи за известување од инцидентот или ја ослабуваат содржината на апелите што се пренесуваат од институциите за смирување на тензиите.

3. ОНЛАЈН-МЕДИУМИ

Со квалитативната анализа беа опфатени пакетите на четири онлајн-медиуми што објавуваат содржини на македонски јазик: *Плус инфо* (www.plusinfo.com.mk), *МКД.мк* (www.mkd.mk), *Скај* (www.sky.com.mk) и *Курир* (www.kurir.com.mk).

Општи согледувања за професионалните стандарди и дискурзивната практика

Во содржините на онлајн-медиумите беше забележана одредена стратегија на стереотипизирачко или дискриминирачко известување. Анализата на посочените примери покажа дека има случаи на известување што може да биде интерпретирано во стереотипизирачка рамка. Главното согледување е дека кај онлајн-медиумите се забележуваат „обопштувачки стратегии“, кои однесувањето и ставовите на поединец или мала група припадници на одредена етничка или верска заедница ги поистоветуваат со карактеристиките на целата таа заедница.

Во анализираното известување е доминантна широката практика информациите од „институционалните“ извори директно да се пренесуваат некритички и без контекстуализација (на пример: неконтекстуализирано, „голо“ пренесување на соопштенија, изјави или интервјуа) и да не се нуди или да не се отвора спектар од различни наративи што се однесуваат на случувањата. Со тоа, некритички се пренесува и новинарски не се предизвикува униформниот наратив што го наметнуваат елитите што имаат пристап до медиумите. Во услови кога тој „дискурс на елитата“ креира стереотипизирана слика за „Другиот“, медиумот учествува во репродукцијата на тој стереотип.

Во дел од анализираните пакети може да се забележи недоследност во почитувањето на стандардот за вистинито и прецизно информирање. Онлајн-медиумите не секогаш се повикуваат на прецизни извори и не ги потпишуваат авторите на врвот или на дното од текстот. Тоа кај читателот може да создаде впечаток на информирање што не се базира на фактите и на вистината; во онлајн-пакетите се забележуваат и фотографии до кои не стои никаков податок или објаснување. Покрај тоа, илустрациите во дел од пакетите некогаш го преврамуваат настанот за кој се известува во однапред конституирани наративи, бидејќи често се без објаснување за тоа кога се фотографирани и во каква пригода.

Анализа на конкретни информативни пакети

Во пакетите на онлајн-медиумите што беа предмет на анализа воочливи се одредени експлицитни етноцентристички, стереотипизирачки или пак стратегии на конструкција на колективна омраза.

Сепак, основниот проблем што беше воочен со анализата е некритичкото, *голо* пренесување на информациите што излегуваат од различните институции, без да се интерпретираат инцидентите и од друг агол или пак без да се направи ограда во текстот. На тој начин, *олеснето* е врамувањето што различните институции го ко-

ристант за контекстуализација на инцидентите, односно дискурсот низ кој овие институции ги интерпретираат инцидентите, лесно се пренесуваше преку медиумите во пошироката јавност. Поради тоа, ставовите на политичките или верските водачи се читаат како ставови на групите во целост – па секогаш кога ставовите на водачите се во вербална спротивставеност, дискурсот тоа го преведува како целите групи да се во опасност од поширока спротивставеност.

Во оваа насока, во известувањето беа воочливи елементи што имаат импликации за меѓуетничките и меѓурелигиските односи, иако тоа на прв поглед не е лесно воочливо или очигледно. Овие дискурзивни елементи конструираат социјална позиција на *унификација на означувачот* за групите, како и *од горе-надолу* дискурзивна поставеност на институциите во односот кон граѓаните. Тоа, пак, ги произведува начините на кои групите хомогенизирачки се замислуваат себеси во однос на *своите институции* и во однос на *институциите на другите*.

Еве како се објаснува оваа констатација: известувањето на онлајн-медиумите за настаните што се случува како реакција на Вевчанскиот карневал користеше нагласено институционална реторика. Мнозинството пакети беа едноставни пораки, апели или повици ‘одозгора’:

(1) од државните институции или општинските органи за ‘смирување’, или за ‘намалување на тензиите’ – „Џафери: Ќе преземеме мерки за смирување на страстите во Струга“ (*Курир*, 31 јан.), „Џафери: Нема да дозволиме да се разгорат страстите во Струга“ (МКД.мк, 31 јан.), „Мерко повика на смирување на страстите“ (*Курир*, 31 јан.), „МВР ги расчистува инцидентите во струшко, на разговор повикани неколку лица“ (*Курир*, 9 фев.), „Груевски и Ахмети заедно повикаа на меѓуверско почитување“ (МКД.мк 1 фев.), „СДСМ најостро ги осудува немилите настани во Струга“ (*Скај*, 29 јан.), „ДУИ повикува да се смират страстите и тензиите во Струга“ (*Плус инфо*, 30 јан.);

(2) од верските институции за меѓурелигиско почитување – „Верските лидери ќе ја смируваат состојбата во Струга“ (МКД.мк, 30 јан.), „Верските поглавари ќе промовираат соживот“ (МКД.мк, 9 фев.), „МПЦ ги осуди настаните во Струшко“ (*Курир*, 31 јан.), „Владика Тимотеј: Зад пожарот можно е да стојат инфилтрирани елементи“ (*Плус инфо* 31 јан.), „ИВЗ: За случувањата во Струга е виновна Владата“ (*Скај*, 3 фев.);

(3) или метастази на партиски обвинувања кон идеолошки Другиот како ‘виновен за етничката нетрпеливост’ - „Бичиклиски: Георгиев и Црвенковски да кажат кој контактирал со Груби“ (МКД.мк, 7 фев.), „ЛДП: ДУИ да се ограда од постапките на градоначалникот Мерко“ (*Скај*, 31 јан.), „ДУИ и ДПА се степаа во Струга“ (Плус инфо, 30 јан.), „Груби: СДСМ бараше соработка за протести“ (*Курир*, 5 фев.), „Каде е македонското знаме од пред општина Струга?“ (*Скај*, 30 јан.).

Во тоталитетот на оваа колонизација на медиумскиот дискурс од институциите – ‘носителите’ на тие институции се произведени во единствени носители на ‘вината’ или пак носители на ‘решението’ за етничкиот или религискиот проблем (тоа може да се види и од содржината и од пролиферацијата на насловите). Со тоа тие дискурзивно стануваат единствени означувачи за групата што се перципира хомогено. Затоа и во колоквијалниот говор, кога се зборува за меѓуетнички дијалог, се мисли на дијалог меѓу партиските чинители што имаат различно етничко потекло,

а кога се зборува за меѓурелигиски дијалог, се мисли на разговор меѓу челниците на МПЦ и челниците на ИВЗ. Овие дискурси, фаворизираат социјална структура ‘од горе надолу’, во која групите се пасивизирана толпа што не може да влијае врз општествените движења, па во таа насока ниту врз структурирањето на мултикултурниот живот во општеството.

На пример во пакетот „Димовски: Георгиев да ги праша шефовите кои луѓе од СДСМ нарачувале тензии“ (Курир, 6 фев.), партиско-политичкиот дискурс низ медиумот се прелева во јавната сфера без тој да биде контекстуализиран, оти е едноставно пренесено соопштението од една прес-конференција. Со партискиот дискурс вината за ‘етничките проблеми во државата’ се лоцира кај идеолошки Другиот. „Гордан Георгиев пред секое следно прозивање на ВМРО-ДПМНЕ треба да се заврти околу себе и прво да постави прашање до своите партиски шефови - кои се луѓето од СДСМ кои нарачувале меѓуетнички тензии?“ (Курир, 6 фев.). Со овој дискурзивен зафат се репродуцира еден релативно стабилен историски наратив и еден негов дериват: големиот наратив е наративот за *предавниците меѓу нас* - односно наративот за *проклетниот дел од нас* што е закана не само за начинот на кој ‘Нашата’ група се самозамислува, туку и физичка закана за Нашето постоење. Субнаративот на оваа приказна е конструиран по конфликтот од 2001 и е ритуализација на ‘мотивот за вмешаноста на идеолошки Другиот во дестабилизирањето на државата и соработката со внатрешниот и со надворешниот непријател. Некритичкото известување од ваков тип, во кое новинарите само голо го пренесуваат партиско-политичкиот дискурс, ги рекреира овие наративи и отвора простор за известување што лесно се трансферира од лоцирање на вината во идеолошки Другиот кон лоцирање на вината во етнички и верски Другиот.

Има и примери во кои самиот институционален дискурс, некритички пренесен преку медиумот, произведува стереотипизација од ваков тип: *Плус инфо* на 31 јануари пренесува изјава на министерката Јанкуловска во парафразирана форма, во која таа ги повикува „сите граѓани“ да се воздржат од насилство. Без разлика дали оваа конструкција е директно пренесување на изјава или резултат на парафраза, медиумот учествува во реторичка репродукција на една специфична слика за инцидентите. Во таа смисла, се креира слика во која дел или „сите“ граѓани учествуваат или можат да учествуваат во насилните инциденти. На тој начин, интерпретацијата на димензиите на инцидентите значително се засилува.

Во една друга статија на *Плус инфо* (31 јан.), насловена „Владика Тимотеј: Зад пожарот можно е да стојат инфилтрирани елементи“, се пренесува подолга изјава на владиката во врска со пожарот на дел од придружните објекти на црквата во с. Лабуништа без притоа да се конотира настанот со податоци од друг агол што истиот медиум ги пренесува во други статии. На тој начин медиумот учествува во реемитување на стереотипизирачки пораки бидејќи изјавата е сугестивна и пренесува обвинување на угледна личност кон поширока група без притоа да постојат докази. Главна димензија на овие пораки е конструирањето на наводно увезен *исламски радикализам*, кој ги предизвикува инцидентите, а во овој случај, специфично – обидот да се потпали црквата во с. Лабуништа. Со ова дискурсот го етаблира наративот на закана од надворешниот непријател, а во овој случај тоа е закана од

глобалниот фундаментализам. Таквата конструкција лесно може да се резонира бидејќи исламската закана како хегемонистички наратив е лесно „читлива“ - таа постои и во домашната политичка митологија, но и се репродуцира во една поширока меѓународна медиумска сфера (на пример: популарната култура). Во таа смисла, сликата за глобалниот тероризам добро се *лепи* со домашната имагинација дека овие простори отсекогаш биле своевиден бедем од *источните закани*. На тој начин, *дубиозниот инфилтриран елемент* во некритички пренесената изјава во медиумскиот продукт станува рамка што може да се пополни со фобии, кои варираат низ времето и политичкиот контекст, но истовремено и со идеите дека е потребна мобилизација за да се одбранат домашните традиции од таа странска закана. Меѓутоа, сугестијата не запира тука. Изворот упатува на поврзаност помеѓу ИВЗ и „инфилтрираните елементи“ бидејќи е поставена како одговорна да го објасни нивното постоење. На овој начин ИВЗ и радикалниот елемент се доведуваат под ист именител, со што самата ИВЗ добива својства на *соработник* поврзан со странскиот елемент. Последицата е дека таквата стратегија на идентификација се прелева надолу кон идентификацијата на муслиманите во Македонија воопшто. Оваа изјава речиси во непроменета форма е пренесена и низ други медиуми, со што се пренесуваат исти или слични впечатоци.

Анализата на известувањето на онлајн-медиумите открива и некои примери каде што преку негативно врамување, дискурзивната конструкција остава отворен синегдохиски социјален ефект, односно создава отворена и јасна тенденција дел од една група да се замени со нејзиниот тоталитет и таму да се лоцира вината. На пример, насловот на пакетот „Албанците од Струга го поддржаа човекот што го запали македонското знаме“ (МКД.мк, 25 јан.) создава дискурзивен ефект во кој ‘хомогено’ сфатените Албанци (синтагмата „Албанците од Струга“ овде го протега своето означување на сите Албанци што живеат во Струга) го поддржале човекот што го запали државното знаме на Македонија пред зградата на општината Струга на 23 јануари. Во текстот стои дополнително прецизирање што ни открива дека насловот направил непрецизна замена на една група од „неколку стотини“ луѓе со целата популација етнички Албанци во Струга: „Неколку стотини Албанци вчера попладне се собрале пред судот во Струга за да му дадат поддршка на Минир Исмаили, човекот што пред два дена го запали македонското знаме пред општинската зграда на градот“.

Овде исто така треба да се забележи синтаксичката конструкција, и на насловот и на селектираниот дел од текстот, која ги контрастира „Албанците“ со „македонското знаме“. Имено, менталниот впечаток што се отчитува е дека хомогено сфатените Албанци во својот тоталитет преку *поддршка на ритуалот на палење* на знамето се закана и за *македонската држава*. При тоа македонското знаме (наспроти ‘знамето на Македонија’) тука добива дуален семантички полнеж – реченичната конструкција сугерира дека не се работи само за државен симбол, туку и за симбол на определена етничка група (карактеристичен за Македонците во етничката смисла на зборот). Во таа насока, дискурсот заклучува слика во која Албанците (во целост) би биле перципирани како поддржувачи на некој што е закана за државата и закана за етничките Македонци.

Освен тоа, фотографијата што е илустрација на текстот прикажува група луѓе - млади, исклучиво мажи, кои скандираат веејќи го албанското знаме. Кадарот на фотографијата не ја открива целосно големината на групата, но имајќи го предвид контекстот на запаленото македонско знаме што се споменува, со неа дополнително се засилува ефектот на *замислениот* албански триумфализам. Исклучивото присуство на мажи на фотографијата имплицира и дека мажите (во патријархално-родова смисла на зборот) се оние што се директна физичка закана за Другиот. Фотографијата, исто така, не е проследена со објаснување, така што не е јасно ниту кога, ниту пак каде е направена.

Во статијата насловена „Шокантно во Струга: симното македонското – поставено исламско знаме“ (Скај.мк 27 јан.) зборот „шокантно“ создава димензија на еуфоричност во пренесувањето на вестите за инцидентите во Струга и го засилува впечатокот на неизвесност во симболичкиот судир помеѓу Нас и етничкиот или религиозен Друг.

Во некои текстови може да се забележи дека потенцијално дивергентни настани, кои може да бидат организирани од различни чинители, се подведуваат под исто означување во една статија. Со тоа се прави арбитарно мапирање на настаните, што може да креира слика на закана и онаму каде што можеби ја нема. Во еден таков пример, во статијата на Скај.мк (27 јан.) „Запалено македонското знаме и нападат автобус полн со граѓани, врие во Струга“ се известува за различни настани, при што два може да се одредат како насилни, а третиот е потенцијално ненасилен и мирен протест. Насловот на оваа статија им дава тежиште на насилните инциденти, со што истиот впечаток се пресликува и врз другите настани за кои во текстот се вели дека се ненасилни.

Освен тоа, изразот „врие во Струга“, кој во структурата на насловот е ставен како своевидно резиме, значително го зајакнува ефектот на разгорување на јазикот за инцидентите.

На сличен начин, но со поинаква поставеност, веста во Плус инфо (24 јан.) за првичниот протест во Струга носи наслов „Албанци протестираа во Струга, Исмаили ќе се брани од слобода“ и поврзува два различни настани во еден. Насловот на ова известување може да сугерира дека човекот што го запалил македонското знаме е ослободен како резултат на граѓанскиот протест, што не произлегува од информациите содржани во самата статија. На тој начин се репродуцира наративот за постојаниот триумф на Другиот, во овој случај *Албанецот*, којшто е институционално привилегиран и го подредува *Македонецот* во *сопствената држава*.

Пример на јасно дискурзивно генерализирање е и текстот „Вевчанци јавно да им се извинат на муслиманите“ (МКД.мк 31 јануари), во кој, пак, во новинарскиот дискурс е пренесен дискурсот на верски лидери што бараат колективна вина кај сите вевчанци, кои ги навредиле ‘сите муслимани’.

Кај онлајн-медиумите по повод Вевчанскиот карневал не беше забележано широко распространето врамување во наративот за конфликтната 2001. Сепак, еден пример покажува како можеби невнимателниот визуелен дискурс може да произведе таков тип врамување. Пакетот со наслов „Опожарена црква во тетовско“ (Курир, 31 јануари) зборува за палење на црквата „Свети Ѓорѓија“ истата вечер.

Црквата, која се наоѓа во селото Мала Речица, е оригинално изградена во 14 век и таа беше запалена на 8 декември 2001 година. Оштетувањето на црквата тогаш беше големо оти изгореа сидовите, фреските, иконите и конаците. Во последниот пожар, кој беше подметнат на 31 јануари 2012, беше делумно изгорен еден сид од надворешната страна. Сепак, во рамките на текстот, кој содржи само информација дека била запалена црква во Тетовско, е поставена фотографија на која се гледа дека е изгорена целата црква. Во текстот всушност е ставена фотографија од 2001 година, на која се гледа внатрешноста на „Свети Ѓорѓија“ речиси целосно потемнета од пожар, со целосно изгорен покрив и фрески.

Притоа, фотографијата не е објаснета на никаков начин - под неа не стои содржина што кажува дека црквата изгледала вака по опожарувањето во 2001 година, но не и денес. Ваквата невнимателна визуализација на приказната, освен тоа што ги нарушува стандардите на прецизност, точност и објективност, прави врамување на веста во однапред фиксиран наратив - во овој случај во наративот за конфликтната 2001 година.

Визуелна реконтекстуализација, од поинаков тип, може да се забележи и кај неколку пакети на МКД.мк. Текстовите „Запалено македонското знаме пред општина Струга“ од 23 јануари, „Во Струга штама, полицијата бара кој го запали знамето“ од 28 јануари, „Кривична пријава за пијаниот Албанец што го запали македонското знаме“ од 24 јануари, се илустрирани со фотографии од повеќе претходни настани, без за тоа да се даде некакво објаснување под фотографијата. Така, на пример, фотографијата на текстовите од 23 и 28 јануари е истата онаа што во друг контекст се користеше при објавите дека некоја група го запалила македонското знаме. Понекогаш истата фотографија се користи и при известувањето за најавите на некои групи дека ќе го запалат знамето, каков што беше случајот со навивачката група Плисат. Ваквото невнимателно илустрирање на текстовите со фотографии од други контексти, без нивно дополнително објаснување, може да го врами известувањето во постојни инфламаторни наративи.

4. ЗАКЛУЧОЦИ ЗА ИЗВЕСТУВАЧКАТА ПРАКТИКА ЗА НАСТАНИТЕ ПОВРЗАНИ СО КАРНЕВАЛОТ ВО ВЕВЧАНИ 2012

Во известувањето на медиумите поврзани со Вевчанскиот карневал и струшките настани што следуваа по случувањата во Вевчани, беа забележани примери на силен етноцентризам, негативна стереотипизација, како и симптоми на ксенофобија и нетолерантност кон религијата на „Другите“ културни групи. Во почетокот, во известувањето за случувањата на Вевчанскиот карневал, медиумите применуваа посуптилни форми на етноцентричен, стереотипизирачки или ксенофобичен дискурс. Подоцна, како што се одвиваа настаните (23 јануари - палењето знаме, 27 јануари - протестите во Струга и 31 јануари - палењето верски објекти), и во медиумското известување се забележуваше инфламаторна реторика, со која се создаваше атмосфера на нетрпение и чувство на закана и недоверба.

Генерално, сите медиуми за вевчанските и струшките настани известуваа низ етноспецифична позиција, односно низ призмата на „сопствената етничка група“.

Тоа директно влијаеше врз начинот на дискурзивна контекстуализација на настаните и ја детерминираше нивната реторичка стратегија. Од една страна, медиумите што објавуваат на македонски јазик главно конституираа наративи во кои „заканата од Другиот“ беше локализирана во хомогено и стереотипно сфатените концепти за „муслиманите“ и „Албанците“. Главниот наратив што притоа се создаваше е тој за „глобалниот радикален ислам“, кој е закана за „Нас - умерена Македонија“. Освен тоа, овие наративи воведуваа и симболичка и фактичка реминисценција на „загубениот мир од 2001 година“, но исто така го поставуваа и етнички, религиски и идеолошки внатрешниот „Друг“ во улога на соработник со надворешниот „Друг“.

Од друга страна, медиумите што објавуваат на албански јазик креираа релативно стабилни наративи за „дефанзивен патриотизам“, кој е спротивставен на корозивниот национализам на „Другиот“. Друг голем наратив што го репродуцираа албанските медиуми е „наративот за честа на навредената нација“, кој се меша со „наративот на навредената религија“, на која ѝ требаат признавање и извинување за направената штета. Притоа, овие концепти се конструирани колективно и стереотипизирачки.

Како и во претходната анализа за известувањето за Европското првенство во ракомет, и во оваа беа воочени двете спротивставени дискурзивни стратегии што наизменично се промовираа: стратегијата на „отривање или преголемо нагласување“ и стратегијата на „игнорирање, заборавање или одмолчување“ на некои од аспектите и за настаните што се случија во Струшко. Медиумите на албански јазик ја потенцираа навредата изнесена на Вевчанскиот карневал и на Европското првенство, а македонските медиуми ги потенцираа настаните во Струга. Со тоа на јавноста паралелно ѝ се „сервираа“ две спротивставени приказни. Покрај тоа, беше забележано и априорно полнење на настаните со политичка содржина, без за тоа да се поседуваат факти и информации од сторителите и за сторителите.

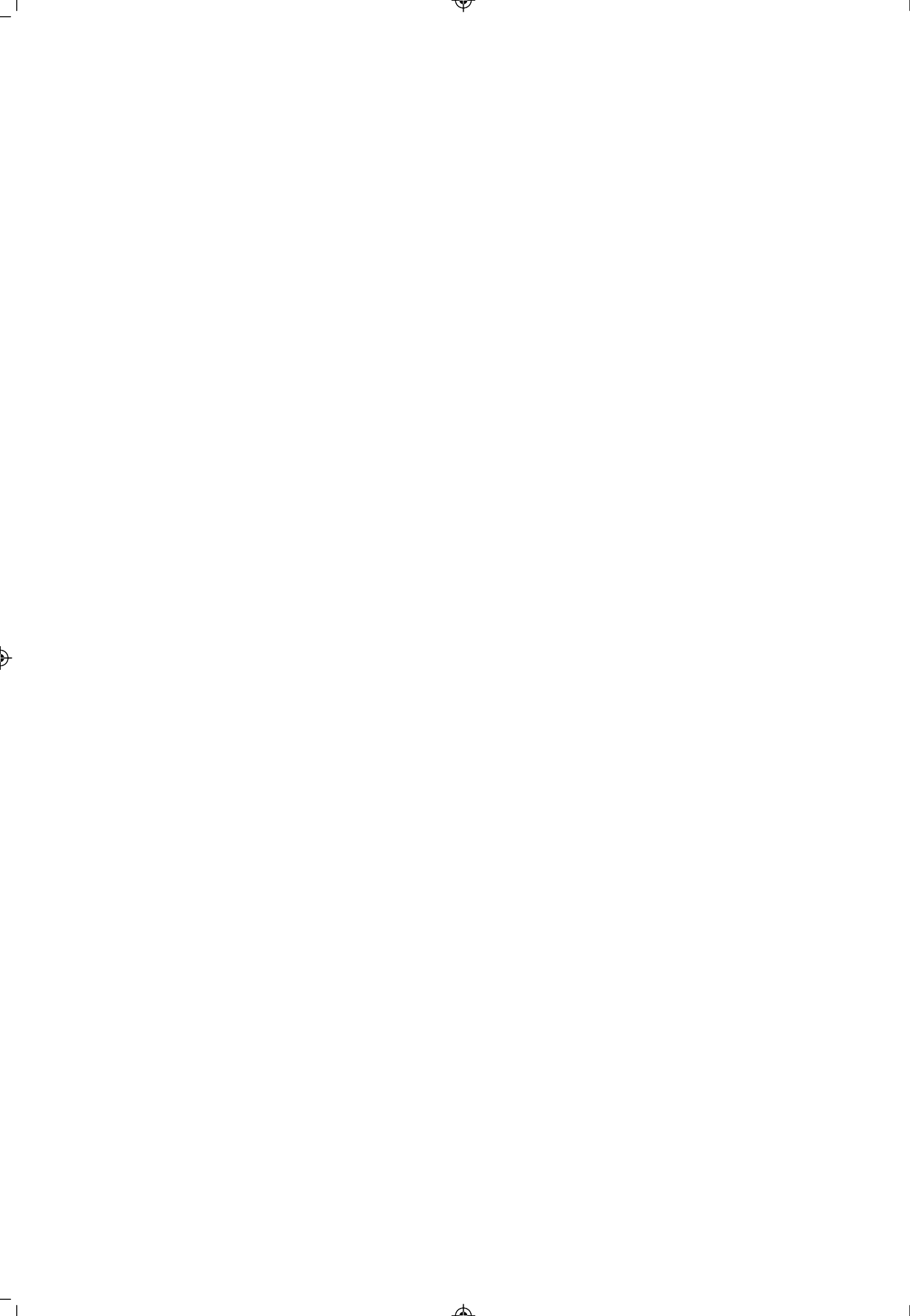
Професионалните рамки во кои функционира новинарската професија воопшто, наложуваат правила од содржинска и формална природа што медиумите мора да ги почитуваат за да обезбедат општествен кредибилитет, кој, покрај другите вредности, подразбира и промовирање на принципот на толеранција. Ова особено важи за мултикултурните општества какво што е македонското, во кои општествената чувствителност на известувањето секогаш е понагласена, особено за теми што се поврзани со етничките и со религиозните односи. Но овие принципи за време на струшките настани и последиците од Вевчанскиот карневал беа занемарени. Напротив, тие низ медиумските дискурси беа засилувани.

Гледано од професионален аспект, беа лоцирани неколку отстапувања од новинарските принципи и стандарди. Најсериозното нарушување што може да се забележи е компромитирањето на основните стандарди за непристрасно, точно и балансирано известување. Непристрасноста како принцип, меѓу другото, подразбира новинарските текстови да бидат третирали на начин што им „дава соодветна тежина на настаните, мислењата и главните позиции на аргументите“²¹, при што новинарот треба да опфати и да презентира спектар на ставови за темата што ја третира. Меѓутоа, поради етничката и политичката поларизираност на

21 Уредувачки насоки на Би-би-си (BBC Editorial Guidelines), достапно на: <http://www.bbc.co.uk/editorialguidelines/guidelines/>

медиумите во Македонија, непристрасноста како принцип на известување беше компромитирана.

Она што специфично го покажа оваа анализа во поглед на професионалноста во известувањето, што важи речиси за сите медиуми, е практиката информациите од „институционалните“ извори директно и некритички да се пренесуваат без да се контекстуализираат. Ова особено се однесува на изјавите на различни претставници на институциите во кои се содржани елементи на дискриминација кон припадниците на другите групи. Со тоа, некритички се пренесува и новинарски не се „оспорува“ униформниот наратив што го наметнуваат елитите што имаат пристап до медиумите. Во услови кога тој „дискурс на елитата“ креира стереотипизирана слика за „Другиот“, медиумот учествува во неговата репродукција и, пренесувајќи го, уште повеќе го засилува неговиот ефект во јавната сфера. Без критичко контекстуализирање на ваквите изјави медиумите репродуцираат и стануваат рамка во која „карневализацијата“ на верските прашања се надоврзува на претходните инциденти од ракометните навивачки трибини и се преведува од религиозниот во контекстот на имплицитната меѓуетничка нетрпеливост.

3

МЕДИУМИТЕ И НАРАТИВИТЕ НА ЗАКАНА - СЛУЧАЈОТ СО ПЕТКРАТНОТО УБИСТВО КАЈ СМЛКОВСКО ЕЗЕРО

Миша Појовиќ и Иџор Мицевски

Доцна вечерта на 12 април 2012 година полицијата откри пет убиени луѓе покрај Железарско Езеро, во близина на скопското село Смилковци. Од петте убиени, четири беа млади жители на Радишани, а петтиот убиен беше жител на Црешово – село во близина на Скопје. Убиството предизвика бурна реакција помеѓу дел од граѓаните, претежно жители на местата од каде што потекнуваа убиените. Во знак на револт, дел жители на овие места протестираа блокирајќи ги сообраќајниците што водат до нивните места. При овие протести беа предизвикани помали инциденти, во кои беше уништен дел од имотот на локалните жители. Поголеми протести беа одржани во центарот на Скопје на 16 април, а еден дел од нив стана насилен, што резултираше со повреди и со неколку приведени лица што беа осомничени дека учествувале во насилството. Во делот од протестите што стана насилен се користеа националистички пароли против етничките Албанци

На 1 мај службите за безбедност приведоа 20 лица осомничени за поврзаност со петкратното убиство. Македонското Министерство за внатрешни работи објави дека осомничените ѝ припаѓале на, како што се изрази, „радикална исламистичка група“. Тројца од осомничените беа задржани и за нив беше објавено дека ќе се покрене обвинение. Другите беа ослободени. Службите објавија дека трагаат и по уште двајца осомничени што се во бегство, тие беа уапсени една година подоцна на Косово. Апсењето во 2012 предизвика револт кај дел од жителите на Скопје, кои на 4 мај организираа протести. Причина за револтот, според повеќето извори, беше протест против начинот на кој се води постапката и начинот на кој осомничените беа однапред осудени како убијци. Дополнително револт предизвика и обвинението за учество на обвинетите во „радикални исламистички“ групи. На протестите беа предизвикани мали инциденти, кои резултираа со мала материјална штета на зградата на општината Чаир.

Во анализата на известувањето за петкратното убиство кај Смилковско Езеро е применета критичката дискурзивна анализа (КДА). Таа е квалитативен и интердисциплинарен приод во истражувањето на медиумските текстови, кој става нагласок на нивната функција и значење во конкретниот општествен и политички контекст. Целта на истражувачот е да даде детален опис на лингвистичките карактеристики, реторичките форми и дискурзивните структури и стратегии употребени во новинарскиот текст, но и да го анализира општествениот контекст и општествените, когнитивните и психолошките функции на употребата на јазикот. Намерата е да се покаже како преку употребата на специфичниот 'дискурс'²² во медиумскиот текст медиумите може да ги поттикнуваат или да ги оспоруваат постојните односи на нееднаквост или на дискриминација во општеството. Се тргнува од тезата дека дискурсот нема само прагматична функција на убедување и зголемување на кредибилитетот, туку и социополитичка функција на легитимирање и контрола или пак на оспорување и промена.

КДА не се сведува само на обично резимирање или парафразирање на содржината, т.е. на наративно реконструирање на настаните. Овој приод тргнува од претпоставката дека дискурсот игра клучна улога во создавањето и репродуцирањето на етничките стереотипи и предрасуди, бидејќи уверувањата и мислењата за етничките групи, преку комуницирањето и преку употребата на јазикот, се пренесуваат пошироко во општеството. Начините на кои уверувањата и мислењата се пренесуваат, се обликуваат и се репродуцираат преку медиумите се многукратни и сложени (често индиректни и несвесни). Тоа е процес што се остварува преку употребата на јазикот и на сликите, преку 'здраворазумските' претстави и 'дефинициите на ситуациите' што се конструираат преку пренесувањето на гледиштата на различните актери во вестите.

Селекцијата на текстовите што беа опфатени во оваа анализа беше правена според систематична постапка. Селекцијата на медиумите е едноставен процес - за да се добијат споредбени податоци, земен е предвид типот на медиумот (печат, телевизија, онлајн), профилот на медиумот (јавен, приватен) и карактерот на медиумот (насоченоста кон определена целна публика, на пример кон говорителите на македонски, албански, ромски, турски јазик). Нешто посложен процес беше селекцијата на текстовите од овие медиуми што би биле опфатени со деконструкцијата. Таа селекција беше направена на следниов начин: во почетокот беа прочитани/видени сите новинарски текстови/прилози/пакети во избраните медиуми што се однесуваа на убиствата и реакциите поврзани со случајот Смилковско Езеро. Од „првото читање“ беа прелиминарно идентификувани карактеристични наративи што се појавуваат во медиумските текстови. Потоа новинарската продукција беше „синхронизирана“ со фактографијата – така беа изолирани четири временски точки, избрани врз основа на важноста на настанот и неговото потенцијално влијание врз меѓуетничките и меѓурелигиските односи во земјата:

- 13 април - денот на петкратното убиство кај Смилковско Езеро;
- 16 април - протестите што беа израз на револт против убиствата;
- 1 мај - чинот на приведување на осомничените за убиството кај Смилковци;
- 4 мај - протестите против начинот на водење на процесот против осомничените.

22 Дискурсот се дефинира како „форма на јазикот што се користи во дадена ситуација, вклучувајќи ја употребата на соодветен вокабулар, интонација, граматика, ниво на формалност итн.“ (Dictionary of Media studies, London, A&Black, 2006).

Во „второто читање“ – при анализата на известувањето во телевизиските вести беа избрани само прилозите емитувани на определените датуми, додека за дневните весници и за онлајн-информативните медиуми примерокот беше проширен и на текстовите за овие настани објавени во следните три дена. Првиот аналитички пункт се однесува на убиството, собираите на граѓани од Радишани и блокадите на делот на обиколницата, а ги опфаќа деновите од 13 до 15 април. Вториот пункт се однесува на протестите организирани како револт поради убиството и ги опфаќа текстовите од 16 до 19 април. Третиот пункт го опфаќа периодот од 1 до 3 мај, односно сите текстови поврзани со приведувањето на осомничените. Четвртиот пункт и кај печатените и кај онлајн-медиумите се однесува на протестите што се случуваат на 4 мај.

Во „третото читање“, текстовите/прилозите објавени само на селектираните пунктови беа анализирани според неколку нивоа на анализа: (1) глобална семантика, односно наративната организација на текстот или 'шешмата на веста', која по правило се состои од определен број теми или пасуси подредени во линеарен редослед и според некаква хиерархија; (2) локална семантика, односно анализа на тоа дали додавањето (ирелевантни) детали кон значењето на зборовите и речениците може да поттикнува интерпретација што води до стереотипии и предрасуди; (3) синтаксичка стратегија, односно анализа на номинализациите, на позицијата на употребените членувања, употребата на пасивни или активни реченици за да се долови некоја стварност итн.; (4) реторички стратегии, односно начинот на кој се користат метафорите или метонимиите за емотивно да се обои текстот или да се оправдаат одделни гледишта, преземени мерки или реакции на некој субјект, институција или група; (5) наслови и теми, односно како насловот, како стратегиско истакнување на некој аспект од проблемот, се однесува кон темата; (6) обрасци на цитирање, односно на кој начин медиумот им дава пристап на субјектите со различен општествен статус и моќ; и конечно (7) аргументација, односно каква улога игра селективноста на аргументите и коментарите во оправдувањето и/или во опортувањето на официјалните претстави, дефиниции или политики. Врз основа на анализата на овие елементи истражувањето ги деконструира дискурзивните стратегии со кои се „заклучуваат“ релативно стабилни наративи, кои пак ги дефинираат односите на моќ во општеството.

По детектирањето на дискурзивните стратегии и конструираниите наративи, извлековме заклучоци за тоа какви односи на моќ поставуваат тие – односно каков етноцентричен, стереотипизирачки, дискриминаторски или ксенофобичен ефект оставаат. Ваквата постапка се потпира врз приодот на Глазговската медиумска група, според кој анализата на медиумските текстови треба да се фокусира на тематските области во кои постојат спротивставени начини на опишување на некој настан и на неговата историја. Тие спротивставени толкувања се поврзани со спротивставените интереси, кои настојуваат да ја претстават реалноста на начин што ја оправдува (легитимира) нивната позиција во општеството. Според тоа, во методот на Глазговската група важен аспект е идентификувањето на објаснувачката тема или: „...претпоставеното објаснување што на медиумското известување му дава структура или образец“²³.

23 Philo, G. (2007) 'Can Discourse Analysis Successfully explain the Content of Media and Journalistic Practice' in *Journalism Studies*, Vol 8 Number 2

1. ПЕЧАТЕНИ МЕДИУМИ

Со квалитативната анализа беа опфатени шест дневни весници што објавуваат на македонски јазик (Дневник, *Нова Македонија*, *Утрински весник*, *Вечер*, *Вест и Фокус*) и три дневни весници што објавуваат на албански јазик (Коха, Лајм и Журнал).

Општи согледувања за професионалните стандарди и дискурзивната практика

13 - 15 април (убиството и протестите)

Кај дел од дневните весници е нагласена етничката припадност на жртвите, со што на убиството му се дава етнички предзнак, односно *вината се лоцира кај имплицитниот 'Друг'*. Некои медиуми невнимателно пренесуваат изјави што упатуваат на групата од која доаѓаат сторителите на убиството, со што прават генерализација со сериозен стереотипизирачки социјален ефект.

Во повеќе текстови убиството се поврзува со периодот на велигденските празници, со што овој настан се позиционира во наративот за *христијанската жртва и предавството*, односно имплицитно се сместува во контекст на можни меѓурелигиски и меѓуетнички тензии.

Настанот во дел од текстовите се отсликува и како поширок безбедносен проблем, кој произлегува од претходните меѓуетнички тензии во општеството, бидејќи се поврзува со инцидентите во автобусите. Преку паралелата со наративите од конфликтот од 2001 година, дури се предупредува на можноста за предизвикување нов конфликт.

Спротивставените начини на врамување на убиството се огледаат во две појави при известувањето: *виктимизација* и *реверзивна виктимизација*. Во првиот случај дел медиуми на македонски јазик инсистираат на етничката припадност на жртвите и имплицираат дека убиецот е *етничкиот Друг*, а во вториот случај дел медиуми на албански јазик доминантниот фокус го ставаат на *Албанците како жртва на стигматизација по повод убиството*.

16 - 19 април (протести и револт поради убиството)

Дел текстови во неколку печатени медиуми на македонски јазик убиството и последователните настани ги врамуваат во тезата за конспиративната мрежа во која е заробена Македонија и за влијанието на „странски служби“ врз радикалните структури на Балканот.

И во овој временски пункт се евидентирани негативни примери на известување и прекршување на професионалните принципи, со пренесувањето изјави со разгорувачки тон и со очигледен говор на омраза; одделни медиуми ги означуваат припадниците на протестите со екстремни негативни квалификации, што може дополнително да ги разгори веќе заострените меѓуетнички односи.

Весниците на албански јазик применуваат еден априорен модел на медиумско врамување на *состојбата на Албанците* во Македонија како *жртви* на „македонските“ институции.

1 - 3 мај (приведување на осомничените)

Кај печатените медиуми, исто како и кај телевизиите, најсериозното прекршување на професионалните стандарди беше непочитувањето на правото на пресумција на невиност. Најголем дел весници на македонски јазик ги користеа термините „сторители“, „извршители“, „убијци“, прејудиирајќи ја вината на приведените лица и оспорувајќи го нивното право на правична судска постапка.

И во овој сегмент доминантното врамување на убиството и на осомничените кај медиумите на македонски го репродуцираше наративот за „радикалниот ислам“, за „напад врз христијанската заедница“ и за „безбедносната закана за Македонија“ од радикални и терористички структури што дејствуваат низ целиот регион. Во комбинација со однапред донесената пресуда за осомничените, ваквото врамување создава негативни стереотипи и го насочува толкувањето на настаните кон можен меѓуетнички и меѓуверски конфликт.

Во одделни текстови, во кои главниот фокус е ставен на безбедносниот аспект, дури може да се сретнат елементи на обопштувачки и ксенофобични мислења кон сите азианти во државата како „неканети гости“ и како закана за безбедноста на државата.

За истакнување е и воочената практика на изнесување спекулативни информации и непрецизно наведување на изворите, која во известувањето за вакви сензитивни теми може да има и безбедносни импликации, оти може да сугерира „хаос во државата“ и да предизвика ефект на несигурност и страв кај граѓаните.

Во овој сегмент беа забележани и позитивни примери на професионално известување, кои за осомничените и за нивните семејства отвораат спектар на информации до кои читателската публика што чита весници на македонски јазик не би имала пристап. Тоа отвора нова димензија на настаните и го рedefинира односот на читачката публика кон приведените.

За разлика од најголем дел весници на македонски јазик што го прифаќаат наративот за „радикалниот ислам“ и вршат повреда на принципот на пресумција на невиност, медиумите на албански јазик усвојуваат спротивна стратегија. Повеќето од нив ги ставаат под прашалник изјавите од институциите и за приведените ги користат термините „осомничени“ и „наводно радикални исламисти“, а нивното опишување како „исламски радикали“, всушност, е „конструирано од институциите за да се остварат политички цели“.

4 мај (протести против акцијата на МВР)

Кај некои весници на македонски јазик се нагласуваше етничкиот карактер на протестите и се користеа стратегии на генерализирање, со што протестите се прошируваа на целата етничка група.

Дел весници селективно пренагласуваа одредени изјави или факти, со цел да ги претстават протестите како дел од движење на радикални исламистички структури, кои се закана за земјава за Македонија. Притоа, се правеше и стереотипно поврзување на одделни верски или етнички групи со радикални исламистички структури.

Весниците на албански јазик протестите ги врамија во сосема поинаков контекст: се нагласува нивната легитимност како протести против „монтираните случаи“, како „албански“, протести против „прекршувањето на човековите права“ на приведените и сл.

Карактеристична е употребата на интервјуто како новинарски жанр, како основа за врамување на сите овие настани во еден етноцентричен наратив според кој „Албанците“ се генерализирани и стереотипизирани како *жртви* на „Државата“, која е *узурпатор*, но само на „Албанците“, не и на другите нејзини граѓани. Со тоа имплицитно се конструира наративот за држава што е инструмент на етнички Друѓиот (доминантниот) за узурпација на Нас, *Албанците во целина*.

Анализа на конкретни текстови

13 – 15 април - убиството и протестите

Кај дел од печатените медиуми што ја отворија приказната на 14 април во текстовите беше потенцирана етничката припадност на жртвите. Дискурзивниот ефект на оваа практика е *лоцирање автоматска вина во имплицитниот ‘Друг’*. Во некои од текстовите дури и на поконкретен начин се имплицира етничката припадност на *Другиот*, односно на групата од која се претпоставува дека доаѓаат сторителите на убиството - генерализација што остава стереотипизирачки социјален ефект.

Еве неколку анализирани примери: Утрински весник на тој датум ја отвора темата со текстот „Хорор во Скопје“. Насловот е нагласен, но во него не може да се лоцира етнорелигискиот контекст. Затоа пак, телото на текстот открива „етнизирачка стратегија“ која е градирана според степенот на експлицитност и се манифестира на два начина - преку произведениот *новинарски* дискурс и преку пренесениот дискурс на *изворите*. Текстот ја нагласува националната припадност на убиените, претставувајќи ја оваа информација како релевантна, и однапред имплицира етнички мотив за убиството на следниов начин: „Македонија е во шок по крвавиот Велигден во Скопје. Четири 20-годишни момчиња и еден 45-годишен маж од македонска националност се ладнокрвно убиени крај малото езеро до село Смилковци. Кој и зошто ги убил - не се знае. На распит во полицијата се повикани триесетина лица“.

На првото интерпретативно ниво, текстот го поставува убиството во религискиот контекст „на Велигден“, што овде има симболичко значење со потенцијална религиско-конфронтирачка компонента. Понатаму, со изразите *луѓето од „македонска националност“*, кои се „ладнокрвно убиени“, на убиствата априори им се дава етнички предзнак и покрај тоа што во продолжението на текстот се наведува дека убијците се непознати и не се спомнува етничката припадност на приведените. Но дотука, во новинарскиот дискурс, е само *имплицирана ‘Другоста’* на убијците. Следната реченица ја локализира оваа вина на поконкретен начин, и тоа низ дискурсот на изворите прифатен во новинарскиот текст преку парафразирање: „Веднаш по злосторството какво што не памети Македонија, револтираните граѓани излегоа на улиците. Едни палеа свеќа за починатите, други ги блокираа автопатишта, трети ги обвинуваа етничките Албанци дека тие се виновни за масакрот“. Последниот дел од оваа парафраза, или тоа дека „трети ги обвинуваа етничките Албанци дека тие се виновни за масакрот“, овде конструира ширење на вината на една цела етничка група. Ова корозивно поврзување на убиството со етничките Албанци прави стереотипизирачки социјален ефект, особено што придавката „етнички“ е членувана и тоа овозможува директна асоцијација со *Албанците* во целост.

Оваа порака понатаму е зајакната преку цитирани искази на граѓани: „’Ова веќе не може да се трпи. Постојано нè напаѓаат, малтретираат, ама вакво нешто не било. Семејството на едно од децата ја продаде куќата од Љуботенски Пат само за да имаат малку мир, а сега им го убија чедото‘, се јадосуваше тетката на еден од убиените“ или „Со етничките Албанци имаме постојано проблеми по автобусите, ама ова е трагедија за која нема зборови“. Овде е јасно видлива функцијата на дихотомијата Тие/Ние, како и нејзината потенцијална штетност во создавањето на стереотипизирачките наративи. Тоа што овој говор е ставен во наводник му дава мал степен на растојание и оградување од цитираното. Сепак, медиумот не е амнестиран од одговорноста кога пренесува изјави од некој извор - со пренесувањето тој го прифаќа туѓиот дискурс како сопствен. Интересно е што текстот ја прави оваа стереотипизација и покрај тоа што во него има и ваква информација: „Полицијата излезе со многу малку информации за масакрот, а дури не беше соопштен ниту идентитетот на убиените“. Ова значи дека на оваа инстанца текстот не се повикува ниту на институционален дискурс - туку самиот тој го конструира ефектот.

Малку посуптилна, но во суштина слична стратегија има и во текстот „Крвав Велигден во Скопје“, објавен во *Нова Македонија* (14-16 април), кој изнесува фактички информации за убиствата, како и сведоштва на неслужбени лица присутни на местото (братот на Борче Стефковски). На самиот крај на текстот се пренесува изјава на еден учесник во блокадата кај Смилковци, кој имплицитно го поврзува настанот со малолетничките тепачки во автобуси од минатиот период. Ова го врамува претходниот дел од текстот во контекст на меѓуетнички тензии, иако се базира на шпекулации и мислења на граѓани што немаат пристап до конкретни показатели од истрагата. Со тоа, текстот може да дејствува корозивно, бидејќи нуди можност за категоризација на убиствата како етнички мотивирани, без да има основа за такво тврдење. Во исто време, таквото наративно поврзување не е предизвикано со контратези, а само пасус подолу авторот го пренесува апелот на МВР медиумите да се воздржат од пренесување такви шпекулации. Последнава забелешка ја има во повеќе различни текстови на повеќе медиуми. Авторот не одолеал текстот да го наслови „Крвав Велигден“. Со тоа преку христијанскиот празник се прави наративна врска помеѓу убиствата и христијанството, со што убиството се поместува кон чувствителниот терен на меѓурелигиските односи.

Дневник ја отвора приказната за петкратното убиство во текстот со наслов „Свирепа езекуција во Скопје: крвав Величетврток“ (14-16 април), во кој покажува и добра и лоша практика на известување. Не се наведува етничката припадност на жртвите, туку местото на живеење. Со тоа се намалува можноста инцидентот да се толкува како етнички мотивиран. Реакциите на соселаните во протестите и блокадите, исто така, не се опишани како етнички мотивирани. Меѓутоа, во истиот текст се користи конструкција во која зад обопштениот *глас* на селаните петкратното убиство наративно се поврзува со тепачките во автобусите. Притоа, не се појаснува кој ги изнесува тие тврдења, па се добива впечаток како тоа да доаѓа од групата. Но најсериозен недостаток на овој текст е што, имплицитно, Албанците се означени како можни сторители, повторно преку пренесување изјава скриена зад *гласот на народот*, во овој случај селаните од Црешево: „Сме имале проблеми со етнич-

ките Албанци по автобуси и слично, ама вакво нешто...“. Иако тоа е проследено со резерва, сепак ваквата реторичка конструкција го сугерира можниот виновник. На тој начин, врз основа на шпекулации, почнува да се гради наративна конструкција за виновникот што почива на постојните стереотипи, односно на тензијата што веќе постои меѓу етничките групи, пред сè меѓу Македонците и Албанците. Таквиот наратив потоа се ослабува со пренесување на апелите од различни чинители за смирување на тензиите и против своеволно толкување на настаните. Сепак, останува констатацијата дека во самиот новинарски текст се пренесуваат токму такви своеволни толкувања. Ниту во овој случај новинарот не успеал да одолее да го означат инцидентот религиозно, односно го поврзал со велигденските празници. Во таа смисла, овој настан имплицитно се контекстуализира во рамките на меѓурелигиските тензии, како напад со реперкусии врз христијанството.

Оваа стратегија е видлива и во неколку едиторијали во *Нова Македонија*, *Дневник* и *Утрински весник*. На пример, во едиторијалот „Злосторство и студени глави“ објавен во *Нова Македонија* (14-16 април), во кој петкратното убиство се поврзува со конфликтот од 2001 година, авторот ја лоцира најважната порака во тоа што убиството се случува на Велики четврток, „денот кога Христос беше предаден и осуден на смрт“. Според текстот, поширокиот заклучок е дека „православните христијани, односно Македонците, се избрани за отстрел“ намерно токму на големиот христијански празник. Таквото врамување на настанот го позиционира убиството во наративот на *христијанската жртва и предавството*, со што ја зајакнува човечката трагедија и ја шири кон пошироки групи – во овој случај христијаните и Македонците. Притоа, имплицитната припадност на убиените кон етничка или верска група станува експлицитна, дури и кога не е кажана. Со ова се зацврстува сликата за настанот како поширок безбедносен проблем што произлегува од меѓуверските или меѓуетничките тензии во општеството. Таквата позиција се гради низ контекстуализацијата на настанот во претходните инциденти во автобусите што се случуваат врз „меѓуетничка основа“, со што убиството наративно се поврзува со претходни тензии. Во последниот дел, целото сценарио што авторот го идентификува како валидно објаснение за убиството е доведено во врска со можноста од предизвикување нов конфликт налик на тој од 2001 година. Земајќи како паралела два доминантни наративи од конфликтот од 2001 година - првиот за конфликтот помеѓу државата и ОНА и вториот за конфликтот помеѓу Македонците и Албанците, се имплицира можност на повторување и на конфликтот и на инволвираните актери. Со тоа, претпоставениот терористички чин во текстот дискурзивно ги мапира и неговите актери. Ако „Македонците се избрани за отстрел“, тогаш текстот сам го наметнува, имплицитно, актерот од другата страна.

И едиторијалот во *Утрински весник* од 14 април е насловен „Крвав Велигден“. Текстот се однесува на повеќе различни аспекти на крвката ситуација во Македонија. Но она што е релевантно за оваа анализа е првиот дел од текстот, којшто се служи со метафори и компарации што прво го поставуваат настанот во велигденскиот „сакрален“ домен, а потоа преку конструкција на поистоветување го изместуваат во друг историски момент. Еве на кој начин се прави тоа: „Велигденските јајца вистински поцрвенеа. За првпат на голем верски празник се случува масовно

и громозорно убиство место да се слави животот, а насилството ги засени позитивните духовни чувства и самопочитувањето. И во ирачко-иранската војна, кога беа празници за едната или за другата страна, замолкнуваше оружјето, но не кај нас дома“. Иранско-ирачката војна е целосно арбитражна компарација во контекст на убиствата во Смиловци. Но оваа арбитражност не е бенигна оти конструира имплицитна спротивставеност на две завојувани страни, кои, според напишаните сакрални правила, *не треба да си убиваат припадници на свет ден*. Вака е овозможена реконтекстуализација на „Смиловци“ во доменот на една брутална војна, која траеше во текот на 80-тите години на минатиот век. Уште повеќе, оваа реченица дури и го мапира убиството како полошо од таа војна, оти, како што експлицитно е посочено, овде не се почитува *воздржувањето од убиство на свет ден*. Имајќи го предвид последователниот развој на настаните, наративната врска помеѓу Велигден и убиствата кај сите овие текстови го засилува ефектот на инцидентот, потенцирајќи ја предодредената конфликтна насоченост помеѓу две групи – христијаните и муслиманите.

Реторичкиот синцир на еквивалентност се наоѓа и во коментарот објавен во Дневник на 17 април, со наслов „Мигови што оставаат белези“. Во тој текст авторот го споредува настанот со други безбедносни закани, како атентатот врз претседателот Киро Глигоров и загинувањето на претседателот Борис Трајковски. Со таков синцир на еквивалентност, петкратното убиство се вградува во контекст на настани што сериозно може да ја дестабилизираат државата. Меѓутоа, слично како и во некритичното пренесување шпекулации на граѓаните за поврзаноста на овој настан со претходните меѓуетнички тензии, така и авторот на оваа колумна го репродуцира истиот наратив. Во тој наратив, петкратното убиство близу Смиловци станува алка во синцирот последователни меѓуетнички инциденти. Поставувајќи причинско-последична врска меѓу претходните меѓуетнички тензии и овој настан, дотогаш етнички „анонимните“ жртви стануваат дел од пошироката етничка заедница. Корозивната димензија на оваа конструкција е продуцирањето на претпоставениот виновник. Со неа актерите од претходните меѓуетнички инциденти се пренесуваат и во последниот настан, па така наспроти „македонските жртви“ симболички стои „етнички Другиот“. Толкувањето и наративите користени во известувањето за „меѓуетничките“ инциденти во автобусите низ Скопје стануваат алатка за толкување и на контекстот на убиството.

Во анализата на печатените изданија забележана е и практика на *виктимизација* и *реверзивна виктимизација*. Ако во првиот случај дел медиуми на македонски јазик инсистираат на етничката припадност на жртвите и имплицираат дека убиецот е *етничкиот Друг*, дел медиуми на албански јазик прават обратна слика - јасно доминантен фокус се *Албанците како жртва на стигматизација по повод убиството*.

На пример, Коха во своето печатено издание прави ваков тип *реверзивна виктимизација* во раното известување за овие настани. Текстот од 14 април што се однесува на убиствата во целата своја содржина е доследен фактографски извештај за настаните, истрагата и на реакциите за смирување. Кон крајот се пласираат информации за реакциите на жители на Радишани, но тие не се сопоставуваат експлицитно со етничкиот Друг. Текстот на самиот извештај нема многу спорни мо-

менти, иако како проблематично може да се обележи експлицитното потенцирање на етничката припадност на убиените - пункт од кој е овозможена реверзивната виктимизација. Најбитен аспект овде, сепак, е фактот што аголот на извештајот не е дефиниран преку содржината на текстот (кој е прецизна фактографија), туку преку насловот и поднасловот. Само преку насловот е поставена една стереотипна идеја. Насловот на текстот вели: „Македонците со предрасуди кон Албанците“ (Maqedonasisit i paragjykojnë shqiptarët). Оваа генерализирачка форма со која се означени овие два етноидентитети ги стереотипизира обата - таа имплицира дека сите Македонци имаат предрасуди кон сите Албанци. Исто така, таа ѝ реплицира на конструираната колективна вина на имплицираниот Друг (во овој случај *Македонците*), со тоа што кај *Него* повратно лоцира колективна вина. Овој наслов е поставен на насловната страница, што го прави впечатокот уште посилен. Интересен сепак е соодносот меѓу насловот и поднасловот. Поднасловот вели: „Веднаш по петкратното убиство во близина на скопското село Смилковци и пред завршувањето на истрагата на полицијата, одредени медиуми и македонски жители почнаа да оценуваат дека убиецот може да биде Албанец“²³. Овде се користи конструкцијата „одредени жители Македонци“, што значи дека поднасловот лоцира од каде конкретно извира предрасудата, но насловот ја укинува оваа конкретизација и го проширува значењето на целата група.

Треба да се забележи дека дел медиуми на албански јазик објавија повеќе информации за напади врз локални жители на неколку скопски населби. Има втемелен сомнеж дека тие напади биле етнички мотивирани. Тоа значи дека анализата овде не зборува за веродостојноста на тие информации, туку за генерализирачките стратегии што произлегуваат од известувањето за нив - неможноста текстот да разграничи *предрасуда од мала група насилници*, од позицијата дека постои *предрасуда кај цела етничка група*.

И во изданието на Лајм може да се види ‘етнизација’ на настанот со тоа што се нагласува етничката припадност на жртвите. Текстот со кој во печатеното издание на весникот се објавува веста: Јанкуловска повикува на смиреност. „Алфите“ предизвикуваат тензии? (“Jankulovska apelon per qetesi. ‘Alfa’-t shkaktojne tensione?”) почнува со ваква реченица: „Пет лица од македонска етничка припадност се убиени во четврток кај езерото [...]“. (“Pese persona te perkatesise etnike maqedonase jane vrare te enjten te liqeni [...]”). Ако ваквата практика кај медиумите што објавуваат на македонски јазик овозможува „виктимизација“ на Нашата етничка група, тогаш оваа практика кај медиумите на албански јазик овозможува „реверзивна виктимизација“ поради тоа што конструира дискурс на антиципирана негативна стереотипизација од Другиот кон Нас. Но во овој текст на Лајм се провлекува и друг проблем, а тоа е аргументацијата за поставеното прашање дали специјалната полициска единица Алфи има удел во мобилизацијата на локалното население на протести? Тезата влегува во вербален оптек и покрај фактот што е поставена во прашална форма. Не е поставена сериозна аргументација за сомнеж во оваа теза, оти таа се базира на наводен разговор со група луѓе што протестираат и на фотогра-

23 “Menjherë pas vrasjes së pesëfishtë në afërsi të fshatit Smillkocv të Shkupit dhe akoma pa përfunduar hetimet e policisë, media të caktuara dhe banorë maqedonas kanë filluar të paragjykojnë se vrasësi mund të jetë shqiptar”.

фија што прикажува автомобил во кој има сирена - сугерирајќи дека се работи за автомобил на полицаец. Долу во текстот се сугерира дека е можно полицијата да ги поттикнува протестите, што во услови на латентна криза е информација што може да има негативно влијание. Ова не значи дека новинарите не смеат да изразуваат разумен сомнеж, но во овој случај немале конкретни докази за тоа дека полицијата ги поттикнува *Македонците* да бидат агресивни кон *Албанците*. Ваквите обвинувања се сериозни и тие мора да бидат поткрепени со многу поцврсти докази, а потоа е потребно да се одмери дали ќе бидат објавени во потенцијалниот кризен момент.

Во текстот на Журнал објавен на 13 април со наслов „Тензии во Радишани, во Љуботен ситуацијата е мирна“²⁴, исто така, се пренесува известувањето за блокадите во Радишани поради кои жителите на Љуботен не можат да се вратат дома. При тоа, во известувањето се користат етнички означувачи за групите, како на пример „албански маала“²⁵ и „групи млади Македонци“²⁶. Таквото опишување на групите го позиционира известувањето во имплицитен меѓуетнички конфликт, бидејќи како главен означувач се употребува етничката припадност, а не, на пример, вандалството. Употребата на етнички означувачи не би била проблематична кога би постоеле индикации дека инцидентите во Радишани се етнички мотивирани. Меѓутоа, аргументација на сторијата на Журнал се потпира исклучиво на сведоштвото на анонимен жител на Радишани, а не и на други извори, особено не на официјални извори од полицијата. На тој начин, слично како и пренесувањето на изјавите на жители во медиумите на македонски јазик, и во овој случај гласовите на поединци стануваат единствени извори на известување со содржина што може негативно да влијае врз меѓуетничките односи.

Во некои од текстовите се прават обиди за неутрално мапирање на настанот, надвор од етничкиот и религиозниот контекст. На пример, Вечер на 14 април со текстот „Петкратно убиство во Скопје“ користи стратегија на „деетнизирање“ на настанот. Иако во текстот се споменуваат имињата на жртвите, тие сепак се идентификуваат како „момчиња од Радишани“, „жител на скопско Црешево“ или „четири мртви другари“. Практиката да не се инсистира на националната припадност на жртвите се следи низ целиот текст и тоа го вади текстот надвор од етничката рамка. На овој пункт може да се воочи и јасна смирувачка стратегија. Текстот „Убиство“ објавен на 14 април во Вечер е парадигматичен за раното известување - да се повикува на смирување на ситуацијата и на избегнување на негативна стереотипизација и етнорелигиска омраза во контекст на убиствата. Авторот на текстот повеќепати ги потенцира моралната и безбедносната штетност на практиката однапред да се расудува за сторителите и за тоа да се конструира дискурс на омраза кон цели етнички групи.

Иако хронолошки објавена подоцна, во овој аналитички пункт може да се смести и статијата на Дневник насловена „Милан за последен пат победи за Александар“ (18 април). Во оваа сторија се прекинува зачнатиот наратив за групната идентификација на потенцијалните сторители. Таа е пример на професионално

24 Në Radishan tensione, në Lubeten situatë e qetë

25 mëhallët shqiptare

26 Grupe të rinjsh maqedonas

известување во кое освен изјави на претставници на институции и експертски мислења, се внесуваат и мислења на обични луѓе, сведоштва на блиски соученици на едно од убиените момчиња за животот во училиштето. Едно од тие сведоштва е и она на момче-етнички Албанец што тврди дека му било пријател на убиениот. На овој начин, публиката добива повеќе агли на гледање на самото убиство и на идентитетот на убиените, па така оваа добра новинарска практика ги ослабува можностите за еднострана нарација и тенденцијата етничкиот или религиозниот аспект да станат единствен агол на интерпретација на настаните.

16 – 19 април – протести и револт поради убиството

Во вториот аналитички пункт се опфатени текстовите за протестите на неколку навичачки групи, кои се случуваат на 16 април, како и текстовите до моментот на апсењето на осомничените за убиството (17 април – 1 мај). Во овој период беа идентификувани примери на добра новинарска практика, но и на прекршувања на некои новинарски стандарди.

Дел текстови во разни печатени медиуми го поставуваат настанот во калапот на „конспиративната мрежа чиј заложник е Македонија“. Така, на пример, текстот во *Нова Македонија* од 19 април со наслов „Албански екстремисти ‘се лепат’ на македонската трагедија: странски служби ги разигруваат радикалите на Балканот“, го анализира влијанието на радикалните групи на Балканот и тоа го става во контекст на убиството кај Смилковци. Притоа, во самиот текст авторот не се занимава со покажување на таквата врска, туку само наративно, во воведниот дел, хронолошки го позиционира случајот и неговата корелација со радикални групи на Балканот, кои претежно дејствуваат од Косово. На тој начин, со таканаречен синџир на еквивалентност, два можеби неповрзани настани се доведуваат во врска. Ова дополнително го засилува насловната страница, на која е објавена фотографија од црвено платно врз кое е нацртана чета во црна боја како маршира. Таквата алузија на албанското знаме повторно подвлекува имплицитна безбедносна закана од етничкиот Друг, во контекст на убиството кај Смилковци.

Во оваа фаза се забележани и примери на неутрално известување од етнорелигиски аспект. На пример, наспроти известувањето на денот по убиството, Утрински весник во изданието од 17 април прави стратегија на деетнизација на настаните и ја потенцира потребата за смиреност - извештаите се направени во етнорелигиски неутрален контекст. И едиторијалот „Македонија чека правда“, објавен тој ден, поставува неколку тези што имаат цел да го намалат притисокот креиран во јавноста, преку припишување на заслугата за смиреноста пред сè на граѓаните. Во текстот се вели: „Првиот испит по грозоморното петкратно убиство граѓаните на Македонија го положија со највисоки можни оценки“. Оваа практика на легитимизација на мирољубивите сили одоздола ја промовира идејата за *одговорноста на секој поединец во општеството* за одржување на мирот. Текстот, исто така, ја повикува власта брзо да го реши случајот за да не дозволи шпекулативни конструкции, но и се прашува „дали новинарите ќе го положат испитот?“. Текстот така конструира дискурс на толеранција, но истовремено прави критичко вреднување и сериозно предупредување за евентуалните последици од бавното решавање на случајот.

Во известувањето на дневниот весник *Фокус* деетнизацијата на настанот е јасно видлива во реториката на текстовите. Весникот инсистира на изразите „смртта на петте Скопјани“, „петтемина граѓани на Скопје“, „млади момчиња“, што претставува стратегија на отпор кон етнопартикуларната позиција²⁷. Вака конструираниите изрази примарната идентификација на жртвите ја прават по географска и по возрастна линија, со што придонесуваат за празнење на наметнатата етнополитичка содржина на овој настан.

Мошне видлив на овој пункт е начинот на кој одделни медиуми ја мапираат улогата на Владата и на другите политички актери во настаните. Овде има цела палета позиции, од тоа дека опозициските партии се организатори на протестот (нешто што можеше да се најде и кај телевизиите), па до тоа дека Владата е виновникот. Овие стратегии, кога се непоткрепени со цврсти докази, може да имаат негативно влијание врз јавноста. Ваквата стратегија на врамување е највидлива ако се споредат изданијата на Вечер и Фокус од 18 април.

Кај Фокус паралелно со стратегијата на деетнизација се воочува и креирање наративи што ја поставуваат Владата во рамката на „хаотична и предаторска политичка структура“. Еден ваков наратив може да се забележи во статијата на Фокус „Власта глуми ред и поредок“, објавен на 18 април. Насловот поставува експлицитна теза во афирмативна форма – дека *власта во Македонија фингира оти во земјата има поредок*. Поднасловот открива поконкретна димензија на приказната, имено тезата дека протестите на навивачката група „Комити“ од 17 април се, всушност, *инсцениран обид на, по импликација, владејачката 'македонска' политичка класа да испрати политичка порака до 'Албанците' во Македонија*. Оваа македонско-албанска дихотомија проектирана врз мотивите на Владата е сугерирана со наднасловот, кој поставува прашање „Кој бараше смрт за Албанците пред владата?“, но и во телото на текстот. Поднасловот вели: „Власта има контрола над демонстрантите и во центарот на Скопје видовме една театарска претстава со политичка порака, тврди извор на Фокус“. На оваа инстанца се зајакнува цврстото тврдење за поставеноста на власта во однос на демонстрантите, а притоа изворот што тоа го тврди е означен само како „извор на Фокус“.

Понатаму, од телото на текстот се очекува да се демонстрираат кредибилитетот на изворот и неговата релевантност, но тоа не е сторено. Иако во текстот се пренесени ставови на страни што се прозвани од изворот, сепак не е наведен изворот што го изнесува оригиналното тврдење. Текстот понатаму вели: „Извор на Фокус тврди дека е можно инцидентот да е режија на власта, која со него сака да покаже како можат во иднина Македонците да возвратат на убиствата“. Она што е најпроблематично во овој контекст се повторувањето и нагласувањето на разгорувачката изјава, која содржи говор на омраза и внесува дополнително вознемирување, особено затоа што ја внесува конструкцијата „како можат Македонците во иднина да возвратат на убиствата“. Овде треба да се забележи и употребата на модалниот збор „може“. Модалните зборови упатуваат на лично мислење на изворот, па така избраната лексика овде сугерира дека изворот *дава мислење за можно сценарио*, кое во почетокот на текстот се зема како став базиран на емпириски факти²⁸.

27 Фокус се вклучи во известувањето за убиствата на 17, а не на 14 април, како што направија повеќето печатени изданија.

28 Важно е да се забележи дека некои други медиуми на 17 април имплицираа дека настанот е „во организација на СДСМ“ и таа теза ја поткрепуваа со фотографија на член на таа партија што наводно бил забележан на настанот.

Кај Вечер, кој за овој настан имаше избрано исто така деетнизирачка стратегија, се конструира наративот за „опозицијата што ја урива државата“. Насловот што се однесува на одлуката СДСМ да ги бојкотира координативните пратенички средби вели: „Нели ви е срам да се однесувате антидржавнички!“. Овој наслов е цитат од претседателот на Собранието и не е обележан со наводник. Сепак, дури и да е посочено дека се работи за цитат или парафраза, тоа не го намалува влијанието на „идеолошко-конфронтирачкиот дискурс“. Но текстот оди понатаму во конструирањето на политичката опозиција како антидржавен елемент - во наднасловот се вели: „Едно зборуваат, а друго прават: СДСМ сака политичка криза и немири“.

Дискурзивната стратегија на Вечер овде конструира цел наратив врз основа на само еден посреден доказ. Тоа го прави на следниов начин: објавена е замаглена фотографија од пет луѓе, која наводно е земена од местото на протестите. Вечер тврди дека се работи за Сенад Смаиловиќ, член на ИО на Социјалдемократската младина, и врз основа на тоа констатира дека партијата „сака криза и немири“. Но она што дискурсот го крие се неколку поенти што произлегуваат од текстот и од фотографијата. Прво, не е јасно како присуството на одреден човек во близина на протестите го прави автоматски дел од толпата што протестира - еднакво е можно тој да е случаен минувач. Второ, не е јасно зошто фотографираните луѓе се одвоени и статични, а не се во толпа - значи не е аргументирана информацијата дека тој човек протестира. Трето, не е обележано од каде се земени фотографиите - дали тоа се новинарски снимки или пак се земени од некаде. Четврто, не е јасно зошто редакцијата не му се јавила на човекот што наводно бил присутен на протестите, за тој да го каже својот дел од приказната. Петто, дури и информациите да биле точни и проверени, не е јасно како еден член на некоја организација (не нејзин лидер или главен член) може да биде показател за ставот на целата организација.

Една поинаква стратегија на известување за протестите е забележана во Дневник. Во текстот посветен на протестите на навивачките групи пред Владата, насловен „Младите ги манипулираат: спонтани или нарачани протести?“ од 18 април, новинарот пренесува изјава на експерт што ја контекстуализира и дополнително ја објаснува практиката на насилство кај навивачките групи. Истовремено, новинарот пренесува изјави на членови на навивачките групи, според кои насилството го предизвикале провокатори. Со тоа текстот ја избегнува етничката стереотипизација преку која, потенцијално, навивачите би се идентификувале со сите Македонци.

Овде е интересно да се види како некои од медиумите на албански јазик го врамуваат протестот на навивачките групи, на кој имаше националистички изблици и демонстрирана агресивност. Коха на 18 април објавува текст што во најголем дел се однесува на истрагата за убиството, но во кој во прв план се ставени протестите - со тоа што поднасловот вели дека ситуацијата во Скопје е напната, при што е објавена и фотографија од протестите. Тонот на известувањето е објективен, но од текстот се чита главната загриженост со која е преокупиран авторот - проблемот со „предрасудите на населението во Македонија“.

Журнал во текстот од 16 април насловен „Претепани најмалку тројца Албанци на протестите во Скопје“²⁹ пренесува непотврдени изјави од сведоци што тврдат

29 Rrihen së paku 3 shqiptarë nga protestuesit në Shkup

дека на протестите виделе како учесниците претепуваат Албанци. Иако тоа подоцна официјално се потврди како вест, сепак, пренесувањето такви информации без претходна потврда може да влијае потпалувачки од аспект на меѓуетничките тензии. Во еден друг текст од 17 април, насловен „Протести на македонски нацисти, десет уапсени“³⁰, медиумот самиот употребува екстремно негативна квалификација за учесниците во протестите, која може дополнително да ги разгори меѓуетничките тензии. Исто така, прави проширување на протестите со придавката „македонски“, со што на говорот на омраза искажан на протестите му се додава и означувач за етничката група. На тој начин текстот придонесува кон стереотипизирање на една поширока група, бидејќи симболички актите на учесниците во протестите се контекстуализирани етнички, а групата што учествува во протестите е ставена во позиција на претставник на целата група. Тоа понатаму продолжува како реторичка стратегија во уште неколку статии, каде што учесниците во протестите од 16 април се означуваат како „македонска младина“³¹ или „македонски хулигани“.³² На сличен начин тоа се прави и во текстот со наслов „Маршираат со пеење антиалбански песни“, каде што групата е означена како „млади Македонци“.³³

Априорна виктимизација со прекршување на новинарските стандарди на непристрасност, точност и прецизност има и во случајот на Лајм во текстот „100 Албанци избегале од Радишани“³⁴. Текстот е индикативен за еден априорен модел на медиумско врамување на *состојбата на Албанците* во Македонија, но и по тоа што конструира опсежен и корозивен наратив само врз база на исказот на извор за кој не се демонстрира дека има кредибилитет. Овде во целост е пренесена главата на веста објавена на 17 април, денот по протестите на групата навивачи³⁵:

„Иако не е воена состојба, Албанците од Радишани се соочуваат со судбината на бегалците. Стотина Албанци, жители на оваа населба, претежно, деца жени и стари лица ги напуштиле своите домови и прибежиште побарале во други делови на Скопје, изјави за Лајм, Ваид Салиу, жител на населбата. Според него повеќето Албанци кои го напуштиле Радишани, отишле кај свои семејства во Чаир, Гази Баба, Визбегово, Бутел и т.н. Тие си заминале поради постојаниот притисок од жителите Македонци и незаинтересираноста на полицијата да го спречи притисокот. Валид Салиу обвини дека притисокот го вршат главно Македонците од селото Љубанци.“

Прво, текстот конструира „воен пејзаж“ за местото од каде што известува - дискурзивната вредност на изразот „иако не е воена состојба“ е токму спротивното – да асоцира на војна. Потоа, овој ефект е зајакнат со информацијата дека од местото на настанот има егзодус на бегалци - информација за која нема релевантен доказ. Трето, и најважно, оваа информација се базира на исказ на само еден жител

30 Protesta e nazistëve maqedonas, dhjetë të arrestuar

31 të rinjve maqedonas: „Ja çfarë e gjeti Samiun e shkretë“ 17.април

32 hulliganë maqedonas: „Ju flet i rrahuri Sami Ramadani“ 17.април

33 të rinjsh maqedonas: „Marshojnë duke kënduar këngë antishqiptare“ 16. април

34 Оваа анализа не навлегува во вистинитоста на тврдењето, туку во реченичната структура со која таа е конструирана и особено во *доказите* што се приложени во текстот.

35 Edhe pse nuk ka gjendje lufte, shqiptarët e Radishanit po përjetojnë fatin e refugjatëve. Rreth njëqind banorë shqiptarë të kësaj lagje, kryesisht fëmijë, gra dhe pleq kanë lëshuar shtëpitë e tyre dhe janë strehuar në pjesë tjera të Shkupit, ka deklaruar për “Lajm” banori i kësaj lagje Vaid Saliu. Sipas tij, shumica e banorëve shqiptarë që kanë lëshuar Radishanin janë vendosur te familjarë të tyre në Çair, Gazi Babë, Vizbeg, Butel, e kështu me radhë. Shkak për ikjen e tyre është presioni vazhdueshëm nga banorët maqedonas dhe mosinteresi i policisë për të penguar këtë presion. Vaid Saliu akuzon se presion ushtrjnë kryesisht maqedonasit nga fshati Lubance.

на Радишани. Текстот не се обидува да најде други извори и не се обраќа до ниту една институција за потврда или негирање на информацијата. Напротив, целиот текст следи една линија што е позиционирана само на едната страна. Тој едноставно пренесува непреработени и непреиспитани тези. Четврто, главата конструира обопштувачки дискурси што создаваат негативно стереотипизирачки ефекти - како на пример: „Тие си заминале поради постојаниот притисок од жителите Македонци и незаинтересираноста на полицијата да го спречи притисокот“. Овде е мошне индикативна употребата на конструкцијата „притисок од жителите Македонци“, која сугерира колективен притисок врз етнички Другиот. Во текстот постојат и други спорни места со изјави на истиот жител, кои се потенцијално разгорувачки: „Ако немав пиштол, ќе ми ја запалеа куќата“³⁶.

Слична стратегија на известување има и во текстот на Журнал насловен „Демонстрантите ги заплашуваат битолските Албанци“³⁷, која го прекршува новинарското правило за прецизно известување. Во статија посветена на протестите на навивачката група „Кембари“ новинарот ја прави следнава формулација: „Учесниците на протестот не предизвикаа некоја штета, но се дознава дека малобројните Албанци што живеат во овој град почувствувале страв.“³⁸ Иако подолу во текстот се кажува и дека демонстрантите се обиделе да го оштетат музејот на Конгресот на (албанската н.з.) азбуката, сепак, првичниот заклучок дека Албанците во Битола се уплашени не е сериозно поткрепен и не е јасно врз база на што е изведен. Во таа смисла, ваквото известување функционира во насока на креирање страв и вознемиреност, пред сè кај Албанците од Битола, но и пошироко кај локалното население, без да постои солидна основа за таквото тврдење. Ова се зајакнува на крајот на текстот со потсетување на инцидентите од 2001 година, кога со неколку вандалски чинови настрадале живеалишта на етнички Албанци. Со ова практично се заокружува сликата за настанот и се зацврстува впечатокот за етничката поделеност како подлога на настаните поврзани со петкратното убиство.

1 – 3 мај - приведување на осомничените

Во третиот хронолошки пункт - кој следеше по моментот на апсењето на 20-те осомничени за поврзаност со убиството имаше најмногу прекршувања на професионалните правила - повредата на пресумцијата на невиност на уапсените, изнесувањето шпекулативни информации базирани на непрецизни извори, конструирањето корозивни наративи што стигматизираат припадници на религиски движења и етнички групи, некритичкото пренесување на дел од изјавите и информациите од институциите итн. Сепак, во овој селектиран период беа детектирани и примери на професионално известување.

Како и кај повеќето медиуми, и кај Дневник во известувањето за апсењето на осомничените се забележуваат неколку прекршувања на професионалните новинарски стандарди. Таков пример е насловниот текст од 2 мај, кој носи наслов „Радикални исламисти пукале во Македонија: МВР ги приведе извршителите на пет-

36 Po të mos e kisha revolen do të ma kishin djegur shtëpinë.

37 Protestuesit frikësojnë shqiptarët e Manastirit

38 Protestuesit nuk kishin shkakuar ndonjë dëm, por mësohet se shqiptarët e paktë që jetojnë në këtë qytet kishin ndjerë frikë.

кратното убиство кај Смилковци“. Пред сè, се работи за непочитување на правото на пресумција на невиност, бидејќи уште со самиот поднаслов уапсените се означени како „извршители на петкратното убиство“. Притоа, ниту во поднасловот ниту во уводникот текстот не дава ограда, односно некритички ги пренесува тврдењата дека уапсените се и сторителите. Таквото означување ја релативизира натамошната употреба на синтагмите „осомничени“ и го ослабува нивното значење, бидејќи впечатокот за осомничените како „сторители“ е наративно поставен однапред. Надоврзување на ваквиот однапред прифатен идентитет на „сторителите“ претставува и вградувањето во наративот за радикалниот ислам. За почеток, самиот наслов го поместува значењето, па така убиените се заменети со „Македонија“ („Радикални исламисти пукале во Македонија“). Таквиот „удар врз Македонија“ се засилува со тоа што за убиствата се користи означувачот „велигденски“, со што се исцртува и наратив за верски конфликт. На ваков начин, известувањето се надоврзува на, за македонското општество, корозивните наративи за верската спротивставеност помеѓу исламот и христијанството. Зад термините „вахабисти“ или „исламисти“ речиси исклучиво се провлекува пораката за безусловниот капацитет за насилство, па оттука и припадноста кон тие групи станува доволен услов, во медиумскиот простор, припадниците да станат и убијци. Тоа се надоврзува на придружните текстови кон оваа централна статија, со која се конституира сликата за заканата од „радикалниот ислам“. Првиот текст е со наслов „Идни акции на Ал каеда откриени во порнографски материјал“, кој не е содржински поврзан со случајот во Македонија, но веројатно е објавен поради податливоста на наративот за Ал каеда како меѓународна терористичка организација во мапирањето на смилковското убиство. Другиот текст е насловен „Жители на светот на вахабизмот: радикалниот ислам рова во Македонија“. На тој начин известувањето на акцијата за разоткривање на убиството се сместува во поширокиот контекст на борбата против меѓународниот тероризам, односно справувањето со неговата наводна домашна инкарнација.

На насловната страница на изданието на Вечер од 2 мај е објавен текстот „Уапсени убијците“, кој е уште еден од пример за идентификуваните прекршувања. Насловот на главната страница го прекршува правилото за пресумција на невиност и ова дополнително се прави и во наднасловот и насловот на текстот на третата страница. Внатре наднасловот вели: „Фатени монструмите од Смилковско Езеро“. Оваа реченица го локализира злото кај осомничените иако судот допрва треба да потврди дека тие се извршители на убиството. Насловот на внатрешниот текст вели: „Радикални исламисти стојат зад петкратното убиство!“. Со оваа синтагма дефинитивно се „пресудува“ и кој стои зад убиството, иако тоа е преземена официјална изјава. Негативниот аспект на пренесувањето на институционалниот дискурс се однесува на некритичкото усвојување на *лексиката* и *реториката* на институцијата што ја објавува информацијата – особено на употребата на термините „радикален ислам“ и „радикален исламизам“.

Во истиот број Вечер објавува и целосен текст со наслов „На Балканот има 5.000 радикални исламисти“. За дискурзивната вредност на ова вградување се зборува и на други места во анализата, но овде е важно да се забележи дека фотографијата на овој текст прикажува четворица луѓе со шамии преку лицата и со огнено оружје

во рацете. Фотографијата го репродуцира стереотипот за „муџахединот“ и, она што е релевантно овде, ги врамува сите настани поврзани со убиството во наративот за безбедносна закана за земјава и за регионот.

Во *Нова Македонија* текстот насловен „Радикални исламисти го извршиле масакрот кај Смилковци: МВР уапси 20 терористи во акцијата 'Монструм'“ (20 мај), конструира сличен наратив за целата акција и за осомничените. Овој текст пренесува информации од извештајот на безбедносните служби по приведувањето на 20-те осомничени. Се објавува веста дека сторители се „радикални исламисти“, но притоа не се пренесуваат детали за осомничените, особено не за нивната етничка припадност. Во самиот текст, на неколку места, се *ослабува* значењето на изјавите изнесени на прес-конференцијата со тоа што се нагласува дека не биле обезбедени доволно детали. Тоа што е спорно, од професионален аспект, е непочитувањето на пресумцијата на невиност, бидејќи приведените во поднасловот се именувани како „терористи“, а не како осомничени за тероризам. На овој начин се зацврстува рамката околу начините на кои може да се толкува петкратното убиство. И овде некритички се користи ознаката „радикални исламисти“, која се вклопува во *очекуваната слика* за настаните. Тезата за *терористичката ориентација* на осомничените воопшто не се доведува во прашање, па макар и реторички креирајќи дистанца помеѓу тврдењето и пренесувањето на тоа тврдење во текстот. Во воведниот дел од текстот (кој почнува на насловната страница) стои дека „...радикални исламисти... се уапсени... поради вмешаност во петкратното убиство што на Велики четврток се случи...“. Така, сликата за трагичното петкратно убиство се заокружува со медиумската кованица „велигденски масакр“, што настанот целосно го врамува во контекстот на потенцијален меѓуверски, а не само меѓуетнички конфликт.

Како и другите дневни весници, и Вест, при пренесувањето на веста за приведувањето на осомничените, го прекрши правилото за пресумција на невиност. Тоа е направено во воведникот од текстот пренесувајќи дека МВР „ги откри убијците“. Текстот го носи насловот „20-мина уапсени за петкратното убиство кај Смилковско Езеро“, кој сам по себе не сугерира дефинитивна вина. Сепак, и покрај тоа, текстот е ставен во рамка во која однапред е определено дека уапсените се виновни. Освен тоа, како што е направено кај повеќето медиуми, и во овој текст се потенцира дека убиството е направено на „Велики четврток“, со што дискурзивно се засилува ефектот од информацијата дека „сторители“ се група „следбеници на радикалниот ислам“. На тој начин, се подвлекува наративот за *христијанизација на петкратното убиство*, односно неговото сместување во можен судир од меѓуверска природа.

Во контекст на наративната конструкција за „радикалните исламисти“ вреди да се споменат и три текста на *Нова Македонија* од 3 мај. Во нив, од три различни перспективи се конструира слика за „радикалниот ислам“. Првиот текст носи наслов „МВР ја нагази македонската Ал каеда: полицијата обвини петмина за тероризам“. Уште во самиот наслов уапсената група е означена како „македонската Ал каеда“, со што убиството кај Смилковци се доведува во релација со пошироки терористички акции на глобалната терористичка мрежа. Безбедносната закана што произлегува од таквиот наратив за „радикалниот ислам“ дополнително е засилена со мислење на експерт, кој тврди дека убиството „со сигурност е изведено од стра-

на на добро функционална радикална исламистичка група“. На овој начин пресумцијата на невиност, содржана во поднасловот, значително е ослабена..

Вториот текст е имплицитно надоврзување на првиот и е насловен „Државата е кадарна да се справи со неканети гости: знае ли Македонија кој сè ѝ влегува дома?“. Претходното проширување на асоцијациите на групата со „Ал каеда“ на интересен начин ја врамува статијата за состојбата со азилантите во Македонија. Или обратно, третирањето на темата со азилантите дополнително го засилува впечатокот за *надворешна* (покрај внатрешна) закана врз сигурноста во Македонија. Во првиот случај, тргнувајќи од убиството близу Смилковци, текстот ги врамува состојбата и политиката за азилантите како потенцијална безбедносна закана. Експертското мислење изнесено во текстот ја ослабува почетната теза, меѓутоа насловот и поднасловот ја зацврстуваат. Насловот, веројатно поаѓајќи од последните настани, ги обопштува „неканетите гости“ кон сите азиланти, а поднасловот ги мапира како безбедносна закана алудирајќи на страв од непознатото. Во таа смисла, Македонија е опишана како земја во која состојбата е без контрола и која не може да следи што ѝ се случува дома. Таквото претставување на азилантите како закана за безбедноста содржи компонента на ксенофобично мислење, при што настаните како убиството кај Смилковци служат за потврдување на стравот кон странците воопшто.

Врамувањето што вториот текст го *возвраќа* на претходниот е тоа што во исто време го засилува тврдењето дека постои надворешна закана за сигурноста, но во исто време и уверување дека државата е способна да се справи со таквата закана преку контрола врз тоа кој влегува во земјата. Меѓутоа, тоа што овој текст го прави е поврзување на наративот „радикален ислам“ конструиран во претходните текстови со опширната анализа што во истиот број им претходи на двата текста, а им е посветена на „исламски(те) терористи (што) крстосуваат низ Балканот“. На тој начин, преку приказна за азиланти се конструира толкување за *увозот* на тероризам преку Балканот од други оддалечени територии.

Третиот текст е насловен „Шест илјади исламски терористи крстосуваат низ Балканот: зелената трансверзала сè уште е активна во регионот“. Во оваа опширна анализа, повикувајќи се на експертски панел одржан во Скопје пред инцидентите и пренесувајќи илустрации од белградска „Политика“, како и мислења од експерти, се пренесува преглед на развојот на „исламскиот тероризам“ на Балканот низ последните три декади. Во контекст на Македонија, во статијата се тврди дека „Македонија е база на Ал каеда“, што е ставено како наслов на една од секциите на текстот. Меѓутоа, во самата секција се цитира толкување од експерт што расправа за кариерата на Ајман (подоцна во текстот Мухамед) ал Завахири (за кој се тврди дека е можен наследник на Осам бин Ладен). Притоа, самиот текст практично го негира тврдењето во насловот бидејќи се кажува дека обидите да воспостави таква база биле попречени од безбедносните служби. Темелејќи се врз тврдењето за постоење балканска мрежа на „исламски терористи“ и врз наративот за „зелената трансверзала“ како поврзување на муслиманските територии од регионот, овој текст служи како рамка за толкување на убиството кај Смилковско Езеро, при што делото однапред се определува како терористички чин, а осомничените како дел од поширока мрежа на балкански терористи што минува низ регионот.

Тоа што исто така вреди да се истакне е дека во два наврати едиторијалите на *Нова Македонија* стануваат противтежа на дел од проблематизираната практика во информативните делови на нејзините изданија. Така, едиторијалот од 3 мај, насловен „Убијци и сите други“, е значаен, бидејќи во еден дел служи за ослабување на наративот за „радикални исламисти“, кој брзо се втемели во медиумскиот дискурс, а е пренесен и во претходни текстови на *Нова Македонија*. Во еден дел од текстот авторот го проблематизира поимот, деконструирајќи ја неговата навидум религиозна компонента, поврзувајќи го *означениот* со други типови терористички групи без неопходен религиозен предзнак. Во таа смисла, и самиот наслов служи за дискурзивно мапирање, кое не претпоставува припадност на пошироки групи, туку ги категоризира врз основа на учество или неучество во актот на петкратното убиство. Втор таков пример е едиторијалот од 4 мај насловен „Исламизмот и Смилковци“. Авторот на ова уредничко мислење ја проблематизира употребата на „радикални исламисти“ и придружната стратегија на употреба на терминот „исламизам“. Дефинирајќи го како комплекс од политички движења, кој вклучува и мирољубиви и насилни групи, ја оспорува валидноста на неговата употреба за да значи само еден помал дел од движењата. Воедно, апелирајќи на потребата да се претпостави невиноста на осомничените, авторот повикува и на држење до официјалните податоци, односно дека не постојат „исламски радикали“ во организирана форма сè додека, веројатно, не се докаже спротивното. Освен тоа, авторот ја проблематизира и асоцијацијата со Ал Каеда, која според него, се користи како стереотип за означување на извршениот терористички чин.

И во известувањето на дневниот весник Фокус се воочливи примери во кои се прекршуваат професионалните стандарди за прецизност на изворите, со што се доведува во прашање и точноста на изнесените информации. Проблематичен е пред сè начинот на пренесувањето и на означувањето на изворите. Оваа практика може да има безбедносни импликации, оти изнесените информации што се базираат на непрецизни и неозначени извори често сугерираат дека има „хаос во државата“. Искомбинирана со безбедносниот аспект на моментот и многубројните спекулативни информации што го контаминираа општиот медиумски простор, таа би можела да предизвика ефект на несигурност и страв кај граѓаните. Неколку текста што сугерираат дека државата е дезорганизирана се повикуваат на *анонимни извори од службите* и при тоа тие не се означени на начин на кој нивниот кредибилитет би бил несомнен.

Еден таков пример е текстот „Дали Мијалков ги изолира службите од истрагата за убиството кај Смилковци?“ – објавен во изданието од 30 април/1 мај. Насловот е поставен во прашална форма, што открива легитимна новинарска стратегија - да се постави прашање за проблем за кој кај новинарот има *разумен сомнеж*, при што текстот мора да ја демонстрира *разумноста на сомнежот* со релативно цврсти индиции што го оправдуваат прашањето. Сепак, овој текст во продолжение усвојува поинаква стратегија – тој ја заменува прашалната со афирмативна позиција и при тоа се повикува на нејасен извор, кој го идентификува како „група вработени во безбедносните служби“, „изворот“ или како „авторите на писмото“. Во текстот нема поблиско определување на изворот, ниту пак е демонстрирано каков е кредиби-

литетот на „групата вработени“ за таа да може да изнесува информации што би се сметале за релевантни во случајот на истрагата за Смилковци. Сепак позициите на, како што се вели, „авторите на писмото“ до редакцијата, се земаат како *точни* и не се проблематизираат, што пак е сугерирано уште во афирмативниот наднаслов, кој вели „Хаос во безбедносните органи“. Текстот има две комплементарни тврдења - првото поткрепено од писмо на „група вработени во безбедносните служби“ сугерира „изолираност на УБК од останатите сегменти на безбедносниот систем – на военото разузнавање при Министерството за одбрана, на Г2 при АРМ и на Агенцијата за разузнавање“. Во овој дел има проблем со потеклото на информацијата, за која не е демонстрирано дека е дадена од релевантен извор со кредибилитет. Другото тврдење, поткрепено од истиот извор, но и од изјава на „шефот на кабинет на српската БИА“, кој „неодамна за македонски медиум изјави дека никој не ги контактирал со барање информации“, сугерира дека македонските служби се изолирани и од службите во регионот. Дополнителниот аргумент даден во второто тврдење - *изјава од странска разузнавачка служба* - е проблематичен, поради употребениот прилог *неодамна*, што сугерира дека информацијата не е свежа - па така, тоа што таа организација *неодамна* дала таква изјава не значи дека до времето кога е објавен овој текст во весникот немало барање од македонските служби за соработка со нив по ова прашање. Овој текст во весникот исто така не е потпишан од конкретен автор, за разлика од целокупната практика на медиумот да го назначува идентитетот на авторот или со полно име и презиме или пак со иницијали. Текстовите базирани на извори на кои од определена причина им се заштитува идентитетот мора на некаков начин да го оправдаат криењето на идентитетот, но и да обезбедат дополнителни индикатори дека тврдењето е точно или основано. Тоа е начин медиумот да се заштити од потенцијална манипулација.

За одбележување е и дека во серијата текстови на Фокус по приведувањето на осомничените има доминантна практика на почитување на принципот на пресумпција на невиност, бидејќи се користат термините како „осомничени за петкратното убиство“, „група приведени“, „под сомнение дека се поврзани со петкратното убиство“³⁹. Исто така, се прикриваат лицата на приведените, освен на тие што се во бегство.⁴⁰

Во Фокус се забележливи и примери на професионално известување за овој настан. Овие текстови во форма на фичер-стории за осомничените и за нивните семејства отвораат спектар од информации до кои читателската публика што чита исклучиво весници на македонски јазик не би имала пристап. Такви се, на пример, текстовите „Не сум ги видел ни Авганистан ни Пакистан, ни Смилковско Езеро“ (3 мај) и „Брат ми не е убиец, а не е ни религиозен“ (2 мај). Подеталната дискурзивна анализа на овие текстови открива стратегија со која *им се дава глас* на ослободените, како и на семејствата на дел од луѓето што се уапсени. Тоа отвора нова димензија на настаните и го рedefинира односот на читачката публика кон приведените. Ако доминантниот медиумски дискурс уапсените однапред ги произведе во „виновни“, „убијци“ и слично, текстот „Не сум ги видел ни Авганистан ни Пакистан,

39 Станува збор за текстовите: „Половина од уапсените пуштени на слобода“, „Не сум ги видел ни Авганистан ни Пакистан, ни Смилковско Езеро“, „Брат ми не е убиец, а не е ни религиозен“.

40 Сепак, спротивно од оваа јасна практика, во текстот „МВР: Ги фативме убијците“, редакцијата иако го цитира МВР, сепак го присвојува ставот што однапред расудува дека уапсените се виновни.

ни Смилковско Езеро“, преку приказната за еден од уапсените, па потоа ослободени, укажува дека не е сè толку едноставно. Наративниот приод во кој авторот на текстот раскажува во прво лице множина прави слика на интимност и семеен мир. На пример, реченицата „Откако ни рекоа да ги соблечеме обувките, нè примија во собата каде што веќе беа собрани чичковците на Мервин, кои дошле да го видат“. Дискурзивниот ефект на оваа поставеност и лексичкиот избор немаат само функција да го лоцираат раскажувачот во просторот, туку и да пренесат порака дека ова е средина во која се почитува семејството („чичковците се тука за поддршка“), во која се почитува традицијата („нè замолија да ги соблечеме обувките“), во која се почитуваат гостите („нè примија во собата“). Тоа е зајакнато со исказот на Мервин, кој и самиот, како што вели, имал „три мали деца и може да претпостави како е да се загуби чедо“. Дискурзивниот ефект на овој текст е тоа што ѝ дава отпор на страстијата уапсените веднаш да се стигматизираат како *виновни*.

На 3 мај во Дневник се забележуваат неколку текста во кои исто така провејуваат позитивни примери на известување. Така, во овој број Дневник отстапува место и за гласот на осомничените. Така, во статијата „Арачиновци не веруваат дека имало радикална група“ се остава простор за роднини на осомничените и притоа се појавува наратив што ја ослабува институционалната позиција дека се работи за „радикални исламисти“.

За разлика од најголем дел весници на македонски јазик што го прифаќаат наративот за „радикалниот ислам“ и прават повреда на принципот на пресумција на невиност, медиумите на албански јазик главно усвојуваат спротивна стратегија. Текстот на Лајм од 2 мај е насловен „Јанкуловска - убиството кај Смилковци спроведено од исламски радикали“. Весникот овде се дистанцира од реченицата со тоа што кажува дека е цитат, но таа сепак ја пренесува изјавата. Поголема дистанца има кај Коха, која во насловот го користи зборот *наводно*: „Убијците наводно радикални исламисти“.

Но Коха понатаму прави априорна виктимизација со акцентирање на етничката припадност на приведените, како и со нагласувањето на нивната возраст и пол. Поднасловот на веста од 2 мај вели „20 Албанци се уапсени, меѓу кои има и пензионери и една 60-годишна жена, во акцијата што беше спроведена утрото во понеделникот од специјалните полициски сили на Македонија“. Од овој поднаслов, како и од делови на текстот, може да се заклучи дека весникот одбрал стратегија на потенцирање на етничката припадност на убиените, со што прави асоцијација дека апсењата на *Албанци* се етнички мотивирани, што е априорно расудување. Ова е засилено со нагласувањето дека меѓу уапсените има и жени и постари граѓани - карактеристика што настојува да остави ефект на *априорен доказ за невиност* на осомничените.

Оваа априорна позиција провејува низ целиот текст, но најилустративно е едно антрфиле што е насловено „Смилковци и Раштак“ и кое експлицитно и однапред го врамува настанот со приведувањето на осомничените со една епизода во која беа вклучени двајца поранешни министри за внатрешни работи - Љубе Бошковски и Хари Костов. Во текстот се вели⁴¹: „Полицијата ги набљудуваше лицата осомничени за врски со Ал каеда и етничките албански бунтовници за да ги спречи тие да спроведуваат напади на бри-

41 “Policia kishte vëzhguar njerëzit, që dyshoheshin për lidhje me Al Qaeda dhe rebelët etnikë shqiptarë, për t’i parandaluar ata nga kryerja e sulmeve kundër Ambasadave Britanike, Amerikane dhe Gjermane...”, pati thënë Boshkovski, duke u munduar të fitonte simpatinë e ndërkombëtarëve. Megjithatë, më shumë se dy vite më vonë, pasardhësi i Boshkovskit, Hari Kostov, para deputetëve në Parlament akuzoi se në fakt, pakistanezët ishin emigrantë dhe jo terroristë, ndërsa që akuzoi se njesitë “Luanët”, kishte kryer krimin vetëm për të pretenduar se po luftojnë terrorizmin islamik në vend”.

танската, американската и на германската амбасада...’, изјави Бошковски во обид да ги придобие симпатиите на меѓународната заедница. Сепак, повеќе од две години подоцна, наследникот на Бошковски, Хари Костов, обвини дека Пакистанците всушност биле имигранти, а не терористи, тој обвини дека единицата ‘Лавови’ направила криминал за да тврди дека се бори против исламскиот тероризам во земјата“. Овој текст директно го контекстуализира апсењето кај Смилковци со случувањето во Раштански Лозја во 2002 година, кога беа убиени пет странски државјани, и тој настан од официјалните институции беше врамен како *борба против радикалниот ислализам*. Со тоа институцијата го надоврза својот дискурс и врамување на конфликтот во 2001 со глобалните настани - пред сè уривањето на кулите на Светскиот трговски центар во Њујорк. Но потоа, следниот министер за внатрешни работи сугерираше дека настанот е наместен, а жртвите се невини, за да се демонстрира единство со Западот. Врамувањето на овој настан го сугерира истото и за апсењето - дека врамувањето на уапсените како „исламски радикали“ всушност е игра на министерството за да се демонстрира единство со Западот заради остварување политички цели.

Во известувањето на Журнал е забележано релативно конзистентно почитување на начелото на пресумција на невиност. Во неколкуте централни текста што известуваат за активностите на МВР приведените се означени како „осомничени“, со што медиумот се оградил од институционалниот наратив.

4 мај – протести против акцијата на МВР

Последниот пункт во анализата на печатените медиуми се однесува на протестот одржан на 4 мај, како реакција на акцијата на МВР, на употребата на терминот „радикален ислам“ како означување на можните сторители на убиството и на начинот на водење на постапката против некои од приведените.

Кај дел од текстовите се забележуваат наративни конструкции на обопштување. Така на пример, во текстот на Дневник од 5 мај насловен „Со извиците ‘Алах е голем’ се поддржуваа приведените: протест на етничките Албанци“ се проширува контекстот на протестот кон цела етничка група. Така, поднасловот на текстот однапред го врамува протестот како специфично албански и ги мапира учесниците на протестот како единствени (односно целосни) означувачи за целата група. Натаму, насловот селектира една од паролите на протестот (Алах е голем) како унификатор на пораките и, дополнително, ја означува токму таа порака како поддршка за приведените. Од самиот текст не произлегува зошто баш таа порака преовладува како означувач на поддршката во заклучокот (односно насловот) на текстот. И покрај постоењето на други пораки, изборот на оваа го конструира протестот во статијата како единствено исламски, запоставувајќи некои други негови димензии. Надоврзување на ова е и пренесувањето парола од маичка на еден или на неколку учесници (исламот победува) како парола на протестот, со што статијата практично мултиплицира значење што можеби е маргинално за протестот.

Утрински весник за протестите објавува на насловната страница, на која насловот е: „Веќе видено. Потрагата по убијците испровоцира протести“. Овој наслов не е поддржан со текст на насловницата, но затоа на неа има фотографија на која се гледаат група млади демонстранти што еуфорично извикуваат и што веат едно зелено и едно

црно знаме со арапски натпис. Фотографијата сугерира врамување на настанот во сликата што „ескалираше“ од објавата за приведувањето на осомничените, во која беше речено дека се следбеници на „радикалниот ислам“. Но текстуалната информација за протестот изгледа дека прави поинаква реторичка стратегија од фотографијата на насловницата. Текстот е класичен извештај од настанот што ја доловува хетерогената структура на групата, потенцирајќи факти за контекстот и пренесувајќи дел од скандирањата што не го врамуваат настанот само во една рамка, туку ја рефлектираат неговата многузначност: „Со државни симболи на Албанија и карактеристичните зелени исламски знамиња, групата скандираше 'УЧК', 'Албанците не се терористи', 'Сакаме правда', ги навредуваа премиерот Никола Груевски и лидерот на ДУИ, Али Ахмети, а на полицајците што го обезбедуваа протестот им довикуваа 'Убијци, убијци'“. Слична стратегија на оваа усвојува и Фокус, со таа разлика што зеленото и црното знаме се ставени на помалку видлива позиција на насловната фотографија.

Овој настан во Вест и во *Нова Македонија* е, напротив, шуτρο насликан со пренесување само на базичните информации од протестите. Фокусот на известувањето е дали имало или немало инциденти, при што текстовите не навлегуваат подлабоко во стратегиите на идентификување или селектирање на паролите од протестот, како што тоа се прави кај други медиуми, за да се контекстуализираат мотивите за неговото организирање. Со ова се избегнуваат можните етнички и религиозни ракурси на настанот.

Од друга страна, пак, Вечер во текстот од 5 мај „Невидено: само кај нас се протестира против полицијата која апси за петкратно убиство!“ покажува јасна редакциска тенденција за целосно негативно врамување на протестот на групата. На фотографијата на насловницата има човек со брада и специфична капа на главата, кој со крената рака покажува со показалецот. Во заднината се гледа албанското знаме. Во рамките на главниот текст на третата страница стои фотографија на која се гледаат група демонстранти што го држат зеленото знаме што беше тема на анализи и шпекулации претходниот ден - фотографиите го репродуцираат стереотипниот наратив за „радикалниот исламист“. Изборот овие, а не некои други пораки да дојдат во преден план на известувањето, открива стратегија на монолитизација на протестот, кој по својата природа беше хетероген. Главата на текстот го зајакнува ова стојалиште оти вели дека група млади луѓе протестираат против апсењето на осомничените, „маскирани под мотото 'Стоп за монтираните процеси'“. Овој дел од текстот ги именува приведените како „осомничени“ и тоа е добра практика. Сепак информацијата дека тие се „маскирани под мотото 'Стоп за монтираните процеси'“ ги мапира демонстрантите како толпа што не ја кажува вистинската причина за револтот и тоа го прави без никаков сериозен аргумент или пак разумен сомнеж. Во единство со институционалниот дискурс, наместо непристрасно известување од протестот, текстот ги зајакнува невербалните рамки поставени во фотографиите со следнава реченица: „[...] јавна тајна е дека оваа џамија (Јајапашината џамија), како и уште неколку во Скопје, ја контролираат радикални струи. Сликата за присутните и сè поагресивни „исламски радикали“ така се репродуцира без изнесување информации што го докажуваат таквото тврдење, туку само со наведување на изразот „јавна тајна“.

Известувањето на Журнал за протестите од 4 мај е карактеристично по тоа што централна нишка во статијата е инсистирањето дека немало инциденти или дека

тие биле мали, како и неколкукратното означување на протестите како албански.⁴² Ваквото обопштување на протестите со воведникот „албанските демонстранти“⁴³ го централизира наративот од сторијата, со што протестот се мапира и се сугерира како протест на сите Албанци. Тоа е дополнително зацврстено со придружната фотографија, на која се забележани група луѓе со албански знамиња.⁴⁴ Со ова се прави трансфер на значења, па така мотивите на учесниците од протестот се толкуваат како значајни за целата етничка група.

Надвор од известувањето за протестот, Лајм објавува интервју со политичкиот аналитичар Ким Мехмети, кое може да се земе како пример за тоа како и овој жанр овозможува медиумот да усвои и да продуцира корозивни дискурси, со тоа што авторот на интервјуто не го доведува во прашање начинот на кој соговорникот ги врамува настаните поврзани со апсењето и не се обидува да конструира контрадискурс од 'имплицираниот Друг'. Целото интервју зазема нагласена етноцентрична и етноспецифична позиција во која се сопоставени „Албанците“, кои овде се генерализирани и стереотипизирани како *жртви*, и „Државата“, која овде е скаменета како *узурпатор*, но само на „Албанците“, не и на другите, и со тоа имплицитно е конструиран дискурс на држава што е инструмент на етнички Другиот (доминантниот) за узурпација на *Нас Албанците во целина*⁴⁵ („Имаш впечаток дека оваа полиција има само една цел: да ја штити државата од Албанците“). Ова е дискурзивниот впечаток на првиот одговор на интервјуираниот: „Според полициските акции излегува дека сите Албанци - освен албанските претставници во владата - сме потенцијални криминалци и зависи само од еден момент кога ќе станеме дел од некој полициски план“⁴⁶. Но ова само по себе од новинарски аспект не е спорно – бидејќи тоа е став на интервјуираниот. Она што, меѓутоа, е исклучително спорно од аспект на професионалните стандарди е отсуството на предизвикување на интервјуираниот (правило на кое почива жанрот интервју), особено ако тој шири дискурси што негативно стереотипизираат или прават подлога за меѓуетничка нетрпеливост. Наместо ова, во интервјуто се надоврзува прашање што само ја потврдува, а не ја предизвикува етноспецифичната теза на интервјуираниот: „Во акцијата Монструм македонските власти уапсија десетици Албанци, меѓу кои жени, старци, земјоделци и пензионери. Како гледате на апсењата?“⁴⁷

Интервјуто има многу точки што репродуцираат стереотипни и етноцентрични позиции за *Албанците* и *Македонците*. Но она што е особено индикативно е позицијата на априорно одбивање на можноста, макар и само како можност, да се прифати дека припадници на „Нашата група“ можат да направат зло исто толку колку и припадници на „Нивната група“. Ова е карактеристика на сите националистички дискурси, вклучувајќи ги тука и македонскиот и албанскиот. Новинарот што прави интервју во кое се сервира една ваква теза мора да го предизвика и да го деконструира соговорникот, во спротивно тој учествува во создавањето на корозивната дискурзивна конструкција усвојувајќи ја во текстот.

42 Протестите завршени, нема инциденти (Përfundon protesta, asnjë incident)

43 Protestuesit shqiptarë

44 Според увидот на анализата најверојатно се работи за архивска фотографија која не е означена.

45 Ke përshlytjen se kjo polici ka vetëm një qellim: ta mbrojtë shtetin nga shqiptarët.

46 "Sipas veprimeve të policisë del se të gjithë shqiptarët - përpos qeveritarëve shqiptarë - jemi kriminelë potencialë dhe varet vetëm nga momenti kur do jemi të përshlytshëm për ndonjë 'skemë policore'", thotë Mehmeti.

47 LAJM: Gjatë operacionit "Monstra" autoritetet maqedonase arrestuan dhjetëra shqiptarë, në mesin e të cilëve edhe gra, pleq, bujq e pensionistë...Si i shihni Ju këto arrestime?

2. ТЕЛЕВИЗИСКИ СТАНИЦИ

Со квалитативната анализа беа опфатени осум телевизиски станици. Од телевизиските станици - шест што објавуваат содржини на македонски јазик (Македонска телевизија – прв програмски сервис, Сител, Канал 5, Алфа, Телма, Алсат М – на македонски јазик) и две што објавуваат содржини на албански јазик (Македонска телевизија – програма на албански јазик, Алсат М – програма на албански јазик).

Општи согледувања за професионалните стандарди и за дискурзивната практика

13 -15 април (убиството и протестите)

Во известувањето за убиството не беше забележана широко распространета практика на етничко врамување на настанот. Телевизиските куќи главно се воздржуваа од етничка идентификација на жртвите и избегнуваа експлицитно конструирање на вината кај *етнички Другиот*. Сепак, дискурзивното обликување на ТВ-прилозите кај одделни медиуми имплицитно упатуваше на можната етничка припадност на сторителите.

Телевизиите, во целина, одиграа позитивна улога во смирувањето на тензиите и во намалувањето на евентуалните негативни ефекти од настанот врз веќе кревките меѓуетнички односи, со тоа што, без исклучок, ги пренесоа повиците за смирување и воздржување од предрасуди за настанот.

Кај одделни телевизиите беше забележано некритичко пренесување разгорувачки изјави на граѓани со кои убиството се поврзуваше со претходни инциденти и со меѓуетничките тензии. Со тоа се направи наративно „усогласување“ на различни реални настани, што го поттикна врамувањето на убиството во меѓуетничка перспектива.

Во известувањето за реакциите на граѓаните од Радишани, за блокадите кај обиколницата и за локалните инциденти телевизиите беа видливо позиционирани на „македонската“ и на „албанската“ страна. Ова беше највидливо во едностраниото користење на изворите на информации, што е сериозна повреда на стандардите за сеопфатно и балансирано известување.

Вестите на македонски и на албански јазик на МТВ за овие настани известуваа од сосема различен агол. Додека МТВ 1 ги минимизираше блокадите и речиси целосно ги премолчи нападите врз луѓе и имот, МТВ 2 воопшто не извести за реакциите и протестите на локалното население. Отсуството на единствена уредувачка политика придонесува во вестите на МТВ да се креираат сосема спротивставени приказни, што сериозно ја нарушува нејзината улога на водечки медиум, кој треба да ја промовира кохезијата во општеството.

16 - 19 април (протести и револт поради убиството)

Во известувањето за овој настан беше забележана помала сензитивност кон меѓуетничките и меѓурелигиските аспекти, во споредба со известувањето за самото убиство. Некои медиуми користеа етничка идентификација на социјалните актери, ставајќи ги така протестите во јасен меѓуетнички контекст.

Важноста на овој настан телевизиските редакции доминантно ја согледуваа низ етничката призма, давајќи му различно место во дневната агенда и нагласувајќи различни аспекти од реалните случувања.

Од аспект на професионалните принципи, особено проблематично во овој временски пункт беше пренесувањето изјави на граѓани со разгорувачки тон, па дури и со експлицитен говор на омраза, што може да има сериозни последици врз меѓуетничките односи.

Во овој пункт беа забележани и примери на спекулативно пласирање информации поврзани со бегството на можните сторители на петкратното убиство.

Иако ретки, сепак беа забележани и позитивни примери на професионално известување, кое се обидуваше да се издигне над етничките или религиските граници и да вклучи повеќе агли во известувањето.

1 - 3 мај (приведување на осомничените)

Најсериозен проблем во телевизиското известување за овие случувања беше непочитувањето на пресумцијата на невиност. Во известувањето за акцијата на МВР медиумите сериозно ги прекршија професионалните стандарди, објавувајќи снимки или фотографии од повеќе лица што беа приведени, заборавајќи на нивно право на правично судење и на заштита на приватноста.

Друг сериозен проблем во известувањето во овој пункт беше пренагласено врамување на овој настан во наративот за „радикалниот ислам“ и за „безбедносната закана за Македонија“ од исламскиот фундаментализам и од глобалниот тероризам. Со таквото врамување исламот како религија априори се поврзува со радикалните структури и со глобалниот тероризам.

4 мај (протести против акцијата на МВР)

Кај повеќето телевизии на македонски јазик ескалираше наративот за „радикалниот ислам“, кој ги врамува протестите во сензитивниот меѓурелигиски контекст, во случувањата во регионот и во глобалната закана од тероризмот и радикални структури.

И во ова известување телевизиските редакции се поделија по етничка линија. Едни се обидуваа да ги претстават протестите како нелегитимни и опасни врз безбедноста на државата, други им даваа целосен легитимитет, нагласувајќи сосема други аспекти и мотиви за нивното организирање.

Анализа на конкретни текстови

13 – 15 април - убиството и протестите

Во известувањето за овој настан беа идентификувани три наративни линии: (1) петкратното убиство; (2) реакциите на локалните жители, вклучувајќи ги и блокадите на обиколницата; и (3) реакциите на политичките актери и апелите за смиреност. Ваквата структура на вестите беше присутна речиси кај сите анализирани телевизии.

Анализата на известувањето за убиството покажа дека повеќето медиуми се однесуваа во согласност со професионалните стандарди за известување во вакви ситуации. Не се споменуваа етничката припадност на убиените, туку само ме-

стото од каде што потекнуваат: „четири момчиња и рибарот од Црешево“ (Алфа), „четири момчиња и возрасен маж“ (Сител), „матурантите од Радишани“ (Канал 5) и сл. Истовремено, сите телевизии користеа детали од истрагата, внимателно одвојувајќи ги гласините од тоа што до тој момент го изнесуваа официјалните извори.

Втората наративна линија во известувањето беше реакцијата на сограѓаните и на семејствата на жртвите. Во оваа линија отскокнува известувањето на телевизијата Телма, која некритички пренесе разгорувачки изјави на граѓани што можеа да влијаат врз создавање меѓуетнички тензии. Некои од пренесените изјави се однесуваа на поврзаноста на убиството со тепачките во автобусите или општо со меѓуетничките тензии во тој дел на градот. На овој начин се прави наративно поврзување на настани што не значи дека се и реално поврзани. Следната рамка што се додава преку пренесувањето на овие изјави е онаа за „можната одмазда“, особено со изјавата во која петкратното убиство се толкува како своевидна одмазда за инцидентот во Гостивар. Таквата изјава го засилува толкувањето во кое петкратното убиство е мапирано во спирала на етнички засновано насилство. Поинаков начин на врамување произлегува и од изјавата: „Уште колку треба да дадеме деца наши млади?“. Оваа изјава, освен на Телма, како блиц-кадар се сретнува и кај Канал 5. Користењето на заменката „наши“ овде има недвосмислено етнички контекст, кој произлегува од содржината на другите изјави каде што поделбата се однесува на Македонците и Албанците како групи. Така, во овој круг врамување, убиените покрај Смилковско Езеро се претставени како македонски жртви на меѓуетничките тензии, со што се зајакнува сликата за убиството како производ на меѓуетнички конфликт.

Другите телевизии повнимателно пренесуваа реакции на граѓани и ги филтрираа стереотипирачките изјави на поединци што можеа негативно да влијаат врз меѓуетничките и меѓурелигиските односи во земјата. Алсат М е единствената телевизија што се осврна на потенцијалната опасност од таквото известување. Иако сите анализирани телевизии ги пренесоа апелите на институциите и на политичките актери да се престане со шпекулации, Алсат М ги контекстуализираше овие апели како резултат на медиумско известување во кое вината за убиствата беше лоцирана кај етнички(те) Албанци.

Во известувањето за блокадите, дел медиуми беа видливо позиционирани на „македонската“, а дел на „албанската“ страна. Ова согледување произлегува од начинот на консултирање на изворите. Најголем дел медиуми на македонски јазик се најдоа само меѓу демонстрантите што ги блокираа патиштата и кои го искажуваа својот гнев поради убиството - најголем број изјави беа земени од тие луѓе. Сликата за инцидентите во кои беа напаѓани домови и дуќани на локални жители од друга етничка припадност беше или придушена или воопшто ја немаше. Како политичар од теренот дел телевизии го консултираа само градоначалникот на Бутел Петре Латиновски. Од друга страна, пак, кај медиумите на албански јазик најчесто немаше изјави од луѓето од Радишани, но избилуваа изјави и сведоштва на граѓани што беа исплашени од напади врз нив и врз нивниот имот. Како локален политичар на теренот беше консултиран Баки Алими - советник во општината Бутел и жител на Љуботен. Ова покажува дека не се почитуваат принципите на етичкото новинарство, кои наложуваат да се даде сеопфатна слика, во која ќе се користат повеќе извори на информации од различна етничка припадност.

Во овој контекст, за издвојување е начинот на известување на МТВ во вестите на македонски и на албански јазик. И двете редакции на јавниот сервис вестите ги започнаа со прилог за убиството, изнесувајќи информации за локацијата и за времето на убиството, почетокот на истрагата, за првите реакции и сл. Но во натамошното известување за протестите на локалното население јасно се идентификуваа различни начини на вратување, како од реторички аспект, така и од аспект на важноста што на овие настани им се даде во вестите. Вестите на македонски јазик само во една реченица информираа дека група жители на населбата Радишани и на селото Црешево го блокирале делот од скопската обиколница што минува кај населбата. Говорот на новинарот не остава впечаток дека се случило нешто проблематично. Снимките што одат во заднината ја немаат динамиката што можеше да се види кај другите телевизији на македонски јазик, а не се земени ниту изјави од луѓето што стојат на барикадите. Од друга страна, вестите на албански јазик применија сосема поинаков приод во известувањето за овој настан. Блокадите на пастиштата се извлечени во главната најава, што не е случај со вестите на македонски. Еден од главните прилози (3 мин. и 7 сек.) содржи цела палета информации, меѓу кои и следново: „По информацијата за убиството, жители на Радишани го блокираа патот – како резултат на тоа, настрадаа и куќи и автомобили на жители Албанци“. Понатаму, во прилогот се наведува и дека „...жителите на Љуботен што претходно патувале за Скопје, на враќање биле спречени“. Покрај ова, во вестите се известува за други драматични инциденти: „Некои млади со камења ги нападнале куќите на Албанци... еден жител (Албанец) од Радишани, кој побара да биде анонимен, кажа дека куќата му била каменувана“. Објавено е и сведочење на жител што вели: „Изолирани сме во куќата заедно со фамилијата – ми беа каменувани прозорците“. Овие информации беа очигледно изоставени во вестите на македонски.

Третата наративна линија од известувањето на 13 април е пренесувањето на институционалните повици за смирување и воздржување од предрасуди за настанот. Апелите на институциите, политичките партии и на претставниците на меѓународната заедница, без исклучок, беа пренесени од сите телевизији. Во таа смисла, телевизиите се обидуваа да ги пресретнат ризиците од вратување на убиството во меѓуетнички контекст што се појавија низ некои медиуми. На тој начин, може да се каже дека телевизиите, во целина, одиграа позитивна улога во смирувањето на тензиите и во намалувањето на евентуалните негативни ефекти од настанот врз веќе крвките меѓуетнички односи.

16 – 19 април – протести и револт поради убиството

Во овој пункт анализата открива поинаква новинарска практика. Беа забележани помала сензитивност кон етничките и религиските аспекти, користење етничка идентификација на социјалните актери, шпекулативно информирање и вратување на настаните во стереотипизирачки наративи. Најсимптоматичен за овој период е начинот на кој телевизиите ја креираат јавната агенда, односно различното значење што на овие настани им го даваат во вестите. Оваа констатација може да се илустрира со споредба на неколку прилози на главните вести на Сител и на Алсат М на македонски јазик.

Алсат М ги почнува вестите со информацијата за тоа дека неколку стотини луѓе протестираа пред Владата, Собранието и скопските улици. Во генералната најава се вели: „Насилни протести пред Владата против убиството на петте Македонци, кај Смилковско Езеро. Обвинети се Албанците. Специјалните полициски сили интервенираа“. Во текот на целиот главен прилог под снимките оди телоп со следната содржина: „Протести поради убиството. Обвинети Албанците“. Изборот на зборови со кои се соопштува оваа информација и се најавува главната тема во вестите, недвосмислено, го пренесува и го пренагласува етнонационалистичкиот дискурс што го произведуваат групата демонстранти. Притоа, изразите „убиството на пет Македонци“ и „обвинети Албанците“ создаваат силен впечаток на повреда кон една етничка група и потреба за одмазда кон друга. Понатаму, во најавата тежиштето е ставено на тоа дека „Полицијата употреби сила за да ги растера демонстрантите кои сакаа да се упатат кон Бит пазар за да се пресметаат со Албанците [...]“.

Треба да се забележи дека информацијата оти толпата имала намера „да се пресмета со Албанците“ овде произведува социјален ефект што ги става сите Албанци под закана од имплицираните Македонци: Албанците во овој случај е членувана именка што има обопштувачко значење, таа ја произведува оваа етничка група во монолитен објект на заканата. Натаму, во прилогот невнимателно се користат снимките и тонот што оди како заднина на говорот на новинарот. На места експлицитно се слуша скандирањето на демонстрантите, кое е навредливо по етничка линија - медиумот сепак ги објавува навредливите скандирања, со што учествува во навредата што групата ја шири. Покрај тоа, повеќе пати се потенцира дека се работи за „насилна група“, „агресивна група“, што е поддржано со визуелна аргументација - дел демонстранти се снимени како ја уриваат заштитната ограда и фрлаат предмети кон полицијата. Известувачот забележува дека се работи за група од „околу илјада демонстранти“.

Во следниот прилог на Алсат М се зборува за полициската истрага и во тие рамки новинарот објавува дека македонското МВР ги отфрла како шпекулации информациите на некои српски медиуми за наводните докази во истрагата, но притоа ја повторува содржината на шпекулациите. Повторувајќи ги спорните информации медиумот служи како платформа за нивно понатамошно ширење, без оглед што ги обележува како шпекулации. Вестите, потоа, се надоврзуваат на инцидентите што се случиле претходната ноќ, кога непознати луѓе запалиле, како што се вели, „дуќан на локален Албанец“ во Радишани. Прилогот почнува со елементи на инклузивно известување оти прикажува два лика, од кои едниот е Македонец, а другиот човекот за чијшто дуќан се вели дека бил запален, Албанец. Двајцата порачуваат дека во населбата има соживот и дека инцидентите ги прават индивидуалци, кои се „подли луѓе“ и „хулигани“. Човекот на кој се вели дека му бил запален дуќанот сведочи дека објектот „сакале да го запалат, го полеале со бензин и си заминале“. Ова е случај на непрецизно известување.

Сепак, она што може да има најголеми импликации врз меѓуетничките односи е изјавата на еден локален жител, кој вели дека жител на Радишани „го евакуирал семејството откако вчера во неговиот двор влегле осум Македонци, кои се обиделе да му ја запалат куќата“. Изјавата на човекот што вели дека бил нападат се

пренесува во целост: „Не мали, туку имаме големи инциденти. Осум Македонци фатив во мојот двор, сите соседи станаа и ме молеа да ги пуштам, јас размислувам да ги убијам, но тие ме молеа да ги пуштам и јас ги пуштив, но потоа тие заминаа таму долу и запалија дуќан, сопственост на еден Албанец“. Понатаму, во прилогот се вели дека е спречен инцидент меѓу жители-Македонци од Радишани и жители-Албанци од Бутел. Еден од жителите за Алсат М вели: „Да не беше полицијата, ние ќе станевме крш, тие мислеа дека ние не сме подготвени, но тие сакаа да нападнат, некој ги подбучнува за да предизвика инциденти, ние немаме врска со тоа што се случи кај езерото“. Она што е особено спорно во овој прилог од аспект на професионалните принципи е разгорувачкиот тон на пренесените изјави, од кои едната содржи дури и експлицитен говор на омраза. Друг спорен аспект е нагласеното врамување на настанот во контекст на меѓуетничките тензии. Имено, двата извора во овој прилог ги мапираат, првиот експлицитно, а вториот имплицитно, *Македонците* како узурпатори и насилници од кои *Албанците* се бранат. Тоа е јасната импликација од конструкциите како: „тие мислеа дека ние не сме подготвени“ и „осум Македонци фатив во мојот двор [...] јас размислував да ги убијам“. Нешто слично се случи и во следниот прилог на Алсат М, во кој се известува дека жители-Македонци од Драчево им блокирале пат на жители-Албанци од Студеничани.

Ако се направи контраст меѓу наративот на вестите од Алсат М со оној од Сител, од истиот ден (16 април), се добива слика што во многу аспекти е поинаква. Во главната најава на вестите на Сител не се објавува дека во центарот на Скопје имало демонстрации што на моменти биле и агресивни. Единствената информација е објавата дека е најден автомобил што е поврзан со убиството. Редоследот на вестите открива интересна поставеност на медиумската агенда. Вестите не почнуваат со протестите, кои во времето на емитувањето на изданието веќе се завршени, туку со приказната за „сонцето од Вергина што се појави на велигденско јајце“. Изјавите во прилогот велат дека се работи за „божјо чудо“ и дека „јајцето солзело“. Изборот на овој прилог за прв во вестите, на денот кога се случува сериозен настан поврзан со меѓуетничките односи, има функција на замена на општествената реалност со наративот за *божјата промисла*. Информацијата за „чудото“, во овој случај, треба да креира наратив за *возвишена средина*, кој се надоврзува на наративите конструирани неколку дена претходно со „чудото“ од „Свети Димитрија“. Агресивните протести во овие вести се избришани од настаните на денот - им се смалува значењето, а истовремено празното место на агендата се пополнува со религиозен дискурс. Веднаш потоа доаѓа прилог за убиството на етнички Македонец во Австралија, потоа прилог за убиство во Кочани, а потоа е пуштен прилогот за најдениот автомобил, па повиците на странски политички чинители за смирување на ситуацијата. Потоа доаѓаат реакциите на домашните политички чинители. Седми по ред во овие вести е прилогот за мирниот протест на навивачката група „Гемиџии“ во Велес и, конечно, осми по ред, е протестот во Скопје. Она што во другите медиуми е прва вест, во Сител тој ден е осма. Ова ја покажува известувачката стратегија на медиумот во која настанот треба дискурзивно да се *закопа*.

Анализата на последните два прилога открива интересна известувачка и дискурзивна стратегија. Акцентот на прилогот за манифестацијата на навивачката група

„Гемиици“ е ставен на „смиреноста“, „цивилизираноста“, на собирот во кој групата граѓани палат свеќи за убиените. Веста што се надоврзува на велешкиот собир вели: „За разлика од полнолетните велешки навивачи, скопските навивачи од сите клубови и спортови, деца под 18 години, предизвикаа инцидент, кој траеше десетина минути во центарот на Скопје доцна попладнево“. Овде е забележливо сопоставувањето на *возрасните*, на кои им се припишуваат разумот и смиреноста, на *малолетните*, кои се носители на хаосот. Но истовремено *малолетништвото* е одраз на непресметливост и на намалена одговорност кога станува збор за инцидентите. Акцентот ставен на „сите клубови и спортови“ го преврамува настанот од други настани во кои беше инволвирана конкретната навивачка група - тоа дека се работи за навивачи од различни клубови и спортови е повторено два пати во проширената вест. Но битни импликации за начинот на известување има информацијата дека инцидентот траел 10 минути и во него учествувале 200-300 демонстранти. Ова акцентирање на малобројноста на групата и на краткотрајноста на инцидентите, како и подредувањето на прилогот на осмото место во вестите, има функција на намалување на важноста на овој настан. За потсетување, Алсат М на истиот настан му дава поинаква димензија, објавувајќи дека се работи за група од 1.000 демонстранти.

Информирањето на ТВ Алфа за настанот може да се посочи како пример за професионално известување. Најавата на прилогот прави разделување на два момента околу протестите, дистинкција што е важна, а која експлицитно не ја прави ниту една друга телевизија. Во најавата се вели „додека роднините на убиените вечерва се собираат на молитва во соборниот храм, поголема група млади насилно протестираат низ центарот на главниот град и покрај обидот на полицијата да ги смири“. Известувачот во живо објаснува дека стотина граѓани, пред сè пријатели и роднини на убиените, биле дел од поголемата група демонстранти, но откако виделе дека почнале „инциденти од луѓе што тие не ги познаваат“, си заминале. Потоа следува прилог во кој се известува за протестите што станале насилни и што во моментот на известувањето се пред Собранието. Она што го прави ова известување е, најпрво, препознавање на две различни движења - едното мирно, а другото насилно. Известувањето е така поставено што не ги премолчува информациите, а сепак не учествува во ширењето нетрпеливост. Битен момент е нагласувањето на информацијата за групата луѓе што се одделиле од групата насилни демонстранти – со ова медиумот испраќа порака за одвраќање од насилство, изолирање на гневот и за култура на трпение и толеранција што е лоцирана кај стотината луѓе собрани пред храмот.

Интересно, но веднаш по ова известување на Алфа, следува прилог во кој се зборува за истрагата за пронајденото возило, при што во „стендапот“ на новинарката се вели: „Ако се претпоставува дека по убиството убијците бегале кон Косово, тогаш оваа клучка со којашто од местото на убиството се стигнува преку селото Црешево најверојатно е рутата на сторителите“. Новинарот се обидува да направи реконструкција на бегството, но притоа конструира приказна во која Косово е произведено како извор на закана, односно прибежиште за сторителите. Врз основа на претпоставка за која не е приложен никаков аргумент освен имплицитната шпекулација на странски медиуми, новинарот претпоставува дека убијците пребегале кон Косово. Оваа реченица се вклопува во наративот за Косово како извор на македонската нестабилност.

1 – 3 мај - приведување на осомничените

Најчестото и најсериозно прекршување на професионалните принципи на извествување во овој сегмент беше непочитувањето на пресумпцијата на невиност на осомничените. Најголем дел телевизиите директно ги пренесоа изјавите за тоа дека сторителите се фатени, како непобитен факт, без да внимаваат на формулациите во извествувањето и објавувајќи ги целосно фотографиите и имињата на најголем дел од приведените лица. Според Сител и МТВ⁴⁸, на пример, МВР ги „фати сторителите“, а според Канал 5 „во акцијата ‘Монструм’ паднаа монструмите од Смилковско Езеро“. На овој начин приведените однапред беа претставени како сторители без право на правична судска постапка во која би се докажала нивната вина. Телевизија што направи исклучок од ваквото извествување беше Алсат М, која го користеше терминот „осомничени“, наместо „сторители“. Ова се однесува и на вестите на албански и на вестите на македонски јазик.

Во комбинација со продуцираниот наратив за „радикалниот ислам“, предвремената осуда на осомничените, преземена и презентирана во голем дел од медиумското извествување, продуцираше негативни ефекти врз меѓуетничките односи, кои неколку дена подоцна, со протестите организирани на 4 мај, добија и поширока меѓурелигиска димензија. Проблемот беше во тоа што телевизиите, како и другите медиуми, најчесто некритички ги пренесуваа изјавите поврзани со акцијата „Монструм“, без да се обидат да ги контекстуализираат, да предизвикаат или да постават дистанца. Потпирајќи се на изјавата дека осомничените се припадници на „радикалниот ислам“, телевизиите на македонски јазик ја засилуваа приказната за убиството речиси исклучиво обележувајќи го како „велигденско“, најчесто во варијантата „велигденски масакр“. И покрај тоа што ја пренесуваа изјавата на министерката Јанкуловска дека „радикалните исларисти“ се еднакво опасни за муслиманите и за христијаните, со опишувањето на убиствата како „велигденски“ или како „христијанска жртва“ тие имплицираа на можен судир помеѓу двете религии.

Оваа наративна линија беше особено засилена со пренесувањето на извествувањето на медиумите од регионот, во кое контекстот на настаните беше поширен и надвор од Македонија. Типичен пример е цитирањето на веста на РТС (кај сите анализирани медиуми) во која беше изнесено тврдење дека „Македонија е вовлечена во верска војна“. Исклучок од ваквото извествување беа Алсат М и вестите на албански јазик на МТВ 2, кои не ги пренесуваа ваквите реакции на регионалните медиуми.

Како што „христијанизацијата“ на убиството однапред го дефинираше настанот како напад врз пошироката христијанска заедница, така, по аналогија, осомничените означени како сторители, беа претставувани како дел од пошироката група „исламски радикали“ или „терористи“. На тој начин, наводното нивно учество во талибанските сили наративно требаше да го аргументира нивниот однос кон локалниот контекст, односно кон земјата во која живеат. Сител, на пример, тврдењето на МВР дека осомничените војувале против НАТО го надгради со претпоставката дека „веројатно“ биле и во судир со македонските војници во Авганистан. Таквото

48 Еднакво и во вестите на македонски и на албански јазик.

контекстуализирање има функција на засилување на наративот за *закана за Македонија од исламски фундаменталисти*. Или, поедноставено, дури и приведените да не се сторители на петкратното убиство, тие се закана, бидејќи директно или не, војувале против македонски војници.

4 мај – протести против акцијата на МВР

Во четвртиот временски пункт анализата ги идентификуваше следниве аспекти на телевизиското известување за протестите од 4 мај: етноспецифична поделеност на медиумите во начинот на врамување на протестите како „леgitимни“ или „нелеgitимни“, репродуцирање и ескалирање на наративот за „радикалниот ислам“ како заднина на протестите и засилување на наративната линија за „безбедносната закана за Македонија“ и за „исламистичкиот фундаментализам“ како глобална закана.

Сител, на пример, во своите прилози емитувани на 4 мај го врамува настанот на начин што целосно го *делегитимира* протестот, како собир „што ги поддржува убијците“. Содржината на прилозите за протестот го покажува следното: најавата на првиот прилог во вестите што се однесува на протестите почнува со парафраза на изјавата на јавниот обвинител Шврговски, во која се вели дека доказите против осомничените за убиството се непобитни. Понатаму најавата вели дека „Македонија веројатно е единствената земја во Европа каде што се протестира против апсење на осомничени убијци на деца“. Акцентот во најавата е ставен на „убиство на деца“, а симболичкото значење на протестот е дислоцирано од „протест против монтирани случаи против Албанците“ во „протест за поддршка на осомничени за убиство“. Сопоставувањето на изјавата на Шврговски дека „доказите за ‘Монструм’ се непобитни“ со информацијата за протести против „апсење на осомничени за убиство“ е во функција на делегитимирање на целиот протест.

Во прилогот се вели: „Околу илјада граѓани денеска, по молитвата во Јајапаши-ната џамија, се упатија пред Владата. Не помогнаа ниту повиците на свештениците на ИВЗ, кои од вчера упорно ги убедувале верниците да не се вклучуваат во протестот, најверојатно поради тоа што оваа џамија важи за една од оние што, според изјавата на ИВЗ, ја контролираат радикални исламистички структури“. Со ова рамката во која се става протестот ѝ оди на линија на тезата за *радикалите*, кои се одметнале од умерените. Иако информирањето пренесува и скандирања што се од партиско-политичка природа (скандирања против Владата и ДУИ и скандирања за ДПА), сепак текстот на новинарот сугерира несомнен радикализам кај групата. Прилогот пренесува и изјава од извор што изразува сочувство за жртвите, но тоа го врамува како из-олиран случај, велејќи дека „само еден демонстрант изрази сочувство“. Интересно е што во вестите е емитуван и дел од интервју со лидерот на Српската социјалистичка партија Ивица Дачиќ - кому му е поставено и прашањето „колку сме свесни за опасноста од радикалните исламистички групи обучувани во Пакистан и Авганистан“.

Ваквото врамување е спротивно на стратегијата на Алсат М. Вестите на оваа телевизија прават сопоставување на настанот, не со изјавата на Шврговски, туку со информацијата дека еден од приведените, чие име се објавува, не се појавил пред истражниот судија и дека неговото семејство не знае каде се наоѓа. Оваа информација отсуствува од медиумите што објавуваат на македонски јазик и во овој случај

ја има функцијата на *легитимизација на протестите*, на сличен начин на кој во вестите на Сител се прави *делегитимизација*. Зајакнувањето на оваа позиција се прави и во прилогот што почнува со информацијата дека нема нови докази против осомничените. Ефектот што го создава употребата на помошниот глагол *нема* ја зацврстува позицијата дека истрагата не е најефикасна. Понатаму во прилогот се инсистира на тоа дека мотивот за протестите е *незадоволството поради монтираните случаи*, дека демонстрантите *мирно протестираше*, дека кон крајот имало *мал инцидент*, дека не постои поврзаност меѓу петочната молитва со *радикални структури* итн. Во прилогот, исто така, се засилува ефектот на етничката поделба во општеството, со некритичкото пренесување на изјавата: „Нека победи правдата, нека ги бараат виновниците, а не да ги малтретираат нашите сестри, мајки и браќа“. Оваа изјава прави имплицитна поделба меѓу Нашето семејство и Вашето МВР, кое ги малтретира припадниците на една заедница.

Во поглед на продуцирањето на наративот за *радикалниот ислам* карактеристичен е прилогот на Канал 5 емитуван на 4 мај, веднаш по прилогот за протестите во кој се известува за конкретниот настан. Прилогот е емитуван со наслов: „Каква порака испратија симболите на протестот?“. Притоа, иако неговата содржина јасно укажува дека станува збор за информација од настанот, тој не е означен како редакциски коментар. Презентерот во прилогот вели: „На протестот против акцијата ‘Монструм’, покрај маици со пораки ‘Исламот ќе владее со светот’, се вееја и два вида знамиња, со зелена и црна боја, но со иста порака. Интересно е што, и покрај тоа што сите уапсени се Албанци, имаше само неколку албански знамиња. Пораката од зеленото и од црното исламско знаме е иста, а организаторите на протестот што денеска не се појавија јавно да ја предводат толпата веројатно знаат дека со истакнувањето на овие знамиња всушност индиректно се поставуваат и политичко-религиски барања. Пораката од знамињата всушност е повик за формирање исламски Калифат во кој ќе се владее според шеријатското право. Сонот за единствена држава на сите муслимани, кај дел од муслиманите постои уште од смртта на Мухамед. И сунитско-шиитските поделби во исламот се базираат на идеите за формирање на една муслиманска држава - Калифат, како на пример Турција, која ја укинал Мустафа Кемал Ататурк, кога во 1924 година ја формирал секуларна Турција. Според исламската наука, една од целите на Калифатот е формирање силна армија, која треба да води света војна против земјите каде што владеат немуслиманите.“

Каков е дискурзивниот ефект на оваа вест? Прилогот ја засновува својата приказна врз одредени, сами по себе недоволни докази видени на протестите. На снимките се гледаат едно зелено и едно црно знаме со арапски натпис на нив, како и еден од демонстрантите на чија маица пишува „Islam will rule the World“ (Исламот ќе владее со светот). Но во веста е направен стратегиски избор да не се нагласува тоа што се работи за едно црно и едно зелено знаме, туку да се потенцира фактот што на протестот има „само неколку албански знамиња“. Така, она што на некои други телевизии првенствено е врамено во политички рамки, овде е врамено во религиска рамка. Ваквата стратегија е јасна и со самиот избор да се направи посебен прилог-анализа за религиските пораки на протестот. Оваа практика не е спорна сама по себе, но проблематично е како од илјадниците демонстранти и од

мноштвото пораки, кои се и од религиска и од етничка и од партиско-политичка природа, прилогот изолира еден агол и монолитно ја генерализира пораката на толпата. Може да се аргументира дека од протестот произлегоа и такви пораки, но проблематично е што во овој прилог се извлекуваат **единствено** тие пораки. Понатаму, поставувањето на историската приказна за исламскиот Калифат во контекст на протестите неминовно ја зацврстува тезата за нивна радикализација по религиска основа. Таков е ефектот на оваа реченица: „Според исламската наука, една од целите на Калифатот е формирање силна армија што треба да води света војна против земјите каде што владеат немуслиманите.“

Воочлив е различен пристап кон настанот кај различни телевизии, и тоа пред сè зависи од доминантната етнорелигиска припадност на редакцијата. Така, на пример, во вестите на МТВ2 на албански јазик отсуствува врамувањето на протестите во религиозен контекст, присутно кај повеќе други медиуми. Впечатокот што се добива од известувањето на МТВ2 за протестот е дека настанот нема религиозни обележја.

Кај МТВ2 анализата забележа и несоодветно визуелно врамување на една од историите за реакциите на убиството. При пренесувањето на реакциите на здруженија на жени за тоа дека при приведувањето една муслиманка е третирана спротивно на муслиманската традиција, симптоматични се користените архивски снимки. На снимките, кои не се домашни, туку позајмени, се прикажани жени со превез и со поконзервативна традиција на облекување од онаа на муслиманките во локалниот контекст.

3. ОНЛАЈН-МЕДИУМИ

Со квалитативната анализа беа опфатени пакетите на четири онлајн-медиуми што објавуваат содржини на македонски јазик – Курир, Скај, Плус инфо и МКД.мк. Поради голем број медиуми што објавуваат во Македонија, комплексноста на овој истражувачки зафат и поради ограничените ресурси, со анализата не можеше да бидат опфатени и онлајн-медиуми што објавуваат на албански јазик.

Општи согледувања за професионалните стандарди и за дискурзивната практика

13-15 април (убиството и протестите)

Кај дел од онлајн-медиумите е забележано идентификување на етничката припадност на убиените, со што на настанот однапред му се дава меѓуетнички контекст и се остава широк простор за толкувања според кои насилството било етнички мотивирано.

Во услови кога етничката припадност на жртвите е наведена и кога е придружена со честа употреба на синтагмите *грозоморно убиство, брутално застрелани и убиени, крваво злосторство, масовното убиство*, известувањето добива уште позасилен меѓуетнички контекст; во некои од текстовите се среќава и наративно поврзување на убиството со велигденските празници, што дополнително го засилува овој ефект.

Оваа практика е потенцијално разгорувачка оти остава социјален ефект на национална закана од *имплицитниот Друг* и конструира наративи на колективна виктимизација за етничката група на која ѝ припаѓаат убиените, но и потенцијална колективна вина на етнички или верски Другиот во општеството.

Сепак, кај одделни онлајн-медиуми е присутна и спротивна стратегија на известување - да не се споменува етничката припадност на жртвите и на инволвираните во убиството.

„Трансмисионото“ и „реактивно“ новинарство е проблем особено на онлајн-медиумите, чие известување често се состои исклучиво од пренесување изјави или други текстови сервираны од трета страна. Некои од ваквите пренесени изјави содржеа тврдења што убиството го врамуваат во наративот за колективната жртва и колективниот виновник, кој лесно се преведува во меѓуетнички или меѓурелигиски контекст.

16 - 19 април (протести и револт поради убиството)

При известувањето за протестите евидентирани се негативни примери на известување и прекршување на професионалните принципи, со директното пренесување на навредливите пароли од протестите упатени кон етничките Албанци. На тој начин медиумите ја усвојуваат и самите ја упатуваат навредата кон етничката заедница.

Во овој временски пункт забележана е и зачестена употреба на шпекулативни содржини за убиството, преку пренесување на известувањето на медиумите од регионот и од странство. Кај дел од медиумите, таквото пренесување не е предизвикано, особено кога инцидентот се поврзува со конфликтот од 2001 и со можноста од нови меѓуетнички судири.

1 - 3 мај (приведување на осомничените)

Како и кај другите медиуми, така и кај онлајн-медиумите, најсериозното прекршување на професионалните стандарди беше непочитувањето на правото на пресумција на невиност. Кај најголем дел од медиумите беше забележано известување во кое се употребени термини со кои приведените се идентификуваат како дефинитивните сторители на убиството.

И кај онлајн-медиумите се повторува врамувањето на убиствата и на приведување на осомничените во приказната за „радикалниот ислам“ и за христијанството како „жртвен модел“ врз кој се проектира злото (кое доаѓа од радикалниот ислам).

Некои онлајн-медиуми невнимателно и некритички пренесоа изјави од институционалните извори репродуцирајќи една исклучително опасна теза за тоа дека на исламот (независно што пред именката стои означувачот 'радикален') му е својствено насилството. Ваквите невнимателни конструкции во актуелниот контекст се разгорувачки и опасни за меѓуетничките и меѓурелигиските односи во земјата.

4 мај (протести против акцијата на МВР)

И во овој пункт е забележано отсуство на почитувањето на пресумцијата на невиност во известувањето за приведените во акцијата на МВР. Во услови во кои веќе

се знаеја и имињата, таквата практика ја зголемува повредата бидејќи уапсените во анализираниот период (периодот по апсењето) добиваат и личен идентитет.

Во известувањето за протестите беше забележано еднострано известување за протестите, во кое не беа вклучени изјави на учесници. Забележани беа случаи во кои селективно се избираа паролите на протестот вградувајќи го протестот во еден од трите контексти: верски, етнички или партиско-политички.

Некои медиуми селективно пренесуваа и пренагласуваа одредени изјави или факти, со цел да ги претстават протестите како дел од движење на радикални исламистички структури што се закана за земјава, регионот и пошироко.

Притоа се правеше и стереотипно поврзување на одделни верски или етнички групи со радикалните исламистички структури.

Одредени медиуми ги објаснуваа мотивите за организирање на протестите преку непроверени информации и селективни изјави на учесници во настанот, од што извлекуваа воопштувања за мотивите и ставовите на сите учесници.

Анализа на конкретни текстови

13 – 15 април - убиството и протестите

На првиот истражувачки пункт земено се предвид текстовите што се однесуваат на изворниот настан, објавени на 13 и 14 април. Анализата на поединечни текстови што се однесуваат на овој период открива нарушување на некои од основните професионални стандарди и 'етнизирачко' вградување на убиството.

Во известувањето на МКД.мк се забележува *идентификување на етничката припадност на жртвите*. Вакво означување е направено во повеќе наврати и е воочливо во почетокот од известувањето во неколку текста⁴⁹. Нагласувањето на етничката припадност на убиените веднаш имплицира дека можеби се работи за етнички мотивиран настан, однапред полнежјќи го известувањето со содржина што го сместува настанот во меѓуетнички контекст. На 13 април МКД.мк ја отвори приказната со текстот „Пет скопјани до смрт изрешетани на Железарско Езеро“. Насловот на текстот не сугерира експлицитно етничко-политичко значење, а аголот што го зафаќа се чини неутрален. Сепак, главата на текстот вели: „Пет лица по националност Македонци се брутално застрелани и убиени од непознати лица вчера вечерта на брегот на Железарско Езеро во близина на скопското село Смилковци“. Треба да се забележи дека во моментот на објавувањето на овој текст, на 13 април, покрај тоа што не беше познат начинот на кој е извршено убиството, не можеше да се шпекуира ниту за етничката или верската заднина на сторителите, ниту за нивната мотивација или профил. Според тоа, не е јасно зошто било релевантно да се соопшти етничката припадност.

Овој ефект е зајакнат од текстовите во кои на лексичко ниво се оперира со зборови чие повторување го препроизведува ефектот на болка, која пак ставена во меѓуетнички контекст добива потенцијално разгорувачки карактер. Употребата на синтагмите *грозормно убиство, брутално застрелани и убиени, крваво злос-*

49 „Гневни граѓани демолираа возила по убиството на петте Македонци“ (13.4), „Пет скопјани до смрт изрешетани на Железарско Езеро“ (13.4), „Стани сине, тато да легне... стани сине молим те!“ (14.4), „Наместо во радост, Македонија во голема тага на Велика сабота“ (14.4).

торство, масовното убиство и слично е широко распространета кај онлајн-медиумите, но доведена во контекст на етничката припадност на жртвите, односно на сторителите, има далеку посилен социјален ефект. Оваа практика е потенцијално разгорувачка оти остава социјален ефект на национална закана од *имплицитниот Друг* и конструира наративи на колективна виктимизација за етничката група на која ѝ припаѓаат убиените, но и потенцијална колективна вина на етнички или верски Другиот во општеството.

Како пример за ова може да се земе текстот „Гневни граѓани демолираа возила по убиството на петте Македонци“ на МКД.мк (13 април). Во насловот се нагласува етничката група на убиените. Во главата на текстот зборот „Македонци“ се заменува со „граѓани од македонска националност“, но тоа не ја ублажува етнопризмата на нивната идентификација – тие можеле да бидат идентификувани и како „пет млади луѓе“ или „пет скопјани“ и слично. Понатаму се вели: „По грозоморното убиство на пет граѓани од македонска националност синоќа кај Железарско Езеро во близина на скопското село Смилковци, револтирани граѓани од населбата Радишани денеска демолираа автобус на ЈСП и неколку патнички возила“. Овде треба да се разгледа ефектот што го остава синтагмата „грозоморно убиство на пет граѓани од македонска националност“ и информацијата дека група граѓани направиле агресивна демонстрација на својот револт од овој настан. Првиот дел од реченицата однапред го сместува настанот во етничка рамка - етничката призма е засилена со употребата на придавката „грозоморно“. Понатаму реакцијата на групата граѓани се подведува под истиот етнички означител што конструира впечаток дека тие реагираат не само поради тоа што се убиени млади луѓе, туку и поради тоа што убиените се Македонци. Овој ефект може лесно да се преведе во дискурс на конфликтност на етничката група Македонци со имплицитниот етнички Друг во приказната.

Практиката на посочување на етничката припадност на убиените е забележана и во известувањето на Скај.мк. Во раните часови на 13 мај, кога веста сè уште беше во зачеток, во воведниот дел на текстот насловен „Млади момчиња биле петтемина убиени?“, убиените се означени како „момчиња од македонска националност“. Со експлицитното наведување на етничкиот идентитет на убиените се овозможува етнизирање на инцидентот, односно етничката припадност станува релевантна за толкување на убиството. Натамошната анализа покажува дека во наредните текстови од истиот период медиумот веќе не користел таква практика на известување.

Сепак, во првите денови од известувањето е воочлива и спротивна стратегија. На пример, Курир жртвите ги именува како „четирите момчиња од Радишани“, „убиството на петте лица“ и слично, иако и во текстовите на овој онлајн-медиум се користи емотивен јазик.

Истото може да се каже и за порталот Плус инфо. При известувањето за петкратното убиство близу Смилковско Езеро, и овој медиум не користи етнички референци за убиените, туку тие се определени според местото на живеење. Освен тоа, при анализата на првиот пункт, кај Плус инфо не е забележано опишување на убиството во контекст на религиозните празници, како што беше случај со некои телевизии и весници на македонски јазик. Со тоа известувањето на овој медиум не придонесува кон зацврстување на наративот што доминираше во други медиуми

дека цел на нападот биле христијани, што може да се нагласи како позитивна практика. Трето, Плус инфо не ги пренесе изјавите на некои од граѓаните насобрани во Радишани и во Црешево, кои конструираа групна вина за можните сторители преку имплицитно поврзување на петкратното убиство со меѓуетничките инциденти во автобуси од претходните месеци.

Исклучок од ова е некритичкото пренесување на соопштение од Светскиот македонски конгрес, кој бара убијците да бидат пријавени: „...нивните, самите да ги осудат и предадат на полицијата“ (13 април, „СМК очекува најбрзо расветлување на случајот“). На овој начин, преку усвојувањето на наративот сервиран од СМК, медиумот учествува во пренесување на пораката за можната групна припадност на убиените – група што истовремено е и одговорна да ги расчисти своите редови. Олеснителна околност е отсуството на имиња за групи или поцврсти асоцијации, меѓутоа општо кажано, текстот сепак сугерира припадност на убијците кон група – припадност релевантна за актот на убиство. Тоа што, исто така, треба да се додаде е дека во овој текст, преку пренесување делови од соопштените, постои исклучок од отсуството на асоцијација на убиството со Велигден.

Во известувањето за протестите и блокадите на граѓаните од Радишани се среќаваат и текстови каде што „Албанците“ се произведени во група што се плаши од имплицитно сугерираните Македонци. Станува збор за текстот со наслов „Радишани на барикади, Албанците исплашени до коска!“ (МКД.мк, 13.4). Текстот не само што ја потенцира етничката припадност на цела група (засилено со определениот член *Албанците*), туку сугерира состојба на „колективен страв“ поради имплицираната колективна вина. На лексичко ниво текстот користи колоквијални изрази („страв до коска“), кои може да бидат особено корозивни поради тоа што се поставени во насловот. Употребата на извичник во насловот со вака емотивен израз сугерира итност и паника - што го засилува ефектот на „еуфоричност“ во известувањето. Текстот содржи седум фотографии, од кои првата илустрира големо полициско присуство, како и движење на мала група граѓани што излегле на протести – фотографиите и визуелно го засилуваат насловот и дополнително сугерираат од каде може да доаѓа стравот.

16 – 19 април – протести и револт поради убиството

Кај онлајн-медиумите на вториот пункт детално се известува за протестите во знак на револт поради убиствата. На моменти известувањето нуди објективен приказ на случувањата. Но има извештаи што иако објективни, сепак демонстрираат недоволна сензитивност за проблемот на навреда кон *колективниот Друг*. Такви текстови се објавени во различни медиуми.

На пример, главата на текстот: „Разгневената толпа фрлаше камења по полицајците“ (МКД.мк, 16.4.), се состои од ваква реченица: „Убијци, Ш..., ш....ска⁴⁹ полиција извикуваа насобраните на протестите пред Владата, меѓу кои најмногубројни беа малолетниците“. Каков когнитивен ефект оставаат ваквите формулации? Прво, иако е јасна намерата на авторот да ја разоткрие содржината на овие изјави на про-

50 Овде во пејоративна конотација е употребено име за етничката група Албанци. Ова истражување се дистанцира од употребата и затоа ги модификува зборовите.

тестот, директното пренесување навредливи имиња за етнички групи, на начинот на кој тоа било скандирано на протестот, ја повторува навредата - текстот самиот го усвојува дискурсот на толпата. Во вакви случаи, новинарската практика треба да користи еуфемизми што ќе ја доловат информацијата без да ја (авто)цензурираат и да го избегне повторувањето на навредата кон колективниот Друг. Второ, пејоративните имиња за етничката група не се ставени во наводници, така што нема индикатор дека редакцијата се дистанцирала од употребата - интерпункцијата сепак носи информација.

На сличен начин за протестите известува и Плус инфо. Во статијата насловена „Малолетници и тинејџери пред Владата со погрдни извици за Албанците“ (16 април) учесниците во протестот се определуваат како малолетници, со што протестот и ефектите добиваат димензија на инфантилност. Истовремено, тоа што се повторува и во овој текст е користењето на навредливите имиња за етничките Албанци преку пренесување дел од паролите. Притоа, овде паролите се одделени во наводници, со што, за некаков степен, текстот се оградува и покрај тоа што директно ја пренесува пораката. Сепак, треба повторно да се нагласи дека самиот чин на пренесување и повторување на содржината на скандирањата, и покрај оградувањето, ја повторува навредата кон колективниот Друг.

Проблем кај онлајн-медиумите на овој пункт е некритичкото пренесување на информации и изјави како од институциите, така и од други (некогаш непроверени) извори на информации - пред сè од странски медиуми. Предизвикувањето на информациите од други извори некогаш не е направено доволно силно.

Во МКД.мк тоа се прави со текстот: „Има ли преживеан сведок на убиствата кај Железарско Езеро?“. Прашалникот на крајот на насловот ја предизвикува информацијата со тоа што остава простор за сомнеж. Сепак, повикувањето на само еден извор (во овој случај Прва српска телевизија), кој не ја демонстрирал релевантноста на првичната информација (не е наведено од каде тој извор ја добил информацијата), е проблематично од аспект на професионалните стандарди.

Оваа информација во слична насловна конструкција ја пренесе и Плус инфо на 16 април во следната форма: „Постои очевидец на петкратното убиство кај Смилковско Езеро?“. Ниту во статијата на Плус инфо не постојат други извори што ги потврдуваат шпекулациите, кои потекнуваат од медиумот „Прва српска телевизија“.

Истата информација шуру е пренесена и на Скај.мк („ВИДЕО: Постои очевидец на убиството кај Смилковско Езеро?“, од 16 април), но порталот го објавува и видеоприлогот во кој се повторуваат уште неколку шпекулации, кои наративно го поврзуваат смилковскиот случај со претходни инциденти како тој од Гостивар. Со ова медиумот исто така учествува во повторување на шпекулациите, кои преку синџир на еквивалентност градат причинско-последична линија меѓу настаните, за што притоа не постојат доволно валидни информации.

Некои онлајн-текстови го сместија протестот и во партиско-политичка рамка. Курир, на пример, објавува текст со наслов: „Имаше ли партиска заднина вчерашниот протест?“. Во него редакцијата објавува изјава наводно од член на СДСМ за да објасни зошто бил на протестите: „На протестот присуствував како граѓанин на Бутел. Едно од починатите момчиња ми беше другар, заедно бевме дел од младин-

скиот клуб на Вардар. Затоа излегов на протест, за да дадам почит, истакна Смаиловиќ“. Но и покрај тоа што содржината на изјавата не упатува во таа насока, сепак насловот на текстот ја сугерира пораката дека протестот имал партиска заднина. Ова имплицитно го претставува *политичкиот Друг* како можен негативен елемент во општеството.

Слична стратегија, но во спротивна насока, е забележана кај порталот Скај.мк (16 април) во текстот со наслов „Граѓаните со протести, ВМРО-ДПМНЕ со контрапротести“. Во текстот се тврди дека една од партиите на власт организира контрапротести како реакција на иницијативата за демонстрации пред Владата. Притоа известувањето во голем дел се базира на непрецизни извори. Меѓутоа, тие непрецизни извори ја толкуваат поврзаноста на фејсбук-групи со медиуми во Македонија и нивната поврзаност со некои партии на власт. Тоа толкување во текстот се потпира на цитат од „граѓанин на социјалните мрежи“. Поврзувањето меѓу социјални групи на Интернет и една од партиите на власт се должи на извор чија веродостојност не е позната. Така, без многу информации, се креира слика за *политичкиот Друг* како подривач на граѓанските иницијативи.

1 – 3 мај - приведување на осомничените

На овој пункт се објавени текстови што во едногласие со државните институции веднаш и без поставување на прашање ја врамуваат групата осомничени во наративот за таканаречениот „радикален ислам“. Текстот во Курир од 1 мај „Видео: Акцијата „Монструм“ за убиството кај Смилковско Езеро“, иако краток, сепак ја прави конструкцијата усвојувајќи го целосно институционалниот дискурс: „Тие се припадници на радикалниот ислам и, според Јанкулоска, главниот мотив најверојатно е нивната идеја за убивање во радикалниот ислам, а целта е да се создаде чувство на страв кај пошироката јавност“. Без релевантни докази медиумот го презема наративот, при што во делот од реченицата „нивната идеја за убивање во радикалниот ислам“, покрај тоа што го става исламот во равенство со радикализмот, го конструира „убиството“ како идеолошко-философски концепт својствен на ова „движење“. Ваквиот избор на зборовите во текстот крие во себе можност од креирање или репродуцирање на една исклучително опасна стереотипизација на исламот (без разлика што пред именката стои изразот 'радикален') како религија на која ѝ е својствено насилството. Она што исто така зачудува е фактот што оваа формулација се поврзува со изјавата на министерката Јанкулоска. Медиумот исклучително невнимателно и погрешно ја „пренел“ изјавата и направил конструкција што во актуелниот контекст е разгорувачка и опасна за меѓуетничките и меѓурелигиските односи.

Во следниот текст на Курир со наслов „Радикалните исламисти пренесени во Суд“, оваа теза се заокружува во наративот за исламот како „жртвен модел“ врз кој се проектира зло (кое доаѓа од радикалниот ислам) и кој истовремено се користи како подлога за оправдување на непочитувањето на принципот на пресумција на невиност. Насловот го конкретизира идентитетот на приведените како „радикален“ и „исламистички“ - термини што овде имаат исклучиво негативно значење. Ова е зајакнато со следната реченица: „Инаку, во вчерашната акција во којашто учествуваа околу 800 припадници на неколку полициски и специјални единици, беа уап-

сени 20-тина радикални исламисти, меѓу кои има лица што се поврзани со петкратното убиство“. Кон крајот на текстот се прави и вакво поставување: „На 12 април на Велики четврток на брегот на езерото кај селото Смилковци свирепо беа убиени [...]“. „Велики четврток“ тука има функција на симболички контраст со изразот „радикални исламисти“. Овој контраст дискурзивно ја нагласува „конфронтирачката поставеност“ на двата концепти.

Оваа линија на дискурзивна „митологизација на злото“ ја има и во насловот на МКД.мк: „Македонија пред сериозна закана од радикалниот ислам“. Текстот прави изместување на тезата на еден извор, кој е експерт во областа. Насловот го испушта кондиционалот од главата на реченицата и само ја повторува тезата без него. Инаку главата на текстот вели: „Кире Наумов, поранешниот прв човек на Агенцијата за разузнавање, за Дојче Веле изјави дека доколку се точни информациите оти зад убиството на петте Македонци кај Железарско Езеро стои организирана терористичка ќелија, тогаш Македонија се соочува со голем и сериозен проблем“. Клучен збор тука е доколку. Ефектот е зајакнат со фотографијата, на која се гледаат луѓе што одговараат на стереотипот за „радикален исламист“ како жестоко протестираат.

Кај Плус инфо анализата на известувањето за приведувањето на 20-те осомничени покажува интересна позиција. Двете статии што одделно известуваат за овој настан ги пренесуваат првичните информации изнесени од МВР, меѓутоа се забележува дека тврдењата се контекстуализираат и се означуваат, со што, во извесна смисла, медиумот гради определена дистанца. Двете статии се од 1 мај, насловени „МВР: Откриени сторителите на петкратното убиство“ и „Полицијата уапси 20 радикални исламисти, некои поврзани со убиството кај Смилковци“. Во првиот случај таквата ограда е појасно направена преку означување на тврдењето уште во самиот наслов. Во вториот случај, насловот има функција на врамнување на институционалниот наратив, како априори точен, иако во понатамошниот текст истото тврдење е јасно означено како тврдење на институцијата.

Меѓутоа, Плус инфо истиот ден објави и вест обележана како „збирна“, која, според анализата, е наменета да служи за сумирање на апсењето пренесено во претходни три текста. Но се чини како овој збирен текст да е зависен од институционалниот наратив повеќе од оригиналните извештаи што ги сумира, оти покажуваат поголема доза критичност кон изворот.

Така, во текстот насловен „Откриени сторителите на масакрот кај Смилковско Езеро“ (1 мај) уште во самиот наслов, како и во главата на текстот, се прекршува пресумцијата на невиност преку некритичкото усвојување на изјавата дадена од официјалните институции и нејзино пренесување во јавноста како глас на новинарот.

Слично како и кај Курир, и во овој текст на Плус инфо се пренесува изјавата (која претходно не е пренесена) дека „мотивот најверојатно е нивната идеја, убедување, верување и следење на радикалниот ислам“. И во овој случај некритичкото пренесување на изјавата отвора можност за репродуцирање генерализации и стереотипи за исламот како религија, оти континуираната употреба на оваа синтагма во контекст на убиство и насилства создава негативен социјален ефект за сите нејзини припадници. Овој дел е надоврзување на третиот текст објавен претходно истиот ден, со наслов „МВР: Жртвите не биле во никаква врска со сторителите, мотив е радикалниот ислам“.

Како и кај повеќето медиуми, така и кај Скај.мк се забележуваат прекршувања на професионалните стандарди поврзани со начелото на пресумција на невиност. Така, во текстот од 1 мај насловен „Видео: Расчистено убиството кај Смилковци“ уште во самиот наслов, но и во воведникот, се сугерира дека МВР „ги откри убијците“. Истовремено, и кај Скај.мк се забележува пренесување на институционалните наративи без притоа новинарот да се обиде да долови други агли или јасно да го раздвои својот текст од тој што е пренесен од изворот. Тоа што е вредно да се издвои се големиот број текстови со видеа објавени од МВР, со што медиумот, на некој начин, станува екстензија на институционалните информации.

4 мај – протести против акцијата на МВР

Во четвртиот пункт се повторени, а на места и нагласени прекршувањата на професионалните стандарди детектирани во претходното известување на онлајн-медиумите.

Во изданието на Курир од 4 мај сериозно е нарушена пресумцијата на невиност и тоа е направено единствено преку тенденциозна забелешка во насловот што вели: „Убијците ќе се бранат дека не биле кај Смилковско Езеро“. Овој наслов сугерира дека оние што треба да се бранат пред судот се „убијци“, што во оваа фаза од постапката не е утврдено. Со тоа што медиумот, пред судот да соопшти каква било пресуда, објавува дека „убијците ќе се бранат“, однапред го определува исходот и неминовно однапред лоцира вина кај осомничените. Интересно е тоа што овој текст всушност е пренесување информација од еден дневен весник. Главата на веста е парафраза од веста на Дневник во која се вели: „Браката Африм и Агим Исмаиловиќ, кои се директни осомничени за убиствата кај Смилковско Езеро на 12 април, ќе се бранат со тоа што во моментот на ликвидацијата биле во своето интернет-кафуле во селото, а не на Смилковско Езеро, тврдат за 'Дневник' членови на нивното семејство“. Овој текст со ништо не упатува дека осомничените се однапред прогласени за убијци, а тоа не се сугерира ниту во остатокот на инаку краткиот текст. Сличен ефект постигнува и текстот со наслов: „Притворени егзекуторите“, кој е емитуван еден ден претходно (3 мај).

И на овој пункт беше забележано известување во кое не се изнесуваат релевантни докази за некое тврдење или сугестија. Насловот на текстот: „Дали е ова пораката што ја испрати вчерашниот протест“ (Курир, 5 мај) е придружен со голема фотографија под него на која се гледаат пет луѓе од протестот - еден од нив носи маица на која на англиски пишува „Исламот ќе доминира со светот“. Ова е искористено како повод во текстот да се постави вакво прашање: „Еден од протестантите носеше маица со натпис Islam will rule the world (Исламот ќе го владее светот). Дали илјадниците протестанти сакаа да ја испратат оваа порака?“, па овде врз основа на еден транспарент се поставува прашање за група од „илјадници демонстранти“. Иако овде не е дадена афирмативна теза, туку е поставено прашање, сепак прашањето треба да има темелни индикации за некоја порака. Вака прашањето промовира теза што се базира на еден натпис и им се припишува на илјадници луѓе, кои извикуваа многу различни пароли - некои етнички, некои партиско-политички, некои верски итн. Овде е занемарена хетерогеноста на тие пораки.

Во известувањето на Плус инфо може да се забележат неколку известувачки стратегии. Во заклучната статија од 4 мај преку насловот „Протестот пред Владата заврши со камења и навреди за полицијата и за политичарите“ протестот е врамен преку инцидентите што беа предизвикани. На тој начин насоката што на публиката ѝ се дава со насловот е понатамошниот текст да го толкува во тој контекст. Ова истото се забележува и во друг текст на Плус инфо насловен со реторичкото прашање „Протестот пред Владата излегува од контрола, со камења по полицијата?“. Пренагласувањето на инцидентите на насилство во протестите имплицира нивна невалидност, односно постоењето на инциденти однапред ги проблематизира самите протести.

Плус инфо прави етничка идентификација на учесниците во протестите, кои истражуваат барања за ослободување на осомничените. Иако известувањето е релативно внимателно и неутрално, во еден дел на текстот посочен погоре се појавува следнава конструкција: „Неколку илјади спонтано собрани учесници на протестот со албански знамиња бараа ослободување на уапсените за убиството кај Смилковско Езеро.“ Овде имплицитно се укажува на тоа дека демонстрантите се Албанци со тоа што се споменуваат „албански знамиња“. Притоа нивното определување по етничка линија функционира на две нивоа. Најпрво, тоа исклучиво ја определува групата што бара ослободување на осомничените, па ваквото врамување го сугерира целокупното значење на протестите и нивното подведување како албански и како протести за поддршка на осомничените, и покрај постоењето и на други различни гласови и мотиви за организација на протестите.

Во ниту едно известување на Плус инфо на денот на протестите не се вклучуваат изјави на учесници. Таквата практика оневозможува да се видат повеќе агли во опишувањето и разбирањето на протестите и паролите што беа изнесувани на нив. Како и кај другите медиуми, централно пренесени пароли се оние од типот „Алах е еден, Алах е голем“, како и партиско-политичките скандирања со навредлива содржина. Тоа се паролите што се опишани во сумарниот текст насловен „Протестот пред владата заврши со камења и навреди за полицијата и за политичарите“, додека во претходните текстови истиот ден се пренесуваат и други пароли што им даваат етнизирачка нота на протестите, како на пример „Деца сме дале за Косово, животот не го даваме“ и „УЧК, бараме правда“.

МКД.мк во текстот од 4 мај „Али четник, Груевски терорист“ прави поинакво врамување на протестот. Самиот наслов сугерира примарно етнопартиско-политичка, а секундарно религиска порака од протестот. Ова е спротивно врамување од религиската рамка на која сугерираат други текстови. За разлика од некои други медиуми на македонски јазик што ги врамуваат протестите во наративот за „радикален ислам“, овој текст ја нагласува политичката порака што демонстрантите сакаат да ја упатат против „монтираните процеси“. МКД.мк употребува ваква реченица: „’Али е четник, Груевски е терорист‘ и ’Ќе се видиме во шума‘, беа главните пароли што неколку илјади Албанци ги извикуваа на денешните протести пред зградите на Владата и Судот, а во знак на поддршка на уапсените за случајот со убиството на петте Македонци“. Со тоа, впечатокот за насловната порака на протестот станува партиско-политички. Со тоа, идентитетот на протестите се менува, па од медиум во медиум публиката добива различна, но речиси секогаш непотполна слика за случувањата.

4. ЗАКЛУЧОЦИ ЗА ИЗВЕСТУВАЧКАТА ПРАКТИКА ЗА УБИСТВОТО КАЈ СМИЛКОВСКО ЕЗЕРО

Важно е да се нагласи дека се забележани повеќе примери на позитивна практика во известувањето на медиумите во прилог на смирување на тензиите и намалување на евентуално негативните ефекти од настанот. Тоа се правеше особено преку пренесувањето на повиците за смирување и воздржување од предрасуди за настанот. Позитивни примери на професионално известување се и сите текстови и прилози во кои беа вклучени повеќе агли во известувањето и беше претставен широк спектар на информации во прилог на сеопфатното разбирање на случувањата од страна на публиката. За истакнување се и медиумите што внимаваа во известувањето да не ја нагласуваат етничката припадност на инволвираните во случувањата.

Но анализата покажа и низа примери на прекршување на професионалните стандарди, меѓу кои најсериозното е повредата на принципот на пресумција на невиност, при што осомничените за убиството или за поврзаност со убиството однапред се идентификуваа со убијците. Со тоа се прекршуваат човековите права на уапсените и се создава основа за можно медиумско влијание врз претстојните судски одлуки. Принципот 8 од Кодексот на новинарите на Македонија наведува дека „во судските постапки треба да се почитува принципот на пресумција на невиност, да се известува за сите вклучени страни во спорот и да не се сугерира пресуда“.

Кај дел од медиумите е нагласена етничката припадност на жртвите, а некои од нив и невнимателно пренесуваат изјави што упатуваат на групата на која ѝ припаѓаат сторителите на убиството. Таквите информации го сместуваат поединецот во одредена група дефинирана според неговата национална припадност, во која тој се губи и на него веќе не се гледа како на поединец, туку како на припадник на групата. Новинарот во своето известување не смее да употребува стереотипизирачки слики со кои етничката група погрешно се поврзува со некое случување. Во известувањето за осомничени лица или за осудени криминалци новинарите треба да се обидат да го избегнуваат непотребното внесување на етничката припадност во сторијата, а особено непотребното користење етикети. Кога се објавуваат информации за ваков вид случувања, припадноста на извршителите на криминалниот чин, сведоците и жртвите може да се спомене само доколку тоа придонесе за подобро разбирање на опишаните настани.

Воочена е широко распространета практика на директно пренесување информации од институциите без критичка дистанца кон нивната содржина, што е основна улога на медиумите како критичари на власта. Некритичкото пренесување овозможува лесен трансфер на пораките од институциите без оглед на нивната оправданост. Отсуството на критички став кон политичките институции креира култура на пасивност во редакциите и не овозможува креирање демократски амбиент за квалитетна јавна дебата.

Постојаното користење на зборовите „радикален“ и „ислам“ еден покрај друг конституира нераскинливо семантичко единство помеѓу нив, од што може да произлезе толкување дека исламот како религија сам по себе е радикален; користењето на оваа синтагма го усвојува глобалниот наратив за т.н. „радикален ислам“,

врамувајќи ги внатрешните социјални движења во однапред поставена глобална рамка и креира наратив на „нов радикален Друг“ во македонското општество, кој е потенцијален извор на „злото“. Оваа практика кај некои текстови се претвора во отворена негативна стереотипизација.

Согледана е и практика на некритичко пренесување изјави од граѓани што содржат разгорувачки тон и очигледен говор на омраза, како и изјави со кои убиството се поврзува со претходни инциденти и со меѓуетнички тензии. Воочена е и практика на изнесување шпекулативни информации и непрецизно наведување на изворите. Нецелосната проверка на информациите и шпекулациите од страна на новинарите освен што значи нарушување на професионалноста во работењето, може да предизвика и значителна штета врз јавноста и врз нејзината перцепција и разбирање на проблемите. Публиката на новинарот треба што е можно повеќе да знае за изворот на информациите и за неговата мотивација, за да може сама да ја оцени точноста на информацијата.

Забележана е и практика на користење насилен, емотивен јазик, кој во комбинација со наведената етничка припадност во одреден дел од текстовите може да предизвика дополнителни тензии и поделеност кај јавноста. Новинарите треба да го избегнат непрецизното користење или пренесување емотивни зборови и етикетања при опишувањето на случувањата (како, на пример, громоморно убиство, брутално застрелани и убиени, крваво злосторство, масовното убиство итн.), како и да внимаваат при селекцијата на употребените зборови и фрази. Тие секогаш треба да бидат прецизни околу информациите што ги пренесуваат. Особено треба да се избегне користење или пренесување експресивни зборови со кои се „демонизира“ некоја страна во историјата за која се известува.

Дел медиуми селективно нагласуваат одредени изјави или информации, како и пренесување на известување од странски медиуми, со цел да ги претстават протестите како дел од движење на радикални исламистички структури што се закана за државата или како поширок безбедносен проблем што произлегува од претходни меѓуетнички тензии во општеството. Новинарите треба да избегнуваат да изнесуваат претпоставки за потенцијално ширење на насилството, криминалот или настаните да ги врамуваат во сликата за глобалното дејствување на радикални движења и структури. Освен тоа, во своето известување тие треба да избегнуваат да претстават одредено мислење или тврдење како веќе утврден факт.

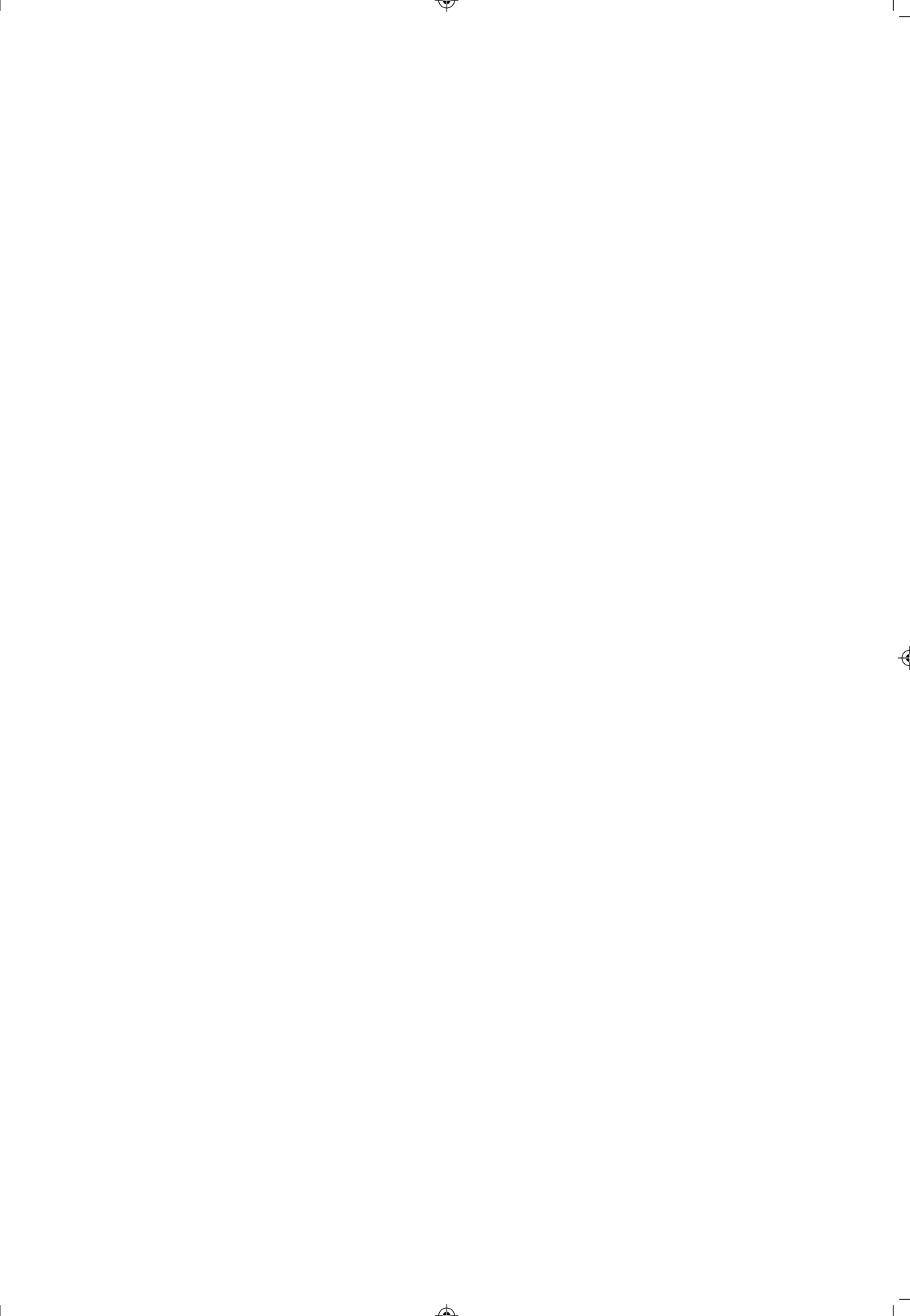
Согледани се и две појави во известувањето при врамувањето на убиството: виктимизација и реверзивна виктимизација. Во првиот случај дел медиуми на македонски јазик инсистираат на етничката припадност на жртвите и имплицираат дека убиецот е *етничкиот Друг*, а во вториот случај дел медиуми на албански јазик доминантниот фокус го ставаат на *Албанците како жртва на стигматизација по повод убиството*. Во своето известување, новинарите треба да избегнат правење остри разграничувања меѓу „ние“ и „тие“ и да избегнат портретирање на настанот како судир меѓу „нашата“ и „вашата“ страна.

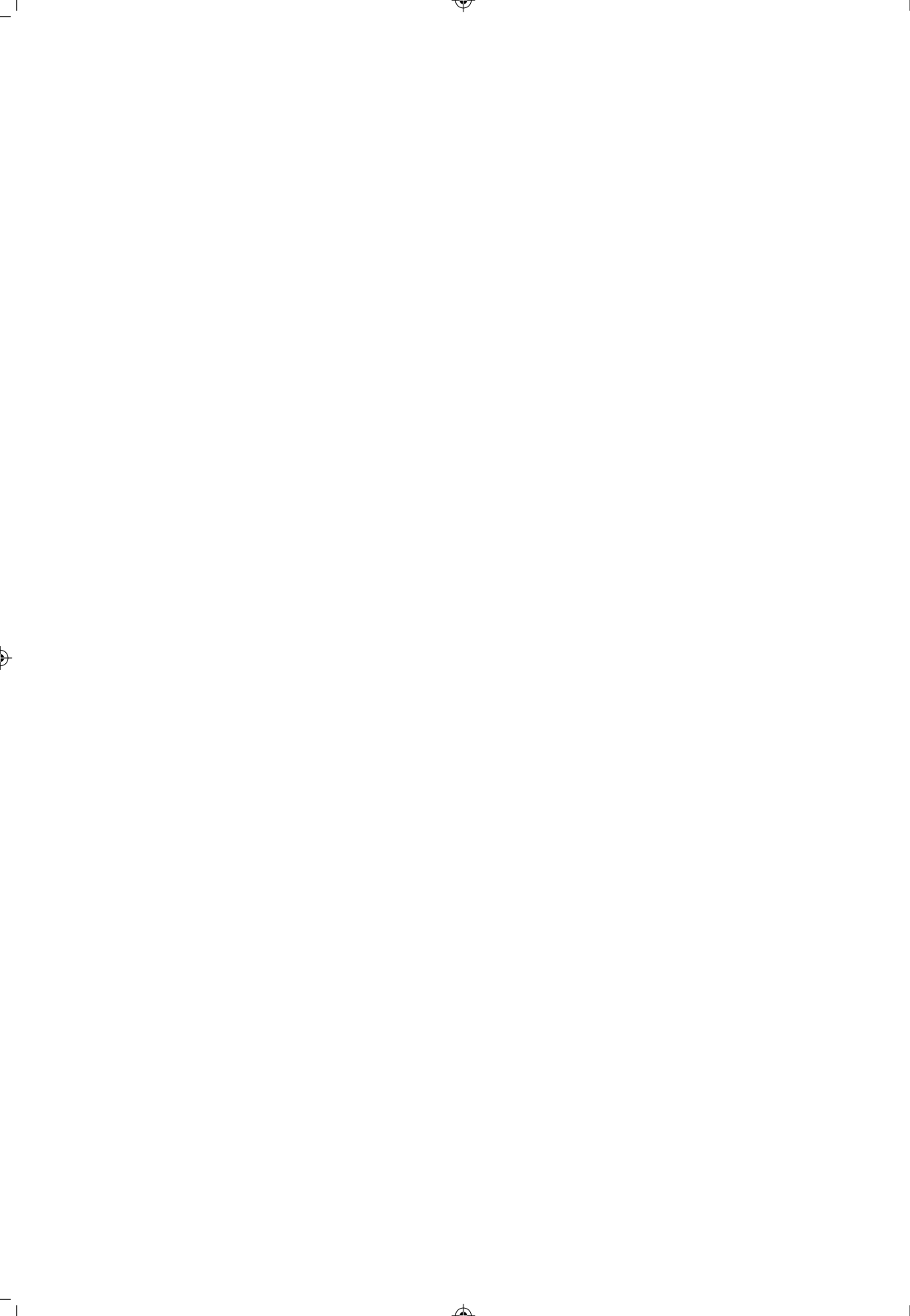
Забележано е и еднострано користење на изворите на информациите, а особено во известувањето за протестите, како и селективно претставување на искажаниите пароли, без користење изјави од учесниците. Тоа претставува сериозна повреда

на стандардите за сеопфатно и урамнотежено известување. Професионалниот интегритет на новинарската професија подразбира користење широк спектар извори на информации, претставување на сите засегнати страни, проверка на точноста на изјавите, како и евентуалните интереси што стојат зад одреден исказ.

Анализата покажа дека во вестите на македонски и на албански јазик на јавниот сервис за овие настани се известуваше од сосема различен агол. Додека МТВ 1 ги минимизираше блокадите и речиси целосно ги премолчи нападите врз луѓе и имот, МТВ 2 воопшто не извести за реакциите и за протестите на локалното население. Отсуството на единствена уредувачка политика придонесува во вестите на МТВ да се креираат сосема спротивставени приказни, што сериозно ја нарушува нејзината улога на водечки медиум што треба да ја промовира кохезијата во општеството. Во членот 121 од Законот за радиодифузна дејност на Република Македонија се вели дека „заради остварување на јавниот интерес, Македонската радиотелевизија е должна да ја развива и планира програмската шема во интерес на целата јавност и да произведува и емитува програми за сите сегменти на општеството без дискриминација, водејќи притоа сметка за специфичните општествени групи“.

БЕЛЕШКА ЗА АВТОРИТЕ

Д-р Весна Шопар е доктор по политички науки, има магистрирано на Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања во Скопје, а докторирано на Правниот факултет на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје. Работи во областа на информирањето и комуницирањето, масовните медиуми, односите со јавноста, политичкото комуницирање, медиумското право, јавното мислење, медиумската етика. Со истражувачка работа се занимава повеќе од 35 години, а со едукативна како на додипломски, така и на постдипломски студии. Има објавено повеќе од 40 научни публикации, книги, монографии, има учествувано на голем број научни собири, конференции и семинари, како и на повеќе од 30 научноистражувачки проекти во земјава и во странство. Била ментор, член на комисија за оценување на повеќе кандидати за магистерски и докторски дисертации од областа на комуникациите, политичките науки и бизнис-менаџментот. Член е на голем број организации и асоцијации во Македонија и во странство. На Високата школа ги предава предметите: етика во новинарството, масовни медиуми и комуникации, глобални односи и интеркултурна комуникација, идентитет, културна разновидност и општествени прашања.

Д-р Снежана Трпевска има дипломирано на Катедрата за социологија при Филозофскиот факултет во Скопје, а магистерски студии завршува на Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања во Скопје, на групата комуникации. Докторската дисертација на темата „Карактеристиките на комплементарната употреба на повеќе методи во социолошкото истражување на телевизиските вести“ ја има одбрането на Институтот за социологија при Филозофскиот факултет во Скопје. Има објавено повеќе книги и статии и има учествувано во голем број истражувачки проекти од областа на истражувањата на медиумите и на публиката. На Високата школа ги предава предметите: медиумско право, истражување на пазарот, методи на истражување на медиумите и публиката и истражување на стратегиските комуникации. Раководител е на Катедрата на УНЕСКО за медиуми, дијалог и заемно разбирање, формирана при Високата школа во јуни 2011 година.

М-р Игор Мицевски магистрираше на Лондонската школа за економија и политички науки (London School of Economics and Political Science) на Отсекот за компаративна политика (област национализам и етницитет), на темата „Либералните структури и динамиката на националистичката мобилизација“. Додипломските студии ги заврши на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје, на Катедрата за Општа и компаративна книжевност. Мицевски има повеќегодишно новинарско искуство како продуцент во Би-би-си (British Broadcasting Corporation) и како политички уредник во неделникот Форум. Вработен е како предавач во Високата школа

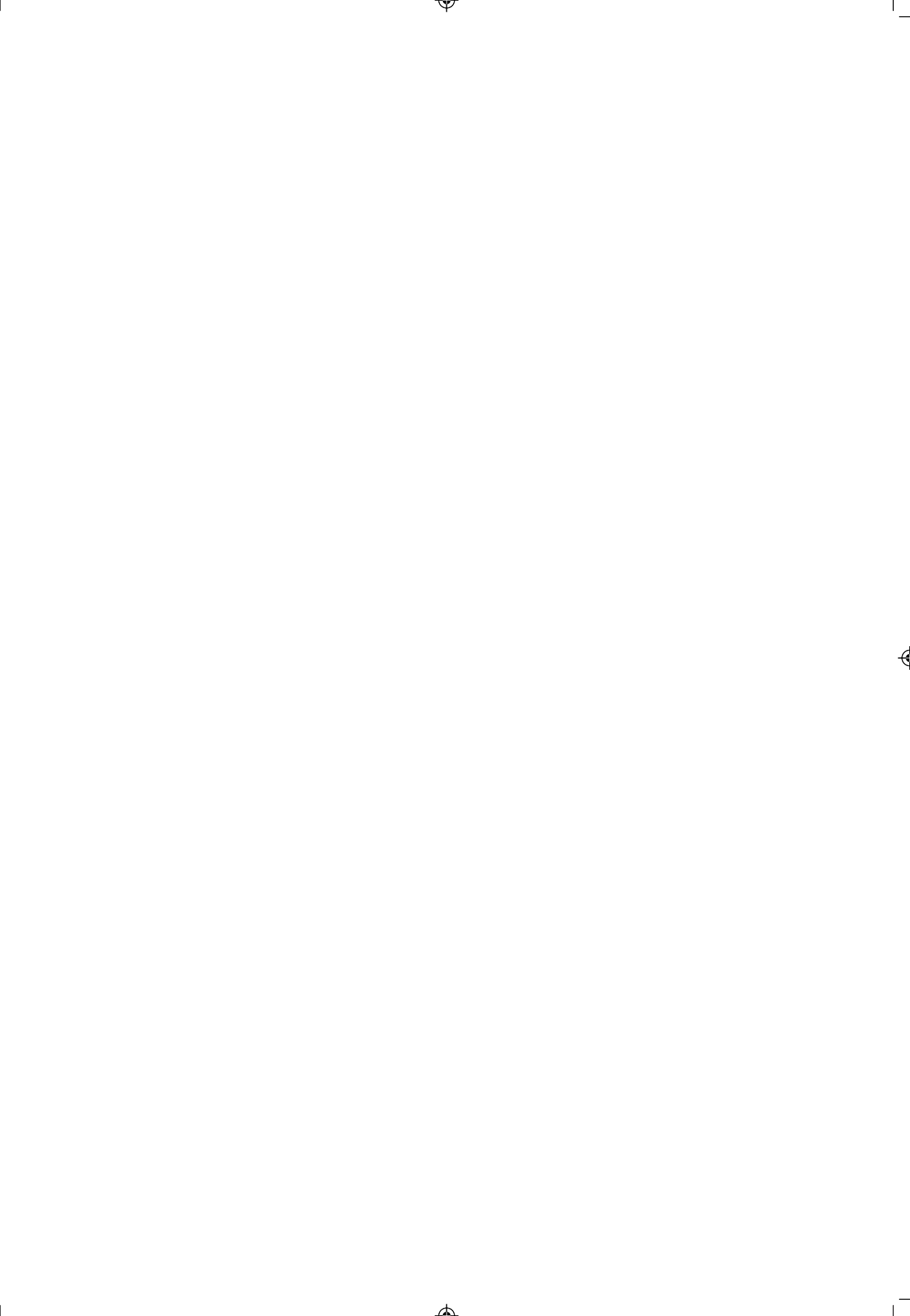
за новинарство и односи со јавноста, каде што ги предава предметите: радионивинарство, онлајн-новинарство и мултимедија. Негов посебен истражувачки интерес е квалитативната дискурзивна анализа на етнополитичките наративи конструирани низ медиумите.

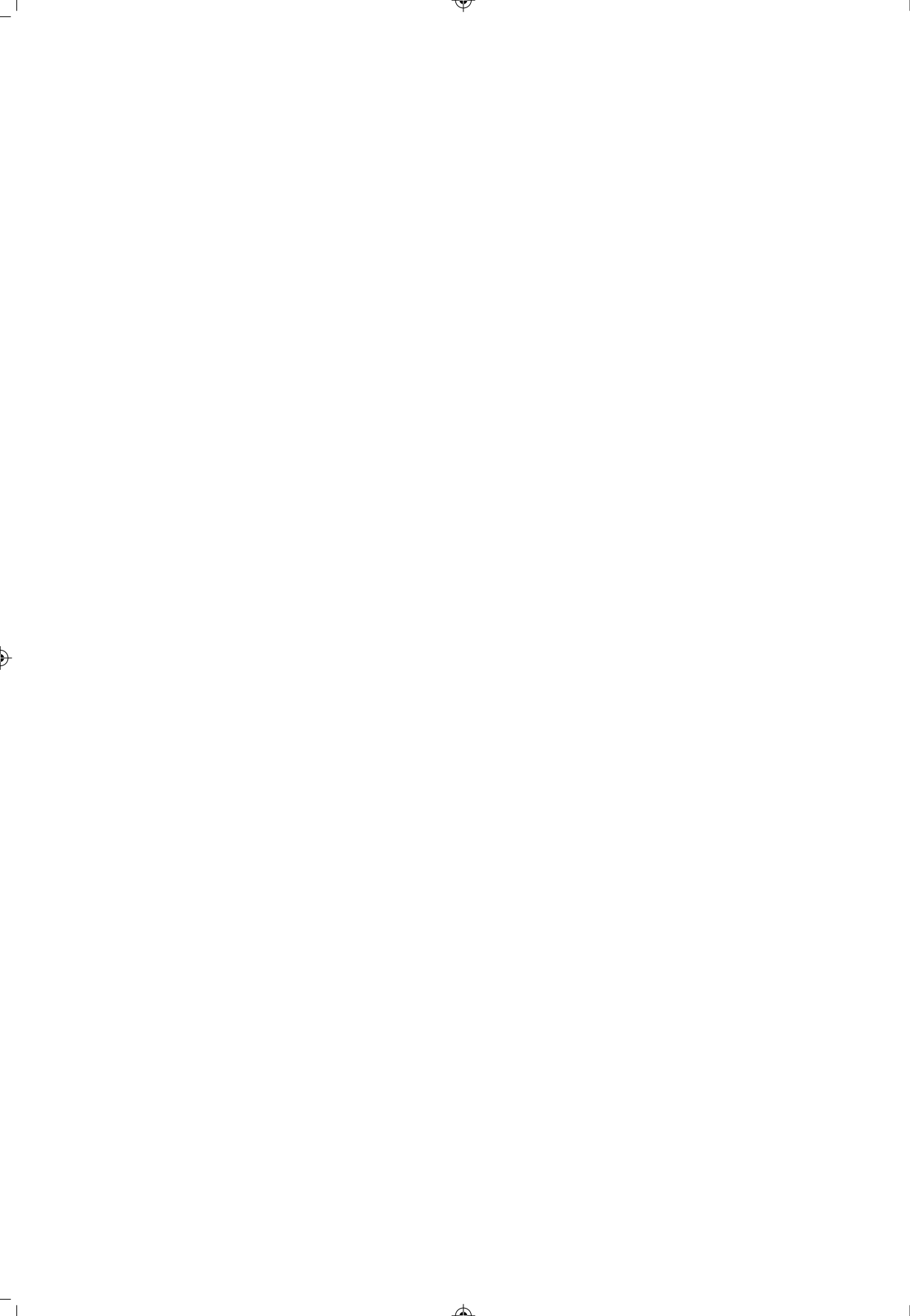
БЕЛЕШКА ЗА АВТОРИТЕ

М-р Миша Поповиќ има дипломирано на катедрата за политички студии при Правниот факултет во Скопје. Своите постдипломски студии ги продолжува на Школата за словенски и источноевропски студии при Универзитетскиот колеџ во Лондон (University College London) на студии насловени Идентитет, култура и моќ. Во 2010 магистрира на тема поврзана со хомофобијата и национализмот, истражувајќи ја хетеронормативноста во македонскиот национален идентитет. Многу години работи во граѓанскиот сектор, како истражувач во Институтот за демократија „Социетас цивилис“, каде што од 2010 до 2013 е одговорен за центарот за истражување.

М-р Жанета Трајкоска има дипломирано новинарство на Интердисциплинарните студии на новинарство на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, а магистерските студии по меѓународен менаџмент за културни политики ги завршува во 2004 год., на Универзитетот „Лумса“ во Рим, Италија. Во моментот е докторант на политички студии на Правниот факултет „Јустинијан Први“ на темата „Карактеристиките и значењето на 'спинингот' во креирањето на медиумската реалност и неговото појавување во Македонија“. Таа е директор на Високата школа за новинарство и за односи со јавноста, а има и повеќегодишно новинарско искуство. Од 1998 година започнува да работи како лице задолжено за односи со јавноста и консултант за стратески комуникации за повеќе меѓународни проекти. Во периодот од 2001 до 2008 год. е извршен директор на Македонскиот институт за медиуми. Има учествувало во повеќе истражувачки проекти од областа на истражувањата на медиумите и на новинарството. На Високата школа го предава предметот комуникациска стратегија и политика. Области на интерес: медиуми и културна разновидност, културни политики, стратески комуникации, политичка комуникација.

М-р Марина Тунева магистрираше на Универзитетот во Малта на постдипломските студии по дипломатија. Додипломски студии по новинарство заврши на универзитетот Свети Кирил и Методиј во Скопје. Во моментот е докторант на институтот Евробалкан во Скопје на темата „Улогата на комуникациските стратегии во мултикултурните општества, со посебен осврт на информирањето на јавноста за Охридскиот рамковен договор“. Вработена е како предавач во Високата школа за новинарство и односи со јавноста, каде што ги предава предметите: односи со јавноста, вовед во корпоративното комуницирање, интеркултурни комуникации и медиумите и општеството. Има објавено публикации во областа на односите со јавноста, интеркултурните комуникации и известувањето за различностите, а активно соработува со Советот на Европа во повеќе иницијативи и програми поврзани со улогата на медиумите во борбата против дискриминацијата и афирмирањето на различностите.

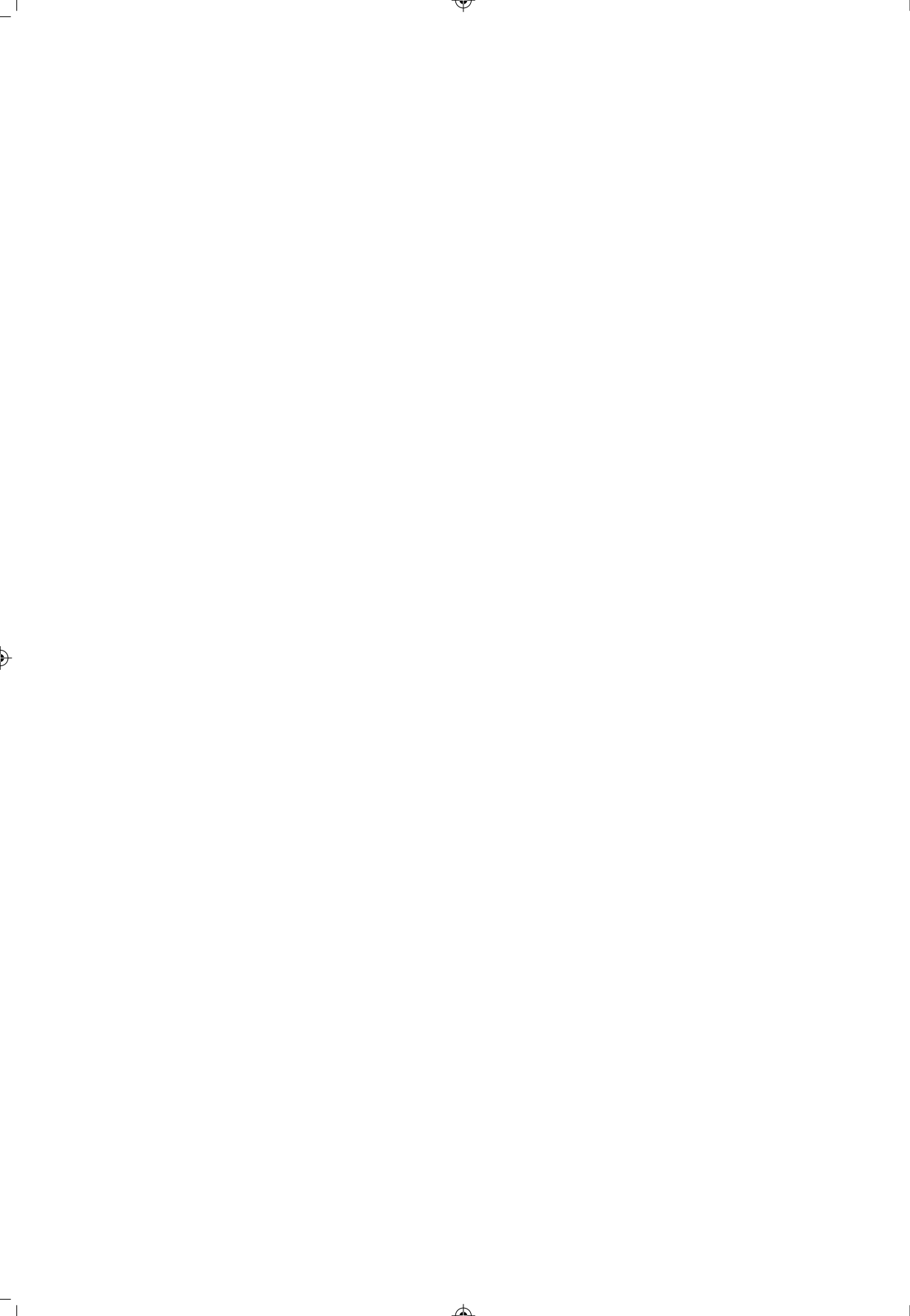
БЕЛЕШКА ЗА ИЗДАВАЧИТЕ

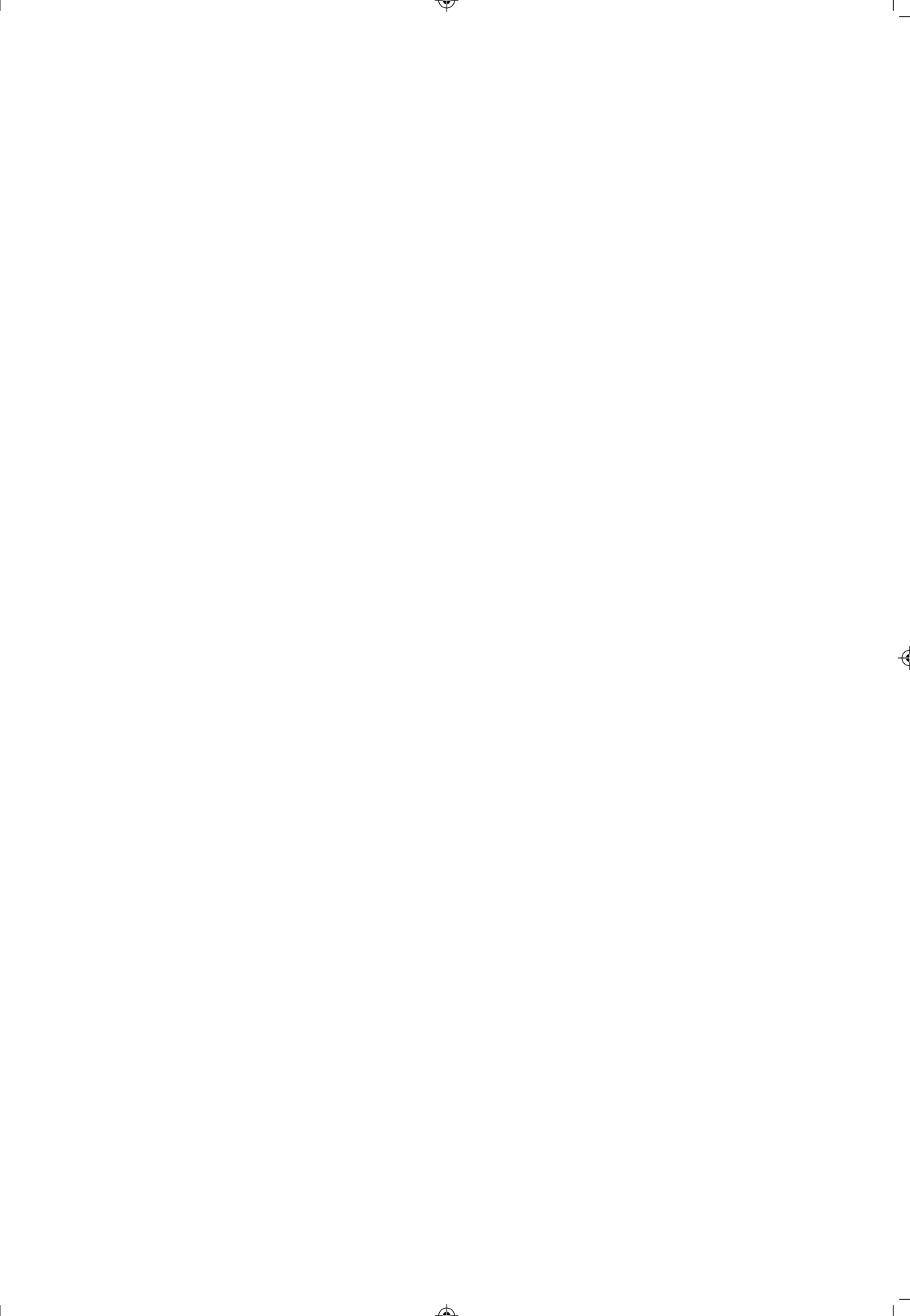
Високата школа за новинарство и за односи со јавноста е основана во 2008 година од страна на Македонскиот институт за медиуми, како непрофитна високообразовна установа, со мисија да го унапредува квалитетот на образованието за новинари и за специјалисти по односи со јавноста во Република Македонија. На додипломските студии Високата школа нуди стручно образование по *новинарство* и по *корпоративни комуникации и односи со јавноста*, обезбедувајќи современи и применети студиски програми. Студиската програма по новинарство е единствена во земјата и во регионот по тоа што е усогласена со моделот Студиска програма за образование на новинари на УНЕСКО од 2007 година и со Декларацијата од Тарту, усвоена во 2006 година од членките на Европската асоцијација за образование на новинари (ЕЈТА). Студиската програма по Корпоративни комуникации и односи со јавноста е развиена според највисоките стандарди за високо образование и усогласена со Етичкиот кодекс на Институтот за односи со јавноста од Велика Британија.

Од јуни 2011 година, со одлука на организацијата на УНЕСКО од Париз, Високата школа стана носител на *Катедра на УНЕСКО за медиуми, дијалог и заемно разбирање*. Основната цел на Катедрата е да придонесе кон зајакнување на социјалната кохезија, мултикултурно разбирање и интеркултурна комуникација меѓу различните културни групи во македонското општество. Оваа цел се остварува преку различни активности, кои ги спроведуваат Високата школа и Институтот за комуникациски студии:

- Развивање содржини поврзани со интеркултурната комуникација и известувањето за различните студии во студиските програми од прв циклус на Високата школа и во постдипломските студии што ги организира Институтот за комуникациски студии;
- Развивање истражувачка дејност што се фокусира на улогата на медиумите и комуникациите во општеството: академски или применети истражувања што ги спроведува Институтот за комуникациски студии;
- Развивање на знаењето, вештините и професионалните вредности на новинарската заедница и на специјалистите по односи со јавноста за интеркултурната комуникација и различностите;
- Подигнување на свеста за важноста на известувањето за различностите и за интеркултурните вредности преку: дебати, конференции, програми, медиумски производи и кампањи;
- Публикување истражувачки студии, прирачници, учебници, веб-ресурси за учење;
- Развивање програми за неформално образование и за поттикнување на креативноста на младите во средните училишта поврзани со културните различности, разбирањето, толеранцијата и социјалната кохезија.

Институтот за комуникациски студии (ИКС) е основан во јули 2012 година од страна на Високата школа за новинарство и за односи со јавноста, со примарна цел да се унапредуваат фундаменталните и применетите истражувања во две клучни области: (1) новинарството и медиумите и (2) односите со јавноста, корпоративното комуницирање и интегрираните маркетинг-комуникации. Во декември 2012 година Институтот доби и акредитација за постдипломски студии во две области: Менаџирање на стратемски комуникации и Менаџирање на медиуми и мултимедија. Поврзувањето на процесот на настава и учење со научноистражувачката дејност му овозможува на Институтот да го поттикнува развојот на млади кадри во истражувачката дејност и да го унапредува процесот на создавање и ширење на знаењето.

ВИСОКА ШКОЛА ЗА НОВИНАРСТВО
И ЗА ОДНОСИ СО ЈАВНОСТА

И Н С Т И Т У Т
ЗА КОМУНИКАЦИСКИ СТУДИИ